

AZ ŐSEGYPHÁZ KOMMUNIZMUSA

IRTA

DR. ARTNER EDGÁR

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1923.

AZ ŐSEGYPHÁZ KOMMUNIZMUSA

IRTA

DR. ARTNER EDGÁR

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1923.

Nihil obstat.

Dr. Aladarus Zubriczky,
censor dioecesanus.

Nr. 848.

Imprimatur.

Strigonii, die 28. Martii 1923.

Julius Machovich,
vicarius gen.

ELŐSZÓ.

BÁR E KÖNYV azt a címet viseli: «Az Ösegyház Kommunizmusa», tartalma ennél valamivel többet ölel föl. Ha ugyanis a kereszténység életében előforduló kommunisztikus jelenségeket a szerves egészből kiszakítva adja valaki az olvasó elé, akkor az ilyen eljárás könnyen félreértésre vezethet, de a dolgok igazi állását semmi esetre sem világítja meg eléggé. Azért minden alkalommal arra törekedtem, hogy rámutassak az események forrásaira, azon okok láncolatára, amelyek a tárgyalt jelenséget létrehozták. A korviszonyokat és a szereplő egyének különös körülményeit sem hagytam figyelmen kívül, általában felhasználtam mindazokat az eszközöket, melyeket a történetbölcsélet gazdag tárházában felfedezhettam.

Azonban ítéleteim megalkotásánál mindig elfogulatlanságra iparkodtam és szigorúan adatokra támaszkodtam. Munkám — bár természeténél fogva felöleli a keresztény társadalom gazdasági kifejlődését — mégsem akar szociológiai téren állást foglalni, hanem a benne föl sorakoztatott nagyszámú adat révén, hosszadalmas magyaráztatás nélkül, az igazság önerejével éri el a célját.

Ennek a célnak elérésére teljesen tudományosan kezelem ugyan a tárgyat, ami az alaposságot és az adatok pontosságát illeti, de viszont minden erőmmel törekedtem a munkát megszabadítani a tudományos szárazságtól és nehézkességtől. Azért míg egyrészt a tudományos követelményeknek is iparkodtam lelkiismeretesen megfelelni, addig másrészt a laikus sem fog akadni olvasás közben előtte érthetetlen műkifejezésekre és egyéb akadályokra, mert röviden bár, de mindent kellőképp megmagyaráztam számára.

Ami már most azt a kérdést illeti, hogy milyen eredményt várok könyvemtől, arra röviden felelhetek. Az egyház hiveitől várom a felebaráti szeretetben való megerősödést és az ősök által megmutatott úton való határozottabb előrehaladást. Ellenségeinkről pedig feltételezem, hogy megismervén a történelem cáfolhatatlan tényeit, ezentúl nem akadályozni, hanem segíteni fogják az egy-

háza a benne lefektetett szeretetintézmények minél előbbi megvalósításában, mert hiszen — amint látni fogjuk — ezek teljesen magukban foglalják az emberek boldogulására őáltaluk is hirdetett elveket.

Nagy remények, melyeket ha csak csekély mértékben is elérhet ez a nagy fáradtsággal megírt kis mű, máris munkám bőséges jutalmát jelentik.

Abban a reményben, hogy szeretetsugallta könyvem esetleges hibáinak és hiányainak elbirálásánál hasonló szeretettel fogok találkozni, Isten — a végtelen Szeretet — nevében ajánlom munkám jelen kötetét a magyar közönség jóindulatú figyelmébe.

Budapest, 1922. március 1-én

a szerző.

Könyvem megjelenését nagyban előmozdította a Vallásalap 120.000 koronás adománya, mely lehetővé tette a mai szomorú gazdasági viszonyok között is azt, hogy a mű aránylag olcsóbban juthat a közönség kezeibe. Ezért e helyen is leghálásabb köszönetemet fejezem ki az illetékeseknek. A Mindenható áldása fogja jutalmazni a szent célért küzdőket. Ugyancsak nagy hálával emlékezem meg itt is dr. Zubriczky Aladár egyet. tanár, pápai prelátus úrról, akinek nagyértékű tanácsai sokban emelték e munka tudományos értékét.

BEVEZETÉS.

MÉG ÉLÉNK emlékezetünkben vannak a nemrég felettünk elvihartzott kommunizmus rémségei. Akarva nem akarva, kénytelenek voltunk megismerkedni tanaival, hiszen gondoskodtak róla, hogy egyéb szellemi táplálékhoz ne igen juthassunk. Amit addig csak elvétele, részint «tudósok» íróasztaluk mellett kigondoltak, részint költők csapongó fantáziájukkal megjövendőlni véltek, de amiről minden reálisan gondolkodó fő belátta, hogy ilyen formában a valóságban megvalósíthatatlan, azt felelőtlen emberek mirajtunk próbálták ki és így most már saját tapasztalataink is megmutatták az egész társadalom kommunizálásának lehetetlenségét.

Az összes adatok egybevetésével, miután majd kommunistáink összes viselt dolgai napfényre kerülnek, a jövő fog csak tudni érdemleges ítéletet mondani róluk. Mi most bevezetésképpen csak a vallással szemben elfoglalt álláspontjukkal akarunk pár szóval foglalkozni.

Nagy általánosságban két részre oszlottak e ponton. Egy részük esküdt ellensége volt minden vallásnak, ezeket részint faji, részint erkölcsi motívumok kényszerítették ezen állásfoglalásra. A többiek azonban, akik a vallást magánügynek deklarálták, sokszor hangoztatták, hogy tulajdonképpen ők az igazi keresztények, ők Krisztusnak, az első kommunistának, igazi követői, akik nem a vallás, csak az Egyház ellen küzdenek, mint amely az eredeti krisztusi tant elrontotta.

Ha mind ezt a nézetet vallották volna és cselekvésük is ehhez alkalmazkodott volna, akkor bizony nehezebb feladat lett volna legyőzésük, mert tagadhatatlan, hogy ez az állítás hamis okoskodással könnyen igazolható. Mint minden tévedésben, úgy ebben is van valami igazság, az a bizonyos «species veri», az igaznak látszata, amely a fölszínesen gondolkodó tömeg előtt az egészet vonzóvá képes tenni. De míg e felfogást nagy garrral hirdették, eljárásmodjuk ép az ellenkezőt mutatta és így lassankint bekövetkezett a ki-

ábrándulás. A jóhiszeműek otthagyták őket, amivel azután a kommunizmus sorsa meg is volt pecsételve.

Lássuk most már röviden, mi igaz abból, hogy Krisztus Urunk volt az első kommunista; hogy az igazi kereszténység a kommunizmusban van meg — és ha tényleg van valamely kommunizmus a kereszténységben, össze lehet-e azt hasonlítani azzal, amely szegény hazánkat nemrég majdnem a végromlásba juttatta.

Az egyháztörténelem felosztása szerint jelen könyvben a keresztény ókorban (Kr. U. születésétől a trulloni zsinatig, 692-ig) előforduló nevezetesebb társadalmi mozgalmakkal fogunk foglalkozni, melyek akár az Üdvözítő igaz egyházában mentek végbe, akár pedig az eretnokségek vagy skizmák (hit- és egyházszakadások) talaján fakadtak. A könyv *első része* 313-ig terjed és az egyház keletkezésének, elterjedésének és üldöztetésének korszakába világít bele, míg a *második rész* a pogányság fölött diadalmaskodó és a népvándorlás viharaival küzdő kereszténység társadalmi viszonyait ismerteti.

A későbbi korok mind érdekesebb és tanulságosabb mozgalmainak feldolgozása a mű további köteteiben fog napvilágot látni.

I. RÉSZ.

(Krisztus Urunktól 313-ig.)

Visszapillantás a Krisztus Urunk előtti korra.

Nem tartozik ugyan szorosan tárgyunkhoz, de mivel nagyban elősegíti a következők, különösen a szentatyák és más egyházi írók egyes kijelentéseinek megértését, azért röviden ki kell terjeszkednünk arra is, hogy a kommunista eszmének Krisztus Urunk eljöveteleig való fejlődését pár szóval vázoljuk.

Majdnem minden nép ősmondájában úgy találjuk följegyezve az ember eredeti állapotát, mint «aranykor»-t, amikor zavartalan boldogság volt a lét a földön. Ennek okául írók és költők egyaránt az «enyém és tied» között való különbség nem létezését tekintették, szóval a vagyonszövetségben keresték azt az eszményt, mely minden visszavonást, szomorúságot, gondot és bajt száműzne az emberiség közül. Mikor a vagyoni egyenlőtlenségek koronként nagyra növekedtek, akkor vált különösen hangossá az elmúlt jobb kor után való sóvárgás, anélkül azonban, hogy annak visszaállítása komolyan gondoltak volna.

A társadalmi bajok tekintetében a legrégebbi népek története úgyszólván megegyezik a mostaniakéval,¹ hiszen azok főforrása: az ember romlott természete is közös volt mindenkor. Így hogyha csak az ókor legelső kulturnépének, a görögnek történetére vetünk pár futó pillantást, azt kell tapasztalnunk, hogy a kezdetleges boldog állapotokat, mikor mindenki jól megélt két keze munkájából, a királyság bukása után lábrakapott nemesi uralom (oligarchia) alatt a munkásosztály (földművesség) elszegényedése követte. Ennek közvetlen oka a kamatra való kölcsönzés volt, miáltal a pénz lassankint a nagybirtokosság kezébe gyűlt össze. Mikor a helyzet tartóhatatlanná vált, akkor a kitört forradalmak zsarnoki uralomra (diktatura tyrannis) vezettek, amit azonban a nemesség csakhamar megbuktatott. De a régi állapot visszaállítása is lehetetlen volt, mert e

¹ Aránylagosan, leszámítva az újabb korokban a régiekhez csatlakozó okokat. (Pl. az emberiség elszaporodása, alkoholizmus, betegségek, gépek feltalálása stb.)

bonyodalmak alatt a nemesség elvesztette vagyonát és tekintélyét. Az eredmény az lett, hogy egyedül a gazdagság vált e korban minden becsülés tárgyává és kiki annyit ért, amennyi vagyona volt. Az ebből származható nagyobb bajoknak a rabszolgamunka, mászóval a legyőzött népek kizsákmányolása vetett véget egyelőre. Viszont azonban ez a megoldás a munka megvetésére, a szabad emberek elpuhulására, erkölcsi züllésére nyitott utat, úgy hogy az újabb fölfordulást csak hátráltatta, de lehetetlenné nem tette.¹

Ilyen volt az állapot Görögországban Kr. e. az V. században, mikor Plátó nagy elméjével orvosságot keresett kora társadalmi bajaira.² Nem volt ez könnyű dolog már az ő idejében sem. «Akik pénzt szereztek — írja Plátó — minden gondoskodásuk ekörül forog, mint cél körül és nem használata meg szükségessége körül, mint más dolgoknál. Azért nehéz ezekkel társalogni, mert nem akarnak mást, csak vagyonukat magasztalni.» Pedig mégis csak megfontolásra méltó az is, hogy másoknak milyen a sorsuk. Ezt van hivatva munkálni az állam, melynek célja: az *igazságosság*. Ezért könyvének címéül is azt írja a bölc: «Az állam vagy az igazságosról.»³ Az igazságosság abban áll, hogy «ne csak egy osztály legyen boldog mindenekelőtt, hanem lehetőleg az egész állam». Mikor azután ennek az elvnek keresztülvitelét próbálja meg, akkor jut el a kommunizmusra. Az állam vezetése ugyanis hivatott egyénekre vár, akiknek kijelölése azonban nem történhetik választás útján, mert ezáltal a választók osztályérdekei belekerülnének az állam vezetésébe, a megválasztott elfogult és így igazságtalan lenne. Teljesen elfogulatlan vezetők: φύλακες (őrök)⁴ csak fiataloktól való ráneveléssel nyerhetők, amely nevelés elméleti⁵ és gyakorlati⁶ elemekből álljon. Az elméleti nevelés helyes vallástannal kezdődik,⁷ azután halálmegvetésre, igaz-

¹ Ehhez hasonló fejlődést mutat más népek története is.

² Nem foglalkozunk a többi görög és római bölc fölfogásának ismertetésével, mert ez részben nagyon messzire vezetne tárgyunktól, részben pedig szükségtelen is, hiszen Plátó az elődök véleményének legjavára építi föl a magáét, az utókorra pedig döntő befolyása volt az övének. E nagy férfiú Kr. e. 427-ben született Athénben vagy Eginában, meghalt 347-ben.

³ Πολιτεία ἢ περὶ δίκαιου.

⁴ Πολιτικός c. művében a királyt «pásztor»-nak nevezi.

⁵ musica (beszéd és zene).

⁶ gymnastica.

⁷ Nagyon tisztult mythológiát követel. Azonkívül igen megszívlelendők, amiket e helyen a helyes vallásnak szükségességéről mond az államra nézve: nem lehet közömbös az államnak, hogy melyik vallást pártolja, mert csak az igaz válhat javára.

mondásra, önmegtagadásra,¹ az államnak és a jónak szeretetére kell nevelni az ifjakat. A gyakorlatban az igénytelenségre kell szoktatni őket és edzeni mindenféle körülményekhez.² Ezzel a neveléssel vél Plátó alkalmas hivatalnokokra szert tenni.

Ezek azután államköltségen együtt lagnának, étkeznének és semminemű magántulajdonnal nem bírhatnának, még családi életet sem élhetnének, hanem az eugenika³ szemmeltartása és a legnagyobb ellenőrzés mellett a hasonlóképen nevelt nőkkel történék gondoskodás az utódokról, akiket szüleikre való tekintet nélkül, a mondott elvek alapján az állam nevelne ki telivér hivatalnokokká. Az államvezető hivatalokba ezek 35 éves korukban lépnének és 15 évi kifogástalan működés után jutnának a bölcsek közé, akik azután az állam legfőbb urai lennének és azt az abszolút jó törvénye alapján kormányoznák. Ezek föltétlen rendelkezésére állana a hasonló szellemű katonaság, melynek életmódja is a leírthoz hasonló volna.

Ilyen volt a Plátó által elképzelt kommunizmus, mely mint látjuk csak a vezetőkörökre terjed ki és az igazságosság tökéletes uralmát célozza. A nőközösség, melyet ezek számára előír — bár az emberi természettel ellenkezik — legkevésbé sem szabadszerellem, mint ezt sokan későbbb magyarázni akarták.

A többi emberekkel szemben⁴ csak azt teszi a vezetők kötelességévé, hogy a szegénység és gazdagság végleiteitől óvják meg őket, mert ezek rossz dolgok; egyébként azonban mindenki a maga módja szerint legyen boldog. «A törvények» című könyvében kifejezetten is megengedi a magántulajdont.⁵

Plátónak ez az eszméje természetesen nagyon elterjedt és igen nagy visszhangra talált minden korban, de különösen az Üdvözítő és az első keresztények működésének hatása alatt, mikor az új platonikus iskola mesterének tanait ujjaélesztve és a korviszonyokhoz

¹ Az akarat önmegtagadása = engedelmesség fontos. Azután a két főosztón (lét- és fajfenntartás) körül és a kapzsiság ellen is nagy megtartóztatási képességet kell elsajátítaniok.

² Akin ez a nevelés nem fog, az eltávolítandó, mint az állam vezetésére alkalmatlan. Ilyen puritán erkölcsű és önfegyelmezett emberekkel akart Plátó kommunizmust létesíteni.

³ A legtükéletesebb egyedek párosítása.

⁴ A leírt vezetőket arannyal vegyített embereknek nevezi, az iparosokat vassal, a földműveseket pedig rézzel vegyítettetteknek.

⁵ Ezeket a megállapításokat részint saját tanulmányaimból, részint L. Elser kiadásában megjelent: Wörterbuch der Volkswirtschaft (Jena, 1907.) idevonatkozó cikkéből vettem. (II. 878. s. köv. o.)

alkalmazva el akarta terjeszteni.¹ Az egyházi íróknak, hitvédőknek sokszor kellett ezzel a tisztultabb pogánysággal megmérkőzniök és közölni a legtöbbnek irataiban is megtalálható ennek hatása.

Mai értelemben vett kommunista mozgalom azonban Krisztus Urunk előtt nem volt,² mert az egyes államokban mutatkozó különleges (szocialis) törvények és elszórtan jelentkező vallásos vagy filozófiai társaságok még nem nevezhetők annak.³

Lássuk most, hogy mit hozott e téren a világ Világossága!

Krisztus az első kommunista?

A szent evangéliumok alapján világosan kimutatható tény, hogy az Úr Jézus és tizenkét kiválasztott apostola kommunizmusban élt. A rajtuk levő ruhán kívül nem volt egyéb magánvagyonuk.⁴ A közös erszény, amelybe az alamizsnát gyűjtötték, iskarióti Judásnál volt,⁵ eszerint tehát ő volt az első egyházi vagyon kezelője. Azonban ebben sem lehetett valami nagyon sok, mert hiszen az Úr maga mondja, hogy oly szegény, hogy még szállásra sem telik neki: «...A rókáknak barlangjaik vannak és az ég madarainak fészkeik, az ember fiának pedig nincs hová fejét lehajtsa».⁶

¹ V. ö. Thierry Amadé: A római birodalom képe... (ford.: dr. Csiky K., kiad. M. T. A. Bpest, 1881.) 284. sköv. o. — Tárgyunk megvilágítására olvasható e mű III. k. 3. feje. (214. sköv. o.)

² Kimutatja ezt a rabszolgatartásokról is az id. Wörterbuch cikke.

³ A kérdéssel foglalkozó gazdag irodalomból kiemelhetjük a következő munkákat:

Drumann: Die Arbeiter und Communisten in Griechenland und Rom. Königsb.

Pohlmann: Geschichte des antiken Kommunismus und Socialismus. München, 1893.

Graham: Socialism new and old. London, 1891.

Sudre: Histoire du communisme. Paris, 1849.

Hasse: Der kommunistische Gedanke in der Philosophie (Philos. Zeitfragen). Leipzig, 1919.

Schubert: Christentum und Kommunismus. Tübingen, 1919.

Sodeur: Der Kommunismus in der Kirchengeschichte, München, 1920.

⁴ Szent Péternek volt ugyan háza Kafarnaumban, szent Máté vámos volt, a többi apostolok sem voltak az Úrhoz való csatlakozás előtt koldusok, de — mint látni fogjuk — miután Krisztus apostolaivá lettek, önként lemondtak tulajdonaikról és szegényen követték a Mestert. A feltámadás után visszatértek házaikba.

⁵ Ján. 12, 6. és 13, 29.

⁶ Mt. 8, 20. és Luk. 9, 58.

Hasonlóképpen az apostolok is szegények voltak, hiszen szent Péter nyíltan kimondja: «Ime, mi mindent elhagytunk és követtünk téged!»¹ Különbösen erre a szegénységre vall az a körülmény is, hogy nem tudván ellenállni az éhségnek, megszegik a szombatot és a mezőn kalászkodat tépnek, azt eszik.² Mivel tehát az apostolok mindenüket odahagyva, követték a Mestert, a közös erszénybe csak azok az alamizsnák juthattak, amelyeket azon jószívű asszonyok gyűjtöttek, akik az Istenembert útjain kísérték és «saját vagyonyukból szolgáltak neki».³ Azonban az alamizsna természetéből következik, hogy nem nyújt biztos megélhetést. Így sokszor megtörténhetett, hogy üres volt az erszény és mikor pl. adófizetésre került a sor, csoda által kellett megszereznie az Úrnak a maga és Péter számára szükséges sztatért.⁴

Más kérdés, hogy mi volt a fölfogása Krisztus Urunknak a szegénységről és gazdagságról, általában az anyagi javak elosztásáról. A mondottakból már láthatjuk, hogy a Mester és apostolai önkéntes szegénységben éltek, mert hiszen eltekintve attól, hogy az Úr Jézus mindenhatóságával fényes megélhetést biztosíthatott volna magának és övéinek, az apostolok is eladhatták volna jószágaikat és az így befolyt pénzt saját céljaikra fordíthatták volna. Azonban ezt nem tették, mert Mesterük tanítása révén nagyra becsülték a szegénységet, a gazdagságot pedig — mint a lélekre nézve veszélyes állapotot — kárhoztatták.

«Boldogok a lelki szegények; mert övék mennyeknek országa»,⁵ — vagy éppen: «Boldogok vagytok szegények, mert tietek az Isten országa».⁶ Ismét más helyen: «... a szegényeknek az evangélium hirdettetik».⁷ Azt akarja itt kifejezni az Üdvözítő, hogy tulajdonképpen csak a szegények, legalább is a vagyonhoz nem ragaszkodó «lelki szegények», lelke van kellőképp előkészítve az evangéliumnak: az isteni és felebaráti szeretet és az alázatosság tanának befogadására. Ezzel ellentétben: «...jaj nektek gazdagok, mert megvan a ti vigasztalástok».⁸ Ez a gondolat máshol is megtalálható az isteni Megváltó tanításában, hogy t. i. aki itt a földön nyomorog, az a halál után boldog lesz és viszont, aki itt duskál-

¹ Mt. 19, 27.; Mk. 10, 28. és Luk. 18, 28.

² Mt. 12, 1—8.; Mk. 2, 23—28. és Luk. 6, 1—5.

³ Luk. 8, 3.

⁴ Görög pénzegység (sétel, síclis). Értéke helyenkint és időnkint változó. Mt. 17, 26.

⁵ Mt. 5, 3.

⁶ Luk. 6, 20.

⁷ Mt. 11, 5.

⁸ Luk. 6, 24.

codik, annak a túlvilágon kell majd szenvednie bűneiért. Klasszikus példa e felfogásra a dúsgazdagról és a szegény Lázárról szóló példabeszéd: «És monda neki (a gazdagnak) Ábrahám: Fiam, jusson eszedbe, hogy elvetted a jót életedben s Lázár azonképen a rosszat; most tehát ez vigasztalódik, te pedig gyötrődöl».¹ Majd részletesebben is: «Boldogok, kik most éheztek, mert majd kielégíttettek»² és viszont: «Jaj nektek, kik jóllaktatok, mert éhezni fogtok»³ és így tovább a nevetés és sírásról, a szidalmazásról és dicséretéről stb.

És vajjon mi az indítóoka a szegénység ilyen nagyrabecsülésének a gazdagság fölött? Erre is világosan megfelel az Úr, mikor a magvetőről szóló példabeszédét megmagyarázza tanítványainak: «... e világi gondok és a gazdagság csalárdsága elfojtja az ígét és gyümölcstelenné válik»⁴ (t. i. az ige: Krisztus tanítása a lélekben). Azonkívül az oktan gazdagról mondott példabeszédben valóban megrázó erővel tárja elének azt a nagy igazságot, hogy bármily gazdag volt is valaki, a halál után semmit sem vihet magával.⁵ Azért mondja tehát az Üdvözítő: «Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hol azokat rozsda és moly megemészti és ahol tolvajok kiássák és ellopják».⁶ «Mert ahol kincsed, ott a szíved is».⁷ Lehetetlen egyszerre két úrnak szolgálni, ha azok ellentétes dolgokat parancsolnak: «... Nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak»⁸ (a pénz bálványa). Mert Isten azt parancsolja: adj alimizsnát, a fölösleg a szegényeké! — a gazdagság természete pedig ezzel szemben az önzés, a kuporgatás, szívtelenség, amely még az egyik apostolból is árulót csinált. Épen ez a szempont vezette a Mestert, midőn apostolait próbaútra küldé, hogy azt mondja nekik: «... Ingyen kaptatok, ingyen adjátok. Ne legyen aranyotok, se ezüstötök, se pénzetek övetekben».⁹ Ez az eredményes tanítás előfeltétele, amint azt a későbbi századok története bőségesen igazolta.

Mivel a gazdag lelkivilága terméketlen talaj az isteni ige számára, azért mondja az Üdvözítő: «... Bizony mondom nektek, hogy a gazdag nehezen jut be mennyek országába. És ismét mondom nektek: Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni mennyek országába».¹⁰ Mindenesetre nagyítás ez,

¹ Luk. 16, 25.² U. o. 6, 21.³ U. o. 6, 25.⁴ Mt. 13, 22.⁵ Luk. 12, 16—21.⁶ Mt. 6, 19.⁷ U. o. 6, 21. és Luk. 12, 34.⁸ Mt. 6, 24. és Luk. 16, 3.⁹ Mt. 10, 8. sköv., Mk. 6, 7.; Luk. 9, 3. és 10, 4.¹⁰ Mt. 19, 23. sköv., Mk. 10, 25. és Luk. 18, 25.

ami a keleti népek beszédmodorából következik, de bármint értelmezik is a szentírásmagyarázók a tevének és a túfokának a jelentését, annyi bizonyos, hogy a gazdagnak csak nagyon nehéz, de nem teljesen lehetetlen az Úr ezen szavai szerint bejutnia a mennyországba. Különben is a tanítványok csodálkozására mindjárt hozzá is teszi az Úr Jézus: «...Embereknél lehetetlen ez, de Istennél minden lehetséges».¹

Az Üdvözítő tehát nem veti el teljesen a gazdagokat, de szigorúan kötelezi őket az alamizsnálkodásra, a szegények, özvegyek és árvákról való gondoskodásra,² mert csak így lehetnek ők is a Magasságbeli fiai.³ Azonban azt, hogy valaki úgy mint Ő és apostolai teljesen megváltják minden vagyontól, csak melegen ajánlja az isteni Megváltó, de nem parancsolja: «...Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el amid van és add a szegényeknek, és kincsed lesz a mennyben s jöjj, kövess engem!»⁴ Az Úr Jézus, mint mindentudó Isten, jól ismerte az emberi természetet; tudta, hogy erre a kiváló tökéletességre csak kevés kiválasztott lélek fog vállalkozni. A magánvagyonhoz való ragaszkodás ugyanis az embernek természetes hajlandósága, amelyről magasabb szempontok miatt egyesek lemondhatnak ugyan, de az egész emberiség erre nem kötelezhető.

Mindezekből láthatjuk, hogy Krisztus Urunk mai értelemben semmiesetre sem mondható kommunistának. Mert:

1. A magánvagyonot elismerte,⁵ csak az ahhoz való túlságos ragaszkodást kárhoztatta, míg a kommunisták szerint a magánvagyon lopás.

2. A szegénységet többre becsülte a gazdagságnál és jólétnél. Itt van a legnagyobb ellentét az Úr és a kommunisták között, amely ellentét a világnézet különbségéből fakad. Míg ugyanis Krisztus Urunk isteni idealizmust tanított, addig napjaink kommunistái a legszélsőbb materialisták. Tehát már a kiindulási pontnál eltérnek a kereszténységtől. Az isteni Üdvözítő tanítása és szán-

¹ Mt. 19, 26.

² Luk. 12, 33. és 6, 29.

³ U. o. 6, 35.

⁴ Mt. 19, 21.; Mk. 10, 21. és Luk. 18, 22.

⁵ Az Üdvözítőnek idevonatkozó kijelentései a magánvagyon létezését föltételezik. Nem védi azt, mert az ő korában senki sem támadta jogosultságát. Azonban a szükség korlátai közé szorítja, mondván: «Mindennapi kenyerünket add meg nekiünk ma!» — ez az Ő imádságának egyetlen anyagiakra vonatkozó kérése. Egyébként: «Nem jöttem azért, hogy fölbontsam a törvényt, hanem, hogy teljesítsem». (Mt. 5, 17.) Tehát a: «Ne lopj» és általában a tizparancsolat érvényben maradt.

déka szerint a gazdag kezdje meg a szocializálást, még pedig ideális célért. Istenhez való ragaszkodásból, nagyobb tökéletesség utáni vágyból mondjon le vagy egész vagyonáról, vagy legalább fölöslegéről.¹ Ellenben a kommunisták fölfogása szerint a szegény, a proletár kezdi a kommunizálást, úgy hogy elveszi a gazdagtól mindenét. Ebben őt tisztán materialisztikus szempont vezeti, mert szerinte túlvilág nem lévén, már itt a földön akarja teljes boldogságát föltalálni. Röviden úgy lehet ezt a különbséget kifejezni, hogy az Üdvöztető szándéka szerint: ami az enyém, az a tied; a kommunisták szerint pedig: ami a tied, az az enyém.²

3. Krisztus szerette hazáját. Ő, aki az összes embereknek Isten előtt való egyenlőségét tanította, aki apostolait is így küldötte térítő útjukra: «Menjetek el tehát és tanítsatok *minden népet*»,³ nem tartotta ezzel összeférhetetlennek, hogy elsősorban szűkebb hazájáról gondoskodjék. Milyen mély hazafias fájdalom csendül ki Megváltónk azon szavaiból, melyeket népének közelgő pusztulását megjövendölvén, mondott: «Jeruzsálem, Jeruzsálem, mely megöli a prófétákat és megkövezed azokat, kik hozzád küldettek! Hányszor akartam egybegyűjteni fiaidat, mint ahogy a tyúk egybegyűjti csirkéit szárnyai alá, és nem akartad».⁴ Az igazi keresztény is, bár tudja azt, hogy az egész emberiség egy Atyának, Istennek alkotása és így mindnyájan testvérek vagyunk és egymást kölcsönösen szeretni tartozunk — ezen szeretetben Isten rendelése és a természeti törvény parancsa szerint elsősorban családját, majd hazáját részesíti. A rendnek megbontása itt is csak bajokat és szenvedéseket eredményezhet.

4. Ami azután a kommunisták többi tanítását illeti, így a tekintély elvetését, az emberek teljes egyenlősítését minden tekintetben — e szempontból pedig éppen nem nevezhető Krisztus Urunk kommunistának. Reformátor volt Ő, de nem forradalmár.⁵ «... Adjátok meg tehát, ami a császáré, a császárnak, és ami Istené, az Istennek»⁶ — de viszont mindenképen kárhoztatja a zsarnoki hatalmat: «... Tudjátok, hogy a népek fejedelmei uralkodnak raj-

¹ Amint ezt Zakeus esetében szemléltethetjük, aki Krisztus Urunk példáján és tanításán föllelkesülve javainak felét a szegényeknek adta és az okozott kárt négyszeresen térítette vissza. — Luk. 19, 8.

² Reischl: Munkáskérdés és szocializmus 158. o. jegyz. és egyebütt.

³ Mt. 28, 19.

⁴ U. o. 23, 37.

⁵ Cantu Caesar: Világtörténelem V. kötet 6. f. 116. o.

⁶ Mt. 22, 21.; Mk. 12, 17. és Luk. 20, 25.

tuk, és akik felebbvalók, hatalmat gyakorolnak fölöttük. Ne így legyen tiköztetek; hanem aki közöttetek első akar lenni, legyen a ti cselédeké».¹ Ilyennek kell lennie a Krisztus szándéka szerint való fejedelemnek, ennek az eszménynek kell a keresztény uralkodókban megvalósulnia.

5. Végül míg a kommunisták tanának mind kiindulási pontja, mind végső eredménye az anyagi kérdés, addig az isteni Megváltó épen mert idealista volt, nem szeretett anyagi kérdésekkel foglalkozni. A test és a lélek szoros kapcsolata következtében kénytelen volt ezt megtenni, de mindig intette tanítványait, hogy ne merüljenek túlságosan a földi gondokba: «... Ne aggódjatok éltetekről, mit egyetek, se testetekről, mibe öltözzetek... Tekintsetek az ég madaraira! Ezek nem vetnek, sem nem aratnak, sem csűrökbe nem gyűjtenek; és a ti mennyei Atyátok táplálja őket. Vajjon nem vagytok-e ti azoknál becsesebbek?... És a ruházatról miért aggódtok? Nézzétek a mező liliomait, mint növekednek! Nem munkálkodnak, se nem varrnak. Mondom pedig nektek, hogy Salamon minden dicsőségében sem volt úgy felöltözve, mint ezeknek egyike...» stb.² Már önkéntesen vállalt szegénységével is megmutatta az Üdvözítő az anyagi dolgoknak ezt a kerülését, de különösen megnyilvánul ez, mikor: «Mondá pedig neki valaki a nép közül: Mester, mondjad testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökséget. De ő mondá neki: Ember, ki rendelt engem bírónak vagy osztónak ti föléd? És mondá nekik: Vigyázzatok és őrizkedjétek minden fösვნýségtől, mert senkinek élete nem függ azon javak bőségtől, melyekkel bír».³ Valóban ezen szavak foglalják magukban a társadalmi kérdésnek egyedül helyes és lehetséges megoldását; a krisztusi igénytelenséget. Ha a földi javakat és örököket mindenki ilyen látószög alatt szemlélné és mindenki magáévá tenné Krisztus Urunk egész tanítását, abból semmit el nem véve és hozzá nem téve, akkor nem volna szükség kommunizmusra, azaz megvolna az igazi kommunizmus: a szeretet kommunizmusa, nem pedig a gyűlöleté.

Ezt a mondottak alapján mindenkinek el kell ismernie, bármilyen világnézetet vall is. Azonban mindjárt meg kell említenünk, hogy Krisztus Urunk szerint ez az állapot itt a földön aligha fog

¹ Mt. 20, 25—27. és 23, 11. ; Mk. 9, 34. és 10, 42. sköv. ; Luk. 22, 25. sköv.

² Mt. 6, 25—33. ; Luk. 12, 22—31.

³ Luk. 12, 13—15.

bekövetkezni, mert maga mondotta: «... szegények mindig lesznek veletek».¹ Vajjon miért? Semmiesetre sem Krisztus tanításában van a hiba, hanem egyesegyedül az emberekben, akiknek összességében e tanítás sohasem tud megvalósulni a maga teljes tisztaságában, mert bűnösök is mindig lesznek a földön, ahol a búza a konkollyal együtt marad az aratásig.

Ha tehát ily fölséges indítóokok mellett sem lehet azt a képzelt paradicsomi állapotot megvalósítani itt a földön, hogyan remélik a kommunisták, hogy ezek mellőzésével azt valaha megteremthetik? ²

* * *

E fejezet végén azonban tartozunk egy vallomással. Már az eddig elmondottakból is észrevehette a figyelmes olvasó, amit a Szentírás alapos ismerője úgyis tud, hogy t. i. *Krisztus Urunk egész földi szereplésének középpontjában a vallási kérdés állott*: a lélek megváltása, üdvözítése. Amit mondott, azt vallási szempontból mondta és egyáltalán nem volt szándékában társadalmi programot adni. Bár e kérdés kialakulásában — mint látni fogjuk — a vallásnak jelentős része van, azonban ez mégsem pusztán vallási kérdés, hanem a korviszonyok szerint különféleképpen oldható meg. Épen ezért nem is lehet várni a minden kor és nép számára adott egyetemes isteni kinyilatkoztatástól részletes társadalmi programot, hanem csak általános irányító eszméket, amelyeknek azután változtatlanul érvényesülniök kell a társadalmi kérdés bármilyen megoldásában míg csak ember él a földön.

Az apostolok kora.

A jeruzsálemi kommunizmus.

A választott nép történetének minden korszakában föltalálható Messiás-várás idők folyamán mind jobban elütővé vált az eredeti isteni ígélet szellemétől. Minél jobban hanyatlott a zsidók csillaga, minél elnyomottabb helyzetbe kerültek a szomszéd pogány népek-

¹ Mt. 26, 8—11. és Ján. 12, 5—8.

² Lásd még K. Kautsky: Die Entstehung des Christentums «Neue Zeit» III. évf. — Nitti: Le socialisme catholique. Paris, 1894.

kel szemben: íróik annál észrevehetőbben kezdik kiszínezni a jövő dicsőségét, a Messiás eljövendő országát. Jeruzsálem elpusztul, a zsidó nép kezd veszteni bizalmát Jahvéban, kezd kételkedni nagy hivatásában: erre a próféták és zsoltárosok élénk fantáziával tárják szemei elé az új Jeruzsálemnek a régít számtalanszor fölülmúló szépségét. Így válik lassankint a nép képzeletében a bűn rabságából megváltó szellemi Messiás győzelmes királlyá, aki majd kiszabadítja választottait a goim (a pogányok) rabságából és a zsidók uralmát kiterjesztve az egész földre, meg fogja alapítani az «Isten országát». Ami azután ennek az országnak alkotmányát illeti, ebben természetesen a zsidó theokrácia (Isten-uralom) szolgált nekik mintául. Eszerint tehát részben szellemi és erkölcsi, részben anyagi és politikai országot vártak.¹ A Makkabeusok fölléptével már-már ennek a bekövetkezését remélték, de e várakozásukkal szemben az eleinte győzelmes háborúk végül is a római rabsággal végződtek. (Kr. e. 63-ban Pompeius.)

Azonban ez az újabb csapás nem ejtette őket kétségbe. Mivel a jövendölések (különösen Juda és Dániel jövendölése) szerint akkor kell a Messiásnak eljönnie, mikor elvétetik a fejedelmi pálca Judától: most már minden hívő zsidó érezte, hogy elközelgett a szabadság órája. Egymásután bukkantak föl a messiások részint jóhiszeműen, részint csalási szándékkal. A rómaiaknak elég sok dolgot adtak ezek a lázadások, amelyek végül is sokszor rablóbandák kialakulásában végződtek (sicarii). Szellemi táplálékot e korban sűrűn keletkezett apokalyptikus iratokból² merítették a zsidók, amely munkák és a farizeusok most már teljesen nemzeti alapon építették föl a Megváltó zsidó világuralmának reményét.

Ilyen fölfogás közepette lépett föl az Úr Jézus, ilyen várakozással találkozott nemcsak ellenségei, a farizeusok és írástudók, hanem saját apostolai részéről is. Három évi példaadása és tanítása, alázatossága és a királyválasztás elől való menekülése stb. nem tudták eltéríteni az apostolokat ettől a felfogásuktól, úgy hogy mikor az Üdvözítőt elfogták, megalázták és megkínózva keresztre feszítették, akkor bizony az apostolok «megbotránkoztak benne», elvesztették reményüket és elbujtak. Krisztus Urunk föltámadása eloszlatta

¹ L. bővebben Székely: A hegyi beszéd magyarázata 28. sköv. o.

² Ezek az iratok bizonyos értelemben Jézus előfutárai és náluk a messiási eszme sokszor igen tisztult alakban jelentkezik, de többségükre áll fönti megállapításunk. Különös műfaj volt ez, melynek legszebb alkotása az újszövetségi «Jelenések könyve».

ugyan aggodalmaikat és kételkedésüket, de féltékenységük továbbra is fönmaradt. Csak a Szentlélek eljövele adta meg nekik azt a bátorságot, hogy kilépve eddigi elzárkozottságukból, nyíltan merjék hirdetni az Úr evangéliumát.

Az első Pünkösöd napján megtért 3000 hívővel, azután folytatták az apostolok azt az életmódot, amelyet eddig szűkebb körben maguk gyakoroltak.¹ A Szentlélek eszükbe juttatta mindazt, amit Krisztustól tanultak és amit Mesterük parancsolt nekik és ők teljesen ehhez mérték egész eljárás módjukat. Azonkívül szívük mélyén még mindig remélték, hogy az Úr hamarosan vissza fog térni és mint győzelmes Messiás meg fogja valósítani a «mennyeek országát», ahol úgy fognak élni mindnyájan, mint Isten angyalai és így nem lesz köztük sem szegény, sem gazdag többé.² Ez a két indítók birhatta rá az első keresztényeket, hogy vagyonszövetség alapján szervezzék meg az első hitközséget.³

Hogy milyen volt ez a kommunizmus, arra egyetlen közvet-

¹ V. ö. előbbi fejezettel.

² Ha a Szentlélek felvilágosító kegyelme révén már nem is remélték a közeli Úrjövetet, mégis megmaradt ennek idejére vonatkozólag a bizonytalanság, ami ugyancsak alkalmas volt arra, hogy a fönt vázolt módon befolyásolja szervezkedésüket. Így fogva föl a dolgot, ma is megvan még a keresztény vagyonszövetségnek ez az indítóoka, amely a halál, illetőleg a világvég idejének bizonytalanságából és az embereknek Isten előtt való egyenlőségéből fakad és így céltalanná teszi a vagyongyűjtést.

³ A vallásos célú társulásoknak ez a formája különben sem volt példátlan abban az időben. Ilyen vagyonszövetségben éltek már régebben Palaestinában pl. az *esszének*, akikről Flavius Josephus alapján a következőket állapíthatjuk meg: Eredetük Kr. e. a II. századba nyúlik vissza (Ant. XIII. 5, 9.), Krisztus Urunk idejében pedig kb. 4000 volt a számuk (u. o. XVIII. 1, 5.). Legsűrűbben a Holt-tenger nyugati partjain laktak és földműveléssel meg kézműiparral foglalkoztak. Rendjükbe (τάγμα) csak háromévi próbaidő után juthatott be valaki. Az első év elteltével a jelölt (ζηλῶν) fehér ruhát, kalapácsot és övet kapott. Esküvel megerősített fogadalom után lettek csak teljesen a közösség (ὁ ὅμιλος) tagjaivá, azután pedig teljesen előljárójuk hatalma alatt állottak. Bíróságukat a százak gyűlekezete alkotta, legnagyobb büntetésük a kiközösítés volt. Teljes vagyonszövetségben éltek (κοινωνία) és a közös pénztárból adta ki a megélhetésre szükséges dolgokat a ταμίης (administrator), míg a betegek, szegények és utasok gondját a κηδεμών (curator = gondnok) viselte. Gyakori közös imádságaik voltak és szerény étkezésük is közösen történt. A házasságtól tartózkodtak és így leginkább fogadott gyermekek révén szaporodtak. Azonkívül sok életúnt is náluk keresett vigasztalást és lelki békét. Hasonló életmódot folytattak Alexandria és a Mareotis tó környékén a *therapeuták* is, de ezek inkább az elmélkedésre vetettek nagyobb súlyt, míg az előbbieket szorgalmas munkások voltak.

len forrásunk az «Apostolok cselekedeteiben» szent Lukács leírása: «A hívők is mind együtt voltak és mindenük közös volt. Vagyonukat és holmijukat eladták és szétosztották mindazoknak, akik rászorultak. Naponkint egy szívvel-lélekkel időztek a templomban¹ és házról-házra végezték a kenyértörést² s vigadozva és szívrők egy-szerűségében költötték el étkeiket,³ dicsérve Istent és szerettetve az egész néptől. Az Úr pedig napról-napra gyarapította az üdvözülendők számát.»⁴ Már e leírásból is láthatjuk, hogy ez sem volt teljes kommunizmus, amennyiben annak lényege, hogy általános és kötelező legyen. Már pedig itt eladásról lévén szó és a szegények közt való szétosztásról, valahol mégis csak magánkézen maradt a vagyon. De lássuk a továbbiakat: «A hívők sokaságának pedig egy volt szíve-lelke, és egyikük sem mondott semmit magáénak abból, amije volt, hanem mindenük közös volt... És nem volt közöttük szűkölködő; mivel mindazok, akiknek földjeik és házaik voltak, eladták és az eladottnak árát elhozták és az apostolok lábaihoz tették. Mindenkinek pedig annyit adtak, amennyire szüksége volt.»⁵ Ez már kissé erősebben kommunista színezetű beszéd, de csak látszatra, amennyiben maga a szöveg szerint: «együkük sem *mondott* semmit magáénak», tehát mégis csak elismerték a magánvagyonát. Azután meg abból is kiténik, hogy a vagyon eladása nem volt általános, mert mindjárt ezek után a szent író példaképen hozza föl József ciprusi levitát (más néven Barnabást),⁶ hogy t. i. ez *is* eladván vagyonát, a szegényeknek szétosztotta. Ha az író itt céltudatosan használta az «is»-t, akkor ebből arra lehetne következtetni, hogy voltak a hívők között olyanok is, akik nem váltak meg vagyonnuktól.

Tovább olvasván az Apostolok cselekedeteit, egy igazán érdekes fejezethez jutunk, mely a felületes szemlélőt könnyen olyan gondolatokra ragadhatná, hogy itt talán az első kommunisztikus terrorral állunk szemben. Értem ugyanis Ananiás és Szafira esetét:⁷ «Egy bizonyos Ananiás nevű férfi pedig feleségével, Szafirával

¹ Még a zsidókkal együtt a jeruzsálemi templomban.

² Mint az utolsó vacsorán az Úr = Szentmise. Ezt először magánházakban tartották.

³ Szeretetlakoma (ἀγάπη) első nyoma. L. bővebben alább.

⁴ Ap. csel. 2, 44–47.

⁵ U. o. 4, 32. és 34. 35.

⁶ Így Baumgartner: Euch. und Agape 28. o.

⁷ Ap. csel. 5, 1–11.

együtt eladta földjét és felesége tudtával a földnek árából egy részt elsikkasztva, egy bizonyos részt elvitt és az apostolok lábaihoz tette. Mondá pedig Péter: Ananiás, miért kísértette meg a sátán a te szivedet, hogy hazudj a Szentléleknek és a föld árából elsikkassz? Nemde, ha megmarad, magadnak marad meg és ha eladtad, a te hatalmadban volt? Miért gondoltál ilyet szivedben? Nem embereknek hazudtál, hanem az Istennek. Mikor pedig Ananiás e szavakat hallotta, összeesett és meghalt. És nagy félelem fogta el mindazokat, kik ezt hallották». A továbbiakban elmondja, hogy miután Ananiást az ifjak eltemették, bejött Szafira a gyülekezetbe, aki a történetekről addig semmit sem tudott és Péter kérdésére azt felelte, hogy annyiért adták el földjüket, amint férje mondta. Őt is ugyanaz a sors éri, mint Ananiást.¹ Ha gondosan elolvassuk a szöveget, azonnal világossá válik előttünk, hogy e házaspár nem azért bűnhődött ilyen szigorúan, mert vagyonuk egy részét megtartották, hanem azért, mert föl merték tételezni, hogy az egyházat megcsalhatják: «hazudtak a Szentléleknek». Olyan színben akartak a hivek előtt föltűnni, mintha teljesen önzetlenek lennének, szóval az alamizsnálkodással saját dicsőségüket keresték, nem tiszta szándék töltötte el szívüket.

Ugyancsak bizonyítékul szolgál e hely előbbi állításunkra is, hogy nem volt általános a hivek között ez a vagyonközösség, mert szent Péter azt mondja: «Nemde, ha megmarad, magadnak marad meg, és ha eladtad, a te hatalmadban volt?» Mintegy azt mondja: nem az volt a vétked, hogy nem hoztad el az egészet, hanem az, hogy hazudtál. Egyszersmind azt is kiolvashatjuk szent Péter megrovásából, hogy az apostolok teljesen átértékelték hivatásukból folyó nagy méltóságukat, mert azt mondja: «Nem embereknek hazudtál,

¹ Az «Apost. cselek.» idézett helyeit az ókeresztény egyházi írók közül a következők kommentálták. *Origenes*: Comm. in Matth. 15, 15. (M. Gr. 13, 1295.); *szent Cyprianus*: De lapsis 35. (M. L. 4, 507.) *u. a.*: De unit. eccl. 26. (M. L. 4, 535.); *u. a.*: De opere et eleemos. 25. (M. L. 4, 644.); *Nagy szent Vazul*: Hom. temp. fam. et siccit. 8. (M. Gr. 31, 326.); *Aranyszájú szent János*: In Act. apost. hom. 7, 1–3. (M. Gr. 60, 64. sköv.); *u. o.* hom. 11, 1. 3. (M. Gr. 60, 94. sköv.); *u. o.* hom. 12, 2. (Ananiásról. M. Gr. 60, 101.); *u. a.*: In ep. I. ad Cor. hom. 6, 4. (M. Gr. 61, 53.); *u. o.* hom. 15, 6. (Ananiásról. M. Gr. 61, 128. sköv.); *szent Ambrus*: De poenit. II. 9, 82. (Ananiásról. M. L. 16, 538.); *szent Jeromos*: Ep. 71, ad Lucin. 4. (M. L. 22, 671.); *u. a.*: Ep. 120. ad Hedibam 1. (Ananiásról. M. L. 22, 985.); *u. a.*: Ep. 130. ad Demetr. 14. (M. L. 22, 1119.); *szent Ágoston*: Enarr. in ps. 131. sermo ad plebem c. 5. (M. L. 37, 1718.); *Nolai szent Paulinus*: Ep. 13, 20. 21. (M. L. 61. 219.)

hanem az Istennek!» akinek az apostolok és különösen Péter e földön helytartója volt.

De végül még egy mozzanat nem kerülheti el figyelmünket. Az őskeresztény jeruzsálemi vagyonszövetséget minden keresztény író úgy jellemzi, hogy az teljesen önkéntes, minden legkisebb kényszeről ment jelenség volt.¹ A hívek tisztán csak lángoló felebaráti szeretetükből fakadó buzgalomból hordták össze vagyonukat és tették az apostolok lábai elé. A Szentírás szavait figyelmesen vizsgálván, kénytelenek vagyunk ezt az állítást kissé meggyöngíteni, amennyiben be kell vallanunk, hogy bár fizikai kényszerről természetesen szó sem lehet, de még terror sem jöhet számításba: mégis bizonyos morális nyomást ez az Ananiás- és Szafira-eset kell, hogy gyakorolt legyen az első keresztényekre. Hiszen maga a Szentírás megemlékezik róla, hogy a hívőket pedig, akik ezt látták, nagy télelem fogta el — amint fentebb olvastuk — de e jelenet leírásának végén a szent író újból hangsúlyozza ezt a különben nagyonis érthető következményt: «És nagy félelem fogta el az egész egyházat és mindazokat, kik ezt hallották» — akiknek t. i. a szemtanúk elbeszélések. Ilyen előzmények után nem feltételezhető, hogy még akadt volna olyan merész vállalkozó, aki vissza mert volna tartani valamit vagyonából az apostolok beleegyezése nélkül. De ismét megjegyezzük, hogy azért még Jeruzsálemben sem volt olyanfokú kommunizmus, mint amilyent korunk szocialistái akarnak megvalósítani.

Az eddigieket összegezve, most már — amennyiben e gyér adatok alapján lehetséges — a következőképp jellemezhetjük a jeruzsálemi első keresztény hitközség vagyonszövetségét. Az apostolok tanításából megismervén a hívek Krisztus Urunk szándékát, miután el voltak telve attól a buzgalomtól, amely a kegyelem forrásának közelségéből származott, mindnyájan tökéletesek akartak lenni.² Ennélfogva eladták felesleges vagyonukat és a szegényeknek való szétosztás végett a pénzt elhozták az apostoloknak — ezáltal mintegy Istennek adták mindenüket áldozat gyanánt. Az első keresztények többsége mindenesetre teljesen önszántából tette ezt, a többiek pedig a többségnek példája ragadta magával és azokat, akiknek szándéka nem volt egészen tiszta, bizonyára jobb belátásra térítette Ananiás és Szafira szomorú végzete. Aki nem érzett magá-

¹ Pl. Baumgartner : i. m. 26. sköv. o.

² V. ö. Mt. 19, 21.: «Ha tökéletes akarsz lenni . . .»

ban elég lelki erőt az ilyen lemondásra, az bizonyára be sem lépett a hitközségbe, bár különben szívében keresztény volt.¹ Az apostolok azután a kezűkhöz jutott vagyont a szükségletek szerint igazságosan és valószínűleg teljesen egyenlően osztották ki minden hívőnek, mert Istennél nincsen személyválogatás. Hogy mennyire lelkiismeretesen teljesíthették e feladatukat, azt abból is láthatjuk, hogy a keresztények között általános megelégedettség és boldogság honolt.

A fönnmaradt pénzből fedezték azután az apostolok a mindennapi közös étkezéseket, a szeretetlakomákat, még pedig az egyenlőség kifejezésére valószínűleg mindig más és más hívő házában.² Ezen alkalommal az apostolok mindig megemlékeztek az utolsó vacsoráról és megtörvén a kenyeret, Krisztus nevében megáldották és szétosztották a keresztények között.³ Minthogy a begyűlt vagyon a hívők tulajdonát képezte, az apostolok nem is tartottak rá igényt, azért mondja szent Péter a templom kapuja előtt kéregető sánta koldusnak: «Ezüstöm és aranyom nincsen ...»⁴ mert nem volt neki joga a hivek vagyonából az egyházhoz nem tartozónak adakozni. De azonkívül talán azt is ki lehet olvasni az apostolfőnek ezen szavaiból, hogy amint jött a vagyon, úgy ki is ment hamarosan.

Az első keresztényeknek ez az életmódja a dolog természeténél fogva bizonyára inkább a lakosság szegényebb részének volt kedves és kívánatos, úgy, hogy ezek már csak a jobb megélhetés szempontjából is tömegesen csatlakozhattak az egyházhoz, míg a gazdagokat — egy-két lelkes családot leszámítva — talán épen a vagyonukhoz való, különben nem vétkes ragaszkodás tartott vissza attól, hogy az ilyen életmódot követő egyházközséghez csatlakozzanak. Így a sok szegény hívő, aki nagyon kevésel járulhatott hozzá a hitközség ellátásához, hamar fölemészthette az egy-két gazdag testvér vagyonát és bizony megeshetett, hogy a szeretetlakoma idők folytán mindig szegényesebbé és soványabbá lett.

Ezen állításunk igazolására talán elég fölhoznunk, hogy már alig tíz évvel az első Pünkösöd után a jeruzsálemi hitközség a

¹ Ez csak föltételezés. A szükséztű Szentírás ilyen aprólékos részletekre nem terjeszkedik ki. Bizonyára voltak már ekkor is Krisztusnak titkos követői, akik különféle okokból nem merték nyilvánítani hitüket. (Nikodémus, arimathiai József, talán Gamaliel rabbi?)

² Circa domos (Vulg.): házankint (Káldi ford.), eredeti $\chi\alpha\tau' \omicron\iota\chi\omicron\nu$.

³ L. alább bővebben az «agapéről» szóló fejezetben.

⁴ Ap. csel. 3, 6. — De az Úr nevében adhatott neki ezeknél sokkal értékesebbet, visszaadta ugyanis neki az egészségét.

pogány keresztény egyházak könyöradományára szorult, amelyet Barnabás és Pál (akkor még Saul) hoztak Antiochiából Jeruzsálembe,¹ hová épen az I. Heródes Agrippa-féle üldözés alatt értek (Kr. u. 41-ben), melynek idősb szent Jakab apostol is áldozatul esett, sőt szent Péter is csak csoda által menekült. Heródes halála után (44-ben) tértek vissza Antiochiába. «Az Úr igéje pedig növekedett és gyarapodott», de ismét csak kb. tíz évig, mert már 57 husvét táján szent Pál újból kénytelen adakozásra szólítani ezúttal a korinthusi híveket: «A szentek számára való gyűjtést illetőleg ti is úgy tegyetek, mint a galáciai hitközségekben rendeltem. A hét első napján mindegyiktek tegye félre és takarítsa meg, amit jónak lát,² hogy ne akkor történjék a gyűjtés, mikor oda érkezem. Midőn pedig majd jelen leszek, elküldöm azokat, akiket levél által ajánlani fogok, hogy a ti ajándéktokat elvigyék Jeruzsálembe. Ha pedig érdemes lesz, hogy én is elmenjek, velem jönnek.»³ A kevéssel ezután írt második levélben pedig, miután megdicséri a macedoniai hitközségeknek anyagi erejüket fölülmúló adakozását, a gyűjtés szelleméről és módozatairól oktatja ki a korinthusiakat.⁴ A rómaiakhoz írt levélben azután már azt a szándékát fejezi ki, hogy a gyűjtött pénzzel Jeruzsálembe fog menni: «Most tehát elutazom Jeruzsálembe a szenteknek szolgálni. Mert Macedónia és Achája (Korinthus) jónak látták, a Jeruzsálemben levő szentek szegényeinek némi gyűjtést rendezni. Jónak látták, de ezzel tartoznak is nekik. Mert ha a pogányok az ő lelki javaikban részesültek, tartoznak nekik az anyagiakban segítségükre lenni.»⁵ Ha a jeruzsálemi hitközség első elszegényedését lehetne is az üldözésre és az általános éhínségre hárítani, amely Claudius császár (41—54) alatt Judeában kitört (Kr. u. 44 körül) és amelyet Agabus keresztény próféta megjövendölt,⁶ azt már nincs okunk feltételezni, hogy ez az éhínség tíz évnél tovább tartott volna, annál kevésbbé, mert maga az «Apost. csel.» is megjegyzi, hogy Heródes halála után (44-ben) «az Úr igéje (az egyház) növekedett és gyarapodott.»⁷ Tehát a szent Pál említette nyomor okát bátran a kommunizmusban kereshetjük, mert amint Kiefl nagyon helyesen megjegyzi, az ilyen életmód csak kisebb hitközségeknél lehetséges, azonban a tömegnyomor megoldására nem alkalmas.⁸

¹ Ap. csel. 11, 27. — 12, 25., de már szent Pál is említi: Gal. 2, 10.

² Itt már nem volt kommunizmus.

³ I. Kor. 16, 1—4.

⁴ II. Kor. 8, 1—9, 15.

⁵ Róm. 15, 25—27.

⁶ Ap. csel. 11, 28.

⁷ Ap. csel. 12, 24.

⁸ Die Theor. d. mod. Soc. (Kempten—München, 1915.)

Épen ezért a hívők számának szaporodtával mind nehezebb és nehezebb lett az apostolok helyzete. Annyi sok ezer embernek minden szükségletére figyelemmel lenni, minden ügyüket elintézni stb. ami csak egy ilyen kommunizmusban előfordul, meghaladta a tizenkét apostol erejét. Őnekik ugyanis emellett prédikálniok, azután keresztelniök és bérálniok, szóval a szentségeket is kiszolgáltatniok kellett. Azért mint az «Apost. cselek.» 6. fejezetének elején olvassuk, bizony kissé elhanyagolhatták később már az anyagi kérdéseket,¹ úgy, hogy a zsidó- és pogánykeresztények² között féltékenykedés támadt. A görögök úgy vélték, hogy a «mindennapi kiszolgálás alkalmával»³ az ő özvegyeiket a zsidók lenézik. Természetesen az ilyen szeretetlenség a tiszta szándékú apostolokat nagyon bánthatta. Tehát belátva azt, hogy a keresztény lelkiélet buzgó vezetése mellett nem érhetnek rá a gyomor kiszolgálására, szóval nem lehetnek jó lelkiatyák és egyszersmind hiveiknek világi vezetői is,⁴ azonnal segíteni iparkodtak a bajon és fölszólításukra a gyülekezet megválasztotta a hét diákonust (szolgát), akiknek első föladatuk volt az «asztalokról gondoskodni», vagyis ők lettek a keresztény vagyonszolgálatuk vezetői,⁵ míg az apostolok «az imádsággal és az ige szolgálataival foglalkoztak».⁶

Kétségtelenül egyidőre ismét rendesen folytatózott ezután az adminisztráció. Azonban az apostolok hithirdetése folytán az Isten kegyelméből csak egyre szaporodott a keresztények száma és valószínűleg egyre növekedett azoknak a száma is, akiket csak az anyagi kérdés tartott vissza az egyházhoz való csatlakozástól. Ezek lehettek azok az okok, melyek idővel arra birták az első keresztényeket, hogy az első buzgalom lanyhultával engedjenek kissé ebből a szigorúságból és befogadjanak olyanokat is az egyházba, akik nem

¹ Természetesen, hiszen a lélek a fő : «Mit használ az embernek . . .» (Luk. 9, 25.) mondta az isteni Mester.

² Zsidókból és pogányokból lett keresztényeket nevezik így röviden.

³ Ap. csel. 6, 1.

⁴ V. ö. Mt. 6, 24. : «Nem lehet egyszerre két úrnak szolgálni». Keresztény szempontból a theokrácia majdnem olyan káros lehet, mint a caesaropapizmus.

⁵ Ez ugyan nincs bent a Szentírásban, de föltételezhető. Lehet, hogy az apostolok a legfőbb vezetést anyagi téren is továbbra megtartották. Ha ugyan volt még ekkor vagyonszolgálat !

⁶ Hogy a diákonusok sem voltak azért kizárólag anyagi ügyek intézői, hanem foglalkoztak prédikálással is, azt azonnal láthatjuk szent István diákonus, az első vértanú esetéből. L. továbbá Binterim : Denkw. I. 1, 338. o. és Kraus : Realencyklopedie für prot. K. I. 356. o.

voltak hajlandók a kommunista életmódra. Ehhez járulhatott még az a körülmény is, hogy lassankint belátták, hogy Krisztus Urunk második eljövetele nincs oly közel, mint ahogy először gondolták,¹ miáltal a vagyonszövetségnek egyik fontos motívuma elesett.

Hogy meddig tartott hitbéli őseinknek ez az életmódja, mikor és hogyan szűnt meg, arra nézve biztos adatok híján csak egyes nyilatkozatokból következtethetünk.² Mint terminus post quem non-t (végső határt) bizonynyal elfogadhatjuk Jeruzsálem pusztulását (70-ben Kr. u. Titus), ekkor ugyanis a keresztények, ismerve Krisztus Urunk idevonatkozó jövődőlését,³ elhagyták a várost és Pellába menekültek. Nem tehetjük föl, hogy a vagyonszövetséget ide is magukkal vitték volna, amely életmód — ha ugyan addig is fennállott — már a háború kezdete óta (66) nagy nehézségekbe ütközhetett. De Barkochba lázadása után, amikor Hadrián császár (117—138) Jeruzsálemet földig leromboltatta és helyébe a pogány Aelia Capitolinát építtette, már teljesen lehetetlenné vált az ilyen kommunizmus, egyrészt a rómaiaktól való félelem miatt, másrészt pedig Aeliában csak pogánykeresztények telepedhettek meg,⁴ akiknek pedig már az apostolok korában sem tetszett a vagyonszövetség.⁵

De van okunk feltételezni azt is, hogy még 70-ig sem tartott ez az állapot. Mert olvassuk csak el még egyszer, amit szent Pál ír a rómaiaknak: «Mert Macedónia és Achája jónak látták a *Jeruzsálemben levő szentek szegényeinek* némi gyűjtést rendezni».⁶ Ha tehát Jeruzsálemben szegény keresztények is voltak, akkor ott már nem lehetett kommunizmus. Eszerint tehát — tekintve, hogy a rómaiakhoz írt levél Kr. u. 57 végén vagy 58 elején íródott — már 57 előtt meg kellett volna szűnnie a jeruzsálemi vagyonszövetségnek.

¹ Ezt szent Pálon kívül, aki többször inti hiveit leveleiben, hogy ne reméljék «quasi instet dies Domini» (mintha már itt volna az Úr napja), már az Ap. csel. szerzője is tudja. (1, 6. 7.) Szent Pál időrendben első levelében úgy ír, hogy azt alkalmasint félreérthették a thessalonikaiak (1. Thess. 4, 13—5, 11.), azért már a második levélben (II. Thess. 2, 2.): «Neque terreamini... quasi instet dies Domini». (Idő: II. apostoli körút eleje, 52—53 Kr. u.)

² Lukács, aki az Ap. csel. 62-ben vagy 63-ban írta, már akkor múlt időt használ a jeruzsálemi vagyonszövetség leírásánál. Ebből azonban nem kovácsolhatunk biztos érvet arra, hogy ezidőben tényleg a múlté lett volna az már, mert tekintetbe kell venni a bibliai igeidők használatának bizonytalanságát.

³ Mt. 24, 1—36; Mk. 13; Luk. 21, 5—36.

⁴ A zsidóknak ugyanis nem volt szabad ide a lábukat sem betenniök, ezekhez számítottak akkor még a zsidókeresztények is.

⁵ Ap. csel. 6, 1.

⁶ Róm. 15, 26.

ségnek. Ezzel a föltevessel szemben áll azonban ifj. szent Jakabnak, Jeruzsálem első püspökének (41—62) levele, amelyet Izraelnek a diasporában levő 12 nemzetéhez intéz és amelyben többek között azt mondja, hogy a keresztények gyülekezetében ne legyen különbség szegény és gazdag között.¹ Majd pedig még erősebben is kikel a gazdagok ellen, akikről azt írja, hogy rettegjenek, mert «haragot gyűjtöttetek magatoknak az utolsó napokra. Ime a munkásoknak bére, kik mezőiteket learatták, melyet ti csalárdul visszatartottatok, fölkiált és az ő kiáltásuk elhatott a seregek Urának fülébe.² Lakmároztatok a földön és bujaságban hizlaltátok sziveiteket a megölés napjára...»³ «Legyetek tehát béketűrők, testvéreim (t. i. a szegények), az Úr eljöveteleig!... mert az Úr eljövétele közelget». Azután Jóbot és a prófétákat adja nekik például a türelemre.⁴ Ezt a levelet szent Jakab életének vége felé írta Kr. u. 59 és 62 között, tehát röviddel a szent Pál írta római levél után. E helynek kétféle magyarázatát adhatjuk. Vagy úgy értelmezhetjük az apostol tanítását, hogy amint otthon, Jeruzsálemben kommunizmus volt, úgy arra akarja rávenni a szétszórta élő zsidóságot, hogy azok is hasonlóképen rendezzék hitközségeiket. Ilyen értelmezés mellett azonban ellene mondana szent Pálnak, aki szerint már vannak Jeruzsálemben is szegény keresztények. Épen ezért talán inkább a másik megoldást fogadhatjuk el, amely szerint e levélben önti ki az apostol elkeseredését épen azért, mert a jeruzsálemi keresztényeknél is lelohadt már a tökéletesség után való vágyódás és megszűnt a kommunizmus. Ezért inti türelemre a szegényeket és vigasztalja őket, hogy már úgy sem tart soká e nyomorgás, mert közeledik az Úr második eljövétele.⁵ Ha így fogjuk föl szent Jakab levélét, akkor e két nyilatkozat alapján azt állíthatjuk, hogy az első keresztény hitközség vagyonszövetségének határai egyfelől a 29. vagy 30. év,⁶ másfelől pedig az 57. év Kr. u.

¹ Jak. 2, 1—12.

² Égbekiáltó bűn. Ennyire nem pártolja a kereszténység a munkások ki-
zsákmányolását. ³ Jak. 5, 1—6. ⁴ U. o. 5, 7—11.

⁵ A második parusiát (Úrjövetet) nem kell itt föltétlenül a világítéletnek tartanunk, mert annak több értelme van. (L. bőv. Székely : A hegyi beszéd magyaráz. 38. sköv. o.) Érthetjük e helyen pl. azt a parusiát, ami minden ember halálakor van, t. i. a különítéletet. Eszerint e vigasztalás így hangzanék : Ne szomorkodjatok, hiszen ez az élet úgysem tart örökké, a halál után pedig jön Krisztus és megjutalmaz türelmetekért.

⁶ Ekkor keletkezett kb. a jeruzsálemi egyházközség. (Tekintetbevéve természetesen a Dionysius Exiguus-féle időszámítás hibáját.)

Sőt, ha az «Apost. cselek.» 8, 1—4. verseit figyelembe vesszük, az első keresztény kommunizmus föloszlásával még előbbre mehetnénk: «Ama napokban pedig ¹ nagy üldözés tört ki a jeruzsálemi egyház ellen, és mind elszéledtek Judea és Szamaria tartományaiba az apostolokon kívül». Ez volt az az üldözés, melyben Saul (Pál) tevékeny részt vett és mely alatt megtért. Ezután három évig volt Arábiában s csak azután ment Jeruzsálembe,² ahonnét 15 napi időzés után valószínűleg szülőföldjére, Tarsusba ment vissza, mert Barnabás innét viszi magával később Antiochiába.³ Egyévi ittműködés után Jeruzsálembe mentek az adományokkal, amint láttuk tehát 41 körül Kr. u. Ha már most ettől az időponttól visszszámítunk, akkor azt az eredményt kapjuk, hogy az István vértanúságára bekövetkezett üldözés kb. 35- vagy 36-ra eshetett. Mivel a következőkben már nincs vagyonszösségről említés, ilyenformán az is meglehet, hogy az ősegyház kommunizmusa épen csak öt vagy hat évig tartott. Azonban tekintve, hogy az apostolok még Jeruzsálemben maradtak és fönn tarthatták a hitközségnek előbbi szervezetét mindaddig, míg az üldözés megszűntével a hívők visszatérhettek; mivel pedig a szent író további hallgatásából sem lehet a kommunizmus megszűntére teljes határozottsággal következtetni: talán mégis inkább az előbbi véleményt tarthatjuk meg, mely szerint az első keresztény hitközség kb. 25 vagy 26 évig élt ilyen életmódban.

Ahhoz, amit már eddig is megismertünk ezen első keresztény kommunizmus természetét illetőleg, még a következőket kell hozzáfűznünk. Ez a szervezet nem volt anarchista, nem törekedett a fennálló rend fölforgatására, ezt meg kell állapítanunk. Már említettük, hogy eljártak a jeruzsálemi templomba is a keresztények, de különösen ki kell emelnünk, hogy — bár nagy ellentét volt köztük és a zsidók vezetői között, ami a tanítást illeti — világi dolgokban teljesen alárendelték magukat a synedriumnak (a zsidó főtanácsnak). Azonban természetesen egy kikötéssel, hogy t. i. «inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek».⁴ Ezzel például szolgáltak a későbbi keresztényeknek is, akiknek mindig az volt a tanításuk, hogy még a bűnös és méltatlan uralkodónak is engedelmes-

¹ Szent István diakonus, az első vértanú halála után.

² Gal. 1, 18.

³ Ap. csel. 11, 25.

⁴ Ap. csel. 4, 19. (értelem szerint idézve.)

kedni kell, ha csak olyat nem parancsol, ami Isten törvényébe ütközik.

Mivel, mint fentebb említettük, az első keresztények mindenben teljesen Krisztus Urunk tanítását akarták követni, éppen ezért erre a kommunizmusra is áll mindaz, amit az előző fejezetben a Megváltó kommunizmusának napjaink hasonlónevű mozgalmától való eltéréséről megállapítottunk.

Az apostoli egyházak felebaráti szeretetszövetsége.

Az isteni kegyelem erejével a krisztusi mustármag rövid pár évtized alatt terebélyes fává nőtt. A tanulatlan halászok a Szentlélek tudományával eltelve elszéledtek az akkor ismert egész világra¹ és a körjük gyülekező hivekből megalapították az egyes hitközségeket. Az apostolok működéséről — sajnos — keveset tudunk és az a kevés is jórészt megbízhatatlan forrásokból származik, amelyek a történetíró előtt értéktelenek. Még azt sem lehet biztosan megállapítani, hogy mikor hagyták el az apostolok Jeruzsálemet (41-ben Kr. u.?)² Hogy egyikük-másikuk hol működött, arról meg éppen csak a jámbor hagyomány vagy legfeljebb apokryphek³ tudnak számot adni. Éppen ezért főképen szent Pálnak, a «nemzetek apostolának» munkálkodását vévén figyelembe, fogjuk megalkotni magunknak annak a képét, hogy főbb vonásaiban milyen is lehetett egy-egy ilyen, az apostolok korában keletkezett egyházközség szervezete és milyen összeköttetésben álltak ezek egymással. Szent Pál apostol működéséről — megtérésétől egészen az első római fogságáig — elég bő forrásul szolgál az «Apostolok cselekedetei»,

¹ Az «οἰκουμένη» átlag a Földközi-tenger partvidéke volt. Európa északi részei, Délafrika stb. még akkor nem számítottak műveltség szempontjából. Az Indián túli világ is «terra incognita» (ismeretlen vidék) volt. Bár a kereskedelem ide is eljutott már e korban.

² Mint láttuk, az István halála után kitört üldözés alatt még Jeruzsálemben maradtak (Ap. csel. 8, 1—4.), tehát kb. 35-ben vagy 36-ban Kr. u., de mikor szent Pál Jeruzsálemben jár három év múlva, már csak szent Pétert és id. Jakabot találja ott az apostolok közül. (Gal. 1, 18. 19.) 50 körül az apostoli zsinaton ismét Jeruzsálemben vannak az apostolok, bár a gyülekezetben csak Péter és Jakab (az ifjabb) szerepelnek a tizenkettő közül. Lehetséges, hogy «apostolok és vének» alatt itt már nem a szoros értelemben vett apostolokat kell értenünk, hanem a charizmatikus vándortanítókat és a presbytereket.

³ Így nevezik a szent iratokhoz hasonló tárggyal foglalkozó iratokat, amelyeket azonban az egyház nem vett be a Szentírás könyvei közé.

amelyet kiegészítenek a levelekben található történeti adatok és vonatkozások. Azonban az apostol életének végéről már ismét hallgatnak a források.

Az első ilyen hitközséget, az antiochiait, ahol Krisztus követőit először nevezték keresztényeknek, nem apostol alapította.¹ Az első jeruzsálemi üldözés alkalmával szétszéledt hívők térítő munkásságának eredménye volt ez és az apostolok értesülvén róla, örömmel ismerték el és Barnabást küldték ki szervezésére, aki Tarsusból szent Pált is maga mellé vette segítőül. Szent Pál azután innét kiindulva tette meg mind szélesebb és szélesebb körben térítő útjait. Ezek közül csak háromról tud az «Ap. csel.», amelyeknek színtere főképp Kisázsia és a Balkán-félsziget, de már a rómaiakhoz írt levélben arról a szándékáról tesz tanúságot az apostol, hogy Hispániába is el fog menni.² Nem alaptalanul tesszük föl tehát, hogy első római fogságából kiszabadulván (62 körül), újabb utazásokat, újabb térítő körutakat is tett. Ezekből láthatjuk, hogy Afrika kivételével a Földközi-Tengernek majdnem egész partvidékét bejárta.

Hogy a Jeruzsálemből elűzött hívők Antiochiában miképpen szervezték meg a hitközséget, arról szent Lukács nem nyilatkozik. Nem valószínű, hogy azt az életmódot, amely akkor már a szent városban sem igen virágozhatott, e túlnyomóan pogányokból megtért hitközségben is életbeléptették volna. Nincs is jogunk ezt feltételezni különösen akkor, mikor azt látjuk, hogy Lukács — aki különben nagyon szerette ezt a társadalmi berendezkedést — hallgat róla. Tehát e két legrégebb hitközség egyéb különbségeihez³ sorolhatjuk még az életmód különbözőségét is, (ha ugyan 50-ben még megvolt a vagyonszövetség Jeruzsálemben). Kr. u. 50 körül a jeruzsálemi apostoli zsinatról miheztartás végett rövid szabályzat-félét küldtek Pál és Barnabás, valamint Judás⁴ és Szilasszal (Silvanus) az antiochiai, szyriai és ciliciai pogány keresztényeknek: «El lett ugyanis határozva a Szentlélek által és általunk, hogy nem rakunk rátok több terhet, mint ami szükséges, úgymint: hogy tartózkodjatok a bálványáldozatoktól, vértől, megfojtottól és paráznaságtól, melyektől ha megőrzitek magatokat, jót cselekesztek. Maradjatok egészségben!»⁵ Ebből nem lehet vagyonszövetségre következtetni.

¹ Ap. csel. 11, 19—26. ² Róm. 14, 24. 28.

³ A zsidó törvényeket és szertartásokat Jeruzsálemben megtartották, Antiochiában nem, ami azután a Pál és Péter közötti látszólagos ellentétre (Gal. 2, 11—14.), majd az ú. n. apostoli zsinatra (Ap. csel. 15, 6—35.) vezetett.

⁴ Nem apostol, hanem Barzabás. ⁵ Ap. csel. 15, 28. 29.

Amint láthatjuk, az apostoli zsinat idejében már Antiochián kívül Szyriában más helyeken és Ciliciában is voltak keresztények. Ez szent Pál működésének gyümölcse volt. Az apostol térítő körútján meg-megállapodott egy-egy városban, rendesen először a zsinagógába ment¹ s miután itt kevés eredményt ért el, nyilvánosan is tanított, hirdette a keresztrefeszített Krisztust. A köréje sereglett hívők részére először semmi szervezetet sem rendelt, hanem távoztával kitarásra buzdította őket és megígérte, hogy nemsokára megint föl fogja őket keresni, közben pedig levelek útján iparkodott élesztetni bennük a hitet és a többi erény gyakorlatára buzdította őket. Mikor azután helyenkint a hívők száma eléggé megsaporodott, akkor az így keletkezett hitközségek vezetésére presbytereket rendelt. Öregeket (*πρεσβύτερος*), de nem szükségképpen korban időseket, hanem hitben öregebbeket, azaz előbb megtérteket, akiknek kipróbált hitére tehát bizvást hagyhatta a keresztények vezetését. Idővel, miután már a többség született keresztény volt,² akkor is megmaradt e név a választott, vagy az apostolok által kijelölt vezetőknek megjelölésére. Különben a zsidó «vének»-ről is átszármazhatott a ker. hitközség vezetőire. De már szent Pál is használja az *ἐπίσκοπος* (püspök = felügyelő) nevet is ugyanebben az értelemben, sőt ugyanazokat nevezi hol presbytereknek, hol episkopusoknak.³ E nevek tehát eleinte általában azokat jelentették, akiket ma püspököknek és papoknak nevezünk.⁴ Ezeket az apostolok kézzel szentelték föl és ezek azután az apostol helyett és annak távollétében hitközségük lelki és anyagi téren vezetői voltak. Ez azonban nem volt így mindenütt kivétel nélkül, mert sok hitközséget Szent Pál mindig csak levelek és küldöttek által kormányzott és csak az apostolok halála után válasz-

¹ Elve volt: az evangéliumot «elsősorban a zsidónak és úgy a görögnek» (pogánynak) kell hirdetni. (Róm. 1, 16.)

² Azaz keresztény szülöktől származó, mert hiszen abban az időben rendszeren felnőtt korban kereszteltek.

³ Az ephezusi presbytereket Miletosban. — Ap. csel. 20, 17. és 28.

⁴ Bár a név közös volt, maga a dolog korántsem volt az, miként azt Harnack és mások szeretnék állítani. Titus Krétában és Timotheus Ephesusban már szent Pál életében a későbbi értelemben vett püspökök voltak. Annyi igaz, hogy az apostolok életében ők maguk végezték a püspöki teendőket és csak az apostoli kornak vége felé az ő rendelkezésük révén fejlődött ki a püspökségnek az a helyhez kötött formája, amely ma is fennáll. (L. erre vonatkozólag bővebben Zubriczky: Óker. irod. és dogmatörténet, Esztergom, 1906. 145. sköv. o., ahol az irodalom is megtalálható e kérdésre vonatkozólag.)

tottak mindenütt episkopusokat. A lelki vezetés mellett az episkopusok (püspökök) a diakonusok segítségével a hitközség anyagi ügyeit is intézték.¹ Ebben a tekintetben nyilván például szolgált nekik szent Pál apostol, aki az ephezusi presbytereket így oktatja: Senkinek ezüstjét és aranyát vagy ruháját nem kívántam, amint magatok tudjátok; mert amire szükségem volt nekem és a velem levőknek, arról gondoskodtak ezek az én kezeim. Mindenben megmutattam nektek, hogy így munkálkodva segíteni kell az erőtlenekeket és megemlékezni az Úr Jézus ígéiről, mert ő maga mondotta: «Boldogabb dolog adni, mint kapni».²

Hogy az apostolok szándéka szerint milyennek kellett lennie ezeknek az egyházaknak, milyen életnek kellett ezekben lennie, arra nézve kétségtelenül legilletékesebb tanúk maguk az apostolok. Halljuk tehát az ő írásaikból, elsősorban szent Pál leveleiből, hogy milyen fokú felebaráti szeretetet követeltek ők az első hitközségektől. Időrendben adjuk az apostoli leveleknek tárgyunkra vonatkozó fontosabb részeit.

Szent Pálnak a tesszalónikaiakhoz írt első levelében³ ezeket olvassuk:

«Kérünk pedig titeket, testvérek, legyetek elismeréssel azok iránt, kik közöttetek munkálkodnak, előjáróitok az Úrban és intenek titeket, hogy kiváló szeretettel viseltessetek irántuk az ő munkájokért; éljete velük békeségben! Kérünk titeket továbbá testvérek, dorgáljátok meg a nyugtalankodókat, vigasztaljátok a kislelkűeket, fogjátok pártját a gyengéknek, legyetek türelemmel mindenki iránt. Vigyázzatok, hogy senki rosszat rosszal ne fizessen vissza, hanem mindig azt cselekedjétek egymással és mindenkivel szemben, ami jó. Mindenkor örüljete! Szünet nélkül imádkozzatok!»⁴

Ime rövid szavakkal mily tökéletes rend vázlatát tudja adni. De halljuk őt tovább. Nem egészen egy évre rá újból ír ezen egyháznak; hálát ad Istennek, mert «az egymás iránt való szeretet

¹ Harnack szerint csak az anyagiakat, mert szerinte a lelki vezetők a vándor-
ἀποστολοί, διδασκαλοί és a charizmatikus προϋφται meg λαλοῦντες stb. voltak.
Nyilván az apostoli kort nem különbözteti meg kellőképp a közvetlen utána követ-
kezőtől, amelyben a vándortanítók már csak rendkívüli szervek voltak (l. Didaché)
és az episkopusok meg a diakonusok is megtették azt, amit a próféták és tanítók,
ha t. i. ilyenek nem voltak.

² Ap. csel. 20, 33–35. — V. ö. Fr. Deitsch: Handwerkerleben zur Zeit
Jesu. Erlangen, 1875.

³ Kr. u. 52-ben írta Korinthusból.

⁴ I. Thessz. 5, 12–17.

valamennyitekben növekszik,»¹ a levél végén pedig inti őket a dolgos életre, önmagát adja nekik például és fölállítja szabály gyanánt: «Aki dolgozni nem akar, ne is egyék». ² Ugyanebben az időtájban inti a galatákat is: «Viseljétek egymás terhét és így teljesítitek Krisztus törvényét»,³ majd tovább: «Meg nem szűnjünk tehát jót cselekedni... míg időnk van, tegyünk jót mindenkivel, főképen pedig hitsorsosainkkal». ⁴

Kr. u. 57 husvét táján írta Ephezusból második levelét a korinthusiakhoz: ezt nevezzük mi elsőnek. ⁵ A 12. fejezetben ezeket olvassuk:

«... valamint a test egy és sok tagja van, a testnek pedig minden tagja, bár számosak, mégis egy test: így Krisztus is. Mert *egy Lélekben vagyunk mindannyian egy testté kereszttelve akár zsidók, akár pogányok, akár szabadok*; és mindnyájan egy Lélektől vagyunk átitatva. Mert a test sem egy tagból áll, hanem sokból. Ha a láb azt mondaná: Mivel nem vagyok kéz, nem tartozom a testhez, vajjon azért nem tartoznék a testhez? Ha az egész test szem volna, hol volna a hallás? Ha az egész hallás volna, hol volna a szaglás? Isten azonban úgy helyezte el a tagokat és azoknak mindegyikét a testben, ahogy neki tetszett. *Ha mindannyi egy tag volna, hol volna a test?* Így azonban sok tag van ugyan, de csak egy test. Nem mondhatja tehát a szem a kéznek: Nem szorulok rád; vagy pedig a fej a lábaknak: Nincs rátok szükségem. Sőt mi több, *azok a testrészek, amelyek gyöngébbeknek látszanak, szükségesebbek* és amelyeket a test elsőbrendű tagjainak tartunk, azokat nagyobb tisztességgel vesszük körül és ami rajtunk tisztességtelen, az nagyobb tisztességben részesül. Ami ugyanis rajtunk tisztességes, annak nincs szüksége semmire, hanem Isten úgy szervezte a testet, hogy aminek nem volt, azt nagyobb tisztességben részesítette, *hogy a testben ne legyen meghasonlás, hanem a tagok egymásért kölcsönösen szorgoskodjanak*. És ha az egyik tagnak valami baja van, együtt szenvedjen vele minden tag, vagy ha az egyik tag megdicsőül, vele örüljenek az összes tagok». ⁶ «Kiki maradjon meg abban a hivatásban, amelyre hivatott, ha mint szolga hivatál, ne törődjél vele; de ha szabaddá lehetsz, annál inkább fordítsd hasznodra. Mert aki az Úrban mint szolga lett meghíva, az Úrnak szabadosa ⁷ s hasonlóképen, ki mint szabad lett meghíva, szolgálja Krisztusnak». ⁸

¹ II. Thessz. 1, 3.

² U. o. 3, 10.

³ Gal. 6, 2.

⁴ U. o. 6, 9. 10.

⁵ A valóban első ugyanis elveszett.

⁶ I. Kor. 12, 12–26.

⁷ Libertinus = felszabadított rabszolga.

⁸ I. Kor. 7, 20–22. — Kiefl (Die Theorien des mod. Socialism.) e hely magyarázatára felsorakoztatja az ókeresztény írókat, mi tehát a többség véleményét fogadjuk el.

E két hely összevetéséből látjuk, hogy szent Pál szerint egyenlőképp szükséges a «test», vagyis a társadalom fönntartására minden munkás, mind a felsőbbrendű, mind az alsóbbrendű és épen ezért egyik sem megvetendő. De viszont egyik se szégyelje a maga munkáját és ne iparkodjék mindenki szabadulni attól, mert különben fölborula a társadalmat fönntartó rend és ennek visszahatását az egész «test» megérzi. Az észszerű munkafelosztás elvét olvashatjuk ki itt az apostol iratából és ennek szentesítését magában Isten rendelkezésében, azaz a természeti törvényben látjuk. Egyzersmind elveti az apostol az emberek teljes egyenlőségének elvét, amely helytelen elvnek alapot a Szentírásban sehol sem lehet találni. Végül kiemeli azt a nagy igazságot, hogy nem elég az összeműködés és a kölcsönös támogatás, mindezt a szomorúságban és örömben résztvevő szeretetnek kell áthatnia és átlelkesítenie, mert «... ha minden vagyonomat szétoosztom a szegények táplálására, de szeretetem nincsen, mitsem használ nekem».¹

A kevéssel ezután (Macedoniából) írt levelében pedig — mint már láttuk — a gyűjtés módozatait adja a korinthusiaknak (a jeruzsálemi szegények számára már I. Kor. 16, 1—4.):

«... tüntessétek ki magatokat ezen jótékonyságban. *Nem parancs-képen mondom ezt*, hanem, hogy mások buzgósága által a ti szereteteteknek valódiságát is kipróbáljam... És erre nézve *tanácsot adok*, mert ez hasznokra válik... Mert nem az itt a cél, hogy másokon könnyítve legyen, ti pedig szükségét szenvedjétek, hanem, *hogy egyenlőség legyen*. Most a ti bővelkedétek pótolja azoknak szűkölködését, hogy majd azoknak bővelkedése is a ti szűkölködésnek pótlására szolgáljon, hogy egyenlőség legyen, amint írva van: Akinek sok volt, nem bővelkedett és akinek kevés, nem szűkölködött».²

Ebből láthatjuk, hogy itt már szó sem lehet a kötelező vagyonszűkölségről. Azonban bizonyos áthidalás mégis tapasztalható a magán- és a közös vagyon között, melynek célja az anyagiakban való egyenlőség, de indítóoka nem a kényszer: «... Ne szomorúsággal vagy kénytelenségből (adatok); mert a jókedvű adakozót szereti az Isten,³ hanem az adakozó saját érdeke: Krisztus követése, aki értünk szegénnyé lett, hogy minket gazdagokká tegyen».⁴

E levél megírása után nemsokára szent Pál maga is Korinthusba jött és innét írta levelét a római hivekhez, melyben többek

¹ I. Kor. 13 3. ² II. Kor. 8, 7—15. ³ II. Kor. 9, 7. ⁴ II. Kor. 8, 9.

között röviden ezeknek is elmondja a test és a tagokról szóló hasonlatát:

«... ne gondolatok többet magatok felől, mint amennyit gondolni illik, hanem gondolkozatok józanul... Mert valamint egy testben sok tagunk van, de nem minden tagnak ugyanaz a teendője: úgy sokan egy test vagyunk Krisztusban, az egyesek pedig egymásnak tagjai... aki adakozik, adjon egyszerűségében, aki előljáró, legyen gondossággal; aki irgalmasságot gyakorol, tegye vidámsággal. A szeretet legyen tettetés nélkül! Gyűlöljétek a rosszat, ragaszkodjatok a jóhoz! Testvéri szeretettel szeretvén egymást, legyetek egymás iránt tisztelettel!... Legyetek a reményben vidámak, a szenvedésben béketűrők, az imádságban állhatatosak, a szentek szükségeiben részvevők, vendégszeretők! Áldjátok a ti üldözőiteket; áldjátok és ne átkozzátok őket! Örvendjétek az örvendezőkkel, sirjatok a sírókkal! Legyetek egyetértők, nem fennhéjázók, hanem leereszkedők! Ne tartsátok önmagatokat okosoknak! Senkinek rosszért rosszal ne fizessetek... Ha lehetséges, amennyiben tőletek függ, minden emberrel békében legyetek! Ne bosszújátok meg önmagatokat... Sőt ha éhezik ellenséged, adj neki enni, ha szomjúhozik, adj neki inni... Ne hagyj magad legyőzteni a gonosztól, hanem jóval győzd le a rosszat».¹

Különösen ki kell emelnünk itt azt a körülményt, hogy szent Pál mily nagyon óvja a híveket a bosszútól és önbíráskodástól. Egy jól rendezett társadalomban tényleg ilyenek nem szabad előfordulnia, mert ez ismét a rend felforgatását eredményezheti.

«Minden ember engedelmeskedjék a felsőbb hatóságoknak, mert *nincs hatalom, mint csak Istentől*, amelyek pedig vannak, Istentől vannak rendelve. Aki tehát ellenszegül a hatalomnak, Isten rendelésének szegül ellene. Akik pedig ellenszegülnek, kárhozatot hoznak önmagukra... Ha nem akarsz a hatóságtól félni, tégy jót... Mert Isten szolgálja ő a te javadra... Ennélfogva szükségképen engedelmeskedjétek nemcsak a bűntetés miatt, hanem a lelkiismeret végett is.»²

Tehát a hatalmat Isten adja, ennél fogva engedelmeskedni kell. De nem szabad félreértenünk szent Pált, amint, sajnos, a keresztények közül is sokan félreértették. Mert megtörténhetik, hogy néha egyenesen bűn engedelmeskedni. Ha ugyanis világos, hogy valamely hatalom nincs Istentől, sőt ezt maga hangoztatja, akkor az ilyenek nem szabad engedelmeskedni, mert az ilyen nem hatalom, nincs Istentől. Ideig-óráig tarthat az ilyen hatalmaskodás (bitorlás), az erőszaknak engedni kell, de lelkiismeretben nem szabad neki engedelmeskedni. Azonban a másik irányban sem szabad hibázni.

¹ Róm. 12, 3–21.

² Róm. 13, 1–5.

Az olyan hatalom, mely nem nyilvánítja ki nézetét saját eredete felől, de nem is veti el ilykép Istent, az ilyenek már kell engedelmeskedni. Hiszen szent Pál korában is ilyen volt a hatalom: a római császárság. Ha azonban ez a hatalom, vagy akár a magát Istentől származtató hatalom is olyat parancsolna, amit Isten tilt — akkor inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek.

Már más vonatkozásban láttuk, hogy ifj. szent Jakab apostolnak mi volt a nézete a vagyontörvényről. K. u. 61 körül, tehát röviddel halála előtt írt levelében ezeket olvassuk:

«Testvéreim! A dicsőség urának, a mi Urunk Jézus Krisztusnak hitét ne használjátok föl személyválogatásra. Mert ha bemegy a ti gyülekezetekbe valamely férfiú aranygyűrűvel, fényes öltözetben, bemegy pedig egy szegény is piszkos ruhában és arra tekintetek, ki fényes ruhába van öltözve és azt mondjátok neki: Ül ide kényelmesen; a szegénynek pedig azt mondjátok: Te állj meg ott, vagy ülj ide lábaim zsámolya alá: nem ítélték-e önkényesen és nem lesztek-e igazságtalan gondolkodású bírakká? Halljátok szeretett testvéreim! Nemde az e világon szegényeket választotta ki Isten, hogy gazdagok legyenek a hitben és örökösei amaz országnak, melyet Isten az őt szeretőknak ígért? Ti pedig tiszteletlenséggel illetétek a szegényt. Nemde a gazdagok nyomnak el benneteket (t. i. a keresztényeket általában) erőszakkal és nem ők hurcolnak-e titeket a törvényre? Nem ők káromolják-e ama jó nevet, melyről el vagytok nevezve?»¹

Tehát — buzdítja őket — tartsátok meg Isten törvényét:

«Szeresd felebarátodat, mint tennenmagadat.» «Mert irgalomnélküli ítélet vár arra, ki irgalmasságot nem cselekedett; az irgalmasság azonban fölülemelkedik az ítéleten».²

Vagyis: amily mértékkel mérték, visszaméretik nektek. (Mt. 7, 1.) Ugyane levelében kemény szavakkal korholja a gazdagokat, akik elnyomják a szegényeket és rámutat a vagyongyűjtés oktalanságára is, mert minden földi dolog mulandó.³

A kölcsönös szeretetnek és megértésnek, egymás segítésének a titkára, mintegy a forrásra, pedig szent Pál mutat rá a filippiekhez írt levelében:

«Ha tehát van valami vigasztalás Krisztusban, ha van vigasz a szeretetben, ha van lélekközösség, ha van részvételtjes érzés: tegyétek teljessé az én örömet az áltál, hogy egyetértetek, egymás iránt ugyanazon szeretettel

¹ Jak. 2, 1—7. — Mint fentebb említettük Jeruzsálemben, ahol szent Jakab ezeket írta, ép a vagyontörvény miatt főleg szegényekből állt a hitközség, de máshol ez nem volt mindenütt így, mint látni fogjuk.

² Jak. 2, 13.

³ Jak. 5, 1—11.

viseltettek, egyakaratók, egyérszűek vagytok, nem tévén semmit versengésből, sem hiú dicsvágyból, hanem alázatossággal tartsa egyik a másikat főlebbvalónak magamagánál, *s ne keresse kiki a maga hasznát, hanem a többiekét.*»¹

Igen, csakis akkor lehetne a társadalmi kérdés sikeres megoldására gondolni, ha az emberiséget áthatná ez a két krisztusi erény, az alázatosság, amelyből fakad azután az igénytelenség, tekintélytisztelő, mások megbecsülése stb. — és az önzetlenség. Ebben hibázik leginkább korunk, mikor ép az önzésből kiindulva akarja célját elérni. Ebből nem boldogság, legfeljebb szakadatlan harc fog kifejlődni, az érdekek folytonos összeütközése, annál is inkább, mert az önzés intenzívebbé tételére már eddig is sikerült az emberek igényeit oly magasra fokozni, hogy azokat az egész világ tényleges kommunizálásával sem lehetne többé kielégíteni.

Szomorúan vonatkozik korunk embereire is szent Jakab apostol korholása.

«Honnan a háborúságok és civódások közöttetek? Nem onnan-e? a ti kivánságaitokból, melyek tagjaitokban küzködnek? Kivántok és nem kaptok? öldököltök és versengtek és nem juthattok semmihez; civódtok és háborgodtok és nincs semmit, azért, mert nem kérték (t. i. Istentől).»²
«Isten a kevélyeknek ellenáll, az alázatosoknak pedig kegyelmet ad.»³

Rámutat arra is, hogy miként lehet ezen segíteni:

«Közeledjete Istenhez és közeledni fog hozzátok... Alázkodjatok meg az Úr színe előtt és fölmagasztal titeket.»⁴

Ismét szent Pálhoz visszatérve, azt mondhatjuk, hogy talán minden eddig idézett mondásánál szebb szavakkal iparkodik a hívőket az egyetértésre buzdítani az ephezusiakhoz írt levelében:⁵

«Kérlek azért titeket én, fogoly az Úrban, hogy méltóan járjatok ahhoz a hivatáshoz, melyre hivatva vagytok, minden alázatossággal és szelidséggel, türelemmel, elviselvén egymást szeretetben, igyekeztél megőrizni a lelki egységet a béke kötelékében... ne hányattassunk a tanításnak minden szelétől idestova az embereknek gonoszása által, a tévedésbe ejtő álnokság által. Hanem az igazságot követvén a szeretetben, növekedjünk minden tekintetben abban, aki a fő, tudniillik Krisztusban, kitől az egész test, a kölcsönös segélynyújtás minden köteléke által összekapcsolva és egybefűzve, minden egyes tagnak működéséhez képest gyarapszik a saját épülésére a szeretetben.»⁶

¹ Philipp. 2, 1—4. ² Jak. 4, 1. 2. ³ U. o. 4, 6. ⁴ U. o. 4, 8. 10.

⁵ Első római fogsága vége felé írta Kr. u. 63 körül.

⁶ Ephez. 4, 1—3. és 14—16.

Ismét kedvelt hasonlatával él, mondván: «... egymásnak tagjai vagyunk».¹ Oly szoros kötelék fűzze tehát egymáshoz a hiveket, mint a test egyes tagjait. Ezek a tagok nem károsítják meg egymást, hanem összeműködésükkel egyik a másikat támogatja. Ép ezért:

«Aki lopott, ne lopjon többé, hanem inkább dolgozzék és tegyen jót keze munkájával, hogy a szűkölködőnek legyen miből adnia.»² «Minden keserűség és harag, bosszankodás, láрма és istenkáromlás száműzve legyen közöletek minden gonosszággal együtt. Legyetek inkább egymás iránt jóságosak, kegyesek, és bocsássatok meg egymásnak, valamint Isten is megbocsátott nektek Krisztusban.»³

A következőkben erős szavakkal óvja az ephezusiakat a különböző bűnöktől, kivált a fősvénységtől, amelyet bálványimádásnak mond, mivel a fősvény mintegy a pénzt, kincset és gazdagságot bálványozza — az ilyennek «nincs öröksége Krisztus és Isten országában».⁴

«Szolgák! engedelmeskedjeteK testi uraitoknak félelemmel és rettegéssel, szívetek egyszerűségében, mint Krisztusnak; nemcsak látszatra szolgálván, mint akik az emberek kedvét keresik, hanem mint Krisztus szolgálói, szívből teljesítvén Isten akaratát, jóakarattal szolgálva, mint az Úrnak, nem mint embereknek; hiszen tudjátok, hogy kiki ami jót cselekszik, annak veszi jutalmát az Úrtól, akár szolga, akár szabad. — És ti urak! ugyanezt tegyétek velük szemben, fölhagyva a fenyegetésekkel; miután tudjátok, hogy mind az ő, mind a ti Uratok a mennyben van, és *őnála nincs személyválogatás.*»⁵

Ime az úr és szolga viszonyának eszményi képe: a kétoldalú felelősség, mert mind az úr, mind a szolga Istennek szolgál.⁶

Ugyane viszonyról majdnem ugyanazon szavakkal a kolosszaiakhoz így ír:⁷

«Szolgák! engedelmeskedjeteK mindenben testi uraitoknak, nem látszatra szolgálva, mintha csak az embereknek kedvét keresnétek, hanem egyenes szívvel, istenfélelemből. Akármit tesztek, szívből tegyétek, mint az Úrnak és nem mint embereknek, miután tudjátok, hogy az Úrtól kapjátok az örökség jutalmát. Az Úr Krisztusnak szolgáljatok! Mert aki igazságtalanságot követ el, visszakapja amit helytelenül cselekedett és Istennél nincs személyválogatás.»⁸

¹ Ephez. 4, 25.

² U. o. 4, 28.

³ U. o. 4, 31. 32.

⁴ U. o. 5, 5.

⁵ U. o. 6, 5–9.

⁶ V. ö. Mt. 18, 23–35: a két adósról szóló példabeszéd.

⁷ Ugyancsak első római fogságából.

⁸ Kolossz. 3, 22–25.

Majd így folytatja:

«Urak! ami igazságos és méltányos, adjátok meg a szolgálknak, tudván, hogy nektek is van uratok a mennyben».¹

Ebben az időben még egy levelet írt Kolosszába Philemon-hoz. Ez gazdag keresztény úr volt, akinek szökött rabszolgáját, Oneszimost, szent Pál megtérítette és e levél kíséretében visszaküldte urához. Kéri Philemont, hogy fogadja úgy a volt rabszolgát, mintha őt magát fogadná, azaz mint testvérét. Ebből két dolog világos, az t. i. egyrészt, hogy Pál elismeri az úrnak a szolgálhoz való jogát, de másrészt figyelmezteti azt, hogy a keresztény rabszolga mint ilyen, már testvére is urának Krisztusban.²

Már első római fogságának vége felé, vagy talán már szabaddulása után írta levelét a zsidókhoz, akiknek lelkükre köti:

«Békeségre törekedjete mindenki vel és életszentségre, amely nélkül senki Istent meg nem láthatja».³ «A testvéri szeretet maradjon közöttetek! És a vendégszeretetről meg ne feledkezzetek... Emlékezzetek meg a foglyokról, mintha ti is foglyok volnátok és a szenvedőkről, mint akik még magatok is a testben éltek... Életek ment legyen a fősvénységtől, megelégedve azzal, amitek van, mert ő mondotta: Nem hagylak el téged és nem mondok le rólad».⁴ «A jótékonyságról pedig és az adakozásról meg ne feledkezzetek, mert az ilyen áldozatokban kedve telik Istennek. Engedelmeskedjete előljáróitoknak és legyetek nekik alárendeltjeik (fejhajtók). Mert ők vigyáznak rátok, mint *akik számot fognak adni lelkeitekért*, hogy örömmel tegyék ezt és nem sópáncodva, mert ez nem volna előnyötökre.»⁵

Fogságából kiszabadulva, körülbelül egyidőben írt Timotheushoz Ephezusba és Titushoz Krétába egy-egy levelet. Ezekben az egyház szolgálainak kötelességeit foglalja össze. Inti a püspököket, hogy ne legyenek kapzsiak,⁶ rút haszonlesők, hanem vendégszeretők, kegyesek stb.⁷ A diakonusok se legyenek nyereséghajhászok, hanem őrizzék meg tisztán lelkiismeretüket.⁸ Mindnyájan pedig engedelmesek és békeségesek legyenek:

«Mert vannak sokan engedetlenek is, hiábavaló beszédűek és ámtók, különösen akik a körülméletésből valók (t. i. zsidók közül), kiket el kell hallgattatni, mivel egész házakat fölforgatnak, azt tanítván, amit nem kellene, rút nyereség kedvéért».

¹ Kolossz. 4, 1.

² L. erről Allard : Les esclaves chrét., Paris, 1876. (id. Zubriczky.)

³ Zsid. 12, 14.

⁴ Zsid. 13, 1–3. 5.

⁵ U. o. 13, 16. 17.

⁶ I. Tim. 3, 3.

⁷ Tit. 1, 7. 8.

⁸ I. Tim. 3, 8. 9.

Nem kell tehát hallgatni

«a zsidó mesékre és az igazságtól elfordult emberek parancsolataira.»¹

E szavakkal szent Pál már ezelőtt majdnem 2000 évvel rámutatott a társadalmi rend és béke megoldásának egyik fontos kellékeire: senki se legyen nyereséghajhászó, de viszont ne hallgasson senki mesékre és ábrándos utópiákra, hanem tegye a kötelességét.²

A Timotheushoz írt levélből azt is láthatjuk, hogy az egyház már abban az időben is gondoskodott az özvegyekről:

«Ha valamely hívőnek özvegyei vannak, tartsa el őket és ne essenek az egyháznak terhére, hogy az kellőképp gondoskodhassék azokról, kik igazán özvegyek»,³

azaz olyanok, kiknek egyáltalán nincs hozzátartozójuk. Itt már világosan kimondja azt is, hogy a keresztény rabszolga urának testvére lett, bár szolgálja is maradt:

«Mindazok a szolgák, kik járom alatt vannak, tartsák uraikat minden tiszteletre méltóknak,⁴ hogy az Úr neve és a (keresztény) tanítás ne káromoltassék. Azok pedig, kiknek hívő uraik vannak, ne vessék meg őket, *mivel testvérek*; hanem annál szívesebben szolgáljanak nekik, mivel hívők és szeretettek, akik a jótéteményben részesülnek».⁵

Ez az utolsó rész nyilván az uraknak szól. Bár a rabszolga kötelességet teljesít, urát szolgálván, az úr mégis tekintse ezt jótéteménynek attól, aki Isten előtt vele úgyis egyenlő. Így fog azután eltűnni úr és szolga között az a megalázó ellentét, amely a szolgáló sorsát annyira sanyarúvá tudja tenni. A továbbiakban arra int, hogy «ha megvan az eledelünk és ruházatunk, éadjuk be azzal». Ezt az intelmet megokolja azzal, hogy egyrészt,

«mert semmit sem hoztunk e világra, kétségkívül el sem vihetünk semmit», másrészt pedig, «mert akik meg akarnak gazdagodni, kísértésbe esnek és az ördög törébe, és sok haszontalan és ártalmas kívánságba, melyek az embert veszedelembe és romlásba döntik. Mert minden rossznak gyökere a pénzvágy, melynek hajhászása által némelyek eltérnek a hittől és sok bajba keveredtek».⁶

¹ Tit. 1, 10. 11. 14.

² E helyet szent Pál tulajdonképpen a zsidó eretnekekre értette, de teljes joggal alkalmazhatjuk így is. (Sensus accomodatus per extensionem, l. Székely: Hermen. 46. o.) Különben szent Pál zsidó létére jól ismerte honfitársai egyik-másikának a békére veszélyes izgága természetét.

³ I. Tim. 5, 16.

⁴ Tehát a pogány és bűnös urat is, hiszen nem neki, hanem Istennek szolgálnak.

⁵ I. Tim. 6, 1. 2.

⁶ I. Tim. 6, 7–10.

Végül ezeket hagyja meg Timotheusnak:

«E világ gazdagjainak parancsold meg, hogy ne legyenek fennhéjázók, se reményüket ne helyezték a bizonytalan gazdagságba, hanem az élő Istenbe, (ki nekünk mindent bőven ad táplálásunkra), hogy jót cselekedjenek, gazdagok legyenek jócselekedetekben, szívesen adakozzanak, oszto-gassanak, maguknak kincset gyűjtsenek jó alapul a jövőre, hogy elnyerjék az igazi életet.»¹

Titusnak pedig így ír a szolgálókról:

«A szolgálát (intsd), hogy uraiknak engedelmeskedjenek, mindenben kedvöket keressék, velük ne feleseljenek, őket meg ne csalják, hanem mindenben igaz hűséget tanúsítsanak, hogy a mi Üdvözítő Istenünk tanításának mindenben díszeré váljanak.»²

Majd pedig az összes hiveket arra intse Titus:

«hogy a fejedelmeknek és hatóságoknak engedelmeskedjenek, szót fogadjanak és minden jóra készek legyenek; senkit ne káromoljanak, ne legyenek veszekedők, hanem szerények, teljes szelidséget tanúsítva minden ember iránt.»³

Mint láthatjuk, szent Pál összes ránk maradt leveleiben bőven foglalkozik a társadalmi kérdésre nagy fontossággal bíró dolgokkal; utolsó levelében, melyet már második római fogsága vége felé, tehát röviddel vértanúhalála előtt írt Timotheusnak, a tárgy különbözősége miatt, már csak kevés vonatkozás van tárgyunkra. De ebben is figyelmezteti Timotheust arra, ami napjainkig is az igazi keresztények egyik fő ismertetője:

«Istennek harcosa nem keveredik világi dolgokba, hogy annak kedvét keresse, akihez szegődött.»⁴

A politika és az anyagi kérdések csak másodrendűek a keresztény szemében, teljesen eltörpülnek a lelki ügyek mellett. Ez a társadalmi kérdés legtökéletesebb krisztusi megoldása, mely először Isten országát keresi. És ha valaki ezt a megoldást választja, akkor a többiek (az anyagiak) hozzáadatnak neki, ez Krisztus ígérete. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy miután a keresztények nem sokat törődnek a földi dolgokkal, e téren a hitetlenek elnyomhatják és kizsákmányolhatják őket. A keresztény abban különbözik a hitentlentől, hogy míg annak a földi jólét a legfőbb gondja, addig ő ezt csak a valóságnak megfelelő mértékben becsüli, azaz nem becsüli túl. Szent Pál sem veszíti el lábai alól a talajt, mert

¹ I. Tim. 6, 17–19.

² Tit. 2, 9. 10.

³ U. o. 3, 1. 2.

⁴ II. Tim. 2, 4.

hiszen ugyane levélben szabály gyanánt állítja föl: «A munkálkodó szántóvetőnek kell először a termésből részesednie.»¹

Pál utolsó leveleivel egyidőben írta szent Péter is leveleit, valószínűleg már a Nero-féle üldözés alatt (Kr. u. 64-től). Első levélben ezeket olvassuk:

«Tisztítsátok meg lelkeiteket a szeretetből fakadó engedelmisségben, a testvéri szeretetben, szeressétek egymást egyszerű szívből bensőleg.»² «Engedelmesek legyetek tehát minden emberi teremtménynek az Istenért, akár a királynak, mint legfelsőbbnek, akár a helytartóknak, mint tőle küldötteknek a gonosztevők megfenyítésére, a jóknak pedig dicséretére. Mert ez az Isten akarata, hogy jót cselekedvén, elnémissátok az okatlan emberek tudatlanságát; mint szabadok és nem mint olyanok, kik a szabadságot a gonoszság elpalástolására használják,³ hanem mint Isten szolgálói. Mindenkit megbecsüljétek, a testvériséget szeressétek, az Istent féljétek, a királyt tiszteljétek!»⁴

Szent Péter a maga egyszerűségében talán meg sem gondolta, hogy milyen örökérvényű igazságot állapított meg ezzel a föl-sorolásával, de tudta ezt a Szentlélek, aki őt e sorok megírására ihlette. *Istenfélelem, tekintélytisztelet és a felebarát megbecsülése* nélkül soha testvériség nem lesz e földön.⁵ Ő is inti a szolgálkat, hogy

«engedelmeskedjenek uraiknak teljes tisztelettel, nemcsak a jóknak és szelideknek, hanem a szeszélyeseknek is. Mert az a kegyelem, ha valaki Isten iránti lelkiismeretességéből tűri a viszontagságokat, és ártatlanul szenved.»⁶

Ez kegyelem, azaz tökéletesség. Nem mondja tehát szent Péter, hogy ez mindenkor kötelesség is egyúttal. Különb is az apostolfejedelem ezen szavai a rabszolgákhoz voltak intézve, akik úgyis akarva nem akarva kénytelenek voltak tűrni uraik szeszélyét és igazságtalanságát. Azt akarja tehát szent Péter, hogy a rabszolgák tegyék legalább erénnyé a maguk számára e kényszerűséget, amennyiben a bántalmakat békével szenvedik. A következőkben a felebaráti és ellenszetszeretetre inti a keresztényeket és rámutat arra

¹ 11. Tim. 2, 6. ² Pét. I. 1, 22.

³ Láttuk, hogy mit eredményezett a «szabadság» jelszava alatt megindult mozgalom.

⁴ Pét. I. 2, 13–17.

⁵ Pedig korunk népboldogítói ép e hármat akarják elvetni. Helyükbe lép tetik a materializmust, az emberek egyenlőségének az oktalanságig túlzott tanát, amiből a tekintély megvetése származik és az altruizmus helyébe a legrutább, követelődző és soha meg nem elégedő egoizmust teszik. ⁶ Pét. I. 2, 18. 19.

is, hogy már itt a földön is csak az lehet boldog, aki Isten parancsát megtartja.¹ Ugyancsak ebben a levélben az egyházi előljárókat buzgalomra inti, ne nyereszkedjenek e hivatalukból, ne büszkélkedjenek hatalmukra, sőt alázatosak legyenek; a testvérek pedig engedelmeskedjenek nekik.²

Az apostoloknak ránk maradt összes levelei közül bizonyára szent Jánosnak levelei íródtak utóljára. Ezek az iratok³ telve vannak *az isteni és felebaráti szeretet* magasztalásával és ajánlásával, de különösebb vonatkozással tárgyunkra nincsenek.⁴

Ha az eddig hallottakat egybevetjük az első keresztények buzgóságával, könnyen elgondolhatjuk, hogy milyen élet folyhatott ezekben az apostoli egyházakban. Ha már nem is találunk vagyonszövetséget, azt bátran elmondhatjuk azért, hogy ebben az időben a keresztény «testvérek» között nem volt olyan bántó ellentét a gazdagok és szegények közt, mint a későbbi időben, mert hiszen ezt a krisztusi szeretettel nem tudták volna még összegyeztetni.⁵ Azért a gazdagok, akik mind számosabban jöttek az egyházba, ha nem is egész vagyonukat, de igen nagy adományokat hoztak a püspök elé az istentisztelet alkalmával; a püspök pedig a diakonوسok segítségével ezen adományokból hathatósan támogatta az özvegyeket, árvákat, munkaképteleneket, utasokat, szegényeket stb. Míg a jeruzsálemi hitközségnél azt láttuk, hogy inkább csak a szegények csatlakoztak hozzá tömegesen, szent Pál idejében már ép ellenkezőleg azt mondhatjuk, hogy inkább a középosztálybeliek, kisiparosok és a művelt rabszolgák voltak azok, akik a kereszténység zömét alkották. Ezt az apostoli levelekben található személyi adatokon kívül különben maguknak Pál leveleinek a tartalma is föltételezi, valamint az egész ókeresztény irodalom, amelynek megértése legalább is közepes műveltséget igényel az olvasóban.⁶

¹ Pét. I. 3, 8—12. és 4, 8. 9. ² U. o. I. 5, 1—5.

³ Ján. I. és II. (a III. tartalma teljesen személyi vonatkozású.)

⁴ A hagyomány szerint, mikor már szent János olyan öreg volt, hogy járni sem tudott, beszélni is csak keveset, mégis elvitette magát hordozószéken Ephesusban a hívek gyülekezetébe, ahol mindig csak ezt mondta: «Fiacskáim, szeresétek egymást!» — Mikor pedig kérdezték, hogy miért épen ezt mondja mindig, azt felelte: «Mert az Úr parancsa ez és ha ez teljesedik, elegendő». (Szent Jeromos: Comm. in ep. ad Gal. 3, 6.) Szent Jánost egyébként a «szeretet apostolának» nevezik.

⁵ Bajok azonban már ekkor is voltak. L. Jakab levelének fent idézett helyét.

⁶ Ezzel ellentétben az evangéliumok, különösen a Megváltó szavai a legtanulatlanabb ember előtt ép oly világosak, mint a legműveltebb előtt, amint

Ezen egyházközségekben azonkívül is megvolt a szociális boldogságnak minden alapföltétele: az önmegtartóztatás és igénytelenség, alázatosság és engedelmesség a hívők részéről, viszont pedig az előljárók lelkiismeretessége is kifogástalan volt. Az osztó igazságosság terén nem fordultak elő azok a visszaélések, amelyek napjainkban a társadalom rendjét oly gyakran megzavarják. Így azután megtörtént az, hogy bár Krisztus Urunk nem ígért követőinek földi jólétet és paradicsomot, mert az ő országa nem e világról való; ez bizonyos mértékben — leszámítva természetesen az üldözéseket — mégis bekövetkezett az anyagiakat illetőleg. De azért sohasem szabad azt gondolnunk, hogy talán ez lett volna az Úr Jézus célja, a társadalmi berendezettség megváltoztatása. Sőt ellenkezőleg, őnála és az első keresztyényeknél ez a kérdés egészen eltörpült a lelki gondok mellett, hiszen ő, mint láttuk, épen a szegénységet magasztalta föl. Csak a keresztyénység isteni bölcseségének bizonyítéka, hogy épen e látszólagos ellentétből fakad a földi jólét is. Azért áll az, amit Kiefl mond: «Hogy a keresztyénység legyőzi a nyomort, az csak a következménye, de nem a lényege».¹

Azért ezek a községek már nem is vetettek oly nagy súlyt az életmódjuk közös berendezésére, mint az első jeruzsálemi hitközség. Teljesen a Megváltó tanítása szerint iparkodtak élni, aminek az volt az eredménye, hogy akinek sok volt, az sem bővelkedett és akinek kevés, az sem szűkölködött. Egyéb szokásaik és életmódjuk tekintetében nem igen tértek el más pogány kortársaiktól. Azonban némileg világi dolgokban is a püspöknek voltak alárendelve. Így pl. az igazságszolgáltatást illetőleg, mert már szent Pál a korinthusiakhoz írt levelében, egy előfordult eset kapcsán, erélyesen figyelmezteti a híveket, hogy a keresztyények vitás ügyei nem tartoznak a pogány bírák elé.² De azért nem állítottak fel külön törvényszéket, hanem inkább a szeretet jegyében intézték el a keresztyények között nagy ritkán felmerülő nézeteltéréseket, ugyancsak szent Pál utasítása szerint:

«viseljétek el egymást és bocsássatok meg egymásnak, ha valakinek valaki ellen panasza van».³

Ezeknek a mozzanatoknak tanulmányozása birhatta rá Harnackot, hogy a következő szavakkal jellemezze az ifjú egyházközségek példás életmódját:

helyesen mondja Jülicher: «Jesu Worte sind für alle Stände und Zeiten berechnet». (Idézve Kiefl: Die Theor. des mod. Soc. 151. o.)

¹ 1. m. 116. o.

² 1. Kor. 6, 1—11.

³ Kolossz. 3, 13.

«... minden egyes községnek a hit erőssége, a remény szilárdsága, a szent életrend, valamint a színlelés nélkül való szeretet, egység és béke által képmásává kellett lennie Isten szent egyházának, amely a mennyben van és amelynek tagjai a földön elszórva élnek. Továbbá az életmód tisztasága és a tettekben megnyilatkozó felebaráti együttérzés által «a kívül levőknek», azaz az idegen embereknek, bizonyosságul kellett szolgálniok a keresztény hit előnyös és igazságos volta mellett.»¹

De már ez az állítása:

«Az a remény, hogy az Úr nemsokára meg fog jelenni, a szétszórt hiveket birodalmába össze fogja gyűjteni és a gonoszokat megbüntetni, a jókat pedig megjutalmazni, ez határozta meg ezen községek hitét és életmódját» —

csak részben felel meg a valóságnak. Ha a jeruzsálemi hitközségnél föltételezhettük ezt, akkor a szent Pál alapította egyházakra már nem lehet ugyanezt az állítást ráerőszakolni, mert — amint láttuk — már maga Pál több alkalommal óva inti a hiveket a második Úrjövet közelségének reményétől. Abban pedig egyenesen téved Harnack, mikor azt állítja, hogy ezek az apostoli egyházak függetlenek voltak egymástól, mindegyik a maga hitéletét és egyéb ügyeit teljesen önhatalmúlag intézte. Ennek az állításnak helytelenségét bizonyítanunk tulajdonképpen nem is kellene — hiszen Harnack is bizonyítás nélkül állít, — de mégis ki kell emelnünk, hogy ezt a függetlenséget már csak az apostolok gyakori utazásai és látogatásai is kizárják, azután meg a nagyon szokásos körlevelek (circularis levelek), melyeket egyik egyháznak: a másikhoz kellett küldenie.² De egyenesen érthetlenné válik ez az állítás, ha a korinthusi, macedóniai stb. gyűjtésekre gondolunk. Hiszen szent Pál egyenesen, megmondja, hogy ez nemcsak önkéntes adakozás volt,³ hanem tulajdonképpen kötelesség is:

«Jónak látták, de ezzel tartoznak is nekik. Mert ha a pogányok az ő lelki javaikban részesülnek, tartoznak nekik az anyagiakban segítségükre lenni.»⁴

Ebből látjuk, hogy az anyaegyházaknak mindjárt kezdetben bizonyos jogaik voltak leányegyházaikkal szemben, amely jog később mindjobban kifejlődött, a metropoliták, exarchák, patriarchák jog-

¹ Harnack : Dogmengeschichte I. 170. o.

² Ilyen pl. a fennmaradtak közül a kolosszaiakhoz írt levele szent Pálnak, amelyben meghagyja (4, 16.), hogy olvasás után küldjék tovább a laodiceai hiveknek, az ezeknek írt levelét (amely elveszett) pedig ők olvassák el.

³ Bár formájára nézve és érdemileg az volt.

⁴ Róm. 15, 27.

hatóságában végződött. Különben maga Harnack római szent Kelemen koráról, amelyet pedig alig harminc év választ el szent Pál korától, ezt írja:

«Mily tömege a hitközségek egymáshoz való viszonyának, milyen átérzése a közösségnek és milyen testvéries gondoskodás! A pénzbeli támogatások itt teljesen háttérbe szorulnak a személyes részvétel megnyilvánulásai mellett, amely által egyrészt egész községek egymás között, másrészt püspökök és községeik egymást kölcsönösen segítik, vigasztalják és erősítik, együtt viselik el a szenvedést és együtt örvendenek. A részvétel és szeretet világa lép itt elénk!»¹

Amint az elmondottakból láthatjuk, az első jeruzsálemi hitközség vagyonszövetségének rövid fennállása után az apostoli egyházakban sehol sem kísérelték meg ugyanezt az életmódot. De viszont azt sem mondhatjuk, hogy az egyház az első nem sikerült kísérlet után teljesen kikapcsolta volna az anyagi kérdést működéséből. Sőt azt kell megállapítanunk, hogy a krisztusi tanítás következményeként az első hívek buzgalmából olyan szerencsés szociális életmód fejlődött ki e korban a keresztények között, amely mindenképpen követésre méltó volna. A tulajdonjog legkisebb sérelme nélkül ugyanis a kölcsönös szeretet a keresztényeknél eltüntette mindazon bántó ellentéteket gazdag és szegény, úr és szolga között, amelyek a társadalmi kérdés tulajdonképeni élet alkotják. Csakis a keresztény buzgalom lanygulásán múlt, hogy ez a boldog állapot megszűnt és csakis a kereszténység régi buzgóságának feléledésétől várhatjuk visszatértét.

Agapé, diakonusok, diakonisszák.

Ha meg is szűnt a jeruzsálemi vagyonszövetség, nyoma megmaradt az első keresztény egyházközségek egyik nagyon szép és nemes szokásában: az agapéban.² Mint láttuk már, Jeruzsálemben is egyik fontos szerve volt a közös vagyonból való részesedésnek a hívek közös lakomája, amelyen «vigadozva és szívük egyszerűségében költötték el étkeiket, dicsérve Istent és szeretettel az egész néptől».³ Zsidó szokás szerint estefelé volt ez az étkezés,

¹ Idézve Kiefi: i. m. 115. o.

² A név Judás levelének 12. verséből van, ahol az apostol a keresztények lakomáit agapének nevezi.

³ Ap. csel. 2, 46. 47.

amelyen az apostolok megemlékezvén az Úr szavairól: «ezt cselekedjétek az én emlékezetemre», egyszersemind a «kenyértörést»¹ is elvégezték. Így tehát kezdetben elsősorban a szeretet gyakorlása volt a célja ennek a közös vacsorának, amely a vagyonközösség széteszlása után is fennmaradt.² A vele egybekötött vallásos szertartás azonban lassankint mindinkább liturgikus³ színezetet kölcsönzött a dolognak, de ép e kettős cél okozta azután, hogy lassankint visszaélések támadtak körülötte.

Az emberi gyarlóság különben is leggyakrabban és legszembetűnőbben a táplálkozás alkalmával szokott megnyilvánulni. Nem csodálhatjuk, hogy az első keresztények között is, akik pedig első időben legnagyobb számmal mégis csak a kevésbé művelt emberekből kerültek ki, bármennyire áthatotta őket Krisztus Urunk hitének szentsége, mégis akadtak olyanok, akik nem bírták állandóan megfékezni természetüket az étkezés alkalmával és így fordulhattak elő azután olyan esetek is, melyek a legszentebb áldozat iránt való köteles tisztelet rovására voltak.⁴

A többi egyházközségben, melyben már kezdettől fogva nem volt vagyonközösség, ehhez még újabb bajok is csatlakoztak. E helyeken ugyanis az volt a szokás, hogy a hívek otthonról magukkal hozták az ételeket, kiki amennyit tudott, azután az így összegyűlteket a szegényekkel együtt költötték el. Azonban itt is hamarosan bajok kaptak lábra, mert a gazdagoknak idővel nem volt inyükre, hogy ugyanoly mértékben részesüljenek ők is a lako-

¹ Így nevezték legelőször a Szentmiseáldozatot. Baumgartner ezzel szemben azt állítja, hogy semmi nyoma sincs annak az Ap. csel.-ben, mintha Jeruzsálemben az Eucharistia ünneplése össze lett volna kapcsolva a mindennapi szeretetlakomával. Elismeri, hogy a «kenyértörés» mindkét helyen (42. és 46. v.) az Eucharistiát jelenti, de azt bizonyítja, hogy a 46. v.-ben «költötték el étkeiket» nem tulajdonképeni táplálkozást akar jelenteni, hanem csak az öröm kifejezésére szolgál. Kb. Batiffol is így okoskodik. Különben következtetései ezek: 1. Jeruzsálemben volt naponként Eucharistia (elismeri, hogy magánházakban), de ez nem volt étkezéssel kapcsolatos. 2. Volt naponként egy lakoma a szegények táplálására (erre a hét diakon ügyelt fel), de ez nem volt Eucharistiával egybekötve. 3. Végül gyakrabban volt agapé is, ahol gazdag és szegény összejött és melyen épületes dolgokat is olvastak.

² Cherier (Inst. Hist. Eccl., Pest, 1840. I. 453.) is így, de megjegyzi, hogy elsősorban a zsidókeresztény hitközség számára rendelték az apostolok.

³ Istentiszteleti jelleget.

⁴ Az agapé helyére és egyéb körülményeire vonatkozólag l. Cabrol: Dictionnaire I. I. (775—848. o.)

mából, mint a szegények és éppen ezért nem adták többé oda a magukkal hozottakat, hanem azt a gyakorlatot kezdték meghonosítani, hogy mindenki azt ette meg, amit maga hozott. Ezzel természetesen teljesen felborult a szeretetlakoma jótétemény jellege, sőt még inkább fokozta az elégedetlenséget a szegényeknél, akiknek szemeláttára fogyasztották el ezután a gazdagok a jobbnál-jobb ételeket. Ezért korholja szent Pál apostol a korinthusiakat:

«Mikor ugyanis egybegyűltek, az már nem az Úr vacsorájának megtartása. Mert kiki a maga vacsoráját előre megeszi, és míg az egyik éhez, a másik részeg. Vajjon nincsenek házaitek az evésre és ivásra? Vagy megvetitek az Isten egyházát és megszégyenítek azokat, akiknek nincsen?»¹

Azután az Úr legszentebb teste és vére iránt tanusítandó mélységes tiszteletre és félelemre figyelmezteti a hiveket, majd így végzi intelmét:

«Ennek okáért, testvéreim, mikor az étkezésre egybegyűltek, várjátok meg egymást. Ha valaki éhez (azaz sokat akar enni), egyék otthon, hogy ne vesztetekre jöjjetek össze».²

Még ugyancsak az apostolok korában egy másik rendetlenség is beférkőzött e szent cselekménybe. Szent Jakab apostol ugyanis erős szavakkal kel ki azok ellen, akik ilyen alkalmakkor egyes gazdagokat és előkelőket a szegények rovására előnyökben részesítenek.³ Az Apostolok cselek. 6. fejezetéből pedig az is kitűnik, hogy egyeseket nemzetiességi szempontok is befolyásoltak az ételek kiosztásánál «a mindennapi kiszolgálás alkalmával».⁴

Ezeknek a bajoknak legalább részleges orvoslására szolgált a diakonusok rendelése,⁵ akiknek feladatairól szent Pál többször megemlékezik pasztorális leveleiben.⁶ Rendeltetésük alapján elsőrangú feladatuk volt az apostolokat és később a püspököket segíteni a

¹ I. Kor. 11, 20–22.

² U. o. 33. 34. — Hasonlóképpen magyarázza e helyet Aranyszájú szent János (I. Kor. hom. 27.), ahol kifejti azt is, hogy miért nem az «Úr vacsorája» az ilyen: mert, ami az Úré, az közös mindenki számára és abból eltulajdonítani senkinek sem szabad. (M. Gr. 61, 227.) Ugyanígy szent Jeromos (?): *Expos. in ep. I. ad Cor. c. 11.* (M. L. 30, 782.); cyrusi Theodoretus: in *I. ad Cor. c. 11.* (M. Gr. 82, 316.); damasc. szent János: in *I. ad Cor. c. 11.* (M. Gr. 95, 663.) és szent Ágoston: *Ep. 54, 3. 5. 6.* (M. L. 33, 199.)

³ Jak. 2, 1–7. (l. fent 37. o.) ⁴ Ap. csel. 6, 1.

Ap. csel. 6, 2–7. (l. fent 26. o.); így Binterim: *Denkw. II. 2, 18. o.*

I. Tim. 3, 8–10. és 12. 13. és a filipp. írt levél 1, 1. is említi őket.

szegény hívek gondozásánál, főképen az agapéek alkalmával. Azonban épen mivel ez a gondozás nem rideg hivatalos formában történt, hanem bensőséges testvéri szeretettel és megértéssel, azért már a legrégibb időben fölmerült annak a szükségessége, hogy e feladat elvégzésére a női szegények, betegek stb. gondozásánál nőket is alkalmazzanak diakonusi minőségben. Hogy az Ap. csel. 9, 36-ban említett Tabita-Dorkas nevű joppéi nőtanítvány, aki «gazdag volt jócselekedetekben és alamizsnákban, melyeket gyakorolt» is diakonissza, vagy más néven «özvegy» lett volna, kétséges. Legfeljebb abból lehetne talán erre következtetni, hogy feltámasztása után szent Péter «behívta a szenteket és özvegyeket s bemutatta őt nekik élve».¹ De ezek az özvegyek itt még aligha az egyház által később alkalmazott segítőtársai a diakonusoknak, hanem inkább az előbbi szegény özvegyek, kikkel Dorkas sok jótéteményt gyakorolt. A Szentírásban a diakonisszáknak első biztos nyomára szent Pálnak a rómaiakhoz írt levelében akadunk: «Ajánlom pedig nektek Phoebet, a mi nővérünket, ki a kenkreai egyháznak szolgálatában áll».² A görög eredeti szöveg azonban így hangzik: οὕτω διακονοῦν τῆς ἐκκλησίας (és nem ἐν τῇ διακονίᾳ), tehát világosan diakonusnak nevezi Phoebet.

Mint már előbb említettük, a diakonisszáknak másik elnevezése «özvegy» volt. Körülbelül olyan a viszony e két név között, mint kezdetben a presbyteros és episkopos szavak között, t. i. az egyik állapotot, a másik foglalkozást fejez ki, de ugyanannak a fogalomnak megjelölésére szolgál. A nők közül többféle okból az özvegyek voltak legalkalmasabbak a fent vázolt hivatás betöltésére, amely lényeges részében megegyezett a férfi-diakonusok feladatával.³ Az ilyen szolgálattevő özvegyeket élesen megkülönbözteti már szent Pál is a segítségre szoruló özvegyektől. A Timotheushoz írt első levelében a diakonusokról szólván e mondatot veti közbe: «A nők szintén legyenek szemérmesek, nem rágalmazók, józanok, hívek mindenben»⁴ — azután ismét a diakonusok kellékeinek felsorolását folytatja. Nem vétünk tehát a helyes magyarázat ellen, ha az összefüggésre (contextusra) támaszkodva már e helyet sem a nőkre általában, hanem a diakonusi szolgálatot teljesítő nőkre vonatkoz-

¹ Ap. csel. 9, 41.

² Róm. 16, 1.

³ Lásd ezekről bőv. Zarnack: Der Dienst der Frau in den ersten Jahrh. der christl. Kirche, Gütt. 1902. (Id. Zubriczky.)

⁴ I. Tim. 3, 11.

tatjuk. De még ugyane levélben bőven is foglalkozik az «özvegyek»-kel. Timotheushoz egyebek közt ilyen intelmet intéz:

«Az övegyeket, kik igazán özvegyek, tartsd tiszteltben. Ha pedig valamely özvegynek gyermekei vagy unokái vannak, tanulja meg először házanépét kormányozni és szülőinek viszont szolgálatot tenni; mert ez kedves dolog Isten előtt. Aki pedig igazán özvegy és elhagyatott, bizzék az Istenben és foglalkozzék könyörgésekkel és imádságokkal éjjel és nappal stb...»¹ Majd így folytatja: «Özvegynek olyan választassék, ki nem kevesebb 60 évesnél, ki egy férfinak volt felesége, ki a jócselekedetekben hírnévre tett szert, ki gyermekeket nevelt, ki idegeneknek szállást adott, ki a szentek (a keresztények) lábait megmosta² ki a nyomorúságban szenvedőknek segítségére volt, ki minden jócselekedetet követett.»³

Ez utóbbi helyen már a diakonisszákról beszél és röviden hivatásukat is megadja.

Az agapéről és az ilyen alkalmakkor tevékenyedőkről ezek az adatok maradtak fenn az első századból.⁴ Meg kell még jegyeznünk, hogy e cselekvésükben a keresztények nem voltak egyedülállók. Már említettük az esszének és therapeuták közös étkezéseit, de ezeken kívül igen sok pogány vallásos társulatnál is szerepeltek ilyen összejövetelek, ahol a kultuszt az étkezéssel egybekapcsolták.⁵

Épen ezért a második század elején az ifj. Plinius Traján császárhoz (Kr. u. 98—117) intézett levelében semmi feltűnőt sem talál még abban, hogy a keresztények is így cselekesznek. X. 96. levelében ezek vonatkoznak tárgyunkra:

«... azt vallották, hogy bűnük vagy hibájuk más nem volt, mint-hogy bizonyos napokon napfölkelte előtt egy helyen összegyűltek, Krisztus-

¹ I. Tim. 5, 3—6.

² Keleten az utasok befogadásánál ez volt az első szükséges ténykedés

³ I. Tim. 5, 9. 10.

⁴ Mert abban igaza van Baumgartnernak, hogy Ap. csel. 20, 7—12. (Szent Pál Troasban) semmi nyoma sincs az agapének, habár Knabenhauer és Belser itt is azt vélik feltalálni. Az ephezusi levél 5, 18—20., a II. Péter levél 12—14. és különösen I. Clem. ad Cor. 44, 4. pedig olyan homályos, hogy tárgyunkra célszerűtlen volna ezeket is felemlíteni. — Meg kell említenem, hogy egyesek a Didache 9. és 10. fejezetét is az agapéra vonatkoztatják (Ladeuze, Dom Cagin, Baumgartner), míg mások a legősibb misekánonra gondolnak (Harnack, Baumstark Struckmann, Wieland, Rauschen), vagy legalább is áldozati imádságokat látnak bennük (Bickell, Probst, Funk, Wilpert, Drews). L. még Mihályfi: A nyilvános Istentisztelet, Bpest, 1916. 330. sk. o.

⁵ L. bővebben Achelis: Das Christentum I. 173. o. és Binterim: Denkw. II. 2, 1. Abh. 1. §. (görög, római és zsidókról.)

nak, mint Istennek tiszteletére dicsérő éneket énekelték és nem gonosz-
tettekre fogadtak esküt, hanem arra, hogy nem lopnak, nem rabolnak, nem
követnek el házasságtörést, nem szegik meg szavukat és visszaadják a rájuk
bízott jószágot. Ennek megtörténtével széteszlottak, s aztán ismét össze-
gyűltek közös és egyszerű ételekből álló lakomára (ad capiendum cibum,
promiscuum tamen et innoxium)... kihallgatott két rabszolganőt, kiket ők
ministraenek (a diakonissza latin neve = szolganő) neveznek...)»¹

Azonban nem sok idő múlva ép az agapé lett egyik forrása
a pogányok vádaskodásainak. Hallottak valamit bizonyára arról,
hogy a keresztények ilyen összejöveteleiken Krisztus Urunk testét
és vérének magukhoz veszik. Ezt az ő pogány elméjük nem bírta föl-
fogni és így lett az agapéból thyestesi lakoma, ahol a keresztények
emberhúst esznek és embervért isznak. Azután kiszivároghatott valami
a békecsókról is,² ebből pedig romlott képzeletük kicsapongást
csinált. Bár ez utóbbit illetőleg — mint látni fogjuk — egyes
eretnekek tényleges alapot is szolgáltatottak.

Ilyen rágalmak ellenére is virágzott az agapé az egész II. század
folyamán. Azonban nagyobb felügyelet alá került, amennyiben lassan-
kint szabályozták a püspököknek és az egyes diakonusoknak és dia-
konisszáknak feladatait ezen étkezések rendjének és komolyságának
megőrzésére. Sz. Ignác azt írja a szmyrnaiakhoz: «hogy nem szabad
püspök nélkül... agapét sem rendezni».³ Ugyancsak ő több levelé-
ben ír a diakonusokról és diakonisszákról és a diakonusokra vonat-
kozólag már erősen hangsúlyozza, hogy ne pusztán az ételekről
való gondoskodást tekintsek feladatuknak. Még előbb említett leve-
lében így üdvözlí a szmyrnai papságot:

«Üdvözlöm az Istenhez méltó püspököt és az Isten előtt igen kedves
presbyteriumot, szolgatársaimat, a diakonusokat... Üdvözlöm... a szüzeket
is, kiket özvegyeknek neveznek.»⁴

¹ Preuschen : *Analecta*, 1893. 14. kt. és Kirch : *Enchiridion fontium* 19. o.

² A keresztények ugyanis akkori szokás szerint igazi testvérek módjára
csókkal köszöntötték egymást, mint szent Pál írja a római hívekhez : «Köszöntések
egymást szent csókkal». (Róm. 16, 16. ugyanígy I. Kor. 16, 20. és I. Pét. 5, 14.)
Azután az istentisztelet és agapé alkalmával is a férfiak a férfiakat, a nők a nőket
így üdvözölték, ezzel is bizonyosságot tévé a köztük uralkodó szent békeség és szere-
tetéről. Szent Justinus : «Csókkal üdvözöljük egymást, miután imádságainkat abba-
hagytuk». (Apol. 1. c. 65. — M. Gr. 6, 427. és Otto : *Corpus Apolog. Christ. saec.*
sec. v. I. t. I. p. 1, 179.)

³ Ign. : ep. ad Smyrn. c. 8. (M. Gr. 5, 714.)

⁴ Ign. : ep. ad Smyrn. c. 12. és 13. (M. Gr. 5, 718.)

A trallesziekhez így ír:

«Szükséges az is, hogy a diakonusok, akik a Jézus Krisztus misztériumainak diakonusai, mindenkinek mindenben tetszésére legyenek. Mert nem az ételeknek és italoknak szolgálói ők, hanem Isten egyházának szolgálói. Tehát óvakodniok kell a bűnöktől, mint a tüztől.»¹

Már szent Jusztin vértanú apologétánál a Szentmisénél segédkeznek a diakonusok:

«Mikor pedig az, aki az előljáró az imádságokat elmondotta és a nép helybenhagyólag felkiáltott (t. i. Amen), akkor azok, akiket nálunk diakonusoknak mondanak, a kenyeret, a bort és vizet, mely felett a hálaadás szavai elmondattak, szétosztják, hogy a jelenlevők mindegyike részesüljön benne és a távollévőkhez elviszik.»²

Ennek a felügyeletnek üdvös hatása mutatkozott is, mert már Minucius Felix így ír az agapéről:

«...nemcsak, hogy szemérmesek a mi vendégségeink, de mértékletesek is: mert nem adjuk magunkat a dorbézolásnak, sem lakomáinkon nem fogyasztunk tiszta bort, hanem önzetlenséggel mérsékeljük vidámságunkat.»³

Alexandriai Kelemen, aki pedig keményen elítéli az eretnekek erkölcstelen lakomáit és az igaz keresztények közt is néha előforduló dőzsölő agapékat, ezekkel szemben kiemeli az igazi szeretetből fakadó agapé szépségét és nemességét. Azonkívül ő mutat rá először ennek a gyakorlatnak társadalmi jelentőségére is: *a szegények iránt való köteles jótékonyágnak elsőrangú alkalmá lehet ép az agapé.* A Paedagogus II. könyvében olvassuk, hogy némely keresztények nem átalldják dőzsölő étkezéseiket agapénak nevezni:

«a szent agapét, az Igének szép és üdvös művét nem is tudom mi-féle fazekakkal és folyékony levesekkel meggyalázzák: ivással, élvezetekkel és füsttel becsutelenítvén meg e nevet, abba a tévedésbe esnek, mintha Isten ígétét lakmározással remélnék megvásárolhatni... Mert nem az ilyen étkezéseket nevezte az Úr agapéknak». Az Úr szándéka szerint való agapé mintája gyanánt a szent Lukácsnál leírt menyegzőt mutatja be, ahol az alázatosak kerülnek az első helyre, míg a gőgösök megaláztatnak.⁴ «Mondá pedig annak is, ki őt meghívta: Mikor ebédet vagy vacsorát adsz, ne hívjad arra barátaidat, se testvéreidet, se rokonaidat, se gazdag szomszédaidat, nehogy talán ők is viszont meghívjanak és viszonzásban része-

¹ Ign. : ep. ad Trall. c. 2. (M. Gr. 5, 675.)

² Just. : Apol. I. 65. (M. Gr. 6, 427. és Otto : Just. philos. et mart. op. II. 1, 180. o.)

³ Octav c. 31. (Corp. scr. eccl. Lat. II. 45.)

⁴ Luk. 14, 7—11.

sülj. Hanem midőn lakomát adsz, hívj meg arra szegényeket, bénákat, sántákat és vakokat és boldog leszel, mivel nincs miből visszafizetniök; hanem majd vissza fog neked fizettetni az igazak feltámadásakor». (Luk. 14, 12—14.) Tehát hívd a szegényeket az agapéra, «mert leginkább emiatt kell ezt a vacsorát készíteni... Mert az agapé valóban mennyei táplálék, észszerű étkezés... (Luk. 14, 15: „Boldog az, ki étkezni fog az Isten országában”). .. Az agapé tehát tiszta és Istenhez méltó dolog: feladata pedig az osztozkodás».¹

A II. századbeli agapének legterjedelmesebb leírását Tertullianál találjuk meg. Az Apologeticusban ezeket írja róla:

«A mi vacsoránk már elnevezésével megmutatja értelmét: úgy nevezzük, mint a görögök a szeretetet. Bármilyen nagy összegbe kerül is, a kegyelet nevében kiadásokat tenni hasznos dolog. Mert mi bármelyik szegényt felüdítjük ezzel a segítséggel, nem mint a ti élősdieitek, akik a bőkezűség dicső szolgálatának színlelése mellett gyomruk hatalma alatt állván, sok gyalázat közepette töltik meg azt; hanem mint ahogy Istennél, nálunk is inkább tekintenek a szegényebb anyagi körülmények között élőkre.² Ha már tisztességes a vendégségnek az oka is, vegyétek szemügyre a fegyelemnek rendjét, amely a vallásos ténykedésből ered, amely semmi gyarlóságot, semmi kicsapongást sem enged meg. Nem ülnek előbb az asztalhoz, míg meg nem ízlelték az Istenhez való imádságot; annyit esznek, amennyit éhségük megkíván, annyit isznak, amennyi a szemérmeseknek hasznára van. Csak úgy laknak jól, mint olyanok, akik meggondolják, hogy még éjjel is imádniuk kell majd Istent és olyan beszédek folytatnak, mint akik tudják, hogy Isten hallja. Kézmosás és lámpagyújtás után felszólíttatnak, hogy kiki a Szentírásból vagy saját képességei szerint énekeljen a középén Isten tiszteletére; itt válik el, ki mennyit ivott. Hasonlóképp imádsággal fejezik be a vendégséget. Innét pedig nem duhaj csoportokban, sem bolyongó rajokban, vagy a kicsapongás kitörései között távoznak, hanem úgy ügyelnek a szerénységre és szemérmességre, mint akik nem annyira vacsorát, de inkább fegyelmezettséget vettek magukba».³

¹ Clem. Alex. : Paedag. II. 1. (M. Gr. 8, 386. sköv.) és Strom. (u. o. 8, 892.)

² Ez utóbbi mondatot mások így fordítják : «... akik velükszületett szabadságukat szokták eladni és az alacsony rabszolgasorsot tiszteletnek tartják, hacsak megengedtetik nekik, hogy egy lakoma alkalmával, bár gyalázatosok közepette, gyomrukat megtölthessék; hanem a mi figyelemünk Isten előtt egészen a mértékletességre irányul». (Igy Binterim : Denkw. II. 2, 10.) vagy : «... akik tisztelet után vágyódva, szabadságukat rabszolgasággá változtatják, azért az árért, hogy gyalázatosok közt megtölthessék gyomrukat; hanem azért, mert Istennél az alacsonyabb sorsúaknak nagyobb a tekintélye». (Igy Bibl. der Kirchenväter : Tertull. II. 146. o. Kellner ford.)

³ Tertull. : Apologeticus c. 39. (M. L. 1, 538.)

Az agapénak ezen II. századbeli tanúinál első átolvasásra fel-tűnhetett, hogy egy szóval sem említik a kenyértörést. Mint val-lásos lakomát írják ugyan le az agapét, de arról, hogy alatta tör-tént volna a legszentebb áldozat bemutatása is, hallgatnak. Már Plinius is a keresztényeknek több összejöveteléről emlékezik meg a vacsorán kívül, azután pedig szent Jusztin, mikor idézett fejeze-tében a Szentmisét röviden leírja, viszont az étkezésről hallgat és ezen istentisztelet ideje gyanánt a reggelt jelöli meg. Már ezekből is világosan látszik,¹ hogy a II. század folyamán az imént leírt visszaélések következtében és az Eucharista iránt mindjobban növe-kedő tisztelet folytán ezt lassankint mindenütt elválasztották a szeretetlakomától és reggelre tették át.² A buzgóbb hívek az éjjelt átvirrasztották, mint Tertulliánnál olvastuk, de maga a név még közösen jelölte mind a két cselekményt. Maga Tertullián más helyen az Oltáriszentséget is agapénak nevezi.³ Ugyanő a szó ere-deti értelmében a szeretetet is nevezi agapénak, így szól pl.:

«... sőt azt sem veszíti el a test, ami megilleti, az egyház gondos-kodása, a testvérek szeretete (per agapen) által».⁴

Jellemző, hogy Tertullián, aki, mint katolikus, oly szép sza-vakkal tudta megvédeni az agapét a pogány vádak ellen, monta-nista korában maga is ócsárolta a katolikusokét. A bőjtökről írt munkájában így szól a psychikusokhoz (a katolikusokat nevezi így) az ő agapéjukról:

«... nálad a szeretet (agapé) a fazekakban forr, a hit a konyhákban hevül, reményed a tálakban nyugszik. De nagyobb ezeknél az agapé (sze-retet),⁵ mely által adolescentes tui cum sororibus dormiunt. Ezek t. i. a torkosság következményei: a kicsapongás és erkölcstelenség, amely kap-csolatról az apostol is tud, mert miután előrebocsátotta „... nem lakmá-rozásban és részegeskedésben”; hozzáfűzi: „nem ágyasházakban és szemte-

¹ Vannak erre más adatok is, de tárgyunk keretébe nem tartozik a bővebb bizonyítás. Egyes helyeken azonban továbbra is együtt maradt az agapé a «mys-terium»-mal, pl.: Socr. V. 22. (M. Gr. 67, 635.) és Soz. VII. 19. (u. o. 1478.)-ből ki-tűnik, hogy Egyiptom egyes helyein (Alexandria környékén és Thebaisban) még az V. század első felében is Szentmisévei volt kapcsolatos az agapé.

² Az Eucharistia helyét az egyiptomi egyházban az esti iakomán a kenyér (eulogia) és bor megáldása foglalta el, mintegy pótlás és emlék gyanánt. (L. erről bőv. Franz Ad.: Die kirchl. Bened. im Mittelalt., Freiburg im Br. 1909. I. 232—237. o.)

³ Tert.: De bapt. c. 9. (M. L. 1, 1319. — Corp. scr. 20, 208.)

⁴ Tert.: Ad Martyres c. 2. (M. L. 1, 696.)

⁵ Szent Pál Szavai. (I. Kor. 13, 13.)

lenségekben...¹ Adalékul szolgál a te torkosságodhoz, hogy nálad az előljárókat megillető tisztelet dupla adagban nyilvánul».²

A diakonusokról és diakonisszákról már nem mond újat Tertullian, csak ismétli szent Pál szabályát, hogy az özvegy (vidua vagy virgo) legalább 60 éves legyen³ és megjegyzi, hogy már a pogányoknál is nagy tiszteletben állt az özvegység.⁴

Itt lehet megemlíteni azt is, amit Hippolytus kánonjai mondanak⁵ a diakonusokról:

«Szolgáljon mindenben a püspöknek és a presbytereknek, nemcsak a mise ideje alatt, hanem a nép azon szegényeinek is (infirmis), akiknek senkijük sincs; figyelmeztesse a püspököt, hogy imádkozzék értük és hogy ossza szét nekik, amire szükségük van, hasonlóképen a titkos nyomor által sujtott embereknek is. Szolgáljon azután másoknak is, akiken a püspökök könyörülnek, hogy tudjanak adakozni az özvegyeknek, árváknak és szegényeknek.»⁶ «Az özvegyeknek bőséges imádságaik, a betegek ápolása és gyakori bőtjeik miatt kiváló tisztelet adassék.»⁷

Az agapéről is több kánon megemlékezik pl.

«Ha agapé lesz, vagy valaki vacsorát készít a szegényeknek vasárnap (κυριακή) lámpagyújtás idején, a püspök jelenlétében a diakonus keljen fel meggyújtani azt. A püspök pedig imádkozzék értük és azért, aki meghívja őket. És szükségük van a szegényeknek az Eucharistiára, amely a mise elején van. Úgy bocsássa el őket, hogy egyenkint távozzanak mielőtt a sötétség beállna. Zsoltárokat imádkozzanak mielőtt távoznak.»⁸ Különféle rendelkezések után így végzi: «...mindegyik egye meg a részét hálaadás-sal, hogy látván a pogányok erkölcséiteket, irigykedjenek rátok.»⁹

Miután az eredetileg együvértartozó szeretetlakoma elvált a keresztény főistentisztelettől, a visszaélések egy része, amely a tiszteletlenség veszélyében állott, magától megszűnt. Úgy lászik, a püspökök és segítőitársaik munkálkodása a többit is korlátozni tudta, úgy hogy a III. század folyamán azt mondhatjuk: *az agapé virágkorát élte*. Most már kizárólagos célja a szegények ápolása és

¹ Róm. 13, 13.

² Tert.: De ieiuniis c. 17. (M. L. 2, 1029.) (Corp. Script. 20, 296.)

³ Tert.: De virg. veland. c. 9. (M. L. 2, 951.)

⁴ Ad uxorem I. 7. (M. L. 1, 1397. sköv.)

⁵ Funk ugyan az V. századra teszi eredetüket.

⁶ Can. 34–36. (Id. Duchesne: Origines du culte chrétien, App. 507. o.)

⁷ Can. 59. (u. o. 508. o.)

⁸ Can. 164–168. (u. o. 515.)

⁹ Can. 182. (u. o. 516.) — Az özvegyek számára külön agapé tartassék. (Can. 183–185.)

segítése lett és mint ilyen, különösen ezek részéről nagy népszerűségnek örvendett. Bár épen ezen rendes és megszokott voltánál fogva e századból nem igen maradt ránk figyelemreméltóbb feljegyzés az agapéről, mégis — tekintetbevé a következő kort — egy lényeges változást kell róla feltételeznünk, amelyen ez időtájt kellett keresztülmennie. Ez a változás pedig abban állott, hogy a gazdagok lassankint visszahúzódtak tőle. Az ő adományaiból tartattak ezek továbbra is, de ők maguk már nem igen jelentek meg a lakomán. Már szent Pál idézett helyén a korinthusi gazdagoknak is azt ajánlotta, hogy a szegények irigységének elkerülése végett inkább otthon étkezzenek. Most pedig, miután a tulajdonképeni Úrvacsora úgyszólván elkülönített az agapétól, a gazdagok csak az előbbin vettek részt, míg az utóbbin kizárólag a szegények, özvegyek, árvák stb. meg a papság volt jelen, közösen étkezvén. Ha modern kifejezést keresünk e fogalomra, talán «egyházi népkonyhának» nevezhetnők ez intézményt, mely most már teljesen népjóléti céllal birt.¹

A diakonusokról e század iróinál már igen sűrűn történik említés. Most már feltűnnek segítőtársaik is, a hypodiakonusok (alszerpapok) és sorban a többi egyházi rendek nevei is. Csak a nevek, mert maguk a hivatalok, melyeket viselőik betöltöttek, már

¹ Az agapéről vallott fölfogásunk nagyjában megegyezik az általánossal. Batiffol véleményét (l. bőv. Zubriczky: Az óker. irodalomtört. újabb kutatása. Kath. Szemle 1910. 1050. o.) bátran mellőzhetjük, mivel e viták után a tudósok nagy része továbbra is fönn tartja az előbbi nézetet. Pl. Duchesne így ír: «Az Eucharistia mindig kiváóan vallási cselekmény volt. Kezdetben a végén testületi lakomát ültek. Ez az, amit agapénak nevezünk. A II. században már elválasztották az Eucharistiától. Este ünnepelték, míg az Eucharistiát a reggeli összejöveteleken. Ezt az esti lakomát, bármily takarékoság uralkodott is rajta, csak szűk körben lehetett ünnepelni. Mikor az egyházi összejövetelek résztvevőinek száma megszorodott, nehéz volt ilyeneket rendezni és rajtuk a rendet fönn tartani. Az agapét megtartották, de nem annyira a közös élet kifejezésére, mint inkább a múlt emléke és mások segítésének műve gyanánt. Nem is jelent meg rajtuk más, mint a szegények és a papság; ez utóbbi is inkább hivatásából kifolyólag, mint vonzalomból. Az ünnepelés nem is ismétlődött többé oly szabályszerűen, mint a rendes liturgia. Az agapé egyre ritkább lett és végül kiment a szokásból». (Hist. anc. de l'Égl. 1908. 529. sköv.) Harnack: «A segélyezésekhez kell számítanunk a szeretetlakomákat (agapé) is, melyekkel eredetileg az ünnepélyes Úrvacsora kapcsolatos volt, de amelyek később is fönn maradtak. Esméjük az, hogy a szegények táplálékot és italt kapjanak, mivel közös étkezés, melyhez mindenki vagyona arányában járult, volt hivatva egyesíteni őket a gazdagokkal. Visszaéléseket persze korán kellett ostromozni . . .» (Mission und Ausbreit des Christ. I.² Leipzig, 1906. 135.)

régebben megvoltak, csak az elnevezés volt kezdetben bizonytalan és változó.¹ Azonban talán a leggyakrabban mégis szent Cyprián leveleiben találkozunk a diakonusokkal, kikről a szent püspök különösen mint a Szentmisénél segédkező papokról emlékezik meg, akik még a Legfölségesebb kiszolgáltatását is végzik már.

«Mikor pedig az ünnepélyes istentisztelet befejeztével a diakonus a kelyhet kezdte átnyújtani a jelenlevőknek...»²

• Általában a III. század írói a diakonusokról szólván, túlnyomóan ezen működésüket domborítják ki. Így lettek az eddig elsősorban anyagi ügyeket intéző diakonusok idővel a püspöknek minden téren, még lelkiekben is segítőivé és ezáltal lassankint nagy befolyásra tettek szert. Már szent Cyprián figyelmezteti őket, hogy el ne bizzák magukat:

«Mert meg kell arról emlékezniök a diakonusoknak, hogy az apostolokat, azaz a püspököket és előljárókat az Úr választotta ki, a diakonusokat pedig az Úr mennybemenetele után az apostolok tették meg saját püspökségük és egyházuk szolgálivá.»³

E század végén és a IV. század folyamán keletkeztek az «Apostoli Constitutiók» egyes alkotórészei (Didaskalia—Apostoli Canonok), melyek csak az akkor fennálló helyzetet iparkodtak szabályozni és egyes visszaéléseket megszüntetni. Bár elsősorban a keleti egyház (főként Szyria) állapotát írják le, de az eddig elmondottakkal való megegyezésükből és a későbbi nyugati írók hasonló felfogása alapján megállapíthatjuk, hogy a különböző vidékeken csekély és lényegtelen helyi különbségekkel ugyanaz a szokás uralkodhatott az agepét illetőleg. A következő helyek érdemelnek itt említést:

Didaskalia.

«A diakonus pedig ennek segédkezzék, mint Krisztus, tehát szeressétek».

Constitutiók.

«A diakonus pedig a püspöknek segédkezzék, mint Krisztus az Atyának és öneki szolgáljon mindenben hiba nélkül, miként Krisztus semmit sem tévén magától, azt cselekedje mindig, ami az Atyának kedves».

¹ Az elnevezés rendszeresen követi a fogalmat. Ha tehát a III. század közepén Cornelius pápánál már megtaláljuk a mai teljes hierarchiát összes fokozataival és azok nevével, akkor ebből jogosan visszakövetkeztethetünk, hogy maguk a fokozatok már régebben megvoltak.

² Cyr.: De lapsis c. 25. (M. L. 4, 500. és Corp. Script. III. 1, 255.)

³ Cyr.: Ep. 3, 3. (Corp. script. III. 2, 471.)

«A diakonisszát pedig a Szentlélek képében tiszteljétek».¹

✱

«Akik az agapéra meg akarják hívni az öreg asszonyokat, annak, akiről tudják, hogy szűkölködő, gyakran küldjenek és viszont, ha valaki adományoz az özvegyeknek, annak, aki szegény, adja a legtöbbet.

Különben azt a részt, amit a papnak szoktak adni, ha nincs is jelen az agapén és az adakozásnál, félre kell neki tenni Isten iránt való tiszteletből».⁴

«Nagy legyen bizalmuk a diakonusok iránt, ne terheljék minduntalan a főt, hanem a szolgák által jelentsék, amit akarnak, azaz a diakonusok által; mert a mindenható Úristenhez sem járulhat valaki csak Krisztus által».⁹

«A diakonisszát pedig a Szentlélek képében tiszteljétek és ez ne tegyen és ne beszéljen semmit a diakonus nélkül, miként a Szentlélek sem beszél vagy tesz valamit magától, hanem Krisztust dicsőítvén, várja annak akaratát... egy nő se járuljon a diakonus vagy püspök elé csak a diakonissza közvetítésével».²

«Akik az agapéra, vagy amint az Úr nevezte: a vendégségre meg akarják hívni az öreg asszonyokat,³ annak, akiről a diakonusok tudják, hogy szűkölködő, gyakran küldjenek».

«Különben a lakománál, amit a pásztornak szoktak adni, azt mondom t. i. ami az első rész, ha nincs jelen az étkezésnél, minthogy ő a pap, félre kell neki tenni Isten iránt való tiszteletből, akitől papságát nyerte».⁵ Amennyit pedig minden egyes öreg nőnek⁶ szoktak juttatni, annak kétszeresét adják Krisztus iránt való tiszteletből a diakonusoknak...»; ugyancsak a presbytereknek; lector, cantor és ostiarius egy-egy részt kapjon.⁷

«A laikusok ne egykönnyen zaklassák az előljárót, hanem kívánságait a szolgák, azaz a diakonusok révén jelezzék, akikkel szabadon rendelkezhetnek».⁸

¹ Funk : Didask. et Constit. I. 104.

² Funk : i. m. I. 105. és M. Gr. I, 667. (II. 26.)

³ πρεσβυτέραις (Hefele szerint πρεσβυτέραις = a presbyter felesége. — Hef. — Knöpfler : Egyháztört. I. 64. o.)

⁴ Funk : i. m. I. 108. ⁵ U. o. 109.

⁶ ἐκάστη τῶν πρεσβυτέρων. (πρεσβυτέραις a diakonisszák előljárónője. — Hef.-Knöpfler : i. h.)

⁷ V. ö. Tertull. : De iei. c. 17. (I. fent 56. o.)

⁸ M. Gr. I, 671. sköv.

⁹ Funk : i. m. I. 108.

A következő 29—31. fejezetekben az Ap. Constit. a püspökök és diakonusok tisztségét írják le bővebben és a laikusoknak meghagyják, hogy engedelmeskedjenek nekik. A 32. fej. arról rendelkezik, hogy a diakonus csak a püspök tudtával adakozzék.¹ A 44. fej. pedig azt tartalmazza, hogy a diakonus a püspök tudtával mindazt végezze el, amit lehet.

Didaskalia.

«Egyébként pedig a diakonus legyen a püspöknek füle, szeme és szája, de a szive és lelke is egyúttal, mert ha ti ketten egyetértők vagytok, öszszetartástok által az egyházban is béke lesz».³

«A diakonusok egyike pedig mindig az Oltáriszentség felajánlásánál segédkezzék és a másik kint álljon a kapunál, figyelve a bemenőkre és később, mikor a felajánlást végzitek, együtt szolgáljanak a templomban. És ha valakit nem a saját helyén ülni látnak, szidja össze a diakonus, aki bent van, állítsa föl és ültesse a neki megfelelő helyre... És a diakonus gondoskodjék, hogy a belépők mindegyike saját helyére menjen és senki se üljön közülük a neki meg nem felelő helyen. Hasonlóképpen a diakonus gondoskodjék, nehogy valaki susogjon vagy aludjék, vagy neveszen, vagy integessen».⁷

Constitutiók.

«Egyébként pedig a diakonus legyen a püspöknek füle, szeme, de a szive és lelke is egyúttal, hogy a püspök ne legyen több és kisebb dolgokkal elfoglalva, mint ahogy illik, hanem csak a nagyobbakkal».²

Az 57. fej. a diakonusok és diakonisszák templomi feladatait adja:

A templomban a diakonusok könnyen öltözve álljanak a püspök és a hivek rendelkezésére. Az evangéliumot a diakonus vagy egy presbyter olvassa. A diakonisszák a nők bejáratánál álljanak.⁴ Ha valaki nincs a helyén, úgy a diakonus szidja össze és igazítsa oda. Ő vigyázzon arra is, hogy senki se susogjon vagy aludjék, nevetgéljen vagy integessen. Az oratio után a diakonusok egy része az Eucharistiánál teljesít szolgálatot, a másik rész pedig a tömeget inti rendre. A püspöknek segédkező diakonus most azt mondja: «Ne quis contra aliquem, ne quis in hypocrisi»,⁵ amire a keresztyények szeretetük és jószándékuk igazolására «kölsönösen üdvözik egymást a férfiak, kölsönösen a nők csókkal az Úrban... És ezután imádkozik a diakonus az egész egyházért, az egész világért és annak részeiért és a föld terményeiért, a papokért és fejedelmekért, a püspökért és királyért, az általános békéért».⁶

¹ M. Gr. 1, 678. ² M. Gr. 1, 703. és Funk : i. m. I. 139. ³ Funk : i. m. I. 138.

⁴ Az arab Didaskalia szerint a templom északi részén állottak. (Funk : i. m. II. 125.) ⁵ «Ne legyen itt ellenségeskedő vagy képmutató.»

⁶ Funk : i. m. I. 161—163. és M. Gr. 1, 723. (Ennek maradványa a nagypénteki szertartásban felismerhető.) ⁷ Funk : i. m. I. 162—166.

«Az özvegy legyen legalább 50 éves, hogy gyanúba ne keveredjék és nehogy fogadalmát második házassággal megszegvén, gyalázatot hozzon az özvegyek dicső rendjére. Ezért fiatalabbakat ne vegyen fel senki az özvegyek közé».²

«Az özvegy legyen (χήρα) legalább 60 éves, hogy... (mint a Didaskalia)... Ezért fiatalabbat ne vegyen fel senki az özvegyek közé».¹

A Constitutiók III. könyvének 5. fejezete az özvegyek tulajdonságait írja le, a 6. fejezetben pedig azt is megtiltja nekik, hogy tanítsanak. Legyenek olyanok, mint a Krisztus Urunkat követő asszonyok voltak, azaz jócselekedetekkel tűnjenek ki.³

Mint látjuk a Didaskaliában (III. század) még egyenlő mértékben szerepel a diakonusoknak mindkét feladata. De már ekkor legalább egyes helyeken kezdettek a papi funkciók nagyon előtérbe nyomulni, mint ahogy ez a Constitutio párhuzamos helyéből kitűnik.⁴ Sőt sokan e téren túlzásokba is eshettek és már nemcsak az Eucharistia kiszolgáltatását, hanem magát az áldozat bemutatását is kezdték a diakonusoknak átengedni. Erre vall az arlesi zsinat (314. aug. 1). 15. kánona:

«Hogy a diakonusok ne mutassanak be áldozatot.» «A diakonusokról, akikről megtudtuk, hogy sok helyen áldozatot is mutatnak be, azt tetszett határozoznunk, hogy ennek legkevésbé sem szabad megtörténnie.»⁵ A 18. kánonban pedig azt határozták el e zsinaton, hogy a diakonusok «semmit se cselekedjenek a presbyterek tudta nélkül».⁶

A IV. század folyamán azután a mind gyakrabban tartott zsinatok határozataiból tudunk egyet-mást megállapítani az agapéről, diakonusokról és diakonisszákról. Ez utóbbiakról mindjárt az első egyetemes zsinat, a niceai, úgy rendelkezik, hogy a samosatai Pál eretnekségéből visszatérő diakonisszák, mivel nincs semmiféle

¹ Funk : i. m. I. 183—185. és M. Gr. 1, 759. (III. 1. 2.)

² Funk : i. m. I. 182—184.

³ Funk : i. m. Didask. I. 188—192. — Ap. Const. I. 189—193. és M. Gr. 1, 767. — A IV. könyv 14. fejezetében kb. ugyanezeket írja elő a szűzeknek (ἡ παρθένοϛ) tulajdonságai gyanánt is. (Funk : i. m. Const. Ap. I. 235. és M. Gr. 1, 826. — Ez a Didaskaliából hiányzik.)

⁴ Ap. Const. 57. f. (Funk : i. m. I. 161. sköv. o. — L. fent 60. o.)

⁵ Hefele : Conciliengeschichte I. 182. o.

⁶ U. o. I. 183. o.

szentelésük (ἐπεὶ μὴδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν), laikusoknak tartandók.¹ Föltűnő, hogy a zsinat a diakonisszáknál is kézrátételről beszél, ami pedig általában papszentelést jelent. Ebből némelyek könnyen azt gondolhatták — és gondolják még ma is — hogy a diakonisszák is ugyanolyan papirendet alkottak, mint a diakonusok.² De már Epiphanius is megcáfolta ezt a félreértést, amelyik némely eretnekségben követőkre is talált és pontosabban körvonalazta a diakonisszák teendőit. Az eretnekekről szóló művében azt írja a kollyridiánok ellen, akik nőket is szenteltek papokká, hogy még Szűz Mária sem volt pap.

«Bár van az egyházban a diakonisszák rendje, az nem papi működésre, vagy ilyenvalami hivatás betöltésére lett alapítva, hanem hogy a női nem tisztessége biztosítva legyen, akár hogy a keresztelestől jelen legyen, vagy ha valami baj történik, vagy rosszullet, hogy utánanézhessen, sive ut cum nudandum est mulieris corpus, interveniat: ne virorum, qui sacris operantur, aspectui sit exposita, sed a sola diaconissa videatur; quae sacerdotis mandato curam gerit, quo tempore vestibus exiit». Azután azt írja le, hogy akit a keresztények *πρεσβυτή*-nek neveznek, az nem pap (*πρεσβύτερος* vagy *ἐπίσκοπος*), hanem csak öreg asszony. «Mert még maguknak a diakonusoknak sem szabad az egyházi rendben egy szentséget sem kiszolgáltatniok (perficere), hanem csak a kiszolgáltattoknak szolgái lehetnek».³

Ennek ellenére még a 350—380 táján keletkezett «Apost. Constituciók» is *χειροτονία*-ról (kézrátételről) beszélnek a diakonisszáknál is. A Constitutiók VIII. könyvében találjuk ezeket: a 17. fejezetben a diakonus-szentelés szertartását (*χειροτονία*) írja le, a 18. pedig a püspök által ez alkalommal mondandó imádságot adja.⁴ Ugyanerre a mintára mondja el a következő két fejezet a diakonissza-avatást is, amelyet ugyancsak *χειροτονία*-nak nevez.⁵ De a 28. fejezetben az egyes rendek feladatainak leírásánál helyesen jelöli meg a diakonisszák feladatait:

«A diakonus nem áld, nem ad áldást, hanem kap a püspöktől és presbytertől; nem keresztele; nem mutat be áldozatot, azonban miután a püspök vagy presbyter azt bemutatta, a népnek kiszolgáltatja, nem mint

¹ Hefele: Concgesch. I. 411. (Nicaei zsinat 325-ben.)

² Érdekes, hogy míg a diakonusoknál azt kellett bizonyítanunk, hogy nemcsak anyagi ügyekben voltak a püspökök segítői, addig a diakonisszákról ép az ellenkezőt kell kimutatnunk.

³ Epiph.: Panarium haer. 79. (Kollyridiánok) c. 3. 4. (M. Gr. 42, 743.)

⁴ Funk: i. m. I. 522. és M. Gr. I, 1115.: Const. Philippi.

⁵ Const. Apost. VIII. 19. 20.: Const. Bartholomaei. (Funk: i. m. I. 524. és M. Gr. I, 1115. és 1118.)

pap, hanem mint aki a papoknak szolgál. A többi klerikusok egyikének sem szabad a diakonus feladatát végezni. A diakonissza nem ad áldást, de nem is végez semmi olyat, amit a presbýterek vagy diakonusok cselekszenek, csak az ajtókat őrzi és a presbýtereknek segédkezik az illem miatt, mikor ezek nőket keresztelnek.»¹

Már az eddig elmondottakból világosan láthatjuk a diakonusok és diakonisszák jövő sorsát. Az előbbiek mindjobban beleolvadván a papságba, ezáltal biztosították fennmaradásukat, míg a diakonisszák intézménye — miután az agapé és az alámerítéssel való keresztelés lassankint kimentek a szokásból — elvesztvén működési körét idővel előbb nyugaton, majd keleten is megszűnt. (A VI., illetve a XII. században.)

Az agapéval a IV. század közepén két zsinat is foglalkozik. Ezek közül a gangrai védi az eusztathiánok ellen a szeretetlakomát. 11. kánona így hangzik:

«Ha valaki megveti azokat, akik hitből kifolyólag agapékat rendeznek és az Úr tiszteletére erre a testvéreket meghívják és az ilyen meghívásban nem akar résztvenni, mert a dolgot kevésre becsüli, anathema (azaz kiközösítve) legyen.»²

A másik azonban, a laodiceai (343—381 táján), kitiltja a templomokból:

«Hogy a templomokban (ἐν ναυστασίῃς) vagy ekkléziákban ne tartassanak az ú. n. agapék és Isten házában ne egyék és ne lakozzék senki». (28. can.) Már előbb pedig ezt rendeli: «Hogy a magasabb és alacsonyabb rendű papok és laikusok, mikor az agapéra meg vannak hívva, semmi részt magukkal ne vigyenek haza, mert ez tiszteletlenséget hoz a papi állásra». (27. can.)³

A század végén enyhébben ugyan, de mégis megismétli ezt szent Ágoston 22. levele,⁴ melyben kéri Aureliust, hogy szüntesse meg a martyrok memoriáiban (vértanúk sírkápolnáiban) nemcsak

¹ Funk : i. m. I. 530. és M. Gr. I, 1126. — Láthatjuk ebből, hogy a Constitutiók korában egyrészt kisebb volt ugyan a diakonusok hatalma, mint napjainkban, mert nem keresztelhettek, de viszont joghatóságuk nagyobb volt, mert mint ugyane fejezetben olvashatjuk, presbyter hiányában szabad volt nekik az alsóbbrendű klerikusokat ki is közösíteniük. Ezeket ugyanis (subdiaconus, lector, cantor, diakonissza) a diakonus szolgálainak tekintették.

² Hefele : Concgesch. I. 757. (Az eusztathianokról később bővebben szólunk.)

³ Hefele : Concgesch. I. 741. — Ez ugyanis szokás volt, amely még a régi világból eredt. (L. bőv. Achelis : Das Christentum I. 189. o.)

⁴ C. 3. (M. L. 33, 90 sköv.)

ünnepeken, de naponkint divó dőzsöléseket, hiszen — írja a következő fejezetben — Itáliában és a többi tengerentúli egyházakban a püspökök már megszüntették e szokást.¹ Erre vall cyrusi Theodoretus tanúsága is, ki pár évvel ezután összehasonlítva a pogányok istentiszteleti lakomáit a keresztények martyr-tiszteletével, így ír:

«... és azon régi fényűzés és a rút szavakban meg tettekben nyilvánuló erköcstelenség helyett most szerény ünnepségek ünnepeltetnek, melyeken nem találni részegséget, tréfálkozást és nevetgélést, hanem szent énekeket, szentbeszédek meghallgatását és dicséretes könnyekkel ékesített imádságokat».²

Az étkezésről nem emlékezik meg. Szent Ágoston előbb említett levelének következménye lehetett a 393. évi hippói zsinat 29. kánona:

«A püspökök és egyháziak ne tartsanak lakomákat a templomokban, hacsak nem a vendégek felüdítése végett erre szükség volna; de akkor se erresszenek arra népet».³

Hasonlólag rendelkezett pár évvel utána a III. karthagói zsinat is:

«A püspökök és egyháziak ne egyenek a templomokban, hacsak átutazóban nincsenek, vagy az utazás fáradalmai így kívánják és amennyire csak lehet, meg kell akadályozni, hogy a nép ott egyék».⁴

Ha e zsinatok rendelkezéseit jobban szemügyre vesszük, mindjárt az fog feltűnni, hogy itt már nem az az agapé szerepel, amelyet eddig megismertünk. Ebben az időben tehát már — legalább is helyenkint — megszűntek az egyház által naponkint rendezett szeretetlakomák és ezeket a buzgóbb hivek bőkezűségéből egyszer-máskor⁵ a szegények számára adott vendégségek váltották föl. Visszafejlődés volt ez mindenestre szociális szempontból, de ha a gazdag hívők sokan voltak valamely egyházközségben és buzgók voltak e tekintetben, még mindig elég tűrhető volt a sze-

¹ Milanóban szent Ambrus. (Aug. : Confess. VI. 2. — M. L. 32, 719. és Corp. Script. 33, 114.)

² Theodoret : Graec. affect. curatio VIII. De Martyribus. (M. Gr. 83, 1034.)

³ De a 28. can. kivételesen megengedi, hogy Nagycsütörtökön az utolsó vacsora emlékére áldozás előtt lakoma tartassék. (Hefele : Concgesch. II. 54. o.)

⁴ Richard : Analysis Concil. I. 342. — Nazianzi szent Gergely is küzdött az agapén előforduló falánkság és tobzódás ellen. (W. W. I. 327.)

⁵ In natalitiis martyrum, azután agapae funerales, connubiales. (W. W. I. 326. — H. Kellner cikke.) L. bővebben Binterim : Denkw. II. 2, 58. — Ezek maradványai a helyenkint ma is szokásos halotti torok, lakodalmi vendégségek stb.

gények állapota, mert legalább néhanapján jóllakhattak és még félre is tehettek maguknak a lakoma maradékaiból.

Ezután mindjobban ritkulnak a szeretetlakomáról szóló följegyzések. Úgy látszik, hogy a pogányok szerepét most átvették az eretnekek és ezek kezdték vádolni az egyházat és különösen az agapét. Így szent Ágoston Faustus manichaeus ellen írt 20. könyvében az ellen a vád ellen védekezik, mintha a keresztény agapé a pogánykorból az egyházra hagyott örökség volna:

«És nem is azok áldozatait változtattuk át agapévá... Mert a mi agapéink a szegényeket táplálják akár gyümölcssel, akár hússal... mert az agapéek alkalmával a húst is leggyakrabban a szegényeknek adják, a keresztények irgalmasságát a pogányok áldozataihoz mondjátok hasonlónak». Faustus még azzal is megrágalmazta a keresztényeket, hogy ezek a vértanúik emlékét pogánymódra tisztelik: «... az elhaltak árnyait borral és ételekkel engesztelitek meg» — írja.¹

Ugyanebben az időben szent Paulinus nolai püspök dicséri Pammachius proconsuli férfiút, aki felesége halála alkalmával Rómában a szent Péter bazilikába gyűjtötte a szegényeket, «a mi lelkünk pártfogóit» és megvendégelte őket.²

Ebből láthatjuk, hogy az V. század elején még szokásban volt az agapé. Azután azonban, alkalmasint a népvándorlás viharai közepette, mindinkább megfeledkeztek róla és így már e század vége felé nyugaton nyoma vész.³ Nagy szent Gergely pápa (590—605) még ismeri legalább az emlékét, sőt szent Ágoston apátnak, Anglia apostolának, ajánlja is, hogy az angolok között honosítsa meg. A pogány angoloknak ugyanis voltak ehhez hasonló áldozati lakomáik, amikor bálványaik tiszteletére rendkívül sok állatot levágva, azok húsát örömmünnepek keretében közösen fogyasztották el. A bölcs pápa jól ismervén az egyszerű nép lelkületét, nem tartotta volna helyesnek e szokást egyszerűen eltörölni. Azért Mellitus apát által azt ajánlja, hogy szent Ágoston inkább változtassa át keresztény agapévá.⁴

¹ Augustinus : Contra Faust. XX. 20. és 21. (Corp. Script. 25, 560. sköv. o. és M. L. 42, 383. sköv.)

² Paulinus : Ep. 13, 11. (Corp. Script. 29, 92. sköv. és M. L. 61, 213.)

³ Sőt az 533-i II. orleansi zsinat 12. canonja egyenesen ellenezni látszik : «Aki azt a fogadalmat tette, hogy a templomban énekelni vagy inni, vagy más valami rendetlenséget fog cselekedni, ezt nem szabad megtartania ; mert ilyen fogadalmak inkább megsértik Istent, semhogy tetszenének neki». (Hefele : Concgesch. II. 735.)

⁴ Greg. M. : Epist. I. XI. Ep. 76. ad Melitum abb. (M. L. 77, 1215.)

A keleti egyházban amint a diakonisszák intézménye, úgy az agapé is tovább fennmaradt.¹ Rendesen a trulloni zsinat 74. kánonját szokták végső határ gyanánt emlegetni. Nevezett kánon azonban semmi egyéb, mint a laodiceai zsinat előbb idézett 28. kánonának megismétlése.² Azt tartalmazza tehát, hogy *templomban tilos* agapét tartani.³ Ebből inkább arra lehet következtetni, hogy keleten a VII. század végén (a trulloni zsinat 692 ben volt) legalább helyenkint szokásban volt az agapé. Hogy mikor szűnt meg itt is, arról pontosabb adataink nincsenek.⁴

Ezen kevés és a tárgyat korántsem kimerítő adatból, melyet fősorakoztattunk, meggyőződhattunk arról, hogy bár tagadhatatlanul sok hiba csúszott bele az emberi gyarlóság következtében, a szeretetlakoma mégis igen hasznos, nemes és fontos intézménye volt a régi kereszténységnek. Az az állítás, hogy az elharapódzott visszaélések következtében szüntették meg, nem állja meg a helyét, mert, mint láttuk, nagy egyházatyák még akkor is védtek, sőt ajánlották, mikor már lassankint kiment volt a szokásból. A külső körülmények kedvezőtlen alakulásában, nyugaton a népvándorlásban, keleten pedig talán az Izlam térhódításában kell keresnünk eltűnését, míg délen magával a virágzó afrikai egyházzal egyidőben pusztulhatott el a vandálok betörésének következtében. (429 után.)

Azonban, ha ilyen fontos, hasznos és nemes volt e szokás a régi egyházban, ha annyira megfelelt Krisztus Urunk szándékainak és oly alkalmas volt a jótékonyság gyakorlására, akkor nem mehetünk el mellette anélkül, hogy egy-két tanulságot ne vonnánk le belőle. Ha a keletkező egyház, szegényes anyagi viszonyai ellenére, ilyen mélyreható és majdnem gyökeres szociális megoldást tudott

¹ Az V. századi «egyiptomi egyházrend» még úgy intézkedik, mint fentebb a Canones Hippolyti-ben olvastuk. Funk szerint a Hippolitus-féle Canonok még később keletkeztek s így még későbbi tanúk lennének az agapét illetőleg.

² L. Binterim : Denkw. II. 2, 84. (Harduin III. 1607.)

³ Hefele : Concgesch. III. 311. és Richard : Analys. Conc. I. 683.

⁴ Wansleben I. M. : Histoire de l'église d'Alexandrie, 1677. — 112. o. azt írja, hogy kereszteléseknél és temetéseknél Egyiptomban még a XVII. században is volt agapé. — Nyugaton is volt a középkorban is elvétve, pl. a Gelasianumban található «Orationes pro his, qui Agape faciunt». (III. 48. 49 ; Muratori : Lit. Rom. Vetus I. 718. sköv. es Wilson : The Gelasian Sacramentary 261. sköv.) : *tehát Galliában*. Azután a Gregorianumban is van : «Oratio ad Agapem pauperum». (Muratori : i. m. I. 254.) : *tehát Rómában* a VII. vagy VIII. században. Még a XII. századbeli Rituálék is tartalmazznak ilyen imákat : «Quando quis agapen facit vel elemosinam». (Franz Ad. : Die kirchlichen Bened. I. 254.)

találni, miért ne tudna a mostani egyház is, mely — legalább sokhelyütt — elég jó anyagi körülmények között él, legalább hasonlót megvalósítani, ha már nem jobbat. Természetesen most nem püspökségek szerint kellene a szegények, özvegyek, árvák közös konyháját, lakását stb. megszervezni, hanem plébániánként vagy még kisebb körzetekben. Úgy gondolom, telnék rá az egyházi vagyionon kívül a gazdagabb hivek adományaiból is. A legjobb hitvédelem a hibák kiirtása az egyházból. Ha mi is el fogunk jutni arra a tökéletes állapotra, hogy nem e földön fogunk kincseket gyűjteni — hiszen ezek bizonytalanságát a közelmúlt elég világosan szemünk elé állította —, akkor majd ismét arról fogják a keresztényeket megismerni, hogy szeretik egymást! Ha majd ismét egy szent Vazul és egy Aranyszájú szent János látószögéből fogjuk a vagyont tekinteni, akkor majd bátran mondhatja az egyház Krisztussal: «Vajjon ki fed meg engem a bűnről?»

Kommunista eretnokségek az üldözések idején.

Amint láttuk, a jeruzsálemi ősegyház óta nem volt, legalább is történeti adataink nincsenek arra nézve, hogy Krisztus igaz egyházában olyan hitközség lett volna, amely vagyonközösség alapján állott. Azonban, miként azt az Úr Jézus előre megjövendölte, mindjárt kezdetben, mikor a Krisztus által elvetett nemes búza, az igazi tanítás, kezdte érlelni dúsan gyümölcsöző termését: ezzel egyidőben a gonosz ellenség, a sátán által elvetett konkoly, az eretnokségek is fölütötték a fejüket. Az első eretnokségek többnyire a keresztény tannak más — abban az időben főképp keleten garma-dával fölvetődő — eszmékkal való keveredéséből származtak. Másrészt pedig sokan a kor romlottsága miatt nem értették meg a Megváltó fölségesen egyszerű tanításait, amelyek mindenben az arany középúton haladva, biztosan vezetik az embert a helyes irányban, hanem részint per excessum, azaz túlzással, részint pedig per defectum vétettek ellene, azaz elhagytak belőle valamit. Minthogy Üdvözítőnk tanításának egyik jellemző vonása volt, hogy a kor általános fölfogásával szembehelyezkedve a vagyon helyett az Istenért vállalt szegénységet tette hivei eszményévé, mi sem természetesebb, minthogy nemsokára e téren is kezdtek túlzások mutatkozni.

Mindjárt előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy itt sem

fogunk találkozni kommunista szervezkedésekkel, úgy hogy a föl-sorolandó tévtanok egyikéről sem állíthatjuk határozottan, hogy követői vagyongözösségben éltek volna, mert erről a szüksézáú források hallgatnak. Azok a régi történetírók, akik az eretnekségek leírásával foglalkoztak, megelégszenek azzal, hogy elének tárják — néha elég bőven — a téves tanokat, az időt és helyet, ahol és amikor keletkeztek és terjedtek, megemlítik, kik terjesztették azokat és kik küzdöttek ellenük, de ezen eretnekségek belső életmódjával, ami az anyagiakat illeti, nagyon ritkán foglalkoztak.

E fejezetben tehát elsősorban az lesz figyelemreméltó, hogy milyen tévedésektől körülvéve jelenik meg itt a kommunizmus legalább is elméletben. Hogy magát a lényegét: a vagyongözös-séget átvitték-e a gyakorlatba, azt nem tudjuk, de egyik kíséőjét, amelyik mindig ott kísért, ahol a kommunizmus megjelenik, t. i. a nőközösset, azt igenis gyakorolták. Sőt az eretnekeknél a nő-közösset úgy látszik megelőzte magát a vagyongözösset. Ugyanis már az apostolok idejében felütötte ez a fejét a nikolaiták eretnek-ségében, amelynek követőiről azt tudjuk, hogy a házasságot elvet-vén, alsóbbrendű állatok módjára éltek, de hogy vagyonuk közös volt-e, arról nem maradt ránk emlék.

Már az eddig elmondottakból láthatjuk, de még világosabb lesz az a továbbiak folyamán, hogy az eretnekségek ezen tana már egészen más fának termése, mint az őskeresztények vagyongözös-sége volt. Egészen más volt a kiindulópontja és más a célja. Sőt egészen bizonyosra vehető, hogy az eretnekségeknek ez a nő- és vagyongözössege nem is annyira Krisztus Urunk tanításának elfer-dítéséből, mint inkább Plátó hatása alatt keletkezett. Ilymódon ezek nem is nevezhetők már keresztény kommunistáknak, mert hiszen e ponton pogányok voltak ők és mint ilyenek ősei napjaink kom-munistáinak. Ha tehát a kommunisták arra hivatkoznak, hogy ők tulajdonképen őskeresztény alapon állanak, ebben annyira téved-nek, mint amennyire különbözik a jeruzsálemi őskeresztények már leírt ideális kommunizmusa a következőkben vázolandó eretneksé-gek nő-, illetve vagyongözösségétől.

Nőközösset. Nikolaiták.

Ephezusban még szent János apostol életében találkozunk ezen eretnekekkel, akikről már a Jelenések könyvében nagyon le-sújtóan nyilatkozik a Szentlélek. Az ephezusi egyház angyalá-

nak¹ ugyanis ezeket írja: «Az azonban megvan benned, hogy gyűlölöd a nikolaiták cselekedeteit, melyeket én is gyűlölök».² Hasonlóképpen a pergamumi egyházban is voltak már ekkor a nikolaiták tanának követői a Jelenések könyve szerint.³

Elnevezésük az első hét szerepap egyikétől, Miklóstól (Nikolaos) ered. Azonban, hogy ki alapította őket és honnét veszik eredetüket, abban eltérők a vélemények. Szent Irenaeus csak annyit mond róluk, hogy egy a hét diakonus közül alapította e szektát, melynek követői szemérem nélkül élnek és azt tartják, hogy semmi különös sincs a házasságtörésben.⁴ Ezzel a felfogással találkozunk azután Pseudo-Tertulliánál is, ki szerint ez a Miklós testi vágyak hatása alatt sötét, rút és obszcén dolgokat tanított, úgy hogy szégyeli kimondani, hogy e társaságban levők mily piszkosak és tisztátalanok. Szerinte Miklós azt tanította, hogy ilyen piszkos életűek voltak az eonok⁵ is, akik között utálatos viszonyok és obszcén összeköttetések voltak, sőt még ennél rútabb dolgok is. Ebből születtek az ördögök, istenek és a hét szellem. «Ilyen és hasonló szentségtörő és egyben rút dolgokat tanított — írja Tertullian —, amelyeket restelünk elmondani és azért inkább elhagyjuk.»⁶ Ez előadásból úgy tűnik ki, mintha Miklós szerepap volt volna ennek az eretnokségnek alapítója.⁷

Azonban más források védik Miklóst ezen vád ellen. Így először alexandriai Kelemennél találjuk azt a nézetet, hogy ez az eretnokség tulajdonképpen csak Miklós szerepap egy cselekedetének félremagyarázásából keletkezett. Ennek a szerepának ugyanis nagyon szép felesége volt, éppen ezért a keresztény gyülekezetben némelyek féltékenységről kezdték vádolni őt. Erre Miklós gyökeresen véget akarván vetni minden szóbeszédnek, keleties túlzással feleségét a

¹ Általános magyarázat szerint itt az angyal püspököt jelent.

² Jelen. 2, 6.

³ U. o. 2, 15.

⁴ Irenaeus: Adv. haer. I. 26, 3.: «qui indiscrete vivunt . . . nullam differentiationem esse docentes in moechando». (M. Gr. 7, 687.)

⁵ A gnósztikusok (l. alább) így nevezték a tanításuk szerint Istentől származó lényeket. (Eon görög = lény.)

⁶ Pseudo Tertull.: De praescr. haer. appendix 46. (M. L. 2, 78. és Corp. script. 47, 215.: Adv. omnes haer. 1, 16. sköv. sor.)

⁷ Már itt láthatjuk, hogy mily kevésbé lehet a nikolaitákat keresztényeknek mondani. Pseudo Tertullian szavai arra engednek következtetni, hogy ők is a gnósztikusokhoz tartoztak már. Erre vall az eonok, daemonok és különösen a hét szellemről (a 7 bolygó szelleme) szóló tanításuk.

gyülekezetbe vezette, mondván, hogy aki akarja viheti. Már most Kelemen szerint ebből némelyek később a nőközösségre jutottak. Maga Miklós azonban, ki csak feleségével élt tisztességes házasságot, kinek fia azonkívül nőtlen tiszta életet élt és leányai is szüzek maradtak, ezzel épen arra akart tanítani, hogy a vágyakat és kívánságokat meg kell fékezni. Követői ellenben

«bakkecskék módjára belevetve magukat az érzéki vágyakba, testüket ily módon meggyalázva, kicsapongásban és gyönyörökben töltik életüket; nem tudják, hogy ezáltal az a természet rendje szerint leromlik, az ő lelkük pedig a bűn posványába süllyed, mint akik a vágyak törvényét és nem az apostoli férfiét (t. i. Miklósét) követik».¹

A későbbi írók tudósításai azután megoszlanak e két vélemény szerint, de általánosabb a Kelemen-féle felfogás.² Ezekkel szemben áll szalamiszi szent Epiphanius «Panariuma», amely ismét a legelőször ismertetett nézetet ujíttja föl. Szerinte Miklós antiochiai szerpap egy ideig a tökéletesség után való vágyakozásból, bár házasságban volt, megtartóztató életet élt, de azután, mivel ezt nem bírta, a másik szélsőségbe esett és tettének igazolására azt tanította: «hogy hacsak valaki nem áldoz naponként a testiségnek, nem juthat be az örök üdvösségre». Ezenkívül szidta a feleségét is csupa féltékenységből.³ Ugyancsak Epiphanius szerint Miklós követői magiát is üzték. A tudatlan emberek megfélemlítésére mindenféle héber szavakat alkalmaztak,⁴ így imponáltak a népnek. Némelyek a nyolcadik égben lakó Barbelót tisztelték, más néven

¹ Alex. Kelemen : Stromateis II. 20. (M. Gr. 8, 1062.); a gnóosztikusokról és libertinusokról u. o. III. 4. (M. Gr. 8, 1130. sköv.)

² Igy Eusebius (H. E. III. 29. — M. Gr. 20, 275.), a nagy történetíró, teljesen kiírja alex. Kelemen előbb idézett szavait. Majd pettaui Victorinus a «Jelenések könyvéhez» írt kommentárjában (2, 6. — M. L. 5, 321.) szintén azt írja, hogy «Miklós neve alatt csináltak maguknak eretnokséget». Tévedéseikhez hozzáadja még azt is, hogy szerintük szabad volt a pogány áldozati húst megenni. Érdekes, hogy Victorinus azt állítja, hogy a nikolaitáknál, aki testi vétet követett el, nyolc nap múlva pax-ot, azaz bűnbocsánatot nyert. Eszerint mégis csak bűnnek tekintették volna a fornicációt? Talán inkább az író tévedésének kell ezt betudnunk. — Szent Ágoston is elmondja Miklós szerpap esetét és hozzáteszi : «ezen tette pedig egy igen rút eretnokség keletkezését eredményezte». (De haeres. c. 5. — M. L. 42, 26.) Hasonló véleményen van cyrusi Theodoretus is, aki felsorolja, mindazokat, akik koráig ezen eretnokségről megemlékeztek. (Theod. : Haer. fab. III. 1. — M. Gr. 83, 402.)

³ Panarium, haer. 25. (M. Gr. 41, 319—330.)

⁴ Caulaucauch, Pruniceus stb.

Jaldabaoth vagy Sabaoth.¹ Ő is említi, hogy nőközösségben éltek, amiért is már szent Pál öröklük írja az ephezusiaknak: «Mert amiket azok titkon tesznek, szégyen még mondani is».²

Tehát az eredetüket illetőleg kétségek maradtak fenn, azonban a nikolaiták tana és erkölce az elmondottak alapján elég világosan megmutatja, hogy mennyire eltévelyedtek követői Krisztus fölséges tanításától, úgy hogy itt nem is annyira a kereszténységtől elszakadt szektáról, mint inkább egy pogány bölcséleti eltévelyedésből eredő — az epikureusokhoz hasonló — felekezetről van szó, amilyen abban a korban nem egy keletkezett és amelynek a kereszténységhez csak annyi köze volt, hogy magát Krisztus Urunk egyik tanítványától származtatta.

A gnosztikus kommunizmus.

Szintén már az apostolok korában találkozunk egy nagyobb-szabású szellemi áramlattal, amellyel az ifjú egyháznak első erős harcát kellett megvívnia, t. i. a gnózással. Amint már előbb mondtuk, itt is megismételhetjük: a gnózisban nagyon kevés volt a kereszténységből. A lényeg hiányzott épen, csak a keresztény elnevezéseket használták a gnosztikusok pogány fogalmaik megjelölésére. A polytheismust (sokistenhívést) iparkodtak így kereszténységgel összeegyeztetni. Amint a sokistenhívés abból keletkezett, hogy a nagyon élénk gondolatvilágú görögök a természeti erőket megszemélyesítve előbb félni, majd imádni kezdték, úgy a keresztény tanítás terjedésével ugyancsak ezek a görögök és hasonló tüzes fantáziájú más keleti népek nem elégedtek meg Krisztus Urunknak nagyszerűségében is egyszerű tanításával, hanem az egyes szavakban mélységes rejtett — csak a bölcselők számára világos — értelmeket fedeztek föl.³ Sőt továbbmenve a keresztény hittételeket és erényeket megszemélyesítvén, egymással különböző viszonyokba állították, miáltal lassankint egy keresztény mythológiának nevezhető rendszer alakult ki, amelyet korunk szemeivel csak csodálattal

¹ Ebből látjuk, hogy nemcsak gnosztikus, hanem ebionita elemek is voltak összekeverve e tévedéssel.

² Ephez. 5, 12.

³ Gnózis görög szó = tudás. Ma is a tudás nevében szeretnék sokan a valást támadni.

tudunk szemlélni, de megérteni már kevésbbé.¹ Nem célunk itt a gnózisról kimerítő ismertetést adni, csak azért bocsátottuk ezeket előre, hogyha a továbbiakban néhol nehezen érthető gondolatcsoporthatásokkal fogunk találkozni, akkor tudjuk, hogy ezt a dolog természete hozza magával.

A gnoszticizmus mindjárt kezdetben több ágra szakadt, aszerint, hogy mikor és hol akadt egy-egy bizarr gondolatokkal bővelkedő fő, akinek újabb ötletei a tanítványok kisebb-nagyobb csapatát képesek voltak köréje gyűjteni. De mind megegyeztek abban, hogy a világnak nem egy alapelve van, t. i. Isten, hanem kettő: külön a jónak és külön a rossznak (dualizmus). Ezeknek az elveknek azután más-más neveket adtak, de abban ismét találkoztak, hogy az anyag teremtését nem a jó Istennek, hanem a rossz principiumának tulajdonították. A jó Isten szerintük csak lelkeket teremtett, melyeket azután a rossz lélek a jó ellen való gyűlöletből az e célra alkotott (vagy mások szerint örök) anyagba zárt és így elvont Istentől. Erre a fölfogásra az az igazság vezette őket, hogy az anyagban valóban sok tökéletlenség van, aminek okát csak a dualizmussal vélték megmagyarázhatni.² Mi lehetett tehát a gnosztikusok szerint a megváltás? Nem egyéb, mint megszabadítani a lelket a rossz anyagtól és visszavezetni Istenhez. Ez még eddig — bár hatalmas tévedés — nem járt volna komolyabb következményekkel az erkölcsökre nézve. A baj ott keletkezett, hogy a gnosztikusok szent Pált félreértve, az Ó- és Újszövetség között szöges ellentétet állítottak föl. Szerintük az Ószövetség törvényeit (tehát a tízparancsolatot is) az anyagot alkotó rossz elv (demiurg = Jahve) szerezte. Ebből már most az következett, hogy ha valaki meg akar szabadulni a rossz anyagtól, mindenképen ezen törvények ellen kell cselekednie. Így vezetett a gnoszticizmus az antinomizmusra.³

A gnoszticizmus fő korifeusai (Basilides, Valentin, Saturnin, Bardaisan) még nem jutottak e vészes következtetésre, ők ellenkezőleg az anyagi test teljes megtagadásával és megtartóztatásával akartak a rossztól szabadulni. Ezek teljesen elvetették a házasságot, szigorú aszkézissel sanyargatták testüket. (Enkratiták.) Természetes, hogy e téren nem lehettek egészen következetesek, mert hiszen

¹ Igaz, hogy már a legrégebb haeresiologusok (Irenaeus, alex. Kelemen, Tertullian stb.) is így nyilatkoznak róluk. (L. bővebben Zubriczky: Ó-ker. irod. és dogmatört. Eszt. 1906. 123. sköv. o.)

² A kereszténység ezek okát az eredeti bűn következményeiben találja meg.

³ Nomos = törvény görögül.

akkor az evéstől kellett volna elsősorban tartózkodniok. Tanítványaik ezt hamar észrevették és az ellenkező végletbe csapván át, a következetesebb, könnyebb és a romlott emberi természetnek inkább kedvező módon iparkodtak — legtöbbszörre természetesen állítólagos — céljuk elérésére. (Libertinisták.)¹ Világos dolog, hogy nem hirdették nyíltan gonosz céljaikat, hanem mindenféle agyafúrt módszereket alkalmaztak áldozataik megejtésére. Lássunk közülök egyet például.

Márk varázsló.

Ázsiában működött még az első század derekán egy Marcus nevű mágus, aki új elemmel gazdagította a gnoszticizmust. Ő ugyanis alkalmasint Pythagoras hatása alatt mindent számokkal és betűkkel akart megmagyarázni. Ezeket permutálta és variálta, amely műveleteinél természetesen nemcsak ő élt keleti képzelőtehetségével, de nagyon kellett hallgatóinak hasonló képességeire is számítani. Azonban mint a nikolaiták az ő furcsa szavaikkal, úgy Márk is inkább a gyengébbek megtévesztésére és csalogatására élt ezzel a módszerrel. Mindig igaz volt ugyanis, hogy a műveletlen embernek nagyon imponál az, amit nem ért. Ezzel az eljárással azután különösen a gyengébb nemnél ért el nagy sikereket. Fokozta ezt a sikert az is, hogy számítva a nők hiúságára, «istentiszteletén» tevékeny részt juttatott nekik is.

Ez az istentisztelet tulajdonképpen a keresztény Szentmise eltorzított mágikus utánzása volt. A Szentmisénél a bor átváltozik Krisztus Urunk szent vérévé, de a színek megmaradnak. Ez nem elégítette ki Márkot, önála láthatólag vérré változott a bor, természetesen nem csoda, hanem csalás által. Három üveggelyhet használt, egy nagyobbat ő «konszekrált», egy kisebbet pedig egy nőnek

¹ Ezek legmerészebbjei Valentin tanítványai voltak. Halljuk ezekről szent Irenaeus szavait: «Quidam autem et carnis voluptatibus insatiabiliter inservientes carnalia carnalibus, spiritualia spiritualibus reddi dicunt. Et quidam quidem ex ipsis clam eas mulieres, quae discunt ab eis doctrinam hanc, corrumpunt». Amint ezt maguk az ilyen szerencsétlenek megvallották. Ime az átmenet a nőközösségre. A legtöbb ilyen erkölcsi eltévelyedés előbb a gyakorlatban honosul meg, mikor pedig már megvan és föltűnést kelt, akkor kezdik keresni hozzá az elfogadható megokolást és ürügyet. «Alii vero et manifeste ne quidem erubescunt, quascumque adamaverint mulieres, has a viris suis abstrahentes, suas nuptas facerunt. Alii vero valde modeste initio, quasi cum sororibus fingentes habitare, procedente tempore manifestati sunt, gravida sorore a fratre facta». (Irenaeus: Adv. haer. I. 6, 3. — M. Gr. 7, 507. sköv. és Philosophumena VI. 20—37. — M. Gr. 16. p. 3, 3225—3253.)

adott e célból. Most sok beszéd, mindenféle formulák elmondása következett — ezekkel a hallgatók érzékeit fárasztják ki az ilyen bűvészek —, mialatt észrevétlenül valamilyen szert kevert saját kelyhébe. Azután elvette a nőtől a kis kelyhet és annak tartalmát beleöntötte a saját nagy kelyhébe, amely erre túlömlött, még pedig a fehér bor vörössé lett!¹ Az így megtévesztett nőket azután könnyű volt elcsábítania. Szent Irenaeus szerint tanítványai a Rhone vidékén hasonló fogással szintén sok nőt elcsábítottak.²

Kereszttségüket, melyet «redemptionnak» (megváltás) neveztek,³ szintén eltorzították; ilyen volt a formája:

«In nomine ignoti patris (πατὴρ ἄγνωστος) universorum, in Veritatem matrem omnium, et in eum, qui descendit in Jesum ad unionem et redemptionem communionemque potestatum».⁴

Nagyobb tekintély kedvéért hozzátette, hogy ez «Sige»eon mesélte el neki.⁵

Ugyancsak látomás adta tudtára azt is, hogy hogyan folyt le a temetés. Megjelent neki egy nő és kinyilatkoztatta, hogy Isten hím és nő is: insubstantialis et incomprehensibilis,⁶ aki beszéd által teremtette az elemeket. Ugyancsak ettől tanulta kabalisztikus műveleteit is, amelyeket a Philosophumena szerzője bőségesen elmond.⁷ Mi azonban e téren inkább csak Pseudo-Tertulliánt követjük, aki röviden csak ennyit mond erről:

«Új eretnokséget állítottak össze a görög ABC-ből. Azt mondják, hogy ezek nélkül nem lehet az igazságot megtalálni, sőt az igazság egész teljessége és tökéletessége ezekben a betűkben van lerakva. Krisztus mondá: «Én vagyok A és Ω» Jézus Krisztus leszállt, azaz a galamb leszállt Jézusra stb.... minden ostobaságukat elmondani szükségtelen lenne és hosszadalmas, nemcsak szükségtelen, de egyben veszélyes is.⁸ A teremtőn kívül más Istent képzelnek. Tagadják, hogy Krisztusnak teste lett volna. Tagadják a test feltámadását».⁹

¹ Philosophumena VI. 39. 40. (M. Gr. 16. p. 3, 3257.)

² Irenaeus : Adv. haer. I. 13, 3. 5. 6. (M. Gr. 7, 582—591.)

³ Philosophumena VI. 41 (M. Gr. 16. p. 3, 3260.)

⁴ «A mindenség ismeretlen atyja nevében, az Igazságba mindenek anyjába és abba, aki leszállott Jézusba a hatalmak egyesítésére, megváltására és közösítésére.»

⁵ Theodoretus : Haer. fabul. I. 9. «Marcus praestigiator.» (M. Gr. 83, 359.)

⁶ Lényeg nélkül való és fölfoghatatlan.

⁷ Philos. : VI. 42—55. (M. Gr. 16. p. 3, 3260—3292.)

⁸ T. i. a babonás emberek miatt.

⁹ Tert. : De praescr. haer. app. c. 50. (M. L. 2, 88. és Corp. script. 47, 222. : Adv. omn. haer. c. 5.)

Pseudo-Tertullian ezen utolsó megjegyzései is azt igazolják, hogy Márk követői gnóosztikusok voltak.¹

Ezekből láthatjuk, hogy amilyen bizonyos, hogy ez a felekezet — ha talán nem is nyíltan, de tényleg — behozta a nőközöséget, épp oly bizonyos az is, hogy ezek már igazán csak névleges keresztények voltak. Eltekintve tanításuktól, amelyben a kereszténységnek csak igen kevés eleme van és az is eltorzítva, erre kell következtetnünk keresztelési formulájukból is. Az így megkeresztelték a forma hibája miatt bizonyára érvénytelenül lévén megkeresztelve, már nem voltak keresztények, ha maga Márk talán az volt is még.

Vagyon- és nőközösség.

Karpokrates kommunizmusa.

Az előbb leírt eretnekekkel egyidőben lépett fel Alexandriában Karpokrates. Vérteli gnóosztikus volt ő,² még pedig azok közül való, akik az antinomizmus legvégső következtetéseit is levonták és a gyakorlatba átvitték. Egyesíti magában az eddig említett eretnokségek minden rossz tulajdonságát, sőt amennyiben lehetséges, még tetézi is azokat. Amint látni fogjuk, tanítványai ez esetben is túltesznek mesterükön. Azonban bizonyára az a legnagyobb nevezetessége, hogy ő a modern kommunizmus őse. Ebben a minő-

¹ Epiphanius szerint Márk követői három üvegek helybe fehér bort öntöttek, melyek közül az egyik tartalma vörös, a másik rózsaszínű, a harmadik kék lett. Egyebekben teljesen szent Irenaeus már ismertetett előadását ismétli. (Panarium haer. 34. — M. Gr. 41, 582—626.) Szent Ágoston nem mond róluk semmi újat, (De haer. c. 14. — M. L. 42, 28.) a Praedestinatus szerint már római szent Kelemen elítélte ezt az eretnokséget. (c. 14. — M. L. 53, 591.)

² Bár ha Tertullian tanúságának akarnánk hitelt adni, akkor Karpokrates a többi gnóosztikus dualizmusával szemben egy fölvetet ismert volna el, amelyből eredtek volna az anyalok és erők, melyek szerinte a világ alsóbbrendű részeit teremttették. De ezzel szemben áll a többi író egyhangú tanúsága. Tertullian iratából még azt is megtudjuk, hogy e tan követői tagadták Krisztusnak test szerint való mennybemenetelét és a test föltámadását. Ebből is valószínű, hogy az anyag származása és tulajdonságai fölül teljesen osztotta Karpokrates is a többi gnóosztikus fölfogását. (De praescr. haer. app. c. 48. — M. L. 2, 82. és Corp. scr. 47, 218—19. : Adv. omn. haer. c. 3.) — Különben is Tertullian «De praescr. haeret.» c. iratának idézett része, melyben az egyes eretnokségek fölsorolása foglaltatik (az ú. n. appen dix), aligha származott tőle, hanem valószínűleg pettaui Victorinus munkája és mint ilyen, Karpokrates korától eléggé távoleső forrás. (A IV. század elején íródott?)

ségében természetesen nem Krisztus Urunk tanításának alapján áll, nem az első keresztények példáját követi, hanem a pogány Plató hatása alatt, ennek tanát fejlesztvén tovább (illetve rontván el), elvben megalapozza és kiépíti a materialista kommunizmust. Ő az első a keresztények között (amennyiben gnóosztikust kereszténynek lehet nevezni), aki a vagyonszövességet nem a felebaráti szeretetből, hanem az emberek teljes egyenlőségéből akarja megmagyarázni. Ebben találkozik a modern kommunistákkal.¹

Karpokratesnek ez a tévedése volt azután annak az okozója, hogy az ő és tanítványainak kommunizmusa is magán hordozta mindazokat a fogvatkozáásokat, melyeket az anyagelvűség is szükségképpen létrehoz. Helytelen alaptól indulva ki, még a legjobb szándék sem érhet célt. Ez az oka, hogy míg az első keresztények kommunizmusa, valamint a későbbi korban szórványosan az igazi keresztények által megkísérelt vagyonszövességek — bár céljuk ugyancsak az emberek egyenlő anyagi jólétének előmozdítása volt — mentek maradtak a zavaró és szennyes velejáróktól, addig a materialisták ilyenmő kísérletei mindig botrányba fulladtak.

Talán a régi keresztényeknek a földi, anyagi dolgokat általában kevésre becsülő világnézetének kell tulajdonítanunk azt a körülményt, hogy bár arról értesülünk a forrásokból, hogy Karpokrates vagyonszövességet hirdetett, ennek az elvnek gyakorlati megvalósításáról egyik őskeresztény író sem tartja szükségesnek megemlékezni. A nőközségről szólnak, de vagyoni, gazdasági berendezettségükről nem tudunk meg belőlük semmit. De beszéljenek helyettünk maguk a források.

Szent Irenaeus a gnóosztikusok között említi föl Karpokratest.² Azt tanította ez, hogy a világot nem Isten, hanem angyalok teremtették. Ezen teremtő angyalok megvetésében áll a megváltódás. Ki mennél jobban tudja ezeket megvetni, annál tökéletesebben szabadul meg az anyagtól. A törvények megvetésével lehet ezt elérni. Aki minden törvényt megszeg, minden tiltott dolgot végigélvez, az meg van váltva. Mint a többi eretnekek, Karpokrates is a Szentírás egyes helyeinek elferdített értelmezésével iparkodott esztelen tanát igazolni.

¹ De abban még ő is eltér tőlük, hogy míg a metarialisták tanítása a világból minden szellemi kizárva jut erre az eredményre, addig őserintez az egyenlőség Isten akaratóból származik.

² Irenaeus : Adv. haer. I. 25. (M. Gr. 7, 680—686.)

«Egyezz meg hamar ellenfeleddel, míg az úton vagy vele; netalán ellenfeled átadon téged a bírónak, a bíró átadon téged a szolgának és tömlőcbe vettesél. Bizony mondom neked ki nem jössz onnét, míg le nem fizeted az utolsó fillért».¹

Szerinte az ellenfél itt a világteremtő angyal, aki a lelket a tömlőcbe, azaz a testbe zárja, ahonnét az ki nem jön, míg minden bűnt végig nem csinál. Erre az abszurd magyarázatra Krisztus külön tanította volna az apostolokat, akikről a hagyomány² révén jutott el Karpokratesig. A jó és rossz között való különbség tagadása már csak az előbbieket következménye volt. Tanítványaik jobb fülét tüzes vassal égetett jellel látták el. Szent Irenaeus még arról is értesít minket, hogy Alexandrián kívül Rómában is követőkre talált ez a libertinista felfogás, ahová Anicét pápasága alatt (155—166?) egy Marcellina nevű alexandriai nő hozta be és sokakat megrontott vele.³ Ugyancsak szent Irenaeustól tudjuk meg, hogy a teljes következtetést (azaz a nőközösség gyakorlását) csak Karpokrates tanítványai vonták le mesterük tanításából.⁴ Életmódjukról hallgat a nagy lyoni püspök.

Vizont erről az oldalról világítja meg Karpokrates tanítását alexandriai Kelemen, aki egyébként is a legkimerítőbben tárgyalja ezt az eretnekséget. Honfitársa lévén Karpokratesnek, kétségkívül a legmegbízhatóbb, mert legjobban értesült forrást az ő műve, a Stromateis szolgáltatja e kérdésben.⁵ Mint legszembetűnőbb dologról, ő is először nőközösségükről emlékezik meg: «Akik Karpokratesről és Epiphanestől származnak, azt gondolják, hogy a feleségeknek közöseknek kell lenniök». Ez az Epiphanes Karpokratesnek a fia volt. Oly tökéletesen gyakorolta mindazt, amit atyjától tanult, hogy szervezete csak tizenhét évig bírta el ezt az életmódot, már tizenhét éves korában a kicsapongások következtében meghalt. Épen ezért a cefalleniai Samaban istenként tisztelték, templomot emeltek neki és hogy teljes legyen az illúzió: minden újhholdkor istentiszteletet tartottak tiszteletére. Ime így festettek abban a korban a kommunisták «nagyjai»; napjainkban legalább is díszsírhelyet szavaztak volna meg számára a «liberalisok».⁶

¹ Mt. 5, 25. 26. és Luk. 12, 58. 59.

² Esoterikus hagyomány, a gnóosztikusok egyik vesszőparipája.

³ U. i. Epiphanius : i. m. haer. 27. (M. Gr. 41, 363. sköv.)

⁴ Azt írja róluk : «indifferentes coitus et multas nuptias induxerunt». (i. m. I. 28, 2.—M. Gr. 7, 691.) ⁵ Clem. Alex. : Stromateis III. 2. (M. Gr. 8, 1104. sköv.)

⁶ Liberalis tulajdonképpen ugyanazt jelenti, mint libertinista.

De most Kelemen példáját követve adjuk át a szót Karpokratesnek, akinek «De iustitia» (Az igazságosságról) írt könyvéből¹ alexandriai Kelemen a következőket idézi:

«Istennek igazságossága bizonyos az egyenlőségből származó közösségben áll.² Mert bizonyára minden oldalra kiterjedve egyenlően veszi körül az égboltozat a földet. És az éj egyenlően mutatja mindenkinek csillagait; és a nappal alkotóját, a világosság atyját, a napot, Isten a magasságból egyenlőképp árasztja mindenkire, aki látni tud (és azok mind közösen látják), mert nem különböztet gazdag és szegény vagy a nép fejedeleme közt, sem tudatlanok és bölcssek között, nők és férfiak, szabadok és rabszolgák között. De még az állatokra vonatkozólag sem cselekszik másképen. Mivel pedig azt (a napvilágot) egyenlőképp közösen árasztja ki minden élő lényre, jóra és rosszra egyaránt, ezáltal igazságosságáról tesz tanúságot, mert senki sem tarthat vissza ebből többet, sem felebarátját el nem veheti, hogy neki kétszer annyi napfénye legyen, mint másnak. Á nap az összes élőlényeknek közösen termesztí meg az élelmét, közös igazságossággal egyenlően adva azt mindenkinek: És az ilyenfajta dolgokra egyforma joga van az ökörnek, mint ökörnek; a disznónak mint disznónak; a birkának mint birkának és a többinek is mind. Mert ezekben az igazság úgy jelenik meg, mint közösség³. Azután közösségben mind az ő fajok szerint hasonlóképpen nemződnek és a föld közös táplálékot nyújt minden legelő jószágoknak; és mindnek egyenlőképpen: ez pedig nincs törvénnyel megállapítva, hanem az, aki adja, ezáltal az ő szolgáltatása által parancsolja, hogy megfelelően és igazságosan mindegyiknek rendelkezésére legyen. De a fajfenntartás sincs törvénnyel szabályozva, mert már régen el is töröltetett volna az ilyen törvény: hiszen egyenlően nemzének és szaporodnak, mert az igazságosságtól velük született közösséggel birnak: miként mindenek teremője és atyja egyenlőképp közösen adott mindegyiknek szemet a látásra igazságos törvényhozásával, nem különböztetve férfi és nő között, sem aközött, amelyiknek esze van és az észnélkül való között, szóval egyik és a másik között: hanem egyenlően és közösen osztva a látást mindegyiknek egy és ugyanazon parancsával adományozta. A törvények pedig — mivel az emberek tudatlanságát nem lehet eloszlatni — azt tanították, hogy ezek a törvény ellen cselekszenek: miért a törvényeknek az a természetük, hogy Isten törvényének közösségét szétrombolják és elrontják, mert nem értik

¹ Nem tartjuk valószínűnek, hogy Epiphanes írta volna e könyvet, hiszen ő már — mint épen hallottuk — egész fiatalon meghalt. Kicsapongások között pedig előtanulmányokra valló könyvet írni nem is igen lehet. (V. ö. Zubriczky: i. m. 131. o.)

² Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ κοινωνία τις ἐστὶ μετ' ἰσότητος.

³ ἡ κοινωνία.

meg az Apostol mondását: «A törvény által ismertem meg a bűnt». A törvények hozták be az enyém és tied között levő különbséget, hogy többé ne legyen közös használatban (pedig közös tulajdonok) sem a föld, sem a birtokok, de még a házasságok sem. Mert Isten közösen teremtetette a a szőlőtőt mindenki számára, ez nem utasítja vissza sem a verebeket, sem a tolvajokat: és hasonlóképen a gabona meg a többi termények sem. Minthogy tehát Isten mindent közösen készített az embernek, a nőt is közösen rendelte a férfi számára, mint ahogy a többi élőlényeket is hasonlóképen, ezáltal nyilatkoztatta ki igazságosságát: a közösséget az egyenlőséggel. Azonban, akik így születtek, megtagadták azt a közösséget, amelyet származásuk is fölmutat. És így kiki csak egyet vesz el, holott mindegyik az övé lehetne, mint ahogy a többi élőlényeknél van». Majd így okolja meg ezt az állítását: «Mert sokkal erősebb és hevesebb vágyakozás van a hímekbe beleoltva a származás folytonossá tételére, minthogy azt akár törvény, akár szokás vagy valami más kipusztíthatná: mert ez az Isten rendelése». Ennélfogva neveltségesnek mondta a törvény ezen tételét: «Ne paráználkodjál», «Felebarátod jószágát és feleségét meg ne kívánjad» stb., mert eszerint ugyanaz az Isten, aki a vágyódást beleoltotta az emberbe, azt parancsolná, hogy azt ki kell irtani és aki mindent közösnek alkotott, a magántulajdonba való átvitelt rendelné el.

Hogy ezen tanításnak mik lehettek a következményei, azt különben is könnyen elképzelhetnők, ha nem is értesítenének róla a források. Összejöveteleiken («csak nem mondhatom agapénak?» — írja Kelemen) miután ettek, ittak, eloltják a világosságot és ... mindezt Plátó hatása alatt.¹ Bár Kelemen védeni iparkodik a «Poli-teiát»; szerinte ugyanis Plátó valószínűleg csak a hajadonokra nézve értette a nőközösséget, hogy t. i. a leány azé legyen, aki akarja, de nem a már férjes nőkre.² Érdekes, hogy miképen ítéli meg ezt a tant Kelemen.³ «A közösség jó ugyan, ha akár a pénz, akár az élelem vagy ruházat közös használatára vonatkozik: ezek azonban bármely érzéki viszonyt gazúl közösségnek neveznek...»⁴

¹ Eusebius, aki különben egészen szent Irenaeus nyomán fejtegeti e téves tant, rámutat arra a körülményre, hogy Karpokratesnek és a többi libertinusnak erkölcstelensége volt az alapja azoknak az aljas rágalmaknak, melyeket a pogányok az összes keresztényekre általánosítva terjesztettek az üldözések idején. Megemlíti ő is szentségtörő lakomáikat és vérfertőző viszonyaikat. (H. E. IV. 7. — M. Gr. 20, 318.)

² Plátó fölfogását l. fent 10. sköv. o.

³ Alex. Kelemen nézetét e kérdést illetőleg bővebben l. alább 96. o.

⁴ «Ad lupanaria deducit haec communio...» Azért nagy megbecsülésben vannak náluk a meretrixek, «quae in prostibulis praesto sunt, et volentes omnes admittunt».

Fejezzük be az alexandriai Kelemennek Karpokratesről festett visszataszító képét egy szelidebb jelenettel. Egyszer Karpokrates egyik romlott tanítványa gonosz szándékkal közeledett egy ártatlan keresztény leánykához. Alattomosan akarta törbeejteni áldozatát, azért a Szentírással, az Üdvözítő szavaival akart hatni a leányra. Azt mondta neki: «Nem tudod-e, hogy írva van: Mindenkinek pedig, aki kér tőled, adj?»¹ De a semmi rosszat nem sejtő leány egész ártatlanul így felelt: «Beszéljen a mamával a házasságról».

A «Philosophumena» és a többi források már hallgatnak a vagyonközösségről, csak Karpokrates és tanítványainak hitbeli és erkölcsi eltérélyedéseit világítják meg más és más oldalról.

Szerintük azt tanították, hogy Jézus Józsefnek természetes fia, de tiszta lelke lévén visszaemlékezett arra, amit a Θεὸς ὑψεννητός (nem-született Isten) megmutatott neki. Ezért hatalmat kapott ettől, hogy kijátszhassa a teremtőket, amit Jézus — törvényeiket megvetve — meg is tett és végül visszatért hozzá. Ebben kell Jézust utánozni, de túl is lehet szárnyalni (de túl ám!), ha t. i. valaki még jobban megveti a törvényeket.² Azonkívül magia, ráolvasás, philtra, chartesia, paredri, somnium stb. babonás szokások dívtak náluk. Lélekvándorlást is tanítottak. Mindaddig vándorol ugyanis a lélek egyik testből a másikba, míg csak minden bűnt végig nem csinál, csak azután szabadul meg és jut Istenhez (?). Így azután előbb-utóbb minden lélek üdvözülni.³ Még többet mond róluk Epiphanius,⁴ aki szerint pederastia, sodomia és állatiasság is megengedett dolgok voltak náluk. Említi azonkívül, hogy Jézusról arany, ezüst és színes képeik voltak, melyek eredetét Pontius Pilátusra vitték vissza,⁵ de emellett Pythagoras, Plátó és Aristoteles képeit is tisztelték.⁶ Láthatjuk ebből is előbbi állí-

¹ Mt. 5, 42. és Luk. 6, 30.

² Ez a tanítás természetesen csak ürügyül szolgált gonoszságuk elpalástolására, azért írta róluk Theodoretus: «Érzékies hajlamaikat megfékezni nem bírván törvénnyé tették a kicsapongást». (Haer. fab. I. 5. — M. Gr. 83, 350.)

³ Lélekvándorlásukat Pythagorastól kölcsönözték, de míg amaz azért folytathatott ehhez a világnézethez, hogy az embereket a bűnöktől elriassza, (mert szerinte a bűnös lélek addig vándorol, míg összes bűneiért eleget nem tesz) addig önáluk, épen minden bűnnek végig-élvezése volt a cél. — Philosophumena VII. 32. (M. Gr. 16. p. 3, 3337. sköv.)

⁴ Panarium haer. 27. (M. Gr. 41, 363—378.)

⁵ U. i. Philosoph. i. h.

⁶ Karpokrates hívei természetesen mint a többi gnósztikusok elvetették az Őszövetséget is, ellenben Jézus képén kívül Pál és Pythagoraszét is tisztelték és tömjéneztek. Ugyanigy nyilatkozik a Praedestinatus is (c. 7. — M. L. 53, 590.), szent Ágoston pedig azt is hozzáteszi, hogy Homerost is tisztelték. (De haeresibus c. 7. — M. L. 42, 27.)

tásunk igazságát, hogy tulajdonképen a gnószticizmus vallási synkretizmus eredménye volt.

Epiphanius azt is mondja még e szekta hiveiről, hogy minden dolgot megvetettek. Vajjon e rövid nyilatkozattal a tulajdonjog tagadására akart-e célozni, vagy csak a törvények megvetésére általában, nem lehet megállapítani. Azonban némi világot vet e mondatra Theodoretus, mikor az antitaktokról beszél.¹ Már a név is megmutatja ezek felfogását: ἀντιτάσσομαι = ellene teszek. Ennek a Karpokrates tanaival közeli rokonságban álló felekezetnek az volt t. i. az eljárása, hogy mindenben a törvény ellen cselekedtek. Ha például — írja Theodoretus — a törvény azt parancsolja: «Ne paráználkodjál», az antitakt ráfeleli: Paráználkodom. Természetes, hogy ez burkoltan a kommunizmust is magában rejtí, mert hiszen a törvény azt mondja: «Ne lopj», akkor az antitakt azt válaszolja: Lopok! és meg is teszi. (Ami a tied, az az enyém.)

Ha már az előző eretnkségeknél arra az eredményre jutottunk, hogy igen kevés keresztény elem van bennük, csak fokozottabban hangsúlyozhatjuk ugyanezt az ítéletet ennél az eretnkségnél, amelyben először jutottunk mai értelemben vett kommunizmus nyomára. Amint láttuk, ép ebben a tanításukban sem Krisztus Urunkra támaszkodtak, hanem a pogány bölcselek tanítására és épen ezért nem is sikerült nekik maradandó társadalmi berendezettséget megalkotniok, mert nem építették azt a krisztusi örök alapokra.

Az apostoli atyák kora.

Miként már említettük, az apostolok életének vége felé az ősegyház szervezetében, ha nem is lényeges, de természetyszerű változás állott be. A vándorló apostolok helyét lassankint mindenütt az állandóan egy egyházközséget kormányzó püspökök foglalták el, akik az apostolok többi feladataival együtt a szegényekről való gondoskodást is átvették. Sőt épen azért, mert szűkebb keretekben fejtették ki működésüket, mint az apostolok, ezeknél még intenzívebben foglalkozhattak a gondjaikra bízott hitközségek anyagi jólétével is. Ebben segítőik — mint tudjuk — a diakonusok voltak, majd a női szegények gondozásában a diakonisszák, akiket özvegyeknek is neveztek. Hogy milyen élénk hitélet fejlődött ki ezen időben és ennek következtében a szeretetnek mily szoros kapcsolai fűzték egymáshoz a hívőket és püspökeiket, de meg az

¹ Haer. fab. I. 16. (M. Gr. 83, 367.)

összes hitközségeket is, arra vonatkozólag már hallottuk Harnack véleményét.¹

Ebből az időből, t. i. az első század végéről és a második elejéről, amikor még éltek olyanok, akik közvetlenül az apostolok tanítványai voltak, csak kevés írott emlék maradt ránk. Azonban, bár hiányosan, de némi képet mégis alkothatunk magunknak belőlük az akkori egyház felfogásáról az életmód kérdését illetőleg, mert ezen iratok szerencsésen az akkor ismert világ minden számottevőbb keresztény vidékéről maradtak ránk, sőt ép a három legősibb egyház: Róma, Alexandria és Antiochia körül csoportosíthatók. De lássuk most már, hogy keletkezésük rendje szerint mit tartalmaznak olyat, ami tárgyunkra vonatkozik.

Didache.²

A «Tizenkét apostol tanítása»³ a Szentírás után a legrégebbi keresztény írott emlékünkn. A mult század végén fedezték föl és a tudósok megállapítása szerint keletkezési helye a legnagyobb valószínűség szerint Szyria. Keletkezési idejét illetőleg annyit lehet megállapítani belső érvek alapján, hogy vagy az első század végén, vagy a második legelején íródott. Valószínűbb az első vélemény.

Az anyagi javak elosztásának kérdésében az őskeresztény szigorúság, a Szentírás, különösen szent Lukács szelleme érzik ki ezen írásból. Minden Istené, tehát semmisem a mienk. Isten azt akarja, hogy mindenkinek adjunk, még pedig szívesen, hiszen ezáltal tisztulhatunk meg bűneinktől és számíthatunk Isten jutalmára:

«Ne fordulj el a szűkölködőtől, hanem *oszd meg mindenedet testvéreiddel és ne mondj semmit magadénak*; mert ha a halhatatlan dolgokban társak vagyunk, mennyivel inkább ilyennek kell lennünk ezekben?»⁴ Jobb tehát adni, mint kapni, mert aki nem szorul rá az alamizsnára és mégis elfogadja, keservesen számonkéri majd tőle Isten. Azért, mielőtt valaki alamizsnát ad, erre is gondoljon és ne adjon olyannak, aki nem szorul rá.⁵

¹ L. fent 47. o.

² L. Zubriczky: Ó-ker. irod. és dogmatört. 57. o. és Rauschen: Grundriss der Patrol. 21. o.

³ Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων.

⁴ Didache IV. 8. (Funk: I. 13. o.)

⁵ «ha valaki elviszi tunikádat, add neki palliumodat is» (Mt. 5. 40. 41.); «ha valaki elviszi tő ed azt, ami a tied, ne kérd vissza», (Luk. 6. 30.) mert nem is teheted. «Minden töled kérőnek adj és ne kérd vissza» mert mindenkinek akar adni

Ez különösen a püspökökre és diakonusokra vonatkozik, akiknek feladata a szegények gondozása és ha nincs próféta és tanító a közösségben, akkor ezek feladatát is elvégzik. Ezek ne legyenek haszonlesők és pénzsóvárok, de viszont a hitközség köteles őket eltartani.

«Válasszatok tehát magatoknak az Úrhoz méltó püspököket és diakonusokat, szelid férfiakat és nem pénzsóvárokat, igazmondókat és kipróbáltakat, mert ők is a ti érdeketekben töltik be a próféták és tanítók tisztét.»¹ A szegények és a papság eltartására a hivek adjanak első részt, a termények elejét, még pedig *kiki tetszése szerint*.² Hogy ezt megtehessek, mindenki dolgozzék, mert aki henyél, az visszaél Krisztussal, amennyiben az egyháznak terhére van az ilyen ingyenélőnek eltartása.³

Római szent Kelemen.⁴

Ez a szent férfiú az első század vége felé egy levelet írt a lázongó korinthusi hiveknek, amelyben a lázadással szemben magasztalja a szeretetet és annak nagy előnyeit kimutatva, egyetértésre buzdít. Különösen *az egyházi előljárók tekintélyét iparkodik emelni* a hivek szemében.⁵ Egyéb-

az Atya saját adományaiból. Boldog, aki ad a parancsolat szerint, mert ártatlan. Jaj annak aki kap, mert ha olyanvalaki kap, aki rászorul, ártatlan; de ha nem szorul rá, számot kell majd adnia, hogy miért fogadta el és mi célból; bilincsekbe veretve fog tőle számonkérteni az, amit cselekedett és «nem fog innét kimenni, míg csak vissza nem adja az utolsó quadrantst». (Mt. 5, 26.) De erről a dologról is mondatott: «Izzadjon alamizsnád kezeidben, míg csak meg nem ismered azt, akinek adjad.» (?) (Didache I. 4–6, — Funk : I. 5–7, o.) — *Az élet útja*: Ne nyújtsd ki a kezedet azért, hogy kapj, mikor pedig a visszaadásra kerül a sor, ne húzd vissza. Ha van valami a kezeidben, add meg bűneid váltságdíját. Ne habozzál adni és adván, ne zúgolódjál, hisz tudod ki fogja neked a jutalmat jól megadni... (A szolgák és urak viszonyáról is itt ír teljesen szent Pál szellemében. Did. IV. 5–10. — Funk : I. 13. o.) *A halál útja*: ... akik nem könyörülnek meg a szegényen ... elfordulnak a szűkölködőktől, elnyomják az üldözöttet, a gazdagoknak ügyvédői, a szegényeknek igazságtalan bírái. (u. o. V. — Funk : I. 15. o.)

¹ Didache XV. (Funk I. 33. o.)

² A prófétáknak és tanítóknak a termények eleje jár gabonából és háziállatokból. «Ha azonban nem lesz próféták, adjátok a szűkölködőknek.» Kenyérből is jár első rész nekik. Ha boros vagy olajos tömlőt nyit meg valaki, szintén. «Végy a pénzből és ruhából és minden vagyonodból primitiát *amint neked tetszik* és adj belőle a parancsolat szerint. (Did. XIII. 4–7. — Funk : I. 33. o.)

³ Didache XII. (Funk : I. 31.)

⁴ Az első római püspökök (pápák) egyike, szent Pál munkatársa (Phil. 4, 3.) és szent Péter szentelte püspökké. (L. bőv. Zubriczky : i. m. 63. o. és Rauschen : i. m. 25. o.)

⁵ Clemens Rom. : I. Cor. 47–50. (M. Gr. 1, 306–312. és Funk : I. 161–165.)

ként azonban a vagyoni kérdésről és az ezzel összefüggő dolgokról csak keveset mond.¹

Egészen szent Pál szelleme tükrözik ezen szavaiiban: A *hadseregben* nem mindenki vezér vagy centurio stb., «hanem mindegyik a maga helyén teljesíti azt, amit a király vagy a vezér parancsol. A nagyok a kicsinyek nélkül, de a kicsinyek a nagyok nélkül sem tudnak boldogulni. Valamiképpen kölcsönösen szükségesek egymásnak és ebben van a használhatóság. Például szolgálhat nekünk *a mi testünk*: a fej a lábak nélkül semmi, de ugyanígy a lábak sem érnek semmit a fej nélkül. Míg testünk legkisebb részei is szükségesek és hasznosak az egész testre, mert mind összeműködnek és ezen alárendeltségüknél fogva az egész test fönntartására szolgálnak. Tehát őrizzük meg testünk egészét Krisztus Jézusban; és mindegyikünk vesse magát alá a másoknak azon adomány szerint, amelyet az Ő kegyelméből kapott. Az erős ne hanyagolja el a gyengét, a gyenge pedig tisztelje az erőt: a gazdag adakozzék a szegénynek, a szegény pedig adjon hálát Istennek, hogy adott neki olyat, aki által szegénysége hiányai pótolhatnak: a bölcs ne szavakban mutassa bölcsességét, hanem jócselekedetekben... Mindenünk Istentől van, mindenekért neki kell hálát adnunk».²

Antiochiai szent Ignác.

Szent Péter antiochiai székének harmadik püspöke, kit Traianus császár (98—117) Rómában a vadállatok elé vettetett. Mikor Antiochiából Rómába hurcolták, útközben írta leveleit (107—117 között?).³ Az ephesusiakhoz többek közt ezt írja: Az örök élet kezdete ugyan a hit, de befejezése a szeretet. «Azonban e két egybeforró dolog Istentől származik, minden más, ami a jósághoz tartozik, ezek következménye. Senkisémet vétkezik, aki a hitet megvallja, sem az, aki szeretettel bír, nem gyűlöl. „Nyilvánvalóvá lesz a fa gyümölcsében”;⁴ hasonlóképpen azok, akik magukat keresztényeknek vallják, abból látszanak meg, amit művelnek».⁵ A smyrnaiak

¹ Egyik ilyenműi idézetét nem *ex professo* mondja, hanem csak például más tanítás megvilágítására: «A jó munkás bizalommal fogadja el munkájának kenyerét: a lusta és lassú azonban nem mer munkaadójára tekinteni.» (I. Cor. 34. — M. Gr. 1, 275. és Funk: I. 141.)

² Clemens Rom.: I. Cor. 37. 38. (M. Gr. 1, 283. és Funk: I. 147.) — A korinthusiakhoz írt második levélben, (mely ugyan alkalmasint nem Kelemtől származik, de valószínűleg még a II. század elején íródott) szintén találunk intelmet a kölcsönös szeretetre, irgalmasságra és a pénzvágtyól való tartózkodásra vonatkozólag. (Pseudoclem.: ep. II. ad Cor. 4. — M. Gr. 1, 234. és Funk: I. 189.) Ugyanez irat 16. és 17. fejezetében pedig arról van szó, hogy az alamizsna könnyíteni fog bűneink súlyán az ítélet alkalmából. (Funk: I. 205. o.)

³ Zubriczky: i. m. 71. o. és Rauschen: i. m. 29. o.

⁴ Mt. 12, 33.

⁵ Ad Ephes. 14. (M. Gr. 5, 655. és Funk I. 225.)

püspökéhez, szent Polykarphez, írt levelében pedig szent Pál módjára a püspök feladatait írja le: «Ne hanyagold el az özvegyeket. Te légy az Úr után az ő gondozójuk... *A rabszolgákat és cselédeket ne vedd meg, de ők se büszkélkedjenek*, hanem Isten dicsőségére jobban szolgáljanak, hogy nagyobb szabadságot nyerjenek Istentől. Ne kívánják azt, hogy közös költségen váltsák ki őket a rabszolgaságból, nehogy a vágyak rabszolgáinak talál tassanak».¹ A hiveket több levélben inti, hogy püspökeiknek engedelmeskedjenek és ne lázongjanak.²

Smyrnai szent Polykarp.

Az előbb említett szent Polykarp is hagyott ránk egy levelet, amelyben van csekély vonatkozás tárgyunkra.³ Szintén szent Pál nyomán halad e kérdésben. Levelében, melyet a philippiekhez intézett, ezeket találjuk: «... tartózkodván minden igazságtalanságtól, csalástól, fősვნყնységtől... nem fizetvén rosszért rosszal... legyünk irgalmasok, hogy irgalmasságot nyerjünk...⁴ Boldogok a szegények... akinek szeretete van, az távol áll minden bűntől... minden rossznak kezdete pedig a bírvágy...⁵ semmit sem hoztunk be e világra, de semmit sem leszünk képesek elvinni... tanítsuk meg feleségeinket és gyermekeinket: *mindent egyenlően szeretni*». A továbbiakban a diakonusokat, majd a presbytereket buzdítja, hogy irgalmasok legyenek, ne zsugoriak, ne személyválogatók, hanem *mindenkinek egyenlő mértékkel mérjenek*.⁶

Barnabás levele.

A levél felirata szerint szent Barnabás, Pál apostol kortársa, lett volna írója. Azonban a kritika ezt nem fogadja el, hanem annak mai álláspontja szerint valószínűleg egy alexandriai zsidó-keresztény művével van dolgunk, amely vagy 96 és 98 között, vagy inkább 130 táján íródott.⁷ Ebben ismét a «két útról» szóló példázatban⁸ találunk tárgyunkra vonatkozó részleteket. A «világosság útját» leírván, ezeket mondja:

¹ Ep. ad Polykarp. c. 4. (M. Gr. 5, 722. és Funk : I. 291.)

² Így különösen a philadelphiaiakhoz és smyrnaiakhoz írt leveleiben : Ep. ad Philad. c. 6, 7, 8. (M. Gr. 5, 702. és Funk : I. 269. sköv. o.) és Ep. ad Smyrn. 8, 9. (M. Gr. 5, 714. és Funk : I. 283. o.)

³ Kr. u. 156. febr. 22-én halt vértanúhalált Statius Quadratus proconsul alatt. (L. bőv. Zubriczky : i. m. 75. o. és Rauschen : i. m. 32. o.)

⁴ V. ö. Luk. 6, 36.

⁵ V. ö. I. Tim. 6, 10.

⁶ Ep. ad Philipp. c. 2, 3, 4, 7. (M. Gr. 5, 1006. sköv. és Funk : I. 299. o.)

⁷ Zubriczky : i. m. 60. o. és Rauschen : i. m. 24. o.

⁸ Néhol majdnem szó szerinti egyezik a Didachéval. (V. ö. fentebb 82. o. 5. j.)

«Felebarátod javait meg ne kívánjad, ne légy fősvény. Ne parancsolj rosszkedvűen (ἐν πικρίᾳ) szolgádnak vagy szolgálódnak, aki ugyanabban az Istenben remél, nehogy elveszítse istenfélelmét, aki pedig mindkettőtök fölött van, mert nem a személyt tekinti a hivatásnál, hanem azokat, kik lelküket erre előkészítették. *Mindenedet oszd meg* (κοινωνήσεις) *felebarátoddal és ne mondj semmit magadénak*, mert ha a romolhatatlan dolgokban részestársak vagytok, mennyivel inkább azokban, amelyek romlandók?»¹ ... Ne okozz visszavonást, hanem közvetíts békét a versengők között, megengesztelvén őket egymással.² Ezekben nem mond újat, sőt talán azt hihetnők, hogy nem is igen akarja erőltetni a Didache rendelkezéseit, ha már előbb a 4. fejezetben a saját szavaival határozottan meg nem hagyta volna ugyanezt a hívőknek: «Ne áltassátok magatokat, mintha egyenkint külön-külön megigazulhatnátok, hanem *egybegyűlvén, iparkodjatok megkeresni azt, ami a szeretett testvéreknek közösen megfelel és előnyére van*».³

Hermas Pastora.

Apokalyptikus formában megírt mű Hermas «Pastor»-a,⁴ amely már paraenetikus jellegénél fogva sem mulaszthatja el, hogy e téren véleményt mondjon. Az első könyvben ezeket olvashatjuk:

«... akik gonoszat gondolnak az ő szíveikben, halált és rabságot szereznek maguknak; leginkább azok, akik ezt a világot magukénak tulajdonítják és büszkélkedvén az ő gazdagságukban, nem remélnék eljövendő boldogságot».⁵

Ugyanitt a toronyépítésről⁶ szóló látomásban azt írja, hogy *a gazdagok nem alkalmasak az egyház elemei gyanánt*,⁷ mert

«amikor szorongattatás támad, akkor gazdagságaik és kereskedéseik miatt megtagadják Urukat». Hasznosakká csak akkor lehetnek, «ha le lesznek metélve róluk gazdagságaik, melyek gyönyörködtetik őket».⁸ Majd e

¹ V. ö. Ap. csel. 6, 32. — Elmondja kb. mindazt, amit már a Didache e helyén olvastunk.

² Ezután a «sötétség útját» írja le, mint a Didache. — Ep. Barnabae c. 19. és 20. (M. Gr. 2, 778. és Funk : I. 91—95. o.)

³ U. o. c. 4. (M. Gr. 2 731. sköv. és Funk : I. 49. o.)

⁴ A Muratori kánon szerint Hermas I. Pius pápa (140—155) testvére volt és ennek idejében írta e művet, bár maga a szerző, aki saját állítása szerint egy Rómában *főlszabadított rabszolgá* volt, római szent Kelemen idejét színeli. (Zubriczky : i. m. 77. o. és Rauschen : i. m. 33. o.)

⁵ I. visio I. 1, 8. (Funk : I. 419. o.)

⁶ Az egyház fejlődését jelképezi benne.

⁷ V. ö. III. sim. IX. 31, (Funk : I. 629. o.) ; v. ö. II. mand. X. 1, 4. (Funk : I. 501.)

⁸ I. vis. III. 6, 5. 6. (Funk : I. 445. o.)

szavakkal buzdítja a gazdagokat: «Tekintsetek a közelgő ítéletre. Akiknek tehát több van, *keressétek az éhezőket*, míg nincs befejezve a torony, mert mikor már be lesz fejezve a torony, akkor majd akartok jót cselekedni, de nem lesz már idő rá. Tehát ti, akik dőzsöltök vagyonotokból, vigyázatok, nehogy a szegények sóhajtozzanak és sóhajaik feljussanak az Úr elé és ti kizárassatok javaitokkal együtt a torony kapuja elé».¹

A második könyvben az alamizsnálkodásról így rendelkezik:

«Tégy jót munkálkodásodból. Adj minden szűkölködőnek egyszerűen, semmit sem aggódván afölött, hogy kinek adsz.² Hanem mindenkinek adj: mert Isten is mindenkinek akar adni az ő javaiból. Tehát akik kaptak, azok fognak számot adni Istennek, hogy miért kaptak és milyen célra. Azonban akik szükségét színelve kapnak, számot fognak adni, de az, aki ad, ártatlan... ha a kötelességet egyszerűen és Isten dicsőségére teljesíti».³

E könyvben ugyan még csak azt mondja, hogy «Isten szolgálja előtt minden földi vagyon és élvezet ostobaságnak tűnik föl,⁴ — de a harmadikban már kiterjeszti ezt az összes hivekre, midőn így ír: «A keresztény ne gyűjtsön magának többet a szükségesnél, mert úgyis el kell hagynia jelen lakóhelyét. Ha pedig Isten országába be akar jutni, csak akadályul fog szolgálni neki a sok vagyon. Inkább szorongatott lelkét váltsa meg vagyonával azáltal, hogy azt Isten parancsa szerint a szegényeknek, özvegyeknek, árváknak javára fordítja. Ne legyen pénzsóvár, irigy és csaló, mint a pogányok».⁵

A Pastor ezen könyvének 2. hasonlata is kérdésünkre vonatkozik. Egész terjedelmében közöljük:⁶

«Mikor egyszer a mezőn sétáltam és a szilfát és a szőlőtőt nézegettem és gyümölcszeikről gondolkoztam magamban, megjelent előttem egy angyal és azt mondá nekem: Mit gondolkozol oly sokáig magadban? És

¹ I. vis. III. 9, 5. 6. (Funk : I. 453. o.); v. ö. III. sim. IX. 32, (Funk : I. 631. o.)

² Itt ellentétbe jut a Didache különös agraphonjával: «Izzadjon az alamizsna...» (L. fent 83. o.)

³ II. mand. II. (Funk : I. 471. o.) — A VIII. parancsolatban a jócselekedetek között ezek fordulnak elő: «az özvegyeket kiszolgálni, árvákat és szűkölködőket látogatni, a szükségből kiváltani Isten szolgáit, vendégszeretőnek lenni, (mert a vendéglátásban is van néha jótétemény), senkivel sem ellenkezni, békeszeretőnek lenni, alázatosabbá lenni mindenkinél, az idősebbeket tisztelni, igazságot gyakorolni, a testvériséget megőrizni. . . az adósokat nem szorongatni stb.» (u. o. mand. VIII. 10, — Funk : I. 495. o.)

⁴ II. mand. XII. 2, 1. (Funk : I. 511. o.)

⁵ III. sim. I. (tartalom. Funk : I. 519—523. o.)

⁶ A tárgyra való vonatkozás mellett amiatt is érdeklődésre tarthat számot, mert jellemző Hermas és kora apokalyptikájának irányára.

mondám neki: Erről a szőlőtőről és szilfáról gondolkodom, uram, mert szép gyümölcsök vannak. És mondá nekem: Ez a két fa például állítattott Isten szolgáinak. És mondám neki: Szeretném tudni, uram, ezeknek a fának példáját, amiről beszélsz. Halljad, mondá: Látod ezt a szőlőtőt és ezt a szilfát? Látom — mondám — uram. Ez a szőlőtő — mondá — gyümölcstermő, azonban a szilfa gyümölcstelen fa; de ez a szőlőtő, hacsak nincs hozzákötve a szilfához és nem nyugszik rajta, nem tud sok gyümölcsöt hozni. Mert ha a földön fekszik, rossz gyümölcsöket terem, mivel nem lóg a szilfán: mind magáért, mind a szilfáért hoz gyümölcsöt. Látod tehát, hogy a szilfa nem terem kisebb gyümölcsöt, mint a szőlőtő, sőt nagyobbbat. Mondám: Hogyan terem, uram, nagyobbbat, mint a szőlőtő? Fölfüggesztve — mondá — a szilfára, sok és jó gyümölcsöt ad, azonban a földön fekvő kevés és nagyon rossz gyümölcsöt ad. Tehát ez a hasonlat adatott Isten szolgáinak, a szegénynek és gazdagnak. Azt kérdeztem erre: Uram, bizonyítsd be nekem ezt. Halljad, mondá: A gazdagnak vannak birtokai, de az Úrnál szegény, mert gazdagságai között lévén elfoglalva, nagyon keveset imádkozik az Úrhoz; és ha imádkozik, az is üres és erőtlens. Mikor tehát a gazdag megadja a szegénynek azt, amire szüksége van, a szegény imádkozik az Úrhoz a gazdagért és Isten megad a gazdagnak minden jót, mert a szegény gazdag az imádságban és nagy ereje van az Úrnál az ő imádságának. Akkor tehát a gazdag mindent megad a szegénynek, mert érzi, hogy meghallgatja őt az Úr; és szívesebben és habozás nélkül ad meg neki mindent és gondoskodik, nehogy valamiben hiánya legyen. A szegény hálát ad Istennek a gazdagért, mivel az Úrtól szüksége van rá. Az emberek tehát azt hiszik, hogy a szilfa nem hoz gyümölcsöt és nem tudják, meg nem is értik, hogy ha a szőlőtővel összetalálkozik, akkor a szőlőtő kétszerannyi gyümölcsöt hoz mind magáért, mind a szilfa helyett. Így a szegények is a gazdagokért imádkozván az Úrhoz, meghallgattnak és azok vagyona azért növekszik, mert adnak a szegényeknek javaikból. Mindketten részesei tehát jócselekedetüknek. Aki tehát ezt megteszi, azt nem hagyja el az Úr és be lesz írva az élet könyvébe. Boldogok tehát, akik bírnak valamivel és érzik, hogy gazdagodnak, mert akik ezt érzik, fognak tudni valamit nyújtani a szegényeknek».¹

Ha e kevés forrásból szabad következtetnünk, akkor azt mondhatjuk, hogy a Didachén és a Barnabás-levélen kívül kommunizmusnak nem akadtunk nyomára. Ezekben is csak erősebb szavakkal kifejezett tanácsként jelenik meg a vagyonról való teljes lemondás, míg az a körülmény, hogy ugyanezek az iratok erősen lelkükre kötik a hívőknek az alamizsnálkodást, hallgatólagosan a

¹ P. H. III. sim. II. (Funk : I. 523. sköv. o.) — E kérdésre vonatkozik még : III. sim. IX. 20, (Funk : I. 615. o.) : a gazdag csak nehezen jut be Isten országába. U. o. sim. X. 4, (Funk : I. 639. o.) : bajbajutott felebarátunkon segíteni kell.

magánbirtoklást ismeri el. Sőt Hermas odáig megy, hogy egyenesen boldogoknak mondja a gazdagokat, természetesen servatis servandis, ha t. i. bőségesen és szeretettel alamizsnálkodnak; a szegények és gazdagok kölcsönösen segítsék egymást, kiki azzal, amije van. Rabszolgák is vannak, de hogy ezek sorsa a keresztény úrnál milyen lehetett, az abból látszik, hogy szent Ignácnak már az elbizakodástól kellett őket óvnia. Egyszóval elmondhatjuk, hogy e korszak az anyagi javakról való felfogást illetőleg alig különbözött az apostolok idejétől, amennyiben szent Pál hatása még erősen érezhető rajta és a keresztény buzgóság is élénk még a hivekben, amit a mind érezhetőbbé váló üldözés csak annál inkább fokozott.

A hitvédők kora.

A kegyetlen római üldözések kora nem volt ugyan alkalmas arra, hogy a keresztények hitközségeiket anyagi téren is mindig teljesen a Megváltó szándéka és az első hivek példája szerint rendezhessék be, de viszont nagyon elősegítette a szegénység szeretetét, az önmegtartózkodó életmódot és a felebaráti szeretet minden fájának gyakorlását. Nem volt ugyanis érdemes a keresztényeknek vagyont gyűjteniök, hisz sohasem tudhatták, mikor szakad rájuk egy újabb üldözés és így mikor jutnak el ahhoz, aki előtt azután csak a lelki kincsek jöhetnek majd számításba. Ily módon az előbbi indítók mellett ez az újabb is járult és emiatt az üldözések korának keresztényei, bár kifejezetten nem állítottak föl a vagyonszűkösség alapján álló hitközségeket — hiszen ezt a külső viszonyok miatt alig is tehetnék volna — de a valóságban mégis úgy éltek, mintha mindenük közös lett volna. Mint valódi «bajtársak» és testvérek kölcsönösen támogatták és buzdították egymást. A püspökök a lelki ügyek mellett a szegények, özvegyek és árvák gondozását továbbra is vezették a diakonusok és diakonisszák segítségével. A gazdagabb hívők bőséges adományait az istentisztelet alatt a püspökhöz hozták és ugyanott történt a szétosztás is kinek-kinek szükségletei szerint. Mindez természetesen igen gyakran a föld alatt, a katakombákban.

A sok alaptalan váddal megrágalmazott keresztények védelmére keltek azután az apologeták. A császárokhoz és a római néphez intézett védőirataikban, mikor a vádak ellen védik a keresztényeket, igen gyakran folyamodnak ahhoz, hogy ezek példás éle-

tének leírásával juttassák jobb belátásra üldözőiket. Eközben természetesen nem mulasztják el a hívők társadalmi felfogásának ecsetelését sem.

Aristides.¹

Már Aristides apologiájában,² amely címirata szerint Antoninus Pius (138—161), míg Eusebius szerint Hadrianus császárhoz (117—138) volt intézve, ezeket olvashatjuk a keresztényekről: «... amit nem akarnak, hogy velük történjék, azt másoknak sem teszik meg... arra törekszenek, hogy ellenségeikkel jót tegyenek... *akinek van, az bőségesen szolgál vele onnak, akinek nincs.* Vendégszeretők, özvegyeket és árvákat gyámolítják stb. *Ha a rabszolga kereszténnyé lesz, testvérnek nevezik...* nem a test szerint, hanem Istenben a Szentlélek szerint».

Szent Justinus.

Ennél sokkal szabatosabban ír e kérdésről a legnagyobb hitvédő: szent Justinus vértanu és bölcselő. Fiatal korában végigtanulmányozta kora nevezetesebb bölcseleti iskoláit: a stoikusokat, peripatetikusokat és pythagoreusokat, végül pedig különösen Plató ragadta meg nagyon érdeklődését. Mint keresztény sem vetette meg a philosophiát, hanem az volt a fölfogása, hogy ami jó van abban, az Istentől származik.³

Szent Justinus Apologiájából világosan kivehető, hogy mikép egyeztettek meg az őskeresztények a magántulajdon elvét a vagyon közös használatával. A 14. fejezetben ugyanis így ír:

«Mi, akik a pénznek és vagyonnak útjait mindenek után helyezzük, most azt is, amit birunk, összehordjuk és bármelyik szűkölködővel megosztozunk rajta. (εἰς κοινὸν φέροντες... κοινωνοῦντες.)»⁴

Ebből vagyonközösséget lehetne kiolvasni. Ellenben ugyane mű 67. fejezetében már nem osztozásról, csak segítségéről és alalmazásáról beszél:

¹ L. Zubriczky : Óker. irod. és dogmatört. 92. o. és Rauschen : Grundriss der Patol. 38. o.

² Jo. Damasc. : Barlaam és Joasaph. c. 27. (M. Gr. 96, 1122.)

³ Ellensége, a cynikus Crescens, áskálódása juttatta vépadra Kr. u. 165-ben Junius Rusticus praefectus alatt. (Zubriczky : i. m. 95. o. és Rauschen : i. m. 39. o.)

⁴ Majd 15. fejezet : «Hogy pedig megosszuk amink van a szűkölködőkkel...» ezeket mondja az Úr : Luk. 6, 30. 34. ; Mt. 6, 19. ; 16, 26. ; 6, 20. ; Luk. 6, 36. ; Mt. 5, 45. ; 6, 25. 26. 33. 21. 1. Majd a 16. fejezetben : «... legyünk készek mindenkinek szolgálni». — Justinus : Apol. I. 14—16. (M. Gr. 6, 348. sköv. és Otto : Corp. Apol. saec. II. vol. I. Op. Just. tom. I. p. I. 42—50. o.)

«*Akik bővelkednek és akarják, saját jószántukból kiki, amit akar, adományoznak és ami egybegyűlik, azt annál, aki az előljáró, letétbe helyezik és ez segíti az árvákat és özvegyeket és azokat, akik akár betegség miatt vagy más okból szűkölködnek, valamint azokat, akik rabságban vannak és a távolról érkező utasokat: egyszóval mindenkinek gondját viseli, aki rászorul*». De e fejezetben is hangsúlyozza azért, hogy «*mi, akiknek van, minden szűkölködőt segítünk és mindig együtt vagyunk* (t. i. egymás támogatásában)».¹

Tatianus.²

Míg szent Justinusnál — bár ő is erősen Plátó hatása alatt áll egyébként — a vagyoni kérdésnek tisztán keresztény szempontból való fölfogásával találkozunk, addig tanítványánál, az asszír Tatianusnál, már a bölcselő lép előtérbe, aki elsősorban a *józan észből merített érvekkel* iparkodik kimutatni a vagyonhoz való ragaszkodás haszontalanságát. Okoskodása a következő:

«Ha rabszolga vagyok, tűröm a rabszolgaságot; ha szabad vagyok, nemes származásommal nem kérkedem. Mert látom, hogy mindenek fölött ugyanaz a nap ragyog és egy a halála mindenkinek, élj bár bővelkedésben vagy szenvedj nagy szükségben. A gazdag vet és a szegény ugyanannak a vetésnek gyümölcsét élvezi. Meghalnak a leggazdagabbak is, ugyanez a koldusok életének kimenetele is. Sokkal több dologra szorulnak rá a gazdagok, bár van hitelük és tiszteletük. Pedig a szegény és bármely igénytelen ember, aki csak azt kívánja, ami neki elég, ezt könnyebben eléri».³

¹ Apol. I. 67. (M. Gr. 6, 430. és Otto : Corp. Apol. v. I. Op. Just. t. I. p. I. 184. o.) — A 17. fejezetben Krisztus Urunk ismert szavaival : «Adjátok meg a császárnak . . .» (Mt. 22, 17—21.) kapcsolatban arra is rámutat, hogy a keresztények pontosan megfizetik az adót. (M. Gr. 6, 354. és Otto : Corp. Ap. I. Op. Just. I, I. 54. o.) — A Tryphoval való párbeszéd 15. fejezetében Izaiás nyomán (58, 7. 10.) az igazi bűjtölésről szól, amely az irgalmasságban áll. (M. Gr. 6, 508. és Otto : Corp. Apol. II. Op. Just. I, II. 54. sköv. o.) — A Zenas és Serenushoz írt levél 14. fejezetében pedig azt fejtegeti, hogy a szegénység jobb mint a gazdagság. (M. Gr. 6, 1199. és Otto : Corp. Apol. IV. Op. Just. III, I. 92. o.) Ez a legutolsó mű azonban nem Justinusé, hanem később keletkezett, mikor már a szerzetesi élet virágzott.

² Zubriczky : i. m. 103. o. és Rauschen : i. m. 45. o. — Tatianus később eretnek lett : a gnósztikusok enkratita ágához csatlakozott.

³ Or. adv. Graec. c. 11. (M. Gr. 6, 830. és Otto kiad. Jena 1851. : 48. sköv. o.) — A tekintélyt ő sem veti meg, mert már előbb ezeket mondja : «Az parancsolja a király, hogy adót fizessünk? Kész vagyok fizetni. Az úr pedig azt, hogy szolgáljak neki? A szolgaságot elismerem. Mert az embert úgy kell tisztelni, mint ahogy embert tisztelni illik, de egyedül Istent kell félni». (u. o. c. 4. — M. Gr. 6, 813. és Otto : i. m. 18. o.)

Athenagoras.¹

Ugyancsak Plátó hatása alatt áll Athenagoras hitvédő is, aki általánosan bár, de teljesen keresztény szellemben ír a felebaráti szeretetről. A keresztények kötelessége szerinte: «aki megüt, azt vissza nem ütni; nem beperelni azt, aki ellop tőlünk valamit; adni azoknak, akik kérnek tőlünk felebarátainkat úgy szeretni, mint önmagunkat».² Főleg az ellenségszeretetet emeli ki, mint amely erény a pogányoknál ismeretlen volt. E hitvédőnél látszik meg leginkább, hogy miképpen fokozta és tökéletesítette lelkében a kereszténység azt a jót, amit a pogány bölcselőknél talált. Míg a jángeszű Plátó és Aristoteles csak tapogatóznak, addig a sokkal kisebb értelmi képességű, de már keresztény bölcselők messze túlszárnyalják őket.

Szent Theophilus.³

Antiochiai szent Theophil püspök Autolycushoz írt művében⁴ szintén foglalkozik a felebaráti és ellenségszeretettel. Lehetetlen meghatódás nélkül olvasni a Krisztus tanításához mindhalálíg hű és következetes keresztény szavait, aki a legnagyobb üldözések közepette,⁵ mikor a római császárok és helytartók főgondja a keresztények kiirtása volt, ezeket mondja: «Azt is parancsolja a Szentírás, hogy az előljáróságoknak és hatalmasoknak vessük alá magunkat és imádkozzunk érettük, hogy nyugodt és békés életet élhessünk».⁶ És azt tanítja, hogy mindenkinek adjunk meg mindent: akinek tisztelet jár, annak tiszteletet; akinek félelem, félelmet; akinek adó, adót. És senkinek se tartozunk semmivel, hacsak nem azzal, hogy mindenkint szeressünk».⁷

A Diognetushoz írt levél⁸

egy helye igen alkalmas tételünk megerősítésére. Míg ugyanis egyrészről azt mondja, hogy «a keresztények egészen úgy élnek, mint a többi emberek, társaséletükben semmi különleges nem tapasztalható» — addig ugyane

¹ Athenből származott és valószínűleg Kr. u. 177 táján írta Πρεσβεία περί χριστιανῶν című művét. (Zubriczky : i. m. 109. o. és Rauschen : i. m. 46. o.)

² Legatio pro Christ. c. 11. (M. Gr. 6, 911. és Otto kiad. Jena, 1857. : 52. o.)

³ Zubriczky : i. m. 113. o. és Rauschen : i. m. 48. o.

⁴ Röviddel 180 után keletkezhetett.

⁵ Csak nemrég zajlott le akkor a Marcus Aurelius császár (161—180)-féle üldözés.

⁶ I. Tim. 2, 2.

⁷ Rom. 13, 7. 8. — Ad Autolyc. III. 14. (M. Gr. 6, 1139. és Otto kiad. 222. o.)

⁸ Keletkezési ideje bizonytalan. Talán a II. század végén íródott. A címzett Marcus Aurelius stoikus nevelője lehetett. (L. bőv. Zubriczky : i. m. 115. o. és Rauschen : i. m. 49. o.)

fejezetben, midőn több szónoki ellentét felállításával ecseteli a keresztények erényeit a pogányok bűneivel szemben, többek között ezeket írja: «Közös asztalt terítenek, de legkevésbé sem közös az ágyuk... mindenkit szeretnek és mindenki üldözi őket... koldusok ők és mégis sokakat gazdaggá tesznek».¹

Minucius Felix.

Mind a tárgy és cél egyezése, mind pedig az időbeli egymásután miatt legalkalmasabban itt hallgathatjuk meg az első latin ókeresztény író.² A pogány Caecilius ócsárlására, hogy a kereszténység csak a megvetett szegények között talál követőkre, előbb rámutat arra, hogy a gazdagok és előkelők is szép számmal csatlakoztak már az egyházhoz, majd ezzel cáfolja meg Caeciliust: «Egyébként, hogy a legtöbbeket közülünk szegényeknek mondják, nem szégyen számunkra, hanem dicsőség: mert a lélek, amint megszabadul a fényűzéstől, az igénytelenségben ugyanakkor megerősödik: pedig hát lehet-e az szegény, aki nem igényel semmit, aki nem vágyódik a máséra, aki Istenben gazdag? Sokkal inkább szegény az, aki, bár sokkal bír, még többet kíván. Azonban úgy fogom megmondani, amint érzem: senki sem lehet oly szegény, mint amilyenek született. A madarak vagyon nélkül élnek és a háziállatok is naponként táplálkoznak: és mindezek nekünk születtek; *ha nem kívánunk semmit, minden a mienk.* Tehát miként az, aki útra kel, annál szerencsésebben jár, minél könnyebben indul neki, úgy szerencsésebb az élet útján az, aki megkönnyíti magát a szegénység által és nem sóhajtozik a gazdagság terhe alatt. Mindazáltal, ha hasznosaknak tartanánk a kincseket, kérnénk ilyeneket Istentől: minden bizonnyal adhatna egy keveset az, akié az egész. De mi inkább meg akarjuk vetni a vagyont, mint bírni...»³

A hitvédők korának keresztényei tehát szintén alig távolodtak el e téren az apostolok felfogásától. Eszményük mindig az anyagi javak egyenlő élvezetében is megnyilvánuló testvériség. Amennyire a külső körülmények megengedték, ezt iparkodtak megközelíteni azáltal, hogy bőséges adományokkal segítették a szegényeket és rászorulókat. A keresztények házai mindig nyitva voltak a szegényebb testvérek előtt, akik nem tekintették magukat idegeneknek és nem szégyenkeztek, mintha idegenek alamizsnájából kellene élniök, mert a szeretet eltakarta az enyém és tied között levő rideg különbséget.

¹ Ep. ad Diogn. c. 5. (M. Gr. 2, 1174. és Otto : Corp. Apol. III. Op. Just. addubit. II. 174. sköv. o.)

² Bár mások szerint a III. század első felében írta az Octaviust. (L. bőv. Zubriczky : i. m. 117. o. és Rauschen : i. m. 51. o.)

³ Octavius c. 36. (M. L. 3, 366. sköv. és Corp. script. 2, 51. o.)

Az első időszak egyházi íróinak véleménye.

Szent Irenaeus kommunizmusa.

Ha a hitvédők koráról azt állítottuk, hogy abban a hívők a lehetőség szerint a gyakorlatban iparkodtak megvalósítani a vagyoni téren való egyenlőséget, míg elméletben — mint mindig — elismerték a magánvagyon jogosultságát: akkor szent Irenaeusról¹ valamilyen az ellenkezőt állíthatjuk. Azonban ítéletünk — be kell vallani — nem lehet nagyon biztos, még pedig azért, mert e szentatyja igen keveset foglalkozik az anyagi kérdéssel.

Az eretnekségek ellen írt munkájában nagyon szép képet tár az olvasó elé az egyház egységéről. Olyan legyen eszerint az egyház, mint egy test, amelynek egy lelke, egy szíve, egy szája van.² Azután így ír:

«Mert nem mese az, amit a Megváltó nekünk a szegényről és gazdagról előadott (Luk. 16., 19. s köv.: a dúsgazdag és Lázár esetét magyarázza), hanem ezzel... azt tanította, hogy senkinek sem szabad élvezetekben élni, sem világi szórakozásokban és sok lakmározásban töltvén az időt, a vágyaknak szolgálni és Istenről megfeledkezni.»³

Ezt Izaiás szavaival is bizonyítja:

«Citera és lant, dob és síp és bor vagyon a ti lakomatokon, de az Úr dolgára nem tekintetek, sem az ő kezeinek műveire (t. i. embertársaitokra) nem gondoltok!»⁴

Később azt mondja, hogy a keresztények feladata

«a tizedadás helyett *mindenüket, amijük van, a szegényekkel megosztani*... és nemcsak jószívű adakozóknak és osztozkodóknak kell lennünk, hanem azokkal szemben is, akik elviszik azt, ami a mienk, ingyen ajándékozónak,⁵ nehogy mintegy megkárosíttatni nem akarván szomor-

¹ Kisázsiaiban szent Polykarpus tanítványa volt, majd 177 óta Lyon püspöke (mint ilyen a második). Míg mestere az első húsvéti vitában szerepelt, ő a másodikban (II. Viktor pápa 189–198. és ephezusi Polykrates) nevének megfelelően (εὐρηγνῶσις = békés) békítő gyanánt tűnt ki. A Septimius Severus-féle üldözés alatt halt meg, valószínűleg vértanúhalállal. (Zubriczky : Ókereszt. irod. és dogmatört. 136. o. és Rauschen : Grundriss der Patrol. 56. o.)

² Adv. haer. I. 10, 2. (M. Gr. 7, 552.)

³ U. o. IV. 2, 4. (M. Gr. 7, 977.)

⁴ Iz. 5, 12. — «Ha tökéletes akarsz lenni...» magyarázta : Adv. haer. IV. 12, 5. (M. Gr. 7, 1006.)

⁵ Luk. 6, 29. sköv.

kodjunk, hanem mintha ajándékozni szándékoztunk volna, örüljünk, inkább kegyességet gyakorolván felebarátainkkal szemben, mint a szükségnek engedvén... ne nézd azoknak rosszását, hanem saját jóságodat mutasd meg, légy hasonlóvá az Atyához, aki az ő napját felvirrasztja a jókra és gonoszokra és esőt ad az igazakra és hamisakra.»¹

Az egyház számára a termények első része jár, de ez csak tanács,² mert

«a zsidók tizedeiket szentelték meg: akik azonban a szabadság részeseivé lettek (t. i. a keresztények), *mindenüket, amijük csak van, az Úr használatára szánják*; vigan és szabadon adják, nem azt, ami kisebb (t. i. a tizedrészt, hanem az egészet), minthogy nagyobbbat remélnék; az az özvegy és ez a koldus egész megélhetését Isten kincstárába veti...» Ha valaki külsőleg áldozatot mutat be, «azonban lelkülete szerint nem igazságosan osztja szét azt, *ami a felebarátok közösségéé...*» vétkezik.³

Sajátságos és kissé homályos az a fölfogás, melyet szent Irenaeus következő szavaiban nyilvánít:

«Mindnyájunkat pedig vagy kicsi, vagy nagy vagyon követ, melyet az igazságtalan mammonból szereztünk. Mert honnét vannak a házak, melyekben lakunk és a ruhák, melyekbe öltözködünk és az edények, melyeket használunk és minden többi jószág, ami hosszú életünkön át szolgálatunkra van, hacsak nem azokból, amiket míg pogányok voltunk, fősvénység révén szereztünk, vagy amiket pogány szüleinktől vagy rokonainktól, vagy barátainktól, akik igazságtalanul jutottak hozzá, kaptunk? Hogy ne is említsük azt, hogy még most a hitben élvén is szerzünk. Mert vajjon ki ad el valamit és nem akar nyeréskedni azon, aki vesz? És ki vesz és nem akar hasznot húzni magának abból, aki elad?»⁴

E kevés adatot összevetve arra a meggyőződésre jutunk, hogy szent Irenaeus idejében már erősen kell buzdítani a hívőket az adakozásra, még pedig e szentatya azt óhajtáná, hogy mindent adjanak oda az Úrnak. Nem szabad semmi élvezetet megengedni, hanem mindent szét kell osztani a szűkölködőknek. Ezzel szemben azonban azt is említi, hogy a keresztényeknek van vagyonuk, de ezt az állapotot igazságtalanságnak tartja és dicséri azokat, akik e korban is odaadták egész vagyonukat vigan és szabadon az egyháznak. Így tehát szent Irenaeus, bár szigorúságában némely helyen kissé túloz, másutt világosan elismeri, hogy e téren csak tanácsot adott

¹ Mt. 5, 45. — Adv. haer. IV. 13, 3. (M. Gr. 7, 1008. sköv.)

² U. o. IV. 17, 5. (M. Gr. 7, 1023.)

³ U. o. IV. 18, 2. 3. (M. Gr. 7, 1025.)

⁴ Adv. haer. IV. 30, 1. (M. Gr. 7, 1065.)

az Üdvözítő és nem kötelezett senkit annak követésére. Mindjobban kidomborodik az irgalmasság érdem jellege, mert aki így cselekszik, az «nagyobbat remél», de azért szent Irenaeus szerint, aki nem osztozik meg a «közösség» vagyonán, bűnt követ el. Az adatok szűkszavúsága mellett még ezek az ellenmondások is megnehezítik azt, hogy Irenaeusnak ebbeli véleményéről tiszta képet alkothassunk.

Alexandria.

Alexandriai Kelemen.

Alexandria hosszú időn át mind a tudományos, mind pedig a gazdasági élet egyik hatalmas gócpontja volt. A gnózisnak (Karpokrates is itt élt) és a többi pogány bölcséleti irányoknak is legtermékenyebb talaja volt e város, melynek lakói a nagy kereskedelemnél fogva¹ jórészt gazdagok voltak. A kereszténység is természetesen korán meghonosodott itt, ahol már a második század vége felé híres iskolája is volt, az u. n. alexandriai katechetikai iskola.² Ebben működött az előkelő athéni származású Titus Flavius Clemens először mesterével, Pantaenussal együtt kb. 200-ig, majd később egyedül is a Septimius Severus-féle üldözésig (202. Kr. u.).³

Az elv nála az, hogy tulajdonképpen minden Istené lévén, senki sem tarthat magáénak semmit. *Közösen kellene az embereknek használniok Istennek minden adományát, de ezt azért nem lehet általánosan megvalósítani, mert nem minden ember egyformán jó*, hanem a tudatlanok a rosszra hajlandóbbak. *A) — Azért ehelyett adakozással kell orvosolni a vagyon egyenlőtlen elosztásából származó igazságtalanságot. B) — A vagyongyűjtés fölösleges, sőt veszélyes, a legtöbbet érő kincs pedig, amelyet el nem vehetnek tőlünk: az irgalmasság minden nemének gyakorlása, ami által az ember bűneiért is eleget tehet. C) — Tehát, bár a vagyonról való teljes lemondás a tökéletesség, nem maga a vagyon a rossz, hanem az, ha valaki nem tud élni vagyonával, ha valaki azt gondolja, hogy azt dőzsölésre kell for-*

¹ Egyptom volt az akkori világ éléskamrája.

² Alapítója Pantaenus volt. Mint a kor többi bölcséleti fölfogásai, úgy szerepelt itt a kereszténység is. Bölcséleti alapon kezdték tárgyalni az ilyen katechetikai iskolákban a keresztény hittételeket. Ez tulajdonképpen a hittudomány kezdete volt.

³ Kisázsiaiban fejezte be életét 215 táján. (Zubriczky : i. m. 156. o. és Rauschen i. m. 62. o.)

dítania. *D)* — Az úr és rabszolga sem különböznek, csak a jó és rossz ember között van különbség. A gazdag is lehet jó, ha lelki szegény: azaz nem ragaszkodik vagyonához, viszont a szegény is lehet lélekben pénzsóvár. *E)* — Határozottan megtiltja a kamatra való kölcsönzést, mint amely súlyosan sérti az igazságosságot. *F)* — Nagyon dicséri Plátót és sokszor hivatkozik is rá.

A) «Minthogy ember vagy, keresd azt, ami leginkább közös, azt, aki teremtett téged...¹ Ha a jó barátoknak mindenük közös és az ember Istennek barátja (ugyanis az Ige közbenjárása által lett az Isten barátjává), tehát az embernek mindenhez joga van, mert jog szerint minden Istenhez tartozik: és így e két jó barátnak, Istennek és az embernek, mindene közös...² Először is amik szükségesek, mint a víz és a levegő, azokat nyíltan nyújtja (Isten) mindenkinek: amik azonban nem szükségesek, azokat a föld és a víz elrejtí, (mint az aranyat és gyöngyöket). Azonban maga Isten is az osztozkodásra vezette rá nemünket, midőn ő maga előbb nekünk adta Fiát és az ő Igéjét mindenkinek közösen adományozta és mindent mindenki számára készített. Tehát minden közös, ne tulajdonítsanak a gazdagok többet a magukénak másoknál. (και οὐκ ὅν τὰ πάντα καὶ μὴ πλεονεκτηούντων οἱ πλούσιοι.) Tehát az ilyen beszéd: Van nekem és pedig fölöslegem is van, mért ne élvezném? — nem vall emberséges gondolkodásra és nem méltó társas lényhez. Sokkal jobban mutatja a szeretetet ez: Van nekem, miért ne adnék a szegénynek? — Tudom, hogy Isten nekünk adta a használat jogát, de ezt csak arra nézve, ami szükséges: és úgy rendelte, hogy a használat közös legyen. (καὶ τὴν χρῆσιν κοινὴν εἶναι βεβούληται.) Mert abszurd és rút dolog, hogy egy bőven és fényűzően éljen, míg sokan éheznek. Mert mennyivel dicsőösebb valami sokakkal jót tenni, mint fényesen lakni? Mennyivel bölcsőbb emberekre, mint drágakövekre és aranyra költekezni...³ Isten igazságossága és jósága mindenkinek bőségesen nyújt élelmet... Tehát már értjük, hogy a törvény⁴ megtanít minket a kegyeletre és adakozásra, az igazságosságra és emberiségre... A törvény a természetes közösséget tanítja stb...⁵ Azonkívül, úgy látszik, már Plátó is eléggé megmagyarázta, hogy mint egy Istennek fiai és egy Tanítónak⁶ tanítványai testvérek vagyunk...»⁷

¹ Cohortatio ad Gentes (Προτροπή πρὸς Ἑλλήνας) c. 10. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 66. sköv. és M. Gr. 8, 215.)

² I. m. c. 12. (Gr. chr. Schr. i. h. 86. o. és M. Gr. 8, 243.)

³ Paedagogus (Παιδαγωγός) 2, 12. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 228. sköv. o. és M. Gr. 8, 551.) ⁴ A mózesi törvényt érti a szerző.

⁵ Stromateis (Στρωματεῖς) 2, 18. (Gr. chr. Schr. i. h. 157. sköv. o. és M. Gr. 8, 1026. sk.)

⁶ T. i. Krisztusnak, akit Kelemen Paedagogusnak, azaz tanítónak nevez.

⁷ V. ö. «Visszapillantás...» 9. o.; i. m. 5, 14. (Gr. chr. Schr. i. h. 384. sköv. o. és M. Gr. 9, 146.)

«Ha a Paedagogus (Krisztus Urunk) tanítását mindenki becsületesen követné, semmi szükség sem volna zárokra, mert mindenki egyformán becsületes volna, mind a szolgák, mind az urak: de mivel a tanulatlan emberek az igazságtalanságok elkövetésére hajlandóbbak, azért volt szükség zárokra.»¹

B) «Menj, add el, amid van és add a szegényeknek... és jöjj, kövess engem.»² Mindent elvehetnek tőlünk, csak a hitet és a jócselekedeteket nem «az embertársaink iránt való irgalmas cselekedeteket: amelyek az ember legértékesebb vagyonát képezik... Azonban azokat a dolgokat, amelyeket nem szerzünk nehezen... könnyen megőrizhetjük és könnyen meg is osztjuk másokkal: ezek a jobb dolgok, mert hasznunkra válnak». A rosszul kezelt vagyon kizár a mennyországból.³ «Legyen tehát már a kezetekben az a szent ékesség (erény), hogy könnyen megosztozzatok adakozás révén és így kezeljétek családi vagyonotokat.» Azok az erősek, akik megvetik a pénzt és akik könnyen osztzkodnak és adakoznak.⁴ «Nem az a gazdag, akinek van és megőrzi, hanem aki másoknak ad és az adakozás valamint vagyonunk megosztása tesz boldoggá, nem pedig a birtoklása. Mert a lélek gyümölcse a jóságos adományozás.» (τὸ εὐμετάδοτον.)⁵ «Az is az osztó igazságosságnak gyakorlása: beteg barátunk mellett virrasztani, szolgálni a tehetetlennek, a szűkölködőnek megadni azt, amire szüksége van», mint ahogy ezt már Ábrahám és Sára is megtette.⁶ Az ószövetségi törvény is megtiltja, «hogy a birtokos aratáskor összeszedje azt, ami a kévékből kihull, hanem azt parancsolja, hogy aratásnál egy részt kaszálatlanul kell hagyni. Ezáltal nagyon gyakorolja a tulajdonosokat az osztzkodásban és nemes gondolkodásban, mert a magukéból hagynak valamit a szűkölködőknek, a szegényeknek pedig módot nyújt arra, hogy élelmüket megkereshessék». (Ugyanígy rendelkezik a szőlő és olajtermést illetőleg)⁷ «Ha a testvérek szűkölködnek, akkor a bölcs ember nem fog pénzösszegeket kérni, hogy azt adja nekik, hanem azért fog könyörögni, hogy azt adják meg nekik, amire szükségük van.»⁸

C) «Ne fogjon el bennünket soha az arany és ezüst, vagy a dicsőség után való vágyakozás.»⁹ «A *gazdagság hasonlít a kígyóhoz*, amelyet ha valaki nem tud úgy megragadni, hogy ne sérthesse meg, sőt gyanútlanul

¹ Paedagogus 3, 11. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 268. sköv. o. és M. Gr. 8, 631.)

² Mt. 19, 21.; Mk. 10, 21. és Luk. 18, 22.

³ i. m. 2, 3. (Gr. chr. Schr. i. h. 178. sköv. o. és M. Gr. 8, 434. sköv.)

⁴ i. m. 2, 12. (Gr. chr. Schr. i. h. 233. sköv. o. és M. Gr. 8, 551.)

⁵ i. m. 3, 6. (Gr. chr. Schr. i. h. 257. és M. Gr. 8, 603. sköv.)

⁶ Paedagogus 3, 10. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 265. sköv. és M. Gr. 8, 626.)

⁷ Stromateis 2, 18. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. II. 157. o. és M. Gr. 8, 1025.)

⁸ i. m. 7, 13. (Gr. chr. Schr. XVII. Cl. Alex. III. 58. o. és M. Gr. 9, 514.)

⁹ Cohortatio 12. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 83. sköv. o. és M. Gr. 8, 243.)

a farka végén fogja meg a bestiát, az körül fog tekerődni a karján és meg fogja marni. Szépen értenek hozzá a hirtelenül jövő gazdagságok kígyó módjára odatapadni és marni aszerint, hogy gyakorlott ember vagy gyakorlatlan ragadja meg azokat. De ha valaki nemeslelkűnek mutatkozván tudatosan használja a vagyont, az Ige varázsserejével el fogja pusztítani a vadállatot, ő maga pedig sértetlen marad.»¹ «A gazdagság után való túlságos vágyakozás az embert eltereli a helyes életmódtól, úgy hogy szegény nélkül rohan a szennyes dolgokhoz... és így csak a legkritkább esetben lesz Isten országának örököse.» Csak adakozás által üdvözülhet, mert «a férfiú lelkének váltsága az ő gazdagsága».² Az adakozó ember kúthoz hasonló, amelyet bár mindig mernek, ismét megtelik. (πηγή κοινωνοῦσα τοῖς διψῶσι τοῦ ποτοῦ ἀἵζεται πάλιν καὶ πύμπλαται.) «Azonban ha valaki azt mondaná, hogy gyakran látott igaz embert, akinek hiányzott a kenyere, hát ez csak ritkán fordul elő és csak ott, ahol nincsenek más igazak is.»³

D) Azért «az arany viselését és finomabb ruhák hordását nem kell teljesen kiküszöbölni», csak a szenvedélyeket kell megfékezni.⁴ Ugyancsak ez a keresztény ember feladata evés és ivás közben is.⁵ «Azonban a legjobb intézmény a mértékletesség, amely minden szempontból tökéletes szépség és állandóan rendezett hatalom, amely az egymással összekötött és összefüggő dolgokat tényleg igazságosan osztja szét fölülmulhatatlan érényével.»⁶ «Akik a birtokokat bolygatják, a birtokosokkal szemben követnek el igazságtalanságot.»⁷

E) Tulajdonképen semmiben sem különbözik az úr a rabszolgától, legfeljebb abban, hogy teste gyengébb és betegesebb.⁸ «Katonai szolgálatban vagy? — engedelmeskedjél a császárnak, aki neked csak igazságos dolgot parancsol.» Mindenki teljesítse kötelességét, de szemei Istenre legyenek függesztve, azaz ő miatta szolgáljon.⁹ Viszont pedig a törvény «azt tanítja, hogy a szegénynek még aznap meg kell adni a bérét és a szolgák díját haladéktalanul ki kell fizetni».¹⁰

¹ Paedagogus 3, 6. : Lázár és dúsgazdag kapcsán. (Gr. chr. Schr. i. h. 256. o. és M. Gr. 8, 603.)

² Péld. 13, 8.

³ Paedagogus 3, 7. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 259. o. és M. Gr. 8, 607. sk.)

⁴ i. m. 3, 11. (Gr. chr. Schr. i. h. 266. o. és M. Gr. 8, 626.)

⁵ i. m. 2, 1. (evés : Gr. chr. Schr. i. h. 153. sköv.) és 2, 2. (ivás : u. o. 167. sköv. l. még M. Gr. 8, 379. 426.)

⁶ i. m. 3, 12. (Gr. chr. Schr. i. h. 282. sköv. o. és M. Gr. 8, 663.)

⁷ Stromateis 7, 3. (Gr. chr. Schr. XVII. Cl. Alex. III. 10. sköv. és M. Gr. 9, 427.)

⁸ Paedagogus 3, 6 : csak a keresztény gazdag. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 256. és M. Gr. 8, 603.)

⁹ Cohortatio c. 10. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 66. sköv. o. és M. Gr. 8 215.) ; ugyanígy Paedagogus 3, 12. (Gr. chr. Schr. i. h. 286. sköv. o. és M. Gr. 8, 670.)

¹⁰ Stromateis 2, 18. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. II. 157. és M. Gr. 8, 1024.)

«Csak a jó keresztényt nevezzük gazdagnak»,¹ azért «a földi gondoktól megszabadulván azokkal teljünk el, amik Istenhez tartoznak».²

F) «Az adakozásról pedig és az osztzkodásról, bár sokat lehetne beszélni, legyen elég annyit mondani, hogy a törvény megtiltja azt, hogy testvérünktől kamatot szedjünk..., mert úgy véli, hogy nem méltányos dolog a pénz után kamatot húzni, hanem nyílt kézzel és lélekkel ingyen adjunk a szűkölködőknek. Mert Isten ezen adományának a jutalmazója, úgy hogy aki szívesen adakozik, az úgyszólván elégséges kamatot kap, azt ami az emberek előtt a legértékesebb, t. i. szelidséget, jóságot, nemeslelkűséget, jó hírnevet és dicséretet.»³

Egészen e tárggyal foglalkozik Kelemen. «Melyik gazdag üdvözl?»⁴ című művében. A következőkben foglalhatjuk össze röviden tartalmát: Figyelmezteti a gazdagokat, hogy az üdvösséghez való reményüket el ne veszítsék. Ha a Megváltó azt mondja tökéletesnek, aki eladván mindenét a szegényeknek adja, akkor a gazdag tökéletlen. De Isten a tökéletességre senkit sem kényszerít, mert úgymond «si vis»: ha akarsz tökéletes lenni... Ezt bizonyítja Márta és Mária esete is: «Mária a legjobb részt választotta...»⁵ Azonban a pusztá vagyontalanság még nem elég az üdvösségre, mert különben a koldusok biztosan üdvözlőnének, hanem a lélek tisztasága kell ehhez. Ha mindenki odaadná mindenét, akkor lehetetlenné válnának az adakozás és az irgalmasság testi cselekedetei, amiket pedig szigorúan megparancsolt az Úr. Azért csak jól kell élni a vagyonnal, de nem elvesztegetni. «Mert a gazdagságok természetéhez tartozik, hogy szolgáljanak, nem pedig, hogy előljárjanak és parancsoljanak.» Tehát közömbös dolog a gazdagság és eszerint allegorikusan kell érteni az Úr szavait: «add el, amid van...» — a vagyonhoz való rendetlen ragaszkodásról. Ha ugyanis valaki elvetvén vagyonát bűneiben megmarad, vajjon jobb-e az ilyen, mint aki megtartja azt és jóra használja? «Egyáltalában semmit sem használt neki, hogy vagyonától megfosztotta magát, ha vétkekben és vágyódásokban gazdag. Tehát azokról a dolgokról kell lemondani, amelyek ártalmasak, nem azokról a tulajdonokról, melyek — ha valaki helyes használatukhoz ért — még hasznunkra is válhatnak. Hasznunkra pedig azok válnak, melyeket bölcsesség, józanság és kegyelet által vezéreltetve szétosztogatunk.» A 16. fejezetben adja meg a *feleletet a mű címében felvetett kérdésre*: «aki... aranyát, ezüstjét és házait úgy tekinti, mint Isten adományait és az

¹ Cohortatio c. 12. (Gr. chr. Schr. XII. Cl. Alex. I. 86. és M. Gr. 8, 244.) és Paedag. 3, 6. (l. fentebb.)

² Eclogae ex Script. prophet. 12. (Gr. chr. Schr. XVII. Cl. Alex. III. 139. sköv. o. és M. Gr. 9, 703.)

³ Stromateis 2, 18. (i. h.)

⁴ Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος; (Gr. chr. Schr. XVII. Cl. Alex. III. 159—191. és M. Gr. 9, 603—652.)

⁵ Luk. 10, 38—42.

adományozó Isten parancsát követi ezek használatában az emberek üdvére. Azonkívül tudja azt, hogy inkább a testvérek kedvéért, mint a saját érdekében birja azokat... nem köti boldogságát hozzájuk... ha valamikor meg kellene tőlük válnia, nyugodt lélekkel és hasonló vidámsággal tudná elviselni veszтүket, mint miként бőséгиüket: ez az, akit az Úr boldognak jövendől és akit lelki szegénynek nevez,¹ a mennyországnak szabad örököse. „Boldogok a lelki szegények... akik éheznek és szomjúhozзák az igazságot...” Tehát *nyomorultak azok a szegények, akik ezzel ellenkező tulajdonságokkal bírnak, akiknek nincs Istenük* és annál kevésbbé lévén földi javaik, Isten igazságosságát meg sem izlelték.» A szegény is lehet lélekben fukar. — A vagyont ellenben föltétlenül el kell hagyni akkor, ha kísértésbe viszi tulajdonosát. A továbbiakban a tevét magyarázza. Ennek pupjaiban a vagyont és a rendetlen hajlamokat látja jelképezve, ha ezektől megszabadul, akkor átmeheг a tú fokán. Hosszasan beszél az isteni és felebaráti szeretetről, majd az utolsó ítéletről szól, amelyen Isten ép az irgalmasokat fogja elsősorban megjutalmazni.² Ha a keresztények jót tesznek a szegényekkel, azt Krisztussal teszik.³ Majd az alamizsnálkodás módozataira tér át: «Fontold meg először is, hogy nem azt parancsolta, hogy kérsd magad, sem azt, hogy a szűkölködőket arra kényszerítsd, hogy kellemetlenkedjenek neked, hanem magad keresd azokat, akiben irgalmasságot gyakorolj... ,mert a jókedvű adakozót szereti az Isten',⁴ aki örvend a bőkezűségnek és mikor vet, nem fösvénykedik, hogy azután hasonló бőségesen arathasson is.» Azután hatalmas lendülettel magyarázza e tételt: *jó üzletet köt az, aki romlandó anyagért örök boldogságot vesz cserébe.* Ne kutasd, hogy méltó-e az, akinek adsz, mert «jobb lesz, ha méltatlant is részesítesz jótéteményben a méltók miatt, mintha a méltatlanoktól óvakodván az érdemesekre sem találnál rá... Ne ítélj tehát, hogy meg ne ítéltessél.⁵ Mindenki iránt légy részvétellel, aki Isten tanítványainak sorába felvételt. Ne vesd szemeidet aggályosan a testre és ne vess meg senkit kora, alkata, vagy arcának ki-fejezése miatt.» Ne a ruhát, hanem a belsőt nézd, ahol az Atya és Fiú lakozik. «Vajjon el fogjuk-e zárni egymás elől azt, amit nemsokára úgyis el fog emészteni a tűz?» Végül ismét a szeretetről beszél,⁶ művét pedig azzal az intelemmel fejezi be, hogy akik eddig nem úgy tettek, azok tartsanak igaz бűnbánatot.

Az ókeresztény írók közül tehát alexandriai Kelemen az első, aki bővebben foglalkozik a társadalmi kérdéssel és egyszersmind —

¹ Mt. 5, 3.

² U. o. 25, 31—46.

³ Mt. 10, 40. és Luk. 10, 16.

⁴ II. Kor. 9, 7.

⁵ Mt. 7, 1.; Luk. 6, 37. és Róm. 2, 1.

⁶ I. Kor. 13, 4. 5.; I. Pét. 4, 8. és I. Ján. 4, 18. alapján.

amint láttuk — csaknem kimerítően tárgyalja azt. Alig van olyan mozanata e tárgynak, amire ki ne terjeszkednék és csodálatosképen majdnem mindenütt eltalálja a helyes megoldást: a középutat. Vannak ugyan néha erősebb kifejezései, de ilyenkor maga siet azokat az igazságnak megfelelően enyhíteni. E kérdésben tehát tekintély gyanát bátran elismerhetjük Kelemen, aki Plátótól függetleníteni tudván magát, ott ahol Karpokrates pusztító tanait szórta szét,¹ fölemelte szavát és a kereszténység világánál rámutatott e kérdés lényegére és egyetlen helyes megoldására.²

Origenes.

Mintán Kelemen a Septimius Severus-féle üldözés kitörésekor eltávozott Alexandriából, a fiatal tudós Origenes lett az előbb említett katechetikai iskola vezetője, amely minőségében közel harminc évig működött. Azonban 231 táján távozni kényszerült innét és ekkor Caesareába ment, ott folytatta sokoldalú tevékenységét.³ Őrajta is erősen tapasztalható Plátó hatása, ami onnét ered, hogy a neoplatonikus Ammonius Sakkas tanítását is hallgatta egyidőben.

Röviden a következőkben foglalhatjuk össze e téren vallott fölfogását: Amit igazságosan szerzünk, az Istentől van, azt tehát szabadon élvezhetjük, mert nem minden gazdagság rossz, amint-hogy vannak a szegények között is gonoszak. *A) — Jó volna ugyan követni a jeruzsálemi első keresztények példáját és ez szerint nem is volna lehetetlen, tehát buzdítsák erre a papok a hívőket. Hiszen ha már pogányok is megtették azt, mennyivel inkább megtehetnék a keresztények! B) — Azonban addig is alamizsnálkodni kell, ami bizony nehéz dolog, ha tekintetbe vesszük az Úr parancsát: «Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.» Ellenben nagy javunkra is szolgál az irgalmasság, mert ez a bűnök jóvátételének egyik módja. Érdekes magyarázatát adja Krisztus Urunk tanításának: «add el amid van és oszd szét a szegényeknek» — amikor azt mondja, hogy *nem kell ezt egyszerre megtenni, hanem lassankint is el lehet osztogatni a vagyont a szegények között*, ezen a módon is el lehet jutni a*

¹ Kelemennek Karpokratestől mondott véleményét l. fent —. o.

² L. bővebben Fr. X. Funk : Klemens v. Alex. über Familie und Eigentum. (Kirchengesch. Abh. II.)

³ A Decius-féle üldözések alatt elszenvedett bántalmak következtében halt meg hetvenéves korában 251 körül. (Zubriczky : Ó-ker. irod. és dogmatört. 162. o. és Rauschen : Grundriss . . . 64. o.)

tökéletességhez.¹ Ezáltal középső álláspontot foglal el az alamizsnálkodás és a vagyonról való teljes lemondás között. C) — Az egyháznak első rész jár minden terményből. Az így összegyűlt vagyonból éljenek az egyházi előljárók, akik mindenkiről gondoskodnak, azután pedig a szegények, özvegyek stb. Az a pap, aki ezen jövedelmeket szétosztja, nagy becsületességgel és okosan járjon el e tisztében, kinek-kinek körülményeit is tekintetbe véve. D) — A tekintélyt illetőleg megjegyzi, hogy a keresztények engedelmeskednek a császárnak, igazságos háboruban a papok is támogatják őt imádságaikkal, amely segítség sokkal többet ér, mintha fegyveresen katonáskodnának.² Egyébként fölfogása sokban egyezik Kelemenével.

A) «A bölcs ne dicsekedjék bölcseségében és az erős ne dicsekedjék erejében és a gazdag ne dicsekedjék gazdagságában; hanem abban dicsekedjék, aki dicsekszik, hogy ismer engem és tudja, hogy én vagyok az Úr, ki irgalmasságot cselekszem és ítéletet és igazságot a földön; mert ezek tetszenek nekem, úgymond az Úr.³ Ugyanegy fejezetben elének adja a dicséretes és bűnös büszkélkedést. Mert ha valaki, úgymond, akár bölcseségére büszkélkedik, akár erejére, akár vagyonára, az ilyen bűnös módon büszkélkedik... Minden ami van, vagy amit cselekszünk, vagy jó, vagy rossz, vagy közömbös... azaz sem jónak, sem rossznak nem mondható, amilyen a gazdagság, a test szépsége, ereje vagy sudársága, valamint mindaz, ami a test használatára van.»⁴ Azért «akár eszünk, akár iszunk, mindent Isten dicsőségére cselekszünk: és nem kell nekünk visszautasítanunk azon dolgok használatát sem, amelyek értünk teremtetek, hanem hálát kell adnunk azokért a Teremtőnek...⁵ Mert Istennek és az ő gondviselése adományának tulajdonítjuk mindazt, amit jogosan és tisztességesen kaptunk. Ilyenféle dolgok a szelid gyümölcsök,⁶ az ember szívét megerősítő kenyér, a kellemes szőlő és az emberi lelket megörvendeztető bor. De az olajfa gyümölcseit is, melyek az arcot olajjal vidámítják, Isten gondviseléséből bírjuk.»⁷

„Nehéz a gazdagnak bejutni a mennyek országába’ — tehát nehéz, de nem lehetetlen.»⁸

«Nem dicsér az Ige minden szegénységet és nem gáncsol minden

¹ Comm. in Matth. 15, 18. (M. Gr. 13, 1306.)

² Contra Celsum (Κατὰ Κέλσου) 8, 73. (Gr. chr. Schr. III. Orig. II. 290. o. és M. Gr. 11, 1627.)

³ Jerem. 9, 23. 24.

⁴ Comm. in. ep. ad Rom. IV. 9. (M. Gr. 14, 993. sköv.)

⁵ Contra Cels. 8, 33. (Gr. chr. Schr. III. Orig. II. 248. o. és M. Gr. 11, 1566.)

⁶ Ez és a következők a Szentírás kifejezései.

⁷ I. m. 8, 67. (Gr. chr. Schr. i. h. 285. o. és M. Gr. 11, 1618.)

⁸ Comm. in Matth. 15, 20. (M. Gr. 13, 1310.)

gazdagságot, mert még a nép salakjából való ember sem dicsérné a szegényeket minden különbség nélkül, hiszen ezek közül soknak erkölcsi nagyon romlottak.»¹ Az igazi lelki gazdagságnak ellentétes szegénység meg épen veszélyes.²

B) Már a pogány Krates is eladván mindenét, szétszította a thebaiaknak, mennyivel inkább megteheti ezt egy keresztény, ki a tökéletességre törekszik. «Ha valaki hitelt akar adni a Szentírásnak, amely azt tanítja, hogy ez semmiképen sem múlja fölül a mi erőnket, az hallgassa meg azt, amit az Apostolok cselekedeteiben szent Lukács azokról megemlít, akiket az apostolok a hit elfogadására és a tökéletes és Jézus tanításának megfelelő életmód megvalósítására tekintélyükkel és erélyükkel rávezettek». (Idézi Ap. csel. 4, 32—37.) Ananiás és Szafira bűnét abban látja, hogy nem az egész vagyonukat hozták el, de halálukat ijedségnek és szégyennek tulajdonítja, nem csodának. «Mindezeket azért mondtuk el, hogy bebizonyítsuk, hogy mindenki, aki tökéletes akar lenni, engedelmeskedhetik Jézus szavainak: „Menj, add el, amid van...” Azonban az elszánt emberek feladata volna, különösen kivétel nélkül mindazoknak a gondoktól felszabadultaknak feladata, akik a püspök környezetében vannak, buzdítani erre a vagyonosokat, akik engedelmeskednének a felszólításnak. Ezeknek azután közösen megadván mindazt, ami megélhetésükhöz szükséges, másokat is ugyanerre indítanánk, mert ez annak az egyöntetű életmódnak példája lenne, amelyet a hivek az apostolok idejében folytattak.»³

C) «Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat — nehéz dolog, mivel azok számára nagyobb kötelesség és hasznosabb, akik elődeik révén lettek az élet javainak részeseivé...»⁴ A bűnbocsánat egyik neve az, amely alamizsnáért adatik. Mert azt mondja a Megváltó: „Azonban... adjatok alamizsnát és ime mindenetek tiszta lesz.»⁵ «Ha azonban az emberek előtt adunk alamizsnát, gondolatainkban pedig arra törekszünk, hogy az emberek jószívűeknek tartsanak bennünket és emberséges fölfogásunk miatt ünnepeljenek, úgy megkaptuk az emberektől jutalmunkat.»⁶ «Tiszteld az Urat jogos munkád gyümölcseiből» — olvassuk a Példabeszédek könyvében.⁷ Szerinte ez a «tisztelet» adományt jelent, mint például szent Pálnál is e helyen: «Az özvegyeket, kik igazán özvegyek, tartsd tiszteltben.»⁸

¹ Contra Cels. 6, 16. (Gr. chr. Schr. i. h. 86. o. és M. Gr. 11, 1314.)

² U. o. 7, 21. (Gr. chr. Schr. i. h. 172. o. és M. Gr. 11, 1451.)

³ Comm. in Matth. 15, 15. (M. Gr. 13, 1295.) — A következő fejezetben azzal foglalkozik, hogy ha valaki eladja is mindenét, de bűneiben megmarad és visszakívánja vagyonát, még nem tökéletes.

⁴ Comm. in Matth. 15, 13. (M. Gr. 13, 1287.)

⁵ Luk. 11, 41. — In Levit. hom. 2, 4. (M. Gr. 12, 417.)

⁶ Comm. in Matth. 11, 15. (M. Gr. 13, 954.)

⁷ Péld. 3, 9.

⁸ I. Tim. 5, 3.

«Azért tartózkodott az alamizsna kifejezéstől, nehogy az özvegyeket lealacsonyítsa... De azt mondta, hogy a jogos munkákból, nehogy valaki a rablott dolgokra vagy a fősvénység szerzeményeire értse. És senki se vonakodjék adni, mert az ilyennek semmi sem marad, ami méltóságára szolgálhatna, mikor ez az evangéliumi özvegy egész megélhetését odaadta és ezen bőkezűsége által üdvözült, nem azok előtt, akik rablott dologból, hanem azok előtt, akik bőségükből és fölöslegükből adtak.»¹

D) «Az összes terményekből adni kell az egyháznak és a szegényeknek első részt.»² Ez az Újszövetségben is jár a papságnak,³ mert ha a gazdag nem ad semmit a papnak, az nem imádkozik és nem képezi magát és akkor a gazdag is rajta veszít, mert «ha a vakot vak vezeti, mindketten a verembe esnek».⁴ «Azonban nem felesleges a figyelmeztetés azon bűnök miatt, amelyek a Krisztus hívőinek látszó embereknél és az egyházi kiosztóknál is gyakran elő szoktak fordulni, mert már csak értelmünk egyszerűségénél fogva is sokan rászorulunk arra, hogy hívők és egyszersmind okosak is legyünk. Vajjon kicsoda a hű és okos szolga, kit az ő ura háznépe fölé rendelt, hogy nekik eledelt adjon annak idején?»⁵ ...az egyházi jövedelmek szétosztásánál is legyünk hűek, hogy ne faljuk föl azt is, ami az özvegyeké és legyünk tekintettel a szegényekre is. És annak alapján, ami írva van: „Így rendelte az Úr azoknak is, kik az evangéliumot hirdetik, hogy az evangéliumból éljenek”⁶ — inkább keressük az egyszerű élelmet és a szükséges ruházatot, hogy *ne tartsunk meg magunknak többet, mint amennyit az éhező, szomjazó és meztelen testvéreinknek adunk* és azoknak, akik a világi gondokban szükségét szenvednek. Okosak pedig, hogy kinek-kinek méltósága szerint szolgáltatassunk...» Másképp kell adni annak, aki születésétől fogva szegény volt, vagy később lett azzá; másképp a férfiaknak, nőknek, öregeknek, gyermekeknek stb.⁷ Az egyházi előljárók mindenkinek viseljék gondját, «azoknak, akik belül vannak (t. i. papságnak), hogy napról-napra jobban éljenek, azoknak pedig, akik kívül vannak (t. i. a hívőknek), hogy a jámborsághoz illő dolgokat beszéljenek és cselekedjenek». Hogy e feladatuknak jobban megfelelhessenek, kerülniök kell világi hivatalok viselését.⁸

¹ Fragm. in Prov. 3, 9. (M. Gr. 13, 30.)

² U. o.

³ In Numeros hom. 11, 1. és 2. (M. Gr. 12, 640. és 644.)

⁴ In I. Jesu Nave hom. 17, 3. (M. Gr. 12, 912.)

⁵ Mt. 24, 45.

⁶ I. Kor. 9, 14.

⁷ Comment. series in Matth. 61. (M. Gr. 13, 1697.)

⁸ Contra Cels. 8, 75. (Gr. chr. Schr. III. Orig. II. 292. o. és M. Gr. 11, 1630.)

Karthago.

Tertullianus.

Tertullian irodalmi működése a második század legvégére¹ és a harmadik elejére esik. Az akkori Afrika nagy világvárosában, Karthagóban élt születésétől egészen haláláig.² Nagy műveltségre tett szert, különösen jogban, de természeténél fogva szertelenségekre hajlandó lévén, már 205 táján az erkölcsi szigorúságot túlzó montanista eretnekséghez szegődött. Azonban itt is csakhamar külön véleményt kezdett képviselni és így a róla nevezett tertullianisták szektájának alapítója lett.³

Művei többnyire rövidiek és ezekben is csak esetlegesen foglalkozik kérdésünkkel. Erről a tárgyról vallott fölfogását a következőkben foglalhatjuk össze: A keresztények egy testet képeznek. Nem szabad ragaszkodniok a vagyonhoz, nem szabad sokat pénzzel foglalkozniok, mert minden rossz forrása a bírvágy, mely különösen a kereskedésben nyilvánul. *A)* — Azonban a vagyont nem veti el teljesen. Minden Istené, tehát jó: ilyen a vagyon is, csak nem szabad vele visszaélni. *Az a jó keresztény lelkiület, amely mindig kész vagyonától megválni.* Csak az ilyen gondolkodású ember lehet bőkezű adakozó, csak az ilyen fog a mulandó földi javak helyett mennyei kincsekre szert tehetni. Az ő idejében már teljesedett az Üdvözítő jövendőlése, valóban a kölcsönös nagy szeretetről ismerték föl a pogányok a keresztényeket. *Úgy éltek, mintha mindenük, még vagyonuk is közös lett volna,* — írja — a pogányokkal ellentétben csak a feleségeik nem voltak közösek. Bár az összes emberek testvérek a közös eredet miatt, de a keresztények ezenfelül különös joggal nevezik és tekintik egymást *testvéreknek* Krisztusban. *B)* — Az egyházi pénztárból, melybe kiki annyit tesz be hónaponként, amennyit akar, tartják a szegényeket, árvákat, aggokat, a rabságban sínylődő vértanukat stb. Egyébként egészen úgy élnek, mint a pogányok: adót is fizetnek, imádkoznak a császárért és előljáróságokért, dolgoznak stb., csak olyan dolgoktól tartózkodnak, amelyek

¹ Csak Kr. u. 197 előtt lett kereszténnyé.

² 160—220 utánig.

³ Zubriczky : Ó-ker. irod. és dogmatört. 211. o. és Rauschen : Grundriss der Patrol. 75. o.

bálványimádással vannak összefüggésben.¹ A rossz nő hiúsága igen gyakran még fokozza az embereknek a kincsek után való törtetését és viszont a rossz férj igen nagy akadálya szokott lenni keresztény felesége vallásos gyakorlatainak, ezek között az irgalmasság cselekedeteinek is. C) — A rabszolgaságot elismeri, de megtiltja ezeknek, hogy pogány uraik áldozatánál segédkezzenek.² Szabad kölcsön adni, de nem kamatra vagy uzsorára, sőt az igaz keresztény még olyannak is ad, akiről tudja, hogy nem fogja visszaadni. D)

Mint látjuk, Tertullian lényegében eltalálta a vagyonnal szemben elfoglalandó keresztény álláspontot, de rigorizmusa néha itt is túlzásokra ragadta.

A) «Egy testet alkotunk, melyet a hit öntudata, az isteni eredetű fegyelem és a remény fűz egy szövetségbe... Imádkozunk a császárokért is, segítőikért és előljáróságaikért, a világiakért, a békés állapotokért, a vég elhalasztásáért... Előljáróink valóban derék idősebb emberek, akik ezt a megtiszteltetést nem pénzért, hanem jó hírnevük alapján nyerték el: mert Istennek semmiféle dolga pénzért nem kapható.»³ A drágaságok értéktelenségéről írván ezeket mondja: «az arany, melynek dicsősége eltölt benneteket, valamelyik régi népnél lánc gyanánt szolgált, amint ezt a pogányok írásai előadják. Annnyira nem a valóságon alapul tehát becsük, csak a ritkaságon... a megmunkálás és az ehhez járuló ritkaság okozza értékességüket». Bár nem kell egészen elvetni az ilyen értékeket, de a legjobb mégis így tenni, mert «minden szabad ugyan nekem, de nem minden szolgát épülésre».⁴ «Hogy a pénz után való epedés visszaszorítottassék, az élelem szükségességének tekintetében a drágább ételek keresése eltávolítandó.»⁵ «Az Úr Lelke kinyilatkoztatta az Apostol által, hogy „minden rossznak gyökere a pénzvág”.⁶ Ezt ne csak más jószágának megkívánására magyarázzuk, mert ami a mienknek látszik, az is másé: mert semmi sem a mienk, minden Istené, akié vagyunk mi magunk is. Tehát, ha kárt szenvedvén türelmetlenkedünk, miután nem a mi tulajdonunk elvesztén szomorodunk, hasonlóan fogunk találatni a pénzsóvárokhoz. Másét óhajtjuk, mikor más jószágának elvesztét nehezen tudjuk elviselni.»⁷ «Ha visszagon-dolunk a többi bűnre, elsősorban a kapzsiságra, mely minden rossz gyö-

¹ Ezek közé sorozza a pogányok uralma alatt való katonáskodást is. — De idololatria c. 19. (M. L. 1, 767. és Corp. script. 20, 53.); u. i. De corona militis c. 11. (M. L. 2, 112.)

² De idololatria c. 17. (M. L. 1, 763. és Corp. script. 20, 50.)

³ Apologeticus c. 39. (M. L. 1, 531. sköv.)

⁴ I. Kor. 10, 23. — De cultu femin. 11. 10. (M. L. 1, 1442.)

⁵ Adv. Marcionem 11. 18. (M. L. 2, 333. és Corp. script. 47, 360.)

⁶ I. Tim. 6, 10.

⁷ De patientia c. 7. (M. L. 1, 1371. sköv. és Corp. script. 47, 12.)

kere, bizony a kereskedés által behálózva sokan lettek hitükben hajótöröttekké. Mert az apostol magát a kapzsiságot is bálványimádásnak mondja... Vajjon alkalmas-e Isten szolgájának a kereskedés? Különben is, ha a kapzsiság eltávozik, mi célja van akkor a beszerzésnek; ha pedig megszűnik az ok a beszerzésre, nem lesz többé szükséges kereskedni.»¹

B) «Különben pedig az állagok, mint Isten dolgai, magukban véve tiszták és ezen tulajdonságuknál fogva szabadon használhatók (*communes usui*): hanem magának a használatnak intézése különbözik.»² Minden Istené, tehát jó, de ha az ember visszaél vele, akkor rosszá válik.³ «Más megkárosításának, azt hiszem, az a feltétele, hogy valaki másét ellopja, vagy másnak tartozását megtagadja. És valóban, mások megkárosítása nagy bűnt képez.»⁴ «Ha a családi vagyon vesztesége miatt a lelkünk felindul, akkor gondoljuk meg, hogy a Szentírásnak minden helye e világ megvetésére int bennünket: és nem is lehetséges nagyobb buzdítás a pénz megvetésére, mint hogy azt találjuk, hogy magának az Úrnak sem volt vagyona. Mindig a szegényeknek ígér üdvösséget és a gazdagokat előre elkárhoztatja. Így, hogy a károkat türelmesen viseljük, előkészítette számunkra a vagyon utálatát; a kincsek elvetése által megmutatta, hogy sérelmüket nem kell szívünkre venni. Ami után legkevésbé sem kell vágyakoznunk, mert az Úr sem vágyódott utánuk, annak megcsoorbítását vagy elvesztését sem kell szomorúan fogadnunk... Akit a kár okozta türelmetlenség fölingerel, az közvetlenül Isten ellen vétkezik, mert a földi dolgokat az égiek elé helyezi. Mert az Úrtól kapott lelket világi dolog miatt megbántja. Tehát szívesen veszítsük el a földi dolgokat és őrizzük meg az égieket. Vessen el bár az egész világ, csak türelmem gyümölcsét megérleljem. Ha valaki nem tudja magát elhatározni, hogy javainak akár lopás, akár rablás vagy könnyelműség által való kevesbedését egykedvűen fogadja; nem tudom, hogy könnyen vagy szívesen fog-e tudni abba belenyúlni alamizsnálkodás céljából. Mert ki fogja önmaga testébe mártani a kést, aki semmiképpen sem tudja elviselni, hogy más megvágja. A károsodásnál tanúsított türelmem az adakozás- és osztozkodásra szolgáló gyakorlat. Nem restell adni az, aki nem fél elveszteni. Máskülönben, ha két inge van, hogyan fogja egyiket odaadni a mezítelennek, hacsak nem olyan, hogy annak, aki elviszi ingét, még köpenyét is föl tudja ajánlani? Hogyan fogunk magunknak barátokat szerezni a mammonból, ha annyira szeretjük, hogy elvesztését nem tudjuk elviselni? El fogunk veszni az elvesztettel. Mit találunk itt, ahol csak veszteni valónk van?...» Csak szeressék a gazdagságot a

¹ De idololatria c. 11. (M. L. 1, 752. és Corp. script. 20, 41.); ugyanerről Ad uxorem I. 5. (M. L. 1, 1395.)

² De corona militis c. (M. L. 2, 110.)

³ De spectaculis c. 2. (M. L. 1, 706. és Corp. script. 20, 2. sköv. o.); u. i. De cultu fem. II. 7. (M. L. 1, 1438.)

⁴ De idololatria c. 1. (M. L. 1, 739. és Corp. script. 20, 30.)

pogányok... «mihozzánk azonban, tekintettel az azoktól való különbözőségünkre, az illik, hogy nem lelkünket a pénzért, hanem a pénzt vetjük ei lelkünkért azálat, hogy szívesen adakozunk és türelmesen viseljük, ha elvesztjük.»¹ A földi gondok helyett inkább lelkiekkel kell foglalkozni.² «Még a leginkább szeretetből fakadó ténykedés is megőrző ránk nézve egyes pogányok előtt. Nézd — mondják —, hogyan szeretik egymást! — mert ők meg gyűlölik egymást; és még meghalni is készek egymásért —, mert ők viszont hajlandóbbak egymást legyilkolni. Azonban azt is, hogy testvér elnevezéssel szólítjuk egymást, úgy vélem, nem másért kárhoztatják, mint azért, mert náluk még az ilyen vérbeli kapcsolatot jelentő nevek is csak színlelve értelmezettek. A ti testvéreitek is vagyunk az egy anyatermészet jogán, bár ti kevésbbé vagytok emberek, mert rossz testvérek. De mennyivel méltóbban mondják és tartják egymást testvéreknek azok, akik megismerték közös atyjukat, Istent, akik a szentségnek ugyanegy Lelkét szívták magukba, akik a tudatlanságnak ugyanegy méhéből az igazságnak ugyanazon csodálandó fényességére jutottak. De talán azért tartanak bennünket kevésbbé törvényeseknek, mert a mi testvériségünkről még nem íródott valami szenzációs tragédia, vagy mivel a családi vagyontekintetében is testvérek vagyunk, amely ponton nálatok többnyire megszakad a testvériség. Tehát, akik lelkileg egyesültünk, *semmit sem habozunk, mikor a vagyonnak megosztásáról van szó. Minden közös (indiscreta) nálunk, kivéve a feleségeink, ebben a dologban föloldjuk a közösséget (consortium), amelyben pedig egyedül gyakorolja a többi ember a közösséget*, akik nemcsak barátaik házasságát használják, hanem a magukét is türelmesen barátaik rendelkezésére bocsátják...»³

C) «Van valami pénztárfélénk, de az nem a vallás állásainak elnyeréséért fizetett díjából gyűlik össze, hanem mindegyikünk a hónapnak bizonyos napján, vagy amikor akarja és ha akarja és tehetségében áll, egy kis adományt tesz bele: mert senkit sem kényszerítenek, hanem kiki önként hozza. Ezek mintegy a kegyelet letéteményei. Mert ebből nem jut lakomázásra és ivásra, sem haszontalan evészetekre, hanem a szegények táplálására és temetésére, a vagyontalan és szüleiket vesztett fiúknak és lányoknak, az elaggott cselédeknek, hasonlóképen a hajótörötteknek, vagy ha valaki a bányákba, vagy a szigetekre, vagy börtönbe kerül, természetesen csak ha Isten ügyéért lesz így a hívők közül valaki hitvallásának áldozata.»⁴ «A testi táplálékok között, ó áldott vértanujelöltek, amelyekkel maga az anyaszentegyház is az ő javaiból (de uberibus suis) és az egyes testvérek is saját vagyonukból szolgálnak nektek a börtönben, nyerjetez tőlünk valami olyat is, ami a lélek növelésére is szolgál. Mert nem hasznos dolog a testet jól

¹ De patientia i. h.

² Ad uxorem I. 1. (M. L. 1, 1385.) és Ad martyres I. alább.

³ Apologeticus i. h.

⁴ Apologeticus i. h.

tartani, míg a lélek éhezik.»¹ A keresztények is közreműködnek a közjó érdekében, hiszen nem zárkóznak el a világtól. Együtt adnak, vesznek, hajóznak, háborúskodnak stb. a pogányokkal,² csak egyes szertartásoktól tartózkodnak és nem fizetnek templomadót. «Mert nem vagyunk képesek kolduló embereiteken kívül még isteneiteknek is segítségére lenni. Azonkívül úgy gondoljuk, hogy másoknak nem kell adni, csak azoknak, akik kérnek: tehát nyujtsa ki a kezét Jupiter és akkor fog kapni. Mellesleg szólva, többet áldoz a mi irgalmasságunk, amit az utcán gyakorlunk, mint amit a ti egész vallástok a templomokban. De a többi adók köszönettel tartoznak a keresztényeknek, akik hűségesen fizetik az adósságot, melynél fogva másnak megcsalásától távontartják magukat.»³ «De bevallom, vannak olyanok, akik talán igazán panaszkodhatnak a keresztények gyümölcstelensége miatt. Először is ilyenek a bordélyosok, leánykereskedők, csábítók, azután pedig az orgyilkosok, méregkeverők, varázslók és bűvészek, bél- és csillagjósok. Ezek számára természetlennek lenni nagy termékenységet jelent.»⁴ Sokan különösen a nők kedvéért keresik az aranyat, drágaköveket és kincseket,⁵ viszont pedig a nő vallásos életének nagy akadály a rossz férj, «mert ki fogja megengedni, hogy felesége a testvérek látogatásának kedvéért az utcákat és másoknak néha igen szegényes viskóit is bejárja?» Hasonlóképpen a rabok látogatása és az utasok elszállásolása is nagy nehézségekbe ütközik.⁶

D) «Kölcsönöztek anélkül, hogy azért valamit várnátok...⁷ és, uzsorára nem kölcsönöz és többet nem vesz»⁸ — ugyanis a kamatnak a többletét, ami uzsora. Először tehát arra törekedett az Úr, hogy a kamat többletét kitepje, hogy így annál könnyebben hozzászoktassa az embert magának a kamatnak esetleges elvesztésére is, amelynek gyümölcset már megtanulta elveszteni.» Ezután több szentírási helyre hivatkozva⁹ elveti a kamatot és azt mondja, hogy annak is kell adni, akiről tudjuk, hogy nem fogja visszaadni.¹⁰

¹ Ad martyres c. 1. (M. L. 1, 691. sköv.)

² Itt még nem volt montanista.

³ Apologeticus c. 42. (M. L. 1, 554. sköv.)

⁴ U. o. c. 43. (M. L. 1, 559. sköv.); ugyanígy c. 38. (M. L. 1, 527—531.)

⁵ De cultu fem. 1. 2. (M. L. 1, 1419.)

⁶ Ad uxorem II. 4. (M. L. 1, 1406. sköv.); u. i. II. 8. (1, 1414.) a gazdag nőt inti a nagyraagyás ellen, II. 9. (1, 1415.) pedig a vallásos emberek boldog családi életét írja le.

⁷ Luk. 6, 35.

⁸ Ezech. 18, 8.

⁹ Ezech. 18, 7.; Móz. V. 24, 10—13.; u. o. 15, 2.

¹⁰ Adv. Marcionem IV. 17. (M. L. 2, 428. és Corp. script. 47, 473. sköv.)

Szent Cyprianus.

Ugyancsak Karthagóban találjuk az ókeresztény irodalomnak kétségkívül egyik legszebbszavú íróját, szent Cypriánt. Nagy rethorikai képzettsége különösen a szónoki képek mesteri alkalmazásában nyilvánul, ami iratainak olvasását könnyűvé és élvezetessé teszi. Kr. u. 246-ban lett kereszténnyé és már két évre rá szülővárosának püspöke. Sok viszontagságai ellenére¹ a szó szoros értelmében vett apostoli buzgalommal kormányozta egyházát, míg 258-ban az Úr a vértanúi pálmára méltatta.²

Ő nemcsak elméletben, hanem elsősorban a gyakorlatban működött sokat szociális téren. A szegények, özvegyek, árvák és utasok kiszolgálására vagyonából állandóan nagy összegeket bocsátott egyháza rendelkezésére.³ Tehát tanítását saját példájával is hathatósan támogatta. «Kérlek benneteket — írja papságának — hogy szorgosan gondját viseljétek az özvegyeknek, betegeknek és az összes szegényeknek. De a netalán rászoruló utasoknak is fedezzétek költségeiket az én saját összegemből, amelyet Rogatianus pápársamnál hátrahagytam. Ha ezt az összeget már talán szétosztottátok volna, ugyanannak Naricus akolythus által másik részletet is küldtem, hogy bőségesebben és gyorsabban történjék a bajban levőkön való segítés.»⁴

Szerinte a keresztény hívek Krisztus tagjai, akiket a kölcsönös szeretet és részvét fűz össze egy «fraternitas»-szá. Megtudjuk írásaiból, hogy az egyház nagyon sok szegényt tartott el, még idegen egyházközségekből valókat is és szívesen adakoztak a testvérek, ha más egyház bajba került. A) — Esztelenség a földi javakhoz való ragaszkodás. Mily sok aggodással jár megőrzésük, pedig egyszer úgyis elfogjuk azokat veszíteni. S a szerencsétlen gazdagok nemhogy megszabadulnának e bilincsektől, hanem további vagyongyűjtéssel csak növelik rabszolgaságukat. Szabad a vagyont használni, de csak jóra: a szegények és éhezők segítésére. Így

¹ Deciusi üldözés, szakadás egyházában, pestis, eretnek-keresztségi vita.

² A Valerianus-féle üldözés alatt. — Zubriczky : i. m. 230. o. és Rauschen : i. m. 82. o.

³ Hogy a már említett pestisjárvány alkalmával mily fényesen igazolta felebaráti szeretetét a betegek önfeláldozó gondozásával, arról megkapóan ír Pontius diakonus (?) szent Cyprián életrajzában nem sokkal ennek vértanúsága után. (258 körül.) L. Vita c. 9. (M. L. 3, 1489. és Corp. scr. III. 3, XCIX.)

⁴ Ep. 36. ad cler. (M. L. 4, 335. és Corp. scr. III. 2, 485. VII. ep.)

hasznos lesz a gazdagság, mert így a földi kincsekből mennyei, lelki vagyon lesz, pedig csak ez az igazi érték. Máskülönben csak kísértés és nyűg a vagyon, az erényes élet akadály, amely által legtöbbször győzi le a gonosz lélek az embereket, *B)* — még, sajnos papokat is. Papnak egyáltalán nem szabad világi ügyekbe avatkoznia. Ezzel ellentétben azonban vannak még olyan püspökök is, akik többet törődnek az anyagiakkal, mint híveik és a maguk lelkével. *C)* Helyezzük kincseinket az égbe, akkor ott lesz a szívünk is. Ha az első keresztények, akik pedig nem sokat vétkeztek, oly bőven adakoztak, mily bőkezűnek kell akkor a bűnösnek lennie, ha bűneitől meg akar tisztulni. Isten olyan mértékben lesz irgalmas övele szemben, amilyen ő a szegényekkel. A keresztények hite nagyon lehanyatlott, mert míg Krisztus Urunk azt parancsolja, hogy adják el amijök van, ők még vásárolnak is hozzá. Tehát legalább bővebben adakozzanak. Nem kell sajnálni a vagyont, inkább az üdvösségre legyen gondunk: aki a szegényeknek ad, Krisztussal osztja meg vagyonát. Rossz örökség, ha vagyont hagyunk utódainkra, inkább Isten irgalmát örököljék tőlünk gyermekeink. *D)* — Különben is *minden Istene, ami pedig Istene, az közösen mindenké.* Az igazság követeli tehát, hogy mindenki erre az egyenlőségre törekedjék. *E)*

A) «Arra kell törekedni, hogy a katolikus egyház egységébe visszahelyeztessenek a testtől elszakított tagok és a keresztény szeretet kapcsolata újból megszilárdíttassék.»¹ Panaszskodik Felicissimusra,² «hogy míg nekem mindig az a szándékom és fogadalmam, hogy egész testvérületünket sértetlenül összetartsam és a nyáját, amint azt a szeretet követeli, érintetlenül megőrizzem... addig Felicissimus... a juhokat a pásztortól és a szülőtől a gyermekeket elválasztani és Krisztus tagjait szétszórni törekedett. Midőn pedig én titeket magam helyett elküldtelek, hogy adakozás útján szüntessétek meg testvéreink szűkölködését és hogyha azonkívül még valaki a sajátjából is akarna adni, ti ezt támogatjátok és pótoljátok ki úgy, hogy mindenkinek kívánsága teljesedjék...» ezt is meg akarta hiúsítani.³ Egy színésztől írván azt mondja, hogy el kell hagynia foglalkozását, ha keresztény akar lenni. Azonban «ha az ilyen szűkölködését és kényszerítő szegénységét veti ellen, akkor az egyházi élelmezésből eltartottak között ennek a szükségletét is ki lehet elégíteni, ha ugyanis megelégszik az egyszerűbb és ártalmatlan eledelével. Ne gondolja, hogy pénzzel kell vissza-

¹ Epist. 45. ad Cornelium c. 1. (Corp. scr. III. 2, 599. és M. L. 3, 726. Cornelius pp. levelei közt II.)

² Ez a szerzetes okozta a Decius-féle üldözés alatt Karthagóban a szakadást.

³ Epist. 41. ad Caldonicum c. 1. (Corp. scr. III. 2, 587. és M. L. 4, 338. : ep. 38.)

váltani, hogy bűneit elhagyja, mert ez nem a mi javunkra, hanem az övére szolgál... legyen megelégedve az egyház nyújtotta adományokkal, amelyek szűkösebbek ugyan, de üdvhozók. Ha ott az egyház nem elég gazdag arra, hogy az arra rászorulóknak ételmet nyújtson, átjöhet hozzánk és itt megkaphatja, amire élelem és ruházat dolgában szüksége van».¹ «Ki ne tartaná testvére fájdalmát a saját magáénak, mikor így beszél Pál apostol és ezeket mondja: «ha az egyik tagnak valami baja van, együtt szenvedjen vele minden tag; vagy ha az egyik tag megdicsőül, vele örüljenek az összes tagok...»² Midőn a ti leveletek alapján testvérületünk mindezeket meggondolta és fájdalommal tudomásul vette, mindnyájan gyorsan, szívesen és bőségesen összehordták a testvéreiknek szánt pénzbeli segítségüket.» Megköszöni, hogy alkalmat adtak jót cselekedhetni, azután így folytatja: «Küldünk pedig százezer sesterciuszt, amely itt gyűlt össze a nálunk élő papság és nép adományaiból abban az egyházban, melynek Isten kegyelméből előljárói vagyunk, ti pedig ott a saját buzgalmatok szerint fogjátok kiosztani». Imádkozni fogunk, hogy ilyen szomorú eset többé ne forduljon elő, de ha Isten a mi felebaráti szeretetünk kipróbálására megengedné, ne habozzatok ismét hozzánk fordulni.³

B) «Akikről azt gondoltod, hogy gazdagok, mert lépésről-lépésre gyarapszanak és kizárván szomszédságukból a szegényeket, vég- és határ nélkül terjesztik ki birtokaikat, akiknek igen nagy mennyiségű ezüstjük és aranyuk, valamint rengeteg pénzük van halomba rakva, vagy egy csomóban elásva: azokat is gazdagságaik közepette a bizonytalanságnak félelmes gondolata kínozza, hátha rabló feldúlja, hátha gyilkos támad rá, vagy valamelyik gazdagabbnak ellenséges irigysége ármányos perlekedéssel nyugtalanítja. Sem nem ehetik, sem nem alhatik nyugodtan. Sőhajtozik az a lakoma közben is, igyék bár kristályserlegből. Midőn pedig a dőzsöléstől elgyengült testét a puha párnák lágy ölébe elrejtí, a pelyhek között is virraszt és mégsem érti meg a nyomorult, hogy ez csak cifra nyomorúság (speciosa supplicia) számára, hogy az arany rabláncon tartja és inkább őt birják kincsei és gazdagságai, mintsem ő azokat. És — ó mily utálatos vaksága az értelemnek és az esztelen kapzsiságnak mily sötét mélysége! — mikor pedig könnyítheíne magán és megszabadulhatna terheitől, ő inkább tovább folytatja a javainak gyarapítására irányuló szorgoskodást, továbbra is makacsul ragaszkodik a büntetést önmagukban hordozó vagyonhalmazaihoz. Innen van azután, hogy alattvalóival szemben sem bőkezű, nem osztja meg semmiét sem a szűkölködőkkel. És mindamellett a magukénak mondják azt a pénzt, amelyet, mintha másé volna, elzárva és nagy

¹ Epist. 2. ad Euchratium c. 2. (Corp. scr. III. 2, 467. és M. L. 4, 374. : ep. 61.)

² I. Kor. 12, 26.

³ Levél a numidiai püspökökhöz a barbárok fogságába került testvérek kiváltása tárgyában : 1., 3. és 4. fejezet. (Ep. 62. — Corp. scr. III. 2, 698. sköv. és M. L. 4, 370. sköv. : ep. 60.)

gonddal otthon őriznek, amelyből sem barátaiknak, sem gyermekeiknek, sőt önmaguknak sem nyújtanak semmit. Csak azért bírnak tehát, hogy más ne bírassa. És — ó mily különös ez az elnevezés! — javaknak nevezik azt, amit csak rossz dolgokra használnak.» A fejedelem sem boldog. «Annyira neki is kell félnie, amennyire őtőle félnék... amennyire nem hagyja nyugodtan élni alattvalóit, szükségképen annyira nem lehet ő sem nyugodt.»¹ «Sokakat megcsalt vagyonuknak elvakult szeretete és nem is lehettek készségesek és gyorsak a megtérésben, akiket kincseik bilincs módjára lekötöttek. Ezek voltak az elmaradottak bilincsei, ezek azok a láncok, amelyek késleltetik az erényt, elnyomják a hitet, megköttözik az értelmet, elzárják a lelket, hogy az Isten szavai szerint a földet evő kígyónak zsákmányaivá és eledelévé legyenek azok, akik a földiekhez ragaszkodnak. Azért az Úr, aki mindig a jóra tanít és előre figyelmeztet a jövőre, így szólt: «Ha tökéletes akarsz lenni...»² Ha ezt a gazdagok megtennék, nem kárhoznának el vagyonuk miatt. Kincseiket a mennybe helyezvén, nem lenne e földön többé házi ellenségük és támadójuk. Szívük, lelkük és minden érzelmük az égben lenne, ha kincsük is ott lenne: és nem is tudná legyőzni azt a világ, akinek nem lenne a világban olyan valamije, ami által legyőzhetnék. Megkönnyebbülten és szabadon követhetné az Urat, mint az apostolok, az apostolok idejében sokan és azóta is némelyek megtették, akik vagyonukat és rokonságukat elhagyván, elszakíthatatlan kapcsolattal Krisztushoz csatlakoztak.»³ «Mert hogyan követhetnék Krisztust, aki ket családi vagyonuk visszatart? Vagy miképen haladhatnának a menny felé és juthatnának föl a magas és magasztos dolgokhoz, akiket földi vágyakozásaik lenyűgöznek? Azt hiszik, hogy bírnak valamit, holott ők annak a valaminek birtokai, vagyonuknak szolgái és a saját pénzükkel szemben nem urak, hanem inkább a pénznek rabszolgái... Pedig az Úr mily nagy jutalmakkal hív bennünket a vagyon megvetésére? Mily nagy bérrel egyenlíti ki a jelenben elszenvedett kis és csekély károsodásunkat.»⁴

C) Geminius Victor Geminius Faustinus papot tette végrendeletének végrehajtójává. Ezt szent Cyprián helyteleníti, mert papok ne keveredjenek világi ügyekbe. Már az Ószövetségben Lévi törzse a földosztásnál nem kapott birtokot, «hanem míg mások a földet művelték, az csak Istent tisztelte és ellátására a tizenegy törzstől a termett gyümölcsök tizedeit kapta.»⁵

¹ Ep. I. ad Donatum c. 12. és 13. (Corp. scr. III. 1, 13. sköv. o. és M. L. 4, 222. sköv.)

² Mt. 19, 21.

³ De lapsis c. 11. (M. L. 4, 488. és Corp. scr. III. 1, 244.)

⁴ Mk. 10 30. : százannyit kap. — De lapsis c. 12. (M. L. 4 488. és Corp. scr. III. 1 245. o.)

⁵ Epist. I. ad cler. et popul. Furn. M. L. 4, 410. : ep. 66. és Corp. scr., III. 2, 465.)

«Igen sokan a püspökök közül, akiknek pedig buzdítani kellene a többieket és példát adni, megvetvén az isteni ügyek vezetését, világi dolgok¹ intézőivé lettek. Elhagyván székhelyüket, elhanyagolván a népet, más tájakon csavarogtak, a jövedelmező kereskedelemnek piacait hajhászván. Míg egyházukban a testvérek éheztek, ők bőven akartak birni pénzt, az alapokat csalárd furfanggal megrabolták, a kamatokat többszörös uzsorával felemelték.»²

D) A gazdagok ellenvetésére, hogy a vagyont élvezni kell, azt feleli «Tudják meg először is, hogy az gazdag, aki Istenben gazdag; az bővelkedő, aki Krisztusban bővelkedik; azok a javak, amelyek lelkiek». Amit úgysis itt kell hagynunk, az megvetendő, mint maga a világ. «Vagyonosnak mondd magad és gazdagnak és azt véled, hogy használnod kell, amit Isten tulajdonodul rendelt. Használd, de üdvös dolgokra; használd, de öcselekedetekre; használd, de olyan dolgokra, amilyeneket Isten parancsolt, amilyenekre az Úr mutatott példát. A szegények érezzék, hogy te gazdag vagy, vagyonosságodat pedig a szűkölködők tapasztalják. Családi birtokodból Istennek adj kamatra: Krisztust tápláld... Máskülönben kísértés a nagy vagyon, hacsak a kincsek nem szolgálnak jó célokra. Mert minden gazdagnak inkább megváltani kell bűneit az ő gazdagságával, mintsem növelni azokat.»³ «Úgy véled-e, hogy gyorsan megengesztelheted az Urat... aki pedig vagyonodat eléje akartad helyezni?... Sokkal többet kell imádkozni és kérlelni őt... jó cselekedetekbe kezdeni, amelyek bűneinktől megtisztítanak, megkezdeni a gyakori alamizsnálkodást, amely megmenti a lelket a haláltól... Nem szabad ezentúl sem megtartani, sem szeretni azt a vagyont, amely megcsalta és legyőzte. Ellenség gyanánt kell kerülnie, menekülnie kell tőle, mint a rablótól, félnie, mint a kardtól és méregtől annak, akinek vagyona van: csak arra jó, hogy megmaradt, hogy belőle a bűn és büntetés megváltassék. Habozás nélkül és bőségesen történjék ez a dolog, az egész vagyont adják oda sebük gyógyítására. Kincseikből és javaikból annak az Istennek adjanak kamatra, aki ítélkezni fog fölöttük. Ilyen volt a hitélet az apostolok alatt, így tartotta meg az első hívő nép Krisztus parancsait. Gyorsak voltak, bőkezűek voltak, az egészséget odaadták az apostolok által való szétosztásra, pedig nem kellett ily nagy vétkeket megváltaniok»⁴ — írja a megtérő hitehagyottakhoz.

«A *jótettről és alamizsnáról*» szóló könyve egészen tárgyunk keretébe tartozik; csak kiemelkedőbb helyeit tárjuk itt az olvasó elé: «Imádásaink és bőjtöléseink kevesebbet tehetnek, ha nem segítjük azokat ala-

¹ Vagy: királyok (rerum vagy regum).

² De lapsis 6. (M. L. 4, 483. és Corp. scr. III. 1, 240. o.)

³ De habitu virginum c. 7. és 11. (M. L. 4, 458. és 461. és Corp. scr. III. 1, 192. és 195. o.)

⁴ De lapsis c. 35. (M. L. 4, 507. és Corp. scr. III. 1, 262. skövv.)

mizsnálkodással. Egyedül a kérlelés keveset ér ahhoz, hogy eredményes legyen, hacsak tettek és adakozás hozzájárulása által nem tökéletesítettnek...» Ne félj, hogy magad is nyomorba jutsz ezáltal, «mert míg a szegények imádsága révén alamizsnálkodásunkért és jócselekedeteinkért a hálaadás Istenhez irányul, a jót cselekvő vagyona Isten viszontszolgáltatásából gyarapszik... Félsz, hogy talán elfogy vagyoned, ha bőségesen kezdel belőle adakozni és nem tudod, nyomorult, hogy míg családi vagyoned vesztét félted, maga az élet és üdvösséged is elfogy; és míg arra vigyázol, hogy javaid ne kisebbedjenek, nem veszed észre, hogy magad kisebbedel, aki jobban szereted a mammont, mint saját lelkedet, hogy míg attól tartasz, nehogy vagyonedat elveszítsed, magad veszel el vagyonedért... Csak nem gondolod, hogy a kereszténynek, Isten szolgájának, aki jól dolgozik, aki kedves az ő Úrának, valami hiányozni fog?... Szégyeljkék magukat a gazdagok terméketlenségük és hűtlenségük miatt.» Még a szegénynek is kell alamizsnálkodni, képzelhető tehát, hogy mily bűnhődés vár az olyan gazdagra, aki ezt elmulasztja... Az ördög az utolsó ítéleten nagyszámú követőire mutatván, így fog beszélni Krisztushoz: Én ezekért, akiket velem látsz, semmit sem szenvedtem, de nem is ígértem nekik mennyországot. És mégis mily sok küzdelemmel gyűjtik nekem a rengeteg kincset adás-vevés és kamatoztatás által. Pedig sokszor gúnyt és gyalázatot kell ezért elszenvedniök «és a nép dühe gyakran majdnem megkövezi őket». Vajon a te híveid, Krisztus, ilyen buzgók-e a mennyei kincsek gyűjtésében? Nálam senkit sem öltöztetnek, vagy etetnek, vagy vigasztalnak, minden csak hiú látszat, nálad ellenben szegényeidben te magad lész öltöztetve, táplálva és örök életet ígérsz az alamizsnálkodónak «és a tied alig érik el az én elkárhozottaim számát... Gondoljuk meg, szeretett testvérek, hogy mit tett az apostolok idejében a hívő nép, midőn kezdetben nagyobb erényekben tűnt ki értelmük, midőn a hívők szíve még a hit új melegétől izzott. Akkor házaikat és birtokaikat eladták és az összeget szívesen és bőkezűen felajánlották az apostoloknak a szegényeknek való szétosztás céljából. Így eladván és elosztván földi vagyonukat, tőkéjüket oda helyezték át, ahonnet az örök birtok kamatait fogják élvezni, ott készítettek maguknak házakat, ahol örökké fognak lakozni... Így lesz valaki lelki újjászületés által valóban Isten fiává, így fogja mennyei törvény által az Atyaistennek igazságát utánozni. Mert *minden, ami Istené, a mi használatunkban közös és senkit sem tart távol jótéteményeitől és adományaitól, mert ezeket az egész emberi nem az isteni jószág és bőkezűség folytán egyenlően élvezheti.* Így egyenlően világos a nappal, a nap egyenlően ragyog, a zápor egyenlőképp öntöz és egyformán fúj a szél; egy az alvóknak alvása és a csillagoknak meg a holdnak fénye is közös... Ha valaki a gazdagok közül az egyenlőségnek ezen példájára e földön megosztja jövedelmeit és terményeit a testvérek közösségével, míg ingyenes adakozása révén méltányos és igazságos (communis ac iustus), ebben az Atyaistent utánozza.» Szónoki buzdítás fejezi be a művet: mindnyájan futunk célunk felé, az fogja ered-

ményesen megfutni a versenyt, akit semmiféle földi teher sem késleltet a futásban.¹

E) «Mindegyikük családi vagyonának szaporítására törekedett és elefedkezvén arról, amit a hívők az apostolok idejében azelőtt tettek és amit mindig tenniök kellene, a pénzvágynak izzó telhetetlenségével nekifeküdtek kincseik gyarapításának... és nem inkább az irgalmasság cselekedeteinek... előjáróikat gőgös fölfuvalkodottságukkal megvetették.»² «Bennünk azonban az egyetértés annyira megkisebbedett, hogy az adakozás bősége is megcsappant. Akkor házaikat és birtokaikat eladták és kincseiket a mennyben helyezvén el, értéküket a szűkölködők használatára való szétosztás végett az apostoloknak följánlották. Most azonban vagyonunkból még csak tizedet sem adunk és holott az Úr eladásukat parancsolja, mi inkább még veszünk és növeljük azokat. Így ellanyhult nálunk a hit életereje, így lehanyatlott a hívek buzgósága!»³

Lactantius.

Az afrikai származású Lactantius korának pogány műveltségét elsajátítva, a kereszténységbe már nem hatolt bele oly mélyen, hogy theologiai téren írásai tekintély gyanánt szerepelhetnének. Mint szent Cyprián ő is rhetor volt, de ebbeli és irodalmi működését már nem Afrikában, hanem a birodalom keleti székhelyén, Nikomédiában fejtette ki, még pedig Diocletianus császár meghívására. Később mint N. Konstantin fiának, a szerencsétlen végezetű Crispusnak, nevelője Galliába került és itt is halt meg Kr. u. 317 körül.⁴

Ha más kérdésekben nem is lehet mindig Lactantius után indulni, az anyagi javak igazságos elosztódása és a társadalmi kérdés megoldása terén viszont az első időszak keresztény írói közül — talán alexandriai Kelement kivéve — Lactantius adja a legbiztosabb tanítást. Ha szent Cypriánban a gazdag keresztény felfogását hallhattuk a vagyon megvetését illetőleg, akkor most viszont alkalmunk lesz a szegény keresztény nézetét is megismerni, mert Lactantius bizony életének legnagyobb részét igen szűkös viszonyok között töltötte.

¹ De opere et elemosynis (M. L. 4, 625—646. és Corp. script. III. 1, 373—394.); ugyane tárgyról szól Testimonium adv. Jud. c. művének sok helye is, ahol a Szentírás (különösen az Ószövetség) idevonatkozó helyeivel iparkodik a felebaráti szerszetre buzdítani. (Corp. scr. III. 1, 108. 114. 116. 153. 164. 173. 181. stb.)

² De lapsis c. 6. (M. L. 4, 482. és Corp. scr. III. 1, 240.)

³ De unitate eccl. c. 26. (M. L. 4, 535. és Corp. scr. III. 1, 132.)

⁴ Zubriczky : i. m. 243. o. és Rauschen : i. m. 90. o.

Mikor még Saturnus uralkodott az embereken — írja —, boldogság volt az élet itt a földön. Ez az a kor, melyet a költők «aranykor» néven énekeltek meg. Volt ugyan magánvagyon, de az emberek oly testvériesek voltak, hogy semmit sem zártak el egymás elől és akinek volt, az bőségesen adott abból a szűkölködőknek. Azonban Jupiter uralomrajutása után az erősebbek elnyomták a gyengébbeket, elrabolták jószágaikat. Így harácsolták össze vagyónukat, míg a gyengék rabszolgaságra jutottak. Ez Lactantius szerint a nagyvagyonnak és a rabszolgaságnak keletkezési módja. Tehát a *nagy vagyon rablás*, mert a gyengébbek kiszipolyozásából származik. Az igazság az egyenlőségben van. Mindenki egyenlően jön a világra és a vége is egyenlő mindenkinek. Azonkívül mindenki egyenlőkép Isten gyermeke. Ahol tehát gazdag és szegény, úr és rabszolga, hatalmas és elnyomott van, ott nincs igazság. Ezen az igazságtalan állapoton azonban csak a *szeretet, igénytelenség és alázatosság* segíthet.

1. A rabszolga is testvér, azért őt is segíteni kell bajában, mint általában mindenkit, aki segítségre szorul. Ezt követeli az emberi nem szolidaritása is. Az ember társas lény; a társadalmat csak a kölcsönös irgalmasságban megnyilatkozó igazság tarthatja egyensúlyban.

2. Ha mindenki megelégednék a szükségessel, nem lenne semmi háborúság. Nem jó a gazdagság már csak a sok aggodalom miatt sem. Ezzel szemben a szegénység a legbiztosabb állapot, mert semmit sem kell féltenie. Különben is csak az szegény, aki bűnös és csak az gazdag igazán, aki erényekkel ékeskedik, mert ez vagyónát a legjobb helyre gyűjtötte (t. i. Istenhez a mennybe).

3. Mindnyájan egyformán alattvalók vagyunk, akár úr és gazdag valaki, akár szegény és rabszolga. Ez indítson alázatosságra és olyan lelkültre, hogy viszontszolgálat reménye nélkül csak Istentől várjunk jutalmat és alamizsnálkodásunkért bűneink bocsánatát. Ezt a három erényt csak a kereszténységben lehet megvalósítani.

Az igazi keresztények élete olyan, mint amilyen Saturnus alatt az aranykor volt. A teljes kommunizmus lehetséges voltát Lactantius kétségbevonja. De ha lehetséges volna is, csak a vagyont illetőleg lenne elviselhető, mert a nöközőség nagy erkölcstelenségen kívül igazság és béke helyett ép a legnagyobb igazságtalanságokra és civódásokra vezetne. Nem is a mulandó dolgokban kell kezdeni az egyenlősítést, hanem a *lelkület közössége a fontos*. Ha ez meglesz, úgy is be fog következni az anyagi dolgok helyes fel-

osztása. Plátó feminizmusát maró gúnnyal illeti és végül megjegyzi, hogy még egy nép sem volt oly ostoba, hogy e kommunizmus szerint rendezte volna be társadalmi életét. A kamatra való kölcsönzést ő is bűnnek tartja.

«Sokrates tanítása után nem kerüli el Plátó figyelmét, hogy *az igazságnak ereje az egyenlőségben van*: mert mindenki ugyanolyan módon születik. Tehát — mondja — ne legyen semmi sajátjuk és magánvagyonuk, hanem hogy egyenlők lehessenek — amit az igazság óhajt — mindent közösen birjanak. Ez tűrhető, amíg úgy látszik, hogy pénzről van szó. Pedig hogy ez is mennyire lehetetlen és mennyire igazságtalan, sokféleképpen meg tudnám mutatni. De engedjük meg, hogy lehetséges. Tételezzük fel, hogy mindenki bölcs lesz és megveti a pénzt. Tehát hová vezette őt ez a közösség? A házasságoknak is — mondá — közösségeknek kell lenniök...¹ Ó Plátó csodálatos egyenlősége! Hová lesz így a tisztaság erénye? Hová a házassági hűség? — melyeket ha elveszel, minden igazság elveszett.» Elveszne a felebaráti és hitvesi szeretet, a szülői és gyermeki tisztelet és szeretet. Nem béke, hanem folytonos harc lenne, mint az állatoknál. «Ezen a ponton megdől a közösség, minthogy maga a természet tiltakozik ellene.»²

«Aki tehát az embereket egyenlővé akarja tenni, annak nem a házasságokat és nem a vagyont kell eltörölnie, hanem a gőgöt, büszkeséget, felfuvalkodottságot, hogy azok a hatalmasok és kevélyek tudják meg, hogy még a legszegényebbekkel is egyenlők.» De ezt csak Isten teheti meg. «Nem a mulandó dolgokban, hanem az értelmekben kell közösségnek lennie.» De Plátó ehelyett az erényeket tette lehetetlenné: az adakozást, önmegtartózkodást, mértékletességet, szemérmességet, szerénységet, tisztaságot «s ezért az ő közössége nem egyéb, mint a bűnök szabadsága». A férfi mind lator, a nő mind... Így az emberi életet a barmokéhoz aljasítja le. Nem lehet ugyanis állatokról beszélni, mert pl. a madarak párosan élnek, szeretik magzataikat, mert eredetük biztos stb. Az ember pedig az állatok közül is az ostobábbakat követné?

Plátó meg épen odáig ment, hogy a nőket is kötelezni akarta a katonáskodásra, hivatalok viselésére, kormányzásra stb. «Tehát ezeknek utalta oda a fegyvereket és lovakat: a következetesség azt hozza magával, hogy a gyapjút és szövetet, meg a gyermekek hordozását a férfiaknak. És nem látja be állításainak lehetetlenségét abból a körülményből, hogy eddig

¹ «Scilicet ut ad eandem mulierem multi viri, tamquam canes confluant: et is utique obtineat, qui viribus vicerit: aut si patientes sunt, ut philosophi, expectent ut vicibus tamquam lupanar obeant.»

² Divin. Institutionum I. III. De falsa sapientia philos. c. 21. (M. L. 6, 417. és Corp. scr. 19, 248—250.)

a föld kerekiségén még nem találkozott olyan ostoba és üresfejű nép, amelyik ezen a módon élt volna.»¹

Saturnus alatt aranykor volt, ez nem mese. Akkor még nem volt polytheizmus, hanem az igaz Istent tisztelték. «És ezért nem is voltak ellentétek, sem ellenségeskedések, sem háborúk.» Nem volt semmi civódás sem a rokonok, sem idegenek között. «Mert ki gondolt volna az igazság jelenlétében és teljes erejében akár a saját védelmére is, mikor senki sem áskálódott másra, vagy másnak vesztére, mikor senki sem volt pénzsóvár? Inkább szűkös életmódban megelégedetten akartak élni — amint Cicero írja művében, ami a mi vallásunk tulajdonsága is... mikor Isten közösen adta mindenki számára a földet, hogy közös életet folytassanak, nehogy a dühös és őrjöngő kapzsiság mindent magának tulajdonítson és senkinek se hiányozzék, ami mindenki számára terem. Ezt a költői mondást nem úgy kell értelmeznünk, mintha akkor semmi magántulajdon sem lett volna, hanem költői módon képes beszéd gyanánt azt kell értenünk belőle, hogy oly bőkezűek voltak az emberek, hogy nem zárták el a nekik teremtett gyümölcsöket, hanem saját vagyonuk közösségébe engedték a szegényeket. 'Már tejjel és nektárral folytak a folyók.' Nem is csoda, mikor az igazak készletei kegyesen nyitva voltak mindenki előtt és az isteni javakat elrabló fősvénység nem tette még általánossá az éhséget és szomjúságot, hanem mindnyájan egyformán bővelkedtek, mert akiknek volt, azok bőven és gazdagon adtak azoknak, akiknek nem volt.»

De azután Jovis elűzte atyját Saturnust. «Így ment tönkre az emberek életének közössége és az emberi társadalom szövetsége megbomlott.»² «Mindezeknek a bajoknak forrása pedig a pénzvágy vala... Mert nemcsak hogy nem részesítettek benne másokat is azok, akiknél valami fölhalmozódott, hanem még másét is elrabolták. Saját hasznukra vontak össze mindent és amin az emberek használatára azelőtt minden egyes munkálkodott, azt kevesek házaiba hordták össze. Hogy pedig a többieket rabszolgá-gukba hajtsák, először is az élelmi szükségleteket kezdték elvonni tőlük és összegyűjteni. Ezeket erősen elzárva őrizték, hogy a mennyei jótéteményeket magukévé tegyék.» Mindezt nem emberséges gondolkozásból, hanem fősvénységből tették. «Az igazság nevében a legméltánytalanabb és legigazságtalanabb törvényeket alkották maguknak, hogy ezekkel védjék meg rablásaikat és fősvénységüket a tömeg erőszaka ellen.» Ezáltal hatalomra tevén szert, fegyverrel és megfélemlítéssel elnyomták a népet.

Ez az igaz hit elhanyagolásának volt a következménye, «mert egyedül ez a hit eredményezi, hogy egyik ember a másikat szeresse és tudja, hogy az testvéri kapcsolattal van hozzáfűzve: ugyanis mindegyiknek ugyanaz az

¹ Div. Instit. I. III. De falsa sap. phil. c. 22. (M. L. 6, 419. és Corp. script. 19, 250—252.)

² U. o. I. V. De iustitia c. 5. (M. L. 6, 565. és Corp. script. 19, 413—416.)

atyja: Isten; hogy Istennek, ennek a közös Atyának jótéteményeiben részesesse azokat, akiknek nincsen semmijük; senkinek se ártson, senkit se nyomjon el, ne zárja el kapuját az utas elől, fülét a könyörgő elől, hanem legyen bőkezű, jóságos, nemesen gondolkodó, amiket királyi dicsérőjezőknek tekintett Tullius.»¹

«Az igazságnak része az igazságosság (aequitas = egyenlőség): mikor azt mondom. igazságosság, akkor nem a helyes igazságszolgáltatást értem — ami szintén dicséretes tulajdonsága az igaz embernek —, hanem magát másokkal egyenlővé tenni, amit Cicero «aequabilitas»-nak nevez. Mert Isten, aki az embereket alkotja (generat) és lelket lehel beléjük, azt akarja, hogy mind egyenlők és egyformák legyenek (aequos, idest pares esse). Mindenkinek ugyanazokat az életfeltételeket szabta, mind a bölcseségre alkotta őket, mindeniküknek halhatatlanságot ígért: senkit sem zár ki mennyei jótéteményeiből. Mert amint mindenkinek egyenlően osztja el az ő világosságát, mindenkinek fakasztja a forrásokat, nyújtja az ételmet, adja az álom édes pihenését, épenúgy oszt mindenkinek egyenlőséget és képességet. Senki sem szolgál önálla, senki sem úr. Mert ha mindnyájunknak ugyanaz az Atyánk, egyenlő jogon vagyunk mi az ő fiai. Isten előtt senki sem szegény, hacsak nem szűkölködik az igazságban, senki sem gazdag, hacsak nem erényekkel teljes, senki sem kiváló, hacsak nem volt jó és ártatlan, senki sem hírneves, hacsak nem gyakorolta bőkezűen az irgalmasság cselekedeteit, senki sem tökéletes, hacsak az erény minden fokozatát be nem töltötte. Épen ezért sem a rómaiak, sem a görögök nem tudták fenntartani az igazságot, mert náluk az emberek sok egymástól különböző fokozatba voltak csoportosítva, a szegényektől a gazdagokig, az alacsonyaktól a hatalmasokig, végül a magányos emberektől egészen a királyok legfelsőbb hatalmáig. Mert ahol nem mindenki egyenlő, ott nincs igazságosság (aequitas) és az egyenlőtlenség kizárja az igazságosságot, melynek minden ereje abban van, hogy egyenlővé teszi azokat, akik egyenlőképen jöttek ennek az életnek állapotára.»²

A keresztényeknél a rabszolga is testvér, a gazdag vagyonával a szegényeket segíti és ezek sem szűkölködnek. Egyformán alázatosak mind... «a földnek jelen kincsei, melyeknek mások nagy tiszteletet tulajdonítanak, ellenkeznek az erénnyel és az értelem élénkségét elbágyasztják.»³ Carneades szerint az igazság egyenlő az ostobasággal. De nem is telhetik ki jobb attól a bölcselőtől, akinek ez az alaptéte: Semmit sem lehet megérteni. «Az az igazságos ember — mondá Carneades —, aki a sebesülttől nem veszi el a lovat, vagy a hajótöröttől a deszkát, úgy hogy saját élete pusztul el, ostoba.» Lactantius erre azt feleli, hogy ilyen eset igazi igazságos em-

¹ Div. Instit. c. 6. (M. L. 6, 567. és Corp. script. 19, 416—419.)

² Div. Instit. I. V. De iustitia c. 15. (M. L. 6, 598. és Corp. script. [c. 14.] 19, 446. sköv.)

³ U. o. c. 16. (M. L. 6, 599. és Corp. script. [c. 15.] 19, 447—449.)

berrel nem is történhetik meg, «mert ez senkinek sem ellensége és vajjon miért törekednék más földrészekre, akinek elég a magáé?»¹ Azonkívül miért háborúskodnék és keverné magát más gyűlöletébe, akinek lelkében az emberekkel szemben állandóan a béke honol? Gyönyörködhetik-e külföld árucikkében és embervérben, aki nem is tud haszonra pályázni, akinek elegendő a megélhetés és aki nemcsak maga nem öl, hanem még ilyennéli jelen lenni is bűnnek tartaná.»²

Egy emberpártól származunk, tehát testvérek vagyunk, azért kell még ellenségeinket is szeretnünk és «segítséget nyújtani az elnyomottaknak és bajban sínylődőknek, ételmet adni azoknak, akiknek nincsen». Az ember társas lény (animal sociale) «tehát más emberekben önmagunkat kell gondolnunk. Nem érdemljük meg, hogy a bajból kiszabadítsanak, ha mi nem sietünk mások segítségére: nem érdemlünk segítséget, ha mi megtagadjuk». Ezt hibázták el a bölcselek, bár többször mondják, «hogy az emberi társadalom közösségét fenn kell tartani, de ettől életmódjuknak merevségével elszakították magukat».³ Kinek kell segíteni? «Embernek kell tartanod mindazt, aki csak azért könyörög hozzád, mert téged embernek tart.» Ne legyen ebben személyválogatás, mint a pogányoknál. «Adakozzál a vakoknak, bénáknak, sántáknak, elhagyottaknak, akiknek, ha nem adnál, meg kellene halniuk.» Nem saját hasznodat kell nézni ennél, mint a pogány Cicero teszi. «*Aki az elveszendőn segíthetne és mégsem teszi meg: gyilkos.*» Nem használ semmit, ha olyannak adunk, aki nem szorul rá, vagy aki visszaszolgálja segítségünket.⁴ «Irgalmasság. Ez az a tökéletes igazságosság, amely megőrzi a bölcselek által tárgyalt emberi társadalmat. Az a vagyonnak legnagyobb és legigazibb gyümölcse: nem használni azt egyvalakinek saját élvezetére, hanem sokaknak üdvére, nem a jelenben való gyümölcsöztetésre, hanem arra az igazságra, amelyik az egyedüli, ami el nem pusztul.» Egyedül Istentől kell várni a jutalmat, mert aki viszontszolgálatot vár, kamatra dolgozik. De azért szabad rokonokat és ismerősöket is megvendégetni. Szép erény a vendéglátás, de itt se legyen válogatás. Ugyanez vonatkozik a rabkiváltásra, özvegyek és árvák gondozására, halottak eltemetésére stb.⁵ Így módon nem embereknek, hanem Istennek adunk. «Talán azt mondja valaki: Ha mindezt megtenném, semmim se maradna. Mert mi lenne, ha az emberek nagy tömege szűkölködne, fáznék, rabságba kerülne, meg-

¹ Érdekes, hogy az a Lactantius mondja ezt, aki először Afrikából Ázsiába, majd innét Európába utazott.

² Div. Instit. I. V. De iustitia c. 18. (M. L. 6, 605. és Corp. script. 19, 453. sköv. [c. 17.])

³ U. o. I. VI. De vero cultu c. 10. (M. L. 6, 666. és Corp. script. 19, 514–516.)

⁴ Div. Instit. I. VI. De vero cultu c. 11. (M. L. 6, 671. és Corp. script. 19, 519–524.)

⁵ U. o. c. 12. (M. L. 6, 676. sköv. és Corp. scr. 19, 524. sköv)

halna? Ha akkor így tenne valaki, egy napon meg kellne válnia egész vagyonától. Vajjon elveszítem-e családi birtokaimat, amelyeket saját vagy őseim munkálkodása szerzett, hogy azután már magam is idegen alamizsnából legyek kénytelen élni? — Miért félsz oly kislelkűen a szegénységtől? melyet pedig a ti pogány bölcselőitek is dicsérnek és azt állítják, hogy semmi sem biztosabb, semmi sem nyugalmasabb annál. Amitől félsz, az a gondoknak kikötője.» Ezzel szemben mily veszélyes a gazdagság! «Miért késlekedel tehát jól elhelyezni azt, amitől talán úgyis meg fog fosztani egy rablás, vagy hirtelen vagyonelkobzás, vagy valamilyen ellenséges feldúlás?» Bízjad Istenre vagyonodat. «Aki Istennél gazdag, sohasem lehet szegény.» «Szabadítsd meg magad bilincsejdtől és fuss Istenhez.» Ez szól az egész népnek, «melynek értelme össze van kapcsolva és amely összetart, mint egy ember. Amily mértékben kitűnsz a többiek közül gazdagságoddal, úgy tűnjél ki jótéteményeiddel is.»¹ A bűnöket ezzel meg lehet váltani, de ebben reménykedve, nem szabad vétkezni.²

Kölcsönösen kell egymást segítenünk, de aki ezért jutalmat vár, elvette jutalmát. «Ha pénzt adott kölcsön, ne fogadjon el kamatot», így ez is jócselekedet lesz, máskülönben aki kamatra kölcsönöz, «valamiképpen arra leselkedik, hogy másnak szükségét megrabolja».³

Ugyanezeket az eszméket főművének kivonatában is röviden megismétli.⁴

Zárszó.

Ezzel el is értünk a kereszténység első időszakának határához. Ebben az időben — mint láttuk — mai értelemben vett kommunizmust csak az eretnek Karpokratesnél találtunk, ezzel szemben azonban az igaz kereszténységben megismerhettük azt az eszményt, mely a túlvilági boldogság célul való kitűzése által, ennek visszahatása gyanánt, már e földi életet is paradicsommá tudja változtatni. Az első jeruzsálemi hitközségben élénken fellobbant szeretetláng világítja végig ezt az időszakot, de a vagyonszövetségnek megvalósítása elé nagy akadályok gördülnek, úgy hogy a keresztények lassankint megelégszenek a középpúttal, amely álláspontot azután az üldözések megszüntével továbbra is fönntartanak. Ez abban állott, hogy a most már mind nagyobb számú gazdag

¹ Div. Instit. i. VI. De vero cultu c. 12. folyt. (u. o.)

² U. o. c. 13. (M. L. 6, 684. és Corp. script. 19, 532. sköv.)

³ U. o. c. 18. (M. L. 6, 698. és Corp. script. 19, 547. sköv.)

⁴ Idevonatkozó helyei: Epitome Div. Instit. c. 38. (M. L. 6, 1045. és Corp. scr. 19, 708.); c. 55. (M. L. 6, 1062. és Corp. scr. 19, 729.); c. 62. (M. L. 6, 1072. és Corp. scr. 19, 740.); c. 64. (M. L. 6, 1076. és Corp. scr. 19, 743. sköv.)

hivők¹ által összeadott vagyonból az egyházak püspökei, diakonusaik és diakonisszáik segítségével gondoskodtak minden szükségben szenvedőről. Így tehát az üldözések idejének keresztényeinél *nem vagyonközösség, hanem egy közös vagyon keletkezett*, az egyházi vagyon, amelynek rendeltetése a papság és a szegények eltartása volt. Az üldözések megszűnte után N. Konstantin törvényeivel megerősítette ezt az állapotot, amelynek leghatalmasabb szerve — mint láttuk — a közös szeretetlakoma volt, ahol ugyanis a papok és a szegények együtt étkeztek, míg a gazdagok lassankint csak mint adományozók vettek már részt benne.

Ha így az egész keresztény egyházban az emberi természet sokfélesége és tökéletlenségei miatt nem is lehetett teljesen megvalósítani az isteni igazságosság és szeretet krisztusi eszméjét, ez mégis fennmaradt egyes tökéletesebb lelkekben és amit a nagy-eszű Origenes mintegy előre megsejtett és ajánlott,² az nem egészen egy századdal utána meg is valósult a szerzetesség intézményében. Ennek a kifejlődése azonban már a következő időszak keretébe tartozik.

(Vége az I. résznek.)

¹ V. ö. Tertullian : Apol. c. I. : «Meg van szállva a város tőlük — kiáltozzák a pogányok —, a mezőkön, a tanyákon, a szigeteken vannak már keresztények : hogy minden nem-, kor- és állapotbeliek, sőt nagy méltóságot viselők is áttérnek erre a névre, ezt ők veszteség gyanánt gyászolják». (M. L. I, 310.)

² Comment. in Matth. 15, 15. (M. Gr. 13, 1295. — I. fent 104. o.)

II. RÉSZ.

(Krisztus u. 313—692-ig)

Bevezetés. Történeti háttér.

AZ ÜLDÖZÉSEK elmultak. A vértanúk kiontott vére felkiáltott az ég felé, de nem bosszúért, hanem kegyelemért és ez a kegyelem, Isten felvilágosító Szentlelkének kegyelme, le is szállt az égből, megtérítette az üldözőket is! A világ ura, a büszke Róma, meghajolt a betlehemi jászolban fekvő kisdéd előtt; a világverő légiók harci jelvényén immár ott ragyogott az addigi szégyenfa: a Megváltó vérében megdicsőült kereszt.

Alig telt el pár év, a kereszténység üdvös hatása a társadalmi kérdésben is érezhetővé vált. A természetben nincs ugrás, éppen ezért itt sem kell gyökeres változásokra gondolnunk. Az anyaszentegyházat vezérlő Szentlélek nagyon jól tudja, hogy ilyen hirtelen változások csak nagy megrázkódtatás révén valósíthatók meg és gyakran nagyobb az így okozott kár, mint ez elért eredmény. Az emberek lelkébe és természetébe belegyökerezett szokásokat (néha rossz szokásokat) nem lehet egyszerre kitépni onnét anélkül, hogy ez gyászos következményeket ne vonna maga után. Éppen ezért a kereszténység sem hajtotta végre egyszerre mindazokat a reformokat, amelyek benne foglaltatnak, hanem először arra törekedett, hogy lassan-lassan átalakítva az emberek gondolkozásmódját, azokat az üdvös újítások befogadására alkalmassá tegye.

Ez a folyamat — sajnos — még ma sincsen befejezve. Minden korban voltak ugyan számosan, akik megértették Krisztus Urunk szándékát: «szeresd felebarátodat, *mint önmagadat*», szóval a teljes önzetlenséget: ezek a szentek; de az emberiség még ma sincs azon a fokon, hogy ezt kivétel nélkül mindenki hajlandó volna tényleg meg is valósítani. A műveltség haladásával ma már odáig eljutottunk, hogy ennek szükségességét minden elfogulatlan ember átérzi és most már ezek türelmetlenül várják a jobb jövő elérékezését. De ime, a tagadás szelleme, mint annyiszor, úgy most is gátat vetett az embernek ezen alapjában véve jó törekvése elé és fölhasználva az általános türelmetlenséget, egy ravasz csavarás-

sal a jobb jövő elérhetésének egyetlen módját is ki akarja rántani a szerencsétlen ember lelkéből. A kereszténység majd 2000 éves működésével nem tudta megteremteni a földi paradicsomot, tehát vessük el a hitet — sugallja — és kezdjük előlről; ami nem sikerült szeretettel, próbáljuk meg gyűlölettel keresztülvinni. És a balga ember, mint annyiszor, úgy most is inkább hallgat a csábítóra, mint az Úr szavára, kidobja kezéből azt a fegyvert, mellyel már majdnem győzött, visszazuhan a pogányságba, honnét az Isten kegyelme 2000 év előtt kiemelte volt! Nem gondolja meg, hogy ahol Isten nincs, ott már eleve lehetetlen a boldogság, ott csak kizsákmányolás, elnyomás lehetséges, mert a gyűlölet és önzés birodalmában az erősebbé minden, a gyöngéé pedig a pusztulás. A szeretet, egyenlőség és igazságosság egyetlen indítóoka Isten, aki az embert végtelen szeretetből saját képére és hasonlatosságára teremté. De térjünk vissza tárgyunkra.

Nagy Konstantin császár megtette az első lépést azon az úton, amely a pogányságból a keresztény tökéletesség felé vezet. Szívében ott volt még a pogányság nyoma, nem hatotta még át teljesen őt a krisztusi hit, de törvényei mégis arra vallanak, hogy a jóakarát nem hiányzott. Csak azokat a törvényeit említjük, melyek társadalmi előrehaladást jelentenek. Kr. u. 315-ben, tehát mindössze két évvel a milánói rendelet után már megtiltotta, hogy ezentúl az elítéltek homlokára bélyeget süssenek,¹ 319-ben megszorították a rabszolgák büntetéseit és két évre rá már szabadonbocsátásukat is megengedte.² 325-ben átváltoztatta a gladiátorharcra szóló ítéleteket és nem feledkezett meg a gyermekekről³ és nőkről sem, akik addig teljesen ki voltak szolgáltatva a család fő önkényének.⁴

Ezek a törvények és az egyháznak adott nagy szabadság azután oda vezetett, hogy pár év alatt bámulatos változáson ment át a római birodalom. A püspökök, papok és szerzetesek fölszabadulva az első három század nyomasztó légköréből, szinte az apos-

¹ Cod. Theod. IX. 3, 1. sköv. tit. 40, 2.; u. o. VIII. 15. 1.; Vict. Sen. Epit. c. 4. és Sozom. I. 7. 8. (id. Hergenröther : Handbuch . . . I. 534.¹)

² L. erről irod. Hergenröther : i. m. 543.⁴

³ Konstantin saját vagyonából tápláltatta a leleneket. (Cod. Theod. XI. 27, 1. de alim. — id. Hergenröther : i. m. 533.³)

⁴ Ezen adatokat Hefele-Knöpfler : A kath. egyháztört. tankönyve I. 112. sköv. o. és különösen Hergenröther : Handbuch d. allg. Kirchengesch. I. 533. sköv. o. találjuk hővebben.

tolok buzgalmával vetették bele magukat a munkába és megjelentek mindenhol, ahol szegénység, betegség vagy más földi szenvedés nyomorgatta «testvéreiket», akiket addig mindenki került, mindenki megvetett, akikről pedig ők tudták, hogy azok is ugyanegy Atyának gyermekei.¹ Maguk a pogányok is, elfogultságuk dacára, megilletődve nézték ezt a sajátságos jelenséget és a jobb-érzésűeket utánzásra is indította a keresztények példája. Hitehagyott Julián császárról (361—363) följegyezték, hogy ő a kereszténységnek ezen emberbaráti intézményeit föl akarta venni a pogányságba épen azért, mert ezek hatottak leginkább vonzólag a pogányokra. Így akarta új vérrel megtölteni a már végsőket hörgő pogányságot.² Nem sikerült neki. Mi nem csodálkozunk ezen, mert jól tudjuk, hogy pogány lelkülettel keresztény felebaráti szeretetet gyakorolni nem lehetett akkor sem és nem is lesz lehetséges soha. Azért ő is és még nagyon sokan kénytelenek lesznek beismerni, hogy «győztél galileai!»

Lássuk most már főbb vonalaiban ennek az időszaknak tárgyunk körébe tartozó jelenségeit.³

Szerzetes kommunizmus.

Remeteségből szerzetesség.

Az isteni gondviselés azért engedi meg a rosszat, hogy abból is jót fakasszon. Isten, a végtelen szeretet, minden látszólagos rosszat itt a földön az emberiség javára fordít. Krisztus Urunk is azért engedte meg, hogy az általa alapított egyház három századon át üldözéseknek legyen alávetve, mert tudta, hogy ebből sok-sok jó fog származni. Már eddig is nem egy ilyen jó eredményt tapasztalhattunk, de talán nem lesz túlzás, ha azt mondjuk, hogy az

¹ A világi törvény nagyban elősegítette ezen tevékenységüket. (V. ö. Cod. Theod. IX. 38, de indulg. crim. 3. 4. 6—8. ; u. o. XI. 3, 7. ; Cod. Just. I. 4, 3. 22. 23. 27—30. 33. — id. Hergenröther : i. m. I. 534.⁶)

² Ep. 49. és Naz. Or, 5. c. Julian. II. (id. Hergenröther : i. m. I. 637.⁶)

³ Irodalom : Doisy : Histoire de la charité pendant les prem. siècles. Paris, 1848. ; Chastel : Études hist. sur l'influence de la charité durant les prem. siècles chr., u. o. 1853. ; Champagny : La charité chret., u. o. 1854. ; Tollemer : Des origines de la charité cath., u. o. 1863. ; Perin : Über das Reichthum in der christl. Gesellschaft. Regensburg, 1866. (id. Hergenröther : i. m. I. 637.⁶)

üldözéseknek egyik legszebb kivirágzása a remete-, majd a szerzetesi élet keletkezése és kifejlődése lett.

A szerzetesség terebélyes fájának magvát a remeteség alkotja. Igazságtalanság volna az olvasóval szemben, ha erről — mert egész szorosán nem tartozik a tárgyhoz — nemoznánk legalább egypár szót, ami a következők megértésére föltétlenül szükséges.

Szent Pál remete.

A Decius (249—251) vagy a Valerianus (253—260) császár által előidézett üldözés alatt menekült e szent férfiú a sivatagba. Sokan megtették ezt akkoriban, nem mintha féltek volna a vértanúságtól, de nem tartották magukat elég erősnek és féltek, hogy a kínzások között netalán megtagadnák hitüket. Ezek lettek a remeték. Pál előkelő thebaisi család sarja volt; fiatalkorában a görög és egyiptomi műveltséget is elsajátította. Gazdag örökségre tévén szert, megijedt, hogy sógora emiatt irigységből elárulja az üldözőknek, ezért odahagyva mindenét, messze a világ forgatagától a sivatag egy elhagyott barlangjában ültette fel tanyáját.

A következmények megmutatták, hogy nem volt oka félni az üldözéstől, mert lelkében olyan természetfölötti erő lakozott, amely a mostani ember előtt szinte lehetetlennek látszó önmegtagadásokra képesítette őt. 60 évig élt itt a sivatagban, egyedüli élelme az a fél kenyér volt, melyet a legenda szerint mindennap egy holló által küldött az Úr szolgájának. Ruházatát palmarost alkotta, életmódja pedig munka és imádság volt. 113 éves korában fölkereste őt a 90 éves szent Antal, amely alkalommal a holló egész kenyeret hozott táplálásukra. Ép jókor érkezett meg szent Antal, mert Pál már halálán volt. Halála után sírját a sivatagból előtörtető két oroszlán ásta meg, ide temette Antal a szent remete földi maradványait.

Ilyenek voltak a remeték.

«E művecske végén — írja szent Jeromos — kérdezzük csak meg azokat, akik nem ismerik az ő örökségüket (t. i. az örök boldogságot), akik házaikat márványba öltöztetik, akik halomra gyűjtik a vagyont: ennek a ruhátlan öregnek mi hiányzott? Ti kristályból isztok, ez tenyeréből elégitette ki a természet követelményét. Ti tunikáitokba aranyat hímeztetek, ennek még olyan sem volt, mint rabszolgáitok silány ruhája. Ellenben ennek a szegénynek számára nyitva a paradicsom, titeket aranyosakat pedig a gehenna fog befogadni. Ő, bár mezítelen volt, megőrizte Krisztus köntösét, ti selyembe öltözve elvesztettétek azt. Pál nyomorult homokkal elhantolva fekszik a dicsőséges feltámadásig, titeket kőoszlopokkal terhes síremlékek nyomnak, melyek javaitokkal együtt fognak elhamvadni. Kérlek benneteket, legalább gazdagságotokat, melyeket szerettek, kiméltétek! Miért göngyölítetek halottaitokat is aranyos ruhákba? Miért nem szűnik meg a

kérdés legalább a gyász és könnyek között? Vagy talán a gazdagok tetemei csak selyemben tudnak elrothadni?

Kérlek, aki ezt olvasod, emlékezzél meg a bűnös Jeromosról, akinek ha választást engedne az Úr, sokkal inkább Pál köntösét választaná az ő érdemeivel, mint a királyok biborát büntetéseikkel.»

Igy fejezi be Jeromos szent Pál remete életrajzát.¹ Így fejezem be én is.

Szép élet volt a remeteélet, üdvös dolog volt a világi gondoktól megszabadulva, egyedül Istennek és a lélek tökéletesítésének élni, de mégsem volt tökéletes élet! Szent önzés volt ugyan, de mégis csak önzés, amit maguk a remeték is hamar észrevettek. Azért nem sokkal azután, hogy az első benépesítették a sivatag barlangjait, már érezhetővé vált közöttük az a törekvés, miként lehetne azt a sok lelki jót, amit az ima, elmélkedés és munka magával hoz, másokkal is megosztani. Ebben a törekvésben kell keresnünk a szerzetesség csiráját.² Hogy az átmenet miként történt, arra nézve álljon itt szent Antal rövid életrajza.

Szent Antal apát.

Gallus császár uralkodása alatt született (251—253) Comában (Heraclea mellett) gazdag keresztény szülőktől. Már gyermekkorában buzgó keresztény volt, amit az is mutat, hogy a többi gyermekek romlottsága miatt nem akart iskolába járni. Nem is tudott olvasni sem,³ de hallomás után az egész Szentírást kívülről tudta. Evagrius szerint egyszer egy bölcselő megkérdezte tőle, hogyan tud megélni az olvasás vigasztalása nélkül, mire a szent azt felelte: «Az én könyvem a nagy természet, amely mindig jelen van, amikor Isten szavait olvasni akarom.»⁴ 18 éves korában árvaságra jutott és saját életének fönntartása mellett még kis nővéréről is gondoskodnia kellett. Egy szentbeszéd alkalmával Krisztus Urunk ismert

¹ Vita s. Pauli (M. L. 23, 17—30.) L. még Helyot : Hist. des ordres monastiques I. 67—73. ; Montalembert : Die Mönche des Abendlandes I. 62. sköv. o. ; Schiwitz : Das egypt. Mönchtum . . . (Archiv für kath. Kirchenrecht 78, 453. sköv. o.) és Bardenhewer : i. m. III. 80. o.

² Epiphanius ugyan azt írja, hogy Marcion fiatal korában Sinopében szerzetes volt. Ez a II. század első fele volna. Alighanem Epiphanius tévedett. Különben talán a szerzetességhez hasonló pogány bölcséleti társaság tagja lehetett Marcion. (Haer. 42, 1. — M. Gr. 41, 695.)

³ Így szent Ágoston : Doctr. Christiana.

⁴ Socr. H. E. IV. 23. (M. Gr. 67, 518.) ; de szent Athanáz : Vita s. Antonii (M. Gr. 26, 835—975.) azt írja, hogy csak a görög irodalmat nem ismerte. (L. Fleury II. 417. ; Bolland. jan. 17. és Tillem. : Memoire pour l'hist. Eccl. VII. 66. o.) ; szent Jeromos pedig azt mondja róla, hogy hét levelet is írt, melyek közül legnevezetesebb az arsenoitákhoz szóló. (De viris illustribus c. 88. — M. L. 23, 731.)

szavai: «Ha tökéletes akarsz lenni...» annyira meghatották, hogy egész vagyonát elosztotta a szegényeknek, csak nővére részét tartván meg az atyai örökségből. Mikor pedig egy más alkalommal azt hallotta, hogy «ne gondoljatok a holnapra», mindent otthagyt és aszkéta, vagyis remete lett. Sorra látogatta a többi remetét erényeiknek elsajátítása végett, mindazonáltal igen sokat kellett küzdenie a kísértések ellen, melyek olykor annyira gyötörték, hogy az ellenük való küzdelemben eszméletét is elvesztette. De az ima és böjt fegyverével győzött. Naponkint rendszeren csak egyszer evett napfölkelte után, de akkor is csak sós kenyeret és vizet ivott hozzá, de néha csak minden második nap evett, sőt volt eset, hogy négy napig is kitarzott a böjtölésben. Fekhelye a pusztai föld volt. Így élt 15 évig, azután egy elhagyott kastélyba húzódott, ahol évenként kétszer a tetőn át dobták be neki barátai a szükséges kenyeret; itt ismét 20 évet töltött.

Ekkor már bámulóinak száma, akik szerették volna példáját követni, annyira megszorodott, hogy be akarták törni a kastély ajtaját. Végre a sok könyörgésnek engedve, kilépett elzárkózottságából, miáltal tulajdonképpen meg is kezdődött a szerzetesi intézmény: a közös életű remeteség (*κοινὸς βίος*, innét nevük: coenobiták). Ez 305 táján történt. Követői részint a Nilus keleti partján maradtak Pisper táján, részint nyugaton Arsinoë környékén.

Eközben kitört az utolsó keresztényüldözés. Szent Antal vértanúságra vágyódván, 311-ben elhagyta a sivatagot és Alexandriába ment. Nem akarta önmagát kiszolgáltatni, csak a börtönben látogatta a hitvallókat, a bíró előtt bátorította őket és a vesztőhelyre is elkísérte a hit hőseit. Minden tilalom ellenére megtette az irgalmasságnak ezen lelki és testi cselekedeteit és csodálatosképpen Isten mégis megmentette őt, életben maradt. Az üldözés megszűntével visszatért a sivatagba a Vörös-tengertől egynapi járásnyira emelkedő Kolzim-hegyre. N. Konstantin császár nagyon tisztelte e szent férfiút barátjának tekintette és levelet is írt neki. Szent Antal folytonosan munkálkodásra serkentette tanítványait, mert sem magánál, sem másoknál nem tűrte meg a téllenséget.¹ Bár mindennél jobban szerette a magányt, nem volt e tekintetben önző. Ha úgy érezte, hogy szükség van rá, nem habozott a küzdőtérre lépni. Így az ariánok ellen való küzdelemben ismét Alexandriában találjuk szent Athanáz mellett. 356-ban halt meg 105 éves korában.²

Szent Antal tanítványainak a száma nagyon hamar megszorodott, annál is inkább, mert követői közül igen sokan elérték mesterük tökéletességét és így ezek példája ismét szélesebb körben

¹ Sozom. : H. E. I. 13. (M. Gr. 67, 895.)

² Szent Athanáz és Jeromos művein kívül l. még Helyot : i. m. I. 74—81. ; Montalembert : i. m. I. 59. ; Schiwitz : i. m. 78, 473.

terjeszté tovább e szent intézményt. Bármily tanulságos volna e férfiak egyik-másikáról bővebben is megemlékezni, ezt nem tehejük meg, hogy ne térjünk el tárgyunk főgondolatától.¹ Csak egy két nevet említünk itt föl. Szent Hilarion² volt a szerzetesi intézmény elterjesztője Palaestinában (laurák),³ a két Macarius,⁴ Ammonius pedig a Mareotis-tótól délre Scetis körül a nitriai hegyen alapította a híres laurát.⁵

Ha ezeknek az embereknek az életét megfigyeljük, azt kell észrevennünk, hogy itt a legteljesebb *igénytelenségről* és *a saját akaratáról való lemondásról* van szó. Ezt meg kellett állapítanunk, mert ez az a két erény, amelyre a kommunizmust föl lehet építeni.

Ezekután áttérhetünk az első monostor megalapítójára.

Szent Pachomius.

Pogány szülők gyermeke volt. 292 körül született, de már fiatal korában sem szerette a bálványokat. 20 éves volt, mikor Maxentius seregében szolgálván megismerkedett a kereszténységgel. A háborúból visszatérvén megkeresztelkedett és kiment a sivatagba Palaemon remetéhez, hol 314 körül ő is remetévé lesz és együtt imádkozik és dolgozik mesterével. Ennek halála után hozzácsatlakozik János nevű fivére is és ezután már együtt működnek. Munkálkodásuk gyümölcsét a szegényeknek adják, semmit maguknak meg nem tartanak. Ruhájuk a legegyszerűbb volt és életmódjukat jellemzi, hogy Pachomius csak állva aludt cellájában, még csak a falhoz sem támaszkodott.⁶

¹ A szerzetességről is csak a közös élet szempontjából és a társadalomra való hatásokról fogunk tárgyalni, többi vonatkozásaiban ismertnek tételezzük föl ezt az intézményt.

² Jeromos : Vita s. Hilarionis (M. L. 23, 29—54.); Sozom. : H. E. III. 14. (M. Gr. 67, 1075.); Montalembert : i. m. I. 89. o.

³ Ezekről l. Helyot : i. m. I. 164. (szent Chariton?); λῆροςz tág térséget vagy útát jelent szószerint.

⁴ Socr. H. E. IV. 23. (M. Gr. 67, 515.); Sozom. : H. E. III. 14. (u. o. 1067.); Hist. Laus. c. 19. 20. (M. Gr. 34, 1045.) és Rufinus : Vitae Patrum 28. (M. L. 21, 449.) stb.

⁵ Socr. : i. h. (M. Gr. 67, 510.); Sozom. : H. E. I. 14. (u. o. 899.); Athanas. : Vita s. Ant. (M. Gr. 26, 930.); Hist. Lasiaca c. 8. (M. Gr. 34, 1023.); Rufinus : i. m. 30. (M. L. 21, 455.) stb.

⁶ Bár meglehet, hogy ezt a momentumot a régies történetírás túlzásának kell tulajdonítanunk, de viszont nem teljesen lehetetlen, hiszen a nemrég lefolyt háborúban még az is megtörtént, hogy kimerült katonák menetelés közben aludtak !

János halála után fogott hozzá Isten rendelése folytán a kolostor építéséhez Tabennä szigetén, ahol követőinek száma nemsokára százra emelkedett. A remeteszövetségeket: laurákat, ezzel a monostor-épületben cellákban lakó szerzetesek váltják föl, de azért az új mellett az előbbi életmód is sokáig fennmaradt. Lényeges különbség nem lévén köztük a továbbiakban nem tekintjük őket külön intézmény gyanánt, hanem monostor alatt az egy főnök alá tartozó szerzetes-csoportot fogjuk érteni, akár külön barlangokban vagy sátrakban elszórtan lakjanak is, akár egy földél alatt.

Szent Pachomius az első azonkívül, aki szerzetesei számára szabályokat adott. A régiek szerint ezeket a szabályokat az égből kapta Pachomius.¹ Azonban annyi bizonyos, hogy nagyon katonás szellem és szigorú fegyelem hatja át azokat, úgy hogy méltán lehet feltételeznünk, hogy összeállításuknál Pachomiusban a lelki embert a régi katona is befolyásolta.² Ezeknek a szabályoknak alapján szervezkedtek azután az első szerzetesek és mint látni fogjuk, tulajdonképpen ezek alkotják a későbbiek reguláinak magvát és lényegét is, természetesen a szükséges módosításokkal a különböző hely-, idő- és körviszonyoknak megfelelően.

Hatoljunk egy kissé bele ezeknek a monostoroknak belsejébe és tanulmányozzuk, hogy milyen is volt ez a szent kommunizmusnak nevezhető életmód. A lelkületet, mint tudjuk, a remetességből hozták magukkal a szerzetesek, ezt azután a közös élethez alkalmazva külső keretekbe kellett foglalniok, nehogy az egyes egyedek érdekkörei egymással összeütközésbe jutva a rend és kölcsönös béke fölboruljon. Ezért volt szükséges a regula.

Pár nap Tabennä szigetén.

Tikkasztó a hőség, mikor hosszas fáradságos út után végre eljutunk a Nilus partjára. Dereglyénk kiköt Tabennä szigetén és itt a pálmaligetek közt nemsokára megpillantjuk Pachomius monostorát. Több épületből álló tanyához lehetne az egészet hasonlítani, de már így messziről is föltűnik az a rend, amellyel e házak egymáshoz csoportosulnak. Amint közeledünk, mindinkább kibonta-

¹ Sozom. : H. E. III. 14. (M. Gr. 67, 1070.)

² Igaz ugyan, hogy azok a regulák, melyeket ismertetni fogunk, már bővitve adják Pachomius eredeti rendelkezéseit, mert Jeromos kb. egy fél századdal későbbi állapotról tudósítja a nyugatiakat, kiknek kérésére Pachomius szabályait latinra fordította.

kozik előttünk ez a sajátságos kép. Már meg is tudjuk számlálni a házakat, kb. 30 vagy 40 jó nagy épületből áll a szerzetes-városka, amelyet a maga egészében fal vesz körül. Kopogásunkra kinyílik a kapu és mi belépünk. Mikor megtudják, hogy utasok vagyunk, első dolguk, hogy sietve hozzák elénk, amit csak jót tud előteremteni a legközelebbi ház éléstárából az osztó-testvér (dispensator): tejet, mézet, datolyát stb. Azután egy tágas külön épületbe vezetnek és miután lábainkról lemosták a hosszú úton rátapadt port, barátságosan biztatnak, hogy maradjunk náluk, ameddig csak jól-esik.¹ Már többen is vannak itt utasok, vándorok, kereskedők, szegények, mind férfiak, mert a nők számára ismét külön épületet építettek a jó szerzetesek.²

Nemsokára visszajönnek azok, akik oly szívesen fogadtak és nagy alázattal jelentik, hogy a monostor atyja nemsokára föl fog keresni bennünket. Nem kell sokáig várakoznunk, tiszteletreméltó öreg férfiú lép elénk és Krisztus nevével üdvözlő minket. Ruházata olyan, mint a többi testvére, csakhogy sokkal kopottabb. Ősz fejét durva csuklya fedi,³ vállain kecskebőr-köpeny⁴ és sovány karjai meg lábai kilátszanak az ujjatlan térdigérő ingből,⁵ lábain pedig fából készült sarúk vannak. Botra támaszkodva indul meg előttünk, hogy kérésünkre megmutassa a kolostor belsejét. A szerzetesek épen munkában vannak,⁶ tehát annál zavartalanabban nézhetünk szét a monostorban. A tiszteletreméltó atya elmondja, hogy minden házbán 40 szerzetes lakik egy-egy előljáró (praepositus) vezetése alatt, három vagy négy ház egy szövetséget alkot (tribus) azon célból, hogy a munkát egymás közt megosszák. Ezek vagy együtt mennek dolgozni, ha sürgős a munka, melyet az atya rájuk bíz, vagy hetenkint fölváltva. Közben benézünk a cellákba; könnyen megtehetjük, hiszen még rezesz sincs ajtajukon.⁷ A szerzetesek nem félnek a rablóktól,

¹ Ezt az épületet xenodochiumnak nevezik (vendégfogadó), erről és más hasonló intézményről később külön fejezetben lesz szó.

² A regula úgy szól, hogy ha nők jönnek, nagy tisztelettel és elővigyázattal kell őket a férfiaktól jól elkülönített helyre befogadni.

³ Cucullus.

⁴ Melote.

⁵ Lebitonarium; ezenkívül még egy vászonköpeny egészítette ki ruházatukat. (Jeromos: Praef. in reg. s. Pachom. — M. L. 23. 67.)

⁶ Akik olyan szívesen fogadtak, azok az ebédkészítésre elfoglalt testvérek (ministri) voltak. Ezeken kívül csak a nagyon öregek és betegek voltak otthon.

⁷ Ezt írja Helyot a VI. századbéli híres Sabas-laura szerzeteséről is. (i. m. I. 168. o.)

nincs is okuk rá. A cellákban mindössze egy gyékény (psiathium) alkotja az egész bútort, azonkívül egyik sarokban ott látjuk a botot, inget, csuklyát, kecskebőrt meg a vászonköpenyt, amit a munkára nem vittek magukkal. Némely cellában egy-két könyvtekercs is található.

Egyszerre szabályos léptek zaja hallatszik és mi sietve vonulánk félre, nehogy jelenlétünkkel a szerzeteseket megzavarjuk. Idős szikár férfi jön elől kezében kapával, utána párosával a szerzetesek. Egy szót sem váltanak egymással,¹ behúzódik kiki cellájába.² Pár perc múlva jönnek a hetes testvérek (hebdomadarii) és mindegyiktől összeszedik a munkaeszközöket, azután a szertárba viszik azokat és ott elrendezve mindent a maga helyére, az atyához sietnek és várják rendelkezését.

Hirtelen trombitaszó harsan föl és az egész monostor zúgó méhkashoz lesz hasonlónvá. Étkezésre gyűlnék össze a szerzetesek. Mi kivételesen engedélyt nyerünk az atyától, hogy végignézhessük ebédjüket,³ a többi vendég a szálláson kap enni, mi a szerzetesekkel étkezünk. Az imádság befejezése után⁴ a testvérek leülnek és csuklyájukat fejükre húzva türelmesen és szóttanul várnak. Nekünk mindjárt föltűnik, hogy néhányan állva maradnak. Nagyon szeretnők megkérdezni ennek az okát, de nem szabad szólani, annál kevésbé, mert a hetes testvér az asztal végén már a Szentírásból olvas, azaz csak úgy gondoltuk, hogy olvas, mert nemsokára észrevesszük, hogy kívülről mondja⁵ szent Pálnak a korinthusiakhoz írt első levelét. Épen ott tart, hogy «e világ gyöngéit választá ki az Isten, hogy megszégyenítse az erőseket».⁶ Alig tűnődünk el a hallottak fölött, mikor nyílik az ajtó és nagy szégyenkezve egy elkésett testvér jön be. Nem megy a helyére, hanem az előljáró elé és mélyen meghajolva várja a büntetést. Őneki is állva kell maradnia egész ebéd alatt. Most már tudjuk, hogy a többiek is

¹ Csak elmélkedniük szabad vagy szent dolgokról halkan beszélgetniük.

² Helyot szerint hárman laktak egy cellában, de ez Jeromos leírásából nem tűnik ki.

³ Másnak csak imádkozni szabad a testvérekkel együtt.

⁴ A már említett szent Hilarion szerint «átkozott, aki előbb keresi a test táplálékát, mint a lélekét».

⁵ Minden szerzetesnek kellett tudnia írni és olvasni, valamint a Szentírásból legalább a zsoltárokat és az Újszövetséget kívülről.

⁶ I. Kor. 1, 27. — Amit a mai műveltségére és tudományára (?) gögös ember nem tud megvalósítani, azt ezek az igénytelen és alázatos szerzetesek már majd 2000 év óta gyakorolják.

büntetésből állanak. Eközben már behozták nagy cserépedényekben a füstölő borsófőzeléket, amit azután a felszolgáló testvérek (ministri) szétosztanak a szerzetesek között. Itt ismét az tűnt föl nekünk, hogy néha fiatalabbaknak látszó testvérek előbb kapták az ételt az öregebbeknél. Később megtudtuk, hogy ebben nem a kor, hanem a szerzetben eltöltött idő a mérvadó náluk.

Őszintén szólva, nem sokat tudtunk enni a főzelékből, mert a lehető legegyszerűbben volt elkészítve.¹ Szerencse, hogy sós kenyeret kaptunk hozzá és így ezzel kissé ízeesebbé tehetjük. Mikor a sőt lekapartuk kenyerünkről, ez a szokatlan eljárás észrevehető föltűnést keltett a szerzetesek közt, de az előljáró egy pillantása elég volt a nyugalom helyreállítására. Egy baj azonban mégis történt ügyetlenségünk folytán, mert a hetes beleakadt a Szentírásba. Megkorholta az atya és más folytatta a félbehagyott előadást: «Az érzéki ember azonban nem fogja föl, ami az Isten lelkétől származik, mert az balgaság neki és nem képes megérteni, mivel azt lelkiképen kell megítélni... Mi azonban Krisztus értelmével birunk».² Mi javában vártuk az ebéd folytatását, de nagy meglepetésünkre int az előljáró és mindenki egyszerre fölkel,³ imádkozunk, tehát vége az ebédnek. A főzeléken, sós kenyéren és vizen kívül nincsen semmi! Bizony megbántuk, hogy nem maradtunk a vendégek és szegények között, mert azok még datolyát is kaptak, sőt ha betegek lettünk volna, bor is jutott volna nekünk. Azonban ilyen egészséges táplálkozás mellett nehéz megbetegedni. Ebéd után⁴ a szerzetesek a templomba vonultak és zsoltárokat énekelve imádkoztak, az előljáró pedig kiosztotta az ebédet a felszolgáló testvéreknek, mert elvük volt, hogy senki önmagának nem oszt s ami maradt, azt vissza kellett adni.⁵

Mikor őszintén elmondtuk tapasztalatainkat az atyának, akkor jószágon az kérdezte tőlünk, hogy mit szólnak azokhoz a testvérekhez, akik még ezenfölül külön böjtölnek. Az ilyenek ugyanis celláikban maradtak és kenyeret, sőt és vizet kaptak csupán.⁶ Nem

¹ Ezt következtetjük a 76. regulából: «Aki főz, meg ne kóstolja az ételt, mielőtt a testvérek esznek».

² I. Kor. 2, 14. sköv.

³ Engedély nélkül senkinek sem volt szabad kimennie.

⁴ Az ebéd akkoriban késő délután, estefelé volt.

⁵ 35. regula: «A főlshzolgálók azon kívül, ami közösen készül a testvéreknek, semmi mást ne egyenek, sem más ételeket ne merjenek maguknak készíteni».

⁶ Mindenki ehett vagy böjtölhetett, amint akart.

volt időnk hosszabb ideig beszélni vele, mert már várták az egyes házak előljárói. Szombati nap lévén ugyanis, a végzett munkáról kellett számot adniok. Egyik elmondta, hogy mennyire van a munka a szántóföldeken, másik a szőlőmunkákról számolt be. Hozták az elkészült gyékényeket, kosarakat, sarúkat stb. Ugyanis az egy házban lakók mind ugyanazt a mesterséget űzték és ilyenkor szolgáltatták be a raktárba a munka gyümölcsét, amiről azután az osztótestvér pontos lajstromot készített. Nem birtuk bevárni ennek az eljárásnak a végét, azért elbúcsúztunk és szállásunk felé mentünk. Amint egy ház mellett elhaladunk, belülről jajgatást hallunk és vessző suhogását. Akisérő testvér hamar fölvilágosít, hogy itt a növénydek laknak, akiket ép most szoktat bele a nevelő testvér a szabályokba. Különben, mondja, nyugodtak lehetünk, hogy ez a gyermek megérdemelte az alkalmazott fenyítéket, mert egyrészt a nevelőségre csak a legbölcsebb szerzeteseket választják, másrészt a regula szerint «aki igazságtalanul ítél, azt mások igazságosan fogják elítélni».¹

Az esti imádság után elcsendesült minden a monostorban, mert tovább fönnmaradni az előljáró engedélye nélkül még ima céljából sem szabad. Mi is leheveredtünk gyékényeinkre és csakhamar elnyomott az álom mindnyájunkat. Észre sem vettük, hogy éjfélkor a jámbor szerzetesek ismét imára gyűltek össze. Mi bizony még a reggeli trombitaszóra is alig birtuk az álmodat kidörzsölni szemeinkből. Hiszen nem is igen virradt még; alighogy az első kakas megszólalt, már talpon volt az egész monostor népe. Hosszú kettős sorokban jöttek a templomba, még pedig csuklya és kecskebőr nélkül, csak ujjatlan tunikájukba öltözve, így vettek részt a Szentmisén és így járultak mindnyájan a szent áldozáshoz is. Az istentiszteleten az előljáró beszélt. Egyszerű, keresetlen szavait mindenki nagy figyelemmel hallgatta, aki netalán elszundított volna, annak föl kellett állnia. Szentmise után a szerzetesek összegyűltek és a hallottakról kezdtek beszélgetni és vitatkozni, de nem győztük eléggé csodálni azt a rendíthetetlen türelmet, amellyel egymás véleményét fogadták. Itt látszott meg igazán, mennyire uralkodott lelkük indulataik és érzelmeik fölött. Emberek voltak ezek a szó nemes értelmében, nem emberszabású állatok!

De nem is egykönnyen fogadtak be maguk közé valakit. Mi is láttunk a kapu előtt álldogálni pár embert, akik szerzetesekké akartak lenni. Ezekhez mindennap kimentek az atya megbízottai

¹ 174. regula.

és vizsgálták szándékukat és körülményeiket, hogy tudnak-e imádkozni, nem tettek-e valami rossz fát a tűzre stb., de a legfőbb kérdés az volt: «meg tudja-e vetni saját vagyonát?» Mikor minden tekintetben alkalmasnak mutatkozott valaki, akkor meg kellett tanulnia előbb a szabályokat és csak ezután léphetett be a monostorba, ahol háromévi előkészület után¹ bocsátották a testvérek közé. A szóbeli tanításnál fontosabb volt itt az előjárók példája, mert a szabályok különösen a lelkükre kötik ezeknek, hogy elsősorban ők óvakodjanak a bűnöktől, mit ha nem tesznek, Isten különös büntetését vonják magukra.²

De hogy visszatérjünk az események elbeszélésére, egész vasárnap részint imádsággal, szent énekekkel vagy komoly beszélgetésekkel telt el. Az étkezés sem sokban különbözött a hétköznapiétól, legfeljebb, hogy mi már ekkor jobbnak láttuk a vendégek ebédjén való részvételt.

Másnap reggel az istentisztelet után szokásos tanulságos eszmecserének a hetes megjelenése vetett véget, aki a szerszámokat, könyveket stb. hozta s átadta az előjárónak az atya rendelkezését a napi munkát illetőleg. Mindenki szó nélkül fogta a neki kiosztott szerszámot és senki sem érdeklődött kíváncsian, hogy miért és hová mennek dolgozni. Senki sem maradt otthon a betegeken és öregeken kívül. Amelyik házra nem jutott munka, annak népe fölhasználta az ilyen alkalmat és a Nilushoz kivonulva a ruhák mosásával foglalatoskodott. Pár perc múlva a monostor ismét csöndes volt. Szerettük volna megnézni, hogy miképpen munkálkodnak, azért hamarosan útra kelve, utánuk mentünk. Bámulatos kép tárult elénk. Amerre a szem ellátott, mindenütt munkáscsoportok népesítették be az egész környéket. Mint a hangyák, úgy mozogtak itt is, ott is és el sem tudtuk képzelni, hogy honnét ez a sok ember. Természetesen ezek nemcsak a tabbenäi kolostor lakói voltak, de ezt akkor még nem tudtuk.

Az egyik csoporthoz közeledünk, ezek éppen csatornaépítéssel foglalkoztak. Előjárójuk, akiről csak úgy csurgott a verejték,³ megmagyarázta, hogy egy egészségtelen mocsarat csapolnak le és területét termékeny szántóföldre fogják változtatni. Máshol fát vágtak

¹ Így Helyot.

² A gondatlan előjáró büntetése a letétel volt és természetesen a nyílvános bűnbánat is.

³ Mert a regula azt mondja, hogy az előjárók is dolgozva adjanak példát és ne terheljék túl munkával alattvalóikat.

a testvérek és azt szállították a Nilus partjára. Épen mikor oda-érkeztünk, az egyik szerzetesnek egy szálla belefűrődött a karjába. A szabályzat szerint rögtön ott termett az előljáró és kihúzta, a többiek egy pillanatig sem hagyták abba a munkát. Aki már nagyon kimerült, annak az előljáró megengedte, hogy kissé leülhessen. A gyengébbeknek azután este elengedték az imádságot. Tovább folytatva utunkat, a pálmaligetek közé érkeztünk; itt is serényen folyt a munka. A datolyaszedő szerzetesek beszélgettek egymással. Kíváncsiak voltunk, hogy mi lehet az, ami annyira érdekli őket. Csakhamar megtudtuk, hogy nem a datolya édességéről és zamatarjáról folyik a szó, hanem az egyik tapasztalt szerzetes épen Arius tévedésének oktalanságáról iparkodott meggyőzni ifjabb társait. Az idősebbek lent a fák alatt a lehullott szemeket szedegették össze és gyűjtötték a pálmák tövéhez. Meglepett bennünket, hogy senki még csak egy szemet sem kóstol meg a gyümölcsből. Odamentünk az előljáróhoz (ebben ugyanis már tapasztalatunk volt: aki a legalázatosabb volt és a legtöbbet dolgozott, az volt az előljáró) és megkérdeztük ennek az okát. A szabály így írja elő, ez volt a felelet.

Visszatértünkben kezdtünk csak komolyan gondolkozni a látottak felett. Ilyen nagy teljesítmény mellett ily kevés ellenszolgáltatás. Ez a bámulatos igénytelenség és ez a kitartó szorgalom, hogyan férhet össze? És sehol egy zúgolódó szót nem hallottunk. Mosolyogva hallgatta végig beszédünket az atya és azután fölolvasta a regulának idevonatkozó rendelkezését: aki zúgolódik, az ötszöri intés után a betegekhez kerül «és itt munka nélkül nyeri táplálékát mindaddig, míg csak az igazság fölismerésére vissza nem tér.» Csodálatos pszichologia! Míg más kisebb hibákért és bűnökért bőjt, vezeklés, elkülönítés, sőt vesszőzés is kijárt, ezért a nagy bűnért ilyen egyszerű lelki büntetés. Azóta sem becsülte meg az emberben senki ennél jobban az embert.

Közben hazaérkeztek a munkából a szerzetesek. Új szegények és új vendégek is érkeztek ismét, a környékről betegeket is hoztak és Isten nevében a szerzetesekre bízta ápolásukat. A vendégek között volt az egyik ifjú szerzetes nagybátyja is. Az előljáró rögtön megengedte, hogy a szerzetes beszélhessen vele, csak arra figyelmeztette, hogyha esetleg a nagybácsi valami ételfélét hozott volna neki, akkor ne feledkezzék meg a szabályokról. Úgy is történt, a szerzetes sietett az étellel a kórházba s miután evett, a maradékot elosztotta a betegek és szegények között. De nem is igen lehetett

jó étvágya, mert szomorúan jött vissza előljárójához és jelentette, hogy rossz hír érkezett hazulról, édesatyja súlyos beteg. Az előljáró mindjárt intézkedett, hoztak a raktárból ruhát és élelmet az útra, elővezettek két szamarat és a szerzetes egy másik társával együtt, kit az előljáró kijelölt, útra készült. Mielőtt elindult volna, az atyához járult áldásért. Ez igazi atyai szeretettel figyelmeztette, hogy szerzetesnek útközben sem illik magányosokhoz szállni, hanem templomba, vagy szerzetesekhez menjen és ha rokonainál étkezik, ott is csak annyit egyék, amennyit a szerzetben szokott. Az útra kapott élelemnek maradékát pedig visszatérte után szolgáltatassa be az előljárónak.¹ Azután megcsókolta, megáldotta és útra bocsátotta. Mikor az ilyen szerzetes visszatért, nem volt szabad elmondania, hogy mit látott a nagyvilágban. Minek t. i. ezt a fenséges békét és nyugalmat a romlott világ ügyes-bajos dolgaival megbolygatni?²

A szerzetesség gyors terjedése és a szerzetesek nagy száma.

Szent Pachomius 348-ban halt meg, temetésén már kilencezer szerzetes vett részt. Az a nagyszerű életmód, amely az első szerzeteseket jellemezte, nagy vonzóerővel volt a jobbérzésű emberekre, úgy, hogy egyik monostor a másik után épült. Még szent Pachomius építteti a másodikat Baumban, amelyik azután az összes pachomianus monostorok feje lett, amennyiben itt székel a főatya

¹ Mint látni fogjuk, a szerzetesnek semmi tulajdona sincs, csak használatra kapja, amit kap.

² Ezzel körülbelül ki is merítettük Pachomius reguláinak szociális vonatkozásait, amint azokat szent Jeromos előadja. (M. L. 23.) A rövidebb regulákat megtaláljuk Hist. Lausiaca c. 38. (M. Gr. 34, 1101.), ahol még azt találjuk Pachomius-ról: «Ez nagyon szerette a szegényeket és nagy volt szeretete az emberek iránt». Sozom. H. E. III. 14. (M. Gr. 67, 1070. sköv.) szerint a rövid regulákban az is benne volt, hogy aki többet eszik, az nehezebbet dolgozzék és viszont. A szerzeteseknek egyforma az életmódjuk καὶ κοινὰ πύτων τὰ πύματα: és mindegyiküknek mindenük közös. L. még Ladeuze: Etude sur le cénobitisme... 1898. és Grützmacher: Pachomius, 1896., valamint Bardenhewer: i. m. III. 83. — A szent Jeromos korabeli egyiptomi szerzetesekről l. Ep. 22. ad Eustoch. c. 35. (M. L. 22, 419. és Corp. Script. 54, 197. sköv. o.) Ekkor már tízes csoportokba voltak osztva ú. n. decanok vezetése alatt. Különösen megszaporodott a közös imádság: zsolozsma. Az oekonomus úgy gondoskodik, hogy ne legyen ok a panaszra. Különösen a betegek ne érezzék a szülői szeretet hiányát.

(főapát) és az oekonomus, aki az egész szerzetes szövetségnek anyagi vezetője volt. Ide gyűltek össze évenként Husvét ünnepére mindazok, akik az egyes monostorokban nélkülözhetők voltak, itt választották meg a tisztségviselőket is. Szent Jeromos idejében majdnem ötvenezeren gyűltek itt ilyenkor össze.¹ Bár Schiwitz szerint ez túlzás² és Ladeuze is azt hiszi, hogy talán ötezer helyett írt Jeromos ötvenezeret, mi nem látjuk indokoltnak ezt a föltevést. Ha ugyanis már 340–350 táján kilencezer,³ vagy legalább is hétezer⁴ volt tanítványainak száma, ez a szám több mint egy félszázad alatt⁵ mindenesetre többszöröződött, de fogyni semmi esetre sem fogott!

A férfiak mögött nem maradtak hátra a nők sem. Az első női kolostor alapítója szent Syncletica volt,⁶ akinek életrajzát egy szent Athanáznak tulajdonított műből ismerjük.⁷ Ebből a munkából különösen két gondolatot kell kiemelnünk. Az egyik az a magyarázat, melyet egy később is sokszor hangoztatott ellenvetésre ad a szerző. Azt mondták ugyanis, hogy a szerzetes, miután odaadta mindenét, többé nem teljesítheti az alamizsnálkodás isteni parancsát. Erre két feleletet ad: először is egy aktussal eleget tesz a szerzetes ennek a kötelességnek⁸ és azután, ha tényleg nem is, de akaratilag és szándékkal ezentúl is alamizsnálkodhat.⁹ Mint alább meglátjuk, a szerzetesek nem maradtak meg a pusztá szándéknál. A másik kiemelendő pedig egy nagy igazság: először el kell távolítani az emberek lelkéből a bűnöket, azután lehet ezek eszközét is, a vagyont.¹⁰ Más szóval ez annyit jelent, hogy *a kommunizmust csak teljesen tökéletes emberek között lehet megvalósítani*. De, hogy a nőkre visszatérjünk, Pachomius nővére is alapított számukra Tabennä mellett kolostort. Sajnos, tárgyunk nem engedi meg, hogy a többi szerzetesnőt méltóképen megemlíthessük. Örök példaképei lesznek

¹ M. L. 23, 68.

² Pachomianische Klöster im 4. Jahrh. 5. §. (Archiv für kath. Kirchenrecht 82, 233.)

³ Helyot szerint

⁴ Igy Hist. Lausiaca és Sozom. i. h., akik szerint csak Tabennäben 1400, illetve 1300 szerzetes élt.

⁵ 404-ben írta Jeromos idézett munkáját.

⁶ Helyot: i. m. I. 81. o.

⁷ Vita s. Syncleticae. (M. Gr. 28, 1488.)

⁸ U. o. c. 73. (M. Gr. 28, 1530.)

⁹ U. o. c. 18. (M. Gr. 28, 1495.)

¹⁰ U. o. c. 30. sköv. (M. Gr. 28, 1506.)

ők az eszméket megértő, azokért nemcsak lelkesedni tudó, de meg is valósító nőknek.¹

Most pár adatot kell megvizsgálnunk, amelyek meg fogják nekünk mutatni, hogy nem egészen a mai értelemben vett szerzetességről van itt szó. *Tömegmozgató intézmény volt ez*, egész falvak, sőt városok alakultak szerzetesekből és az emberek nagy sokasága követte az evangéliumi tanácsokat: a szent kommunizmusnak e három pillérét. A már eddig ismertekhez a következőket adjuk hozzá. Sozomenus egyháztörténetében Egyiptom, Thebais és Nitrián kívül már Scetisben is, Palaestinán kívül már Szyriában, Edessában is talál szerzeteseket és azoknak «mérhetetlen tömegéről» beszél. Tabennäben már háromezer szerzetesről tud és Serapion ezer tanítványát említi.² De régibb tanuink is vannak: így Palladius püspök már többször idézett *Historia Lausiaca*-ja³ és Rufinus *Historia monachorum*-ja (seu liber de vitis Patrum),⁴ melyet görögből fordított. Ezek szerint Alexandria táján kb. 2000 a szerzetesek száma. A nitriai hegy és Alexandria közt van a Maria tó, ekörül 1070, a hegyen túl pedig 5000 szerzetes él.⁵ Palladius női kolostorról is beszél 400 szerzetesnővel.⁶ Thebaisban 3000 szerzetest talált,⁷ Izidor apát pedig 1000 szerzetes atyja volt.⁸ A már említett Serapion vezetése alatt Palladius 10,000 szerzetesből álló testvérületet talált Arsinoë vidékén⁹ és Antinoi város körül kb. 2000 azoknak a száma, akik «kezük munkájából élnek és fölségesen gyakorolják önmagukat».¹⁰ Ancyrában 2000 vagy még több szerzetesnő¹¹ és Felső-Thebaisban «a szerzetesek végtelen tömege» él!¹²

¹ Hist. Lausiaca c. 6. (M. Gr. 34, 1916.) is beszél többek között női kolostorokról.

² Sozom. : H. E. VI. 28—34. (M. Gr. 67, 1370—1398.)

³ Kr. u. 400 körül íródott Lausus főtisztviselőnek ajánlva (innét a neve, I. Rauschen : Grundriss . . . 203. o.)

⁴ 410 előtt íródott (rövidítve V. P.) ; I. Rauschen : i. m. 174. o.

⁵ Hist. Laus. c. 7. (M. Gr. 34, 1021. sköv.)

⁶ U. o. c. 39. (M. Gr. 34, 1103.)

⁷ U. o. c. 48. (M. Gr. 34, 1133.) és Rufinus : V. P. 3. (M. L. 21. 407.)

⁸ Hist. Laus. c. 71. (M. Gr. 34, 1175.) és Ruf. : V. P. 17. (M. L. 21. 439.)

⁹ Hist. Laus. c. 76. (M. Gr. 34, 1181.) és Ruf. : V. P. 18. (M. L. 21, 440.)

¹⁰ Hist. Laus. c. 96. (M. Gr. 34, 1205.)

¹¹ U. o. c. 135. (M. Gr. 34, 1232.)

¹² U. o. c. 150. (M. Gr. 34, 1254.), ugyanígy Rufinus : i. m. 18. : Memphis és Babylon vidékén a «szerzetesek tömege megszámlálhatatlan».

Bár Schiwitz ezeket a számokat is túlzottaknak mondja,¹ nincs semmi okunk kételkedni valódiságukban,² mert Palladius szemtanúja volt annak, amit megírt, Rufinus pedig szintén kortárs lévén, nem feltételezhető, hogy a nyilvánosság elé mertek volna hozni ilyen adatokat, ha nem lettek volna meggyőződve hitelességükről.³

A szerzetesek felebaráti szeretete.

Ezt már az eddig elmondottakból is láthattuk ugyan, de előbbi állításainkat még egy pár érdekes adattal meg kell erősítenünk. Rufinus többször idézett művének 5. fejezetében megható példáját mutatja be ennek. Egy szerzetesvárosról ír: Oxyrynchosról, amelynek falai közül folytonosan imádság és szent énekek dallama száll az ég felé. Ez a város teljesen keresztény — írja Rufinus — ami abból látszik meg, hogy

«maguk a városi hatóságok, a város fejei, meg a többi polgárok gondosan őröket állítanak a kapuhoz, hogy figyeljék meg mikor jön valami szegény vagy utas és amint megjelenik, versengve egymással ahhoz vezetik, aki legelőször lefoglalta magának, hogy a szükségességekkel ellássa».

Azt hiszem ehhez fölőslleges magyarázatot fűzni! Ennek a városnak szent püspöke szerint 20.000 szűz és 10.000 szerzetes lakott Oxyrynchos falai között.⁴

Arsinoë vidékének a már többször említett Serapion volt a jótevője. Serapion

«sok monostor atyja — írja Palladius — és nagy testvérület élén áll, akiknek száma tízezer és nagy szétosztást eszközöl a testvérek között, mikor aratás idején mind egyszerre eléje hozzák gyümölcseiket, melyeket az aratásból nyertek, mindegyik évenként 12 atraba terményt, ami nálunk

¹ I. m. 2. §. (Archiv . . . 81, 630. o.); viszont Hergenröther szerint már 372 körül csak Egyiptomban majd 100.000 volt a szerzetesek száma. (Handbuch . . . I. 645. o.)

² Legfeljebb azt engedhetjük meg, hogy kikerekítették a számokat, úgy hogy körülbelül értelemben veendő.

³ A IV. század vége felé Eucheria zarándoknő azt írja, hogy Mezopotámiában «igen sok (plurimi) és oly kitűnő életű szerzetes van, hogy alig lehet elmondani.» (Peregrinatio Silviae 17. c. 1. — Corp. Scr. 39, 60.) Ugyanő azt is említi, hogy pl. isauriai Seleuciában igen sok férfi- és női kolostor van. (i. m. 23. c. — I. h. 69.) E vidékeken *mandrák*-nak nevezték a szerzetesházakat. (Epiphanius: Panarium, Haer. 80, 6. — M. Gr. 42, 766.) Ezért a kolostor feje: archimandrita.

⁴ Rufinus: V. P. c. 5. (M. L. 21, 408.)

mintegy 40 u. n. modiusnak felel meg:¹ és ezt a szegények használatára ő maga kiosztja, úgy, hogy azután *a körülfekvő vidéken nincs egy szűkölködő sem többé*, de még küld az Alexandriában levő szegényeknek is.²

Azonban nehogy azt gondoljuk, mintha ez talán csak egy ember különös buzgalmának esete volna, azért mindjárt hozzátesszi:

«De az előbb említett atyák az egész Egyiptomban sohasem hanyagolták el ezt a műveletet, hanem testvérületük munkájából gabonával és ruhával telt hajókat küldtek Alexandriába a szegényeknek, mivel náluk ritkán akadt olyan, aki szűkölködött volna».³

Külön fejezetet szentelhetnénk vendégszeretetüknek, de mivel e tárgyra úgyszólván többször vissza fogunk térni,⁴ azért e helyen csak a nitriai szerzetesekről emlékezünk meg, akikről Rufinus azt írja, hogy különös örömmel, szeretettel és alázattal fogadták a hozzájuk jövő utasokat: «mint a méhek, úgy rajzottak ki celláikból ételt és italt hozván» és versengtek egymással szolgálatkészségükben.⁵ A már említett zárandoknő is nagyon sokszor hálásan említi útleírásában a jó szerzetesek részéről tapasztalt szíves fogadtatást.⁶ Jellemző a szerzetesi lelkületre a következő eset. Dioclosban a Nilus partján élt egy Archebius nevű apát. Erről jegyezték föl azt, hogy egy alkalommal háromszor egymásután adta oda saját celláját a hozzá érkező vendégeknek, míg ő maga mindannyiszor újat volt kénytelen építeni magának!⁷

¹ Egy modius = 8754 liter volt, tehát fejenként körülbelül 350 liter gabonát hoztak.

² Hist. Laus. c. 76. (M. Gr. 34, 1181. sköv.) és Ruf.: V. P. c. 18. (M. L. 21, 440.)

³ Az egyiptomi szerzetesekről ugyanezt említi Cassián is: Instit. X. 22. (M. L. 49, 388. sköv.) és szent Ágoston: De moribus eccl. cath. I. 31, 67. (M. L. 32, 1339.) — Hergenröther szerint 396 körül minden egyiptomi kolostornak volt saját hajója e célra. (I. m. I. 640.)

⁴ L. bőv. «Xenodochium...» fejezetet, alább 153. sköv. o. — Egyébként már a legrégebbi szerzetesi regulák is előírják a vendégszeretetet. Pl. Makárius 20. reg.: «Vendégszeretők legyetek mindenekelőtt és ne fordítsd el szemedet vagy küldd el üres kézzel a szegényt: nehogy esetleg az Úr jövőn hozzád mint vendég vagy szegény és látván a te húzódozasodat: elítéltelessé; hanem örvendezőnek mutatkozván mindenben hüen cselekedjél». (M. Gr. 34, 967–70.); ugyanígy Sz. Serapion stb. reg. c. 8. (u. o. 971–978.) E regulák pontos keletkezési idejét nem lehet megállapítani. (L. H. Jordan: Gesch. d. altchristl. Lit., Leipzig, 1911. — 366. o.)

⁵ Hist. monachorum c. 21. (M. L. 21, 443.)

⁶ Peregr. Silviae elején és 3. c. 4. (Corp. script. 39, 40.); 5. c. 12. (u. o. 45.); 11. c. 1. (u. o. 52.) stb.

⁷ Jo. Cassianus: De coenob. Instit. V. 37. (M. L. 49, 256.)

Ebből az egy két rövid szemelvényből, melyeket csak kiragadtunk az adatok tömegéből, meggyőződhattunk arról, hogy már a legrégebbi szerzetesek is szószerint megvalósították az Üdvözítő jövődőlését: «Arról ímerik meg majd mindnyájan, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymáshoz szeretettel lesztek».¹

További fejlődés.

Keleten : Sz. Vazul.

A nagyszerű kezdethez méltó folytatás volt a szerzetesség történetében szent Vazul (Basilios) föllépése. Ő volt ugyanis az a férfiú, aki a szerzetesi intézményt a fogadalom által véglegesítette.² Barátjával, nazianzi szent Gergellyel együtt, tanulmányaik befejezése után, szerzetesekké lesznek és szent Vazul Egyiptom, Palaestina, Szyria és Mezopotámia szerzetesi telepeinek végigtanulmányozása után írja meg nagyszerű szabályait, melyeket kelet szerzetesei mind a mai napig követnek. Ezek a szabályok tökéletesebben kifejtik a szent Pachomius által lefektetett elveket és a már meglevő alapokon továbbfejlesztik a szerzetesi intézményt. Könnyebb helyzetben volt Vazul e szabályok megírásánál, mint Pachomius, mert őelőtte már a gyakorlatban megvolt a szerzetesség, ő már az ideált látta a való életben is, sőt saját és mások tapasztalatait is fölhasználhatta a regulák összeállításánál. Mi itt e szabályokból csak a közös életmódra, a tulajdonjogra, igénytelenségre, felebaráti szeretetre vonatkozó nevezetesebb nézeteket fogjuk tüzetesebben szemügyre venni, annál is inkább, mert a többi tekintetben nem igen tér el a szent Vazul-féle szerzetesség a már ismertetett pachomianustól.

A közös életmód előnyét a remeteség fölött abban látja, hogy így jobban lehet gyakorolni a felebaráti szeretetet.³

¹ Ján. 13, 35. — Pl. Makarius eladta még egyetlen Szentírását is és árát szétosztotta a szegényeknek, mert, úgymond, ebben a könyvben van : «Menj, add el, amid van . . .» (Socr. : H. E. IV. 23. — M. Gr. 67, 518.) Általában szent Hilarion fejezi ki legjobban a szerzetesek fölfogását e téren : «Az irgalmasságnak pedig nincs mértéke. Senki sem adakozik jobban annál, aki magának semmit sem tart meg». (Jeromos : Vita . . . M. L. 23, 29—54.) L. még e tárgyról Montalembert : i. m. 72. sköv. o.

² Így Helyot : i. m. I. 169. o. — Nagy szent Vazul életrajzát l. Rauschen : Grundriss . . . 121. o. és Bardenhewer : i. m. III. 130. o. (Született 329 körül, meghalt 379 jan. 1.)

³ Regulae fusius tractatae : Interrogatio VII. (M. Gr. 31, 927.)

«Ki ne tudná, hogy az ember szelíd és társulásra hajló lény, nem pedig magának való és vad? — állapítja meg. — Mert semmi sem sajátabb tulajdona természetünknek, minthogy kölcsönösen társuljunk és mindannyian másokra szoruljunk és azokat, akik ugyanahhoz a fajhoz tartoznak, szeressük». ¹

Ennek a közös életmódnak zavartalanságához több dolog szükséges. Elsősorban *a teljes lemondás a vagyonról*.² Nem azért mintha a vagyon magábanvéve rossz volna — hiszen Isten rosszal nem teremt és a helyesen kezelt vagyon jó is lehet³ — de Krisztus Urunk tanácsa miatt és a felebaráti szeretet gyakorlása céljából.⁴

«Vajjon helyes dolog-e valami tulajdont birni a testvérek társaságában? Ez ellenkezik azzal a tudósítással, melyet az Apostolok cselekedetei közölnek azokról, akik hittek, ahol az van megírva: «És senki sem mondott közülök a magáénak semmit azokból, amiket birt». Azért, aki magáénak mond valamit, az kizárja önmagát Isten egyházából és az Úr szeretetéből, aki szóval és tettel tanítja, hogy még az életünket is oda kell adnunk barátainkért, hát még mennyivel inkább a külső javakat!»⁵ Épen ezért e téren nagyon szigorú büntetést is helyez kilátásba a regula: «Ha valaki bír valamit akár a monostorban, akár a monostoron kívül, az zárassék ki a többiek közösségéből». ⁶

A vagyonról való lemondás mellett a közös életmód legelengedhetetlenebb föltétele a testvérek *igénytelensége és mértékletessége*, nemcsak ételben, hanem minden tekintetben.⁷ Erre nézve a következő szabályt állítja föl:

«A használat mértéke az elkerülhetetlen szükségesség: mert az a használat, mely a szükségességet meghaladja, vagy a fősvénység, vagy az élvezetvágy, vagy a hiú dicsvágy betegségében szenved». ⁸

Azért az előljárók a közös javakból minden testvérnek a szükséglet szerint adjanak, még pedig mindenből a legegyszerűbbet

¹ Regulae fusius tractatae: Interrog. III. 1. (M. Gr. 31, 918.)

² U. o. Interrog. VIII. (31, 934.)

³ Regulae brevius tractatae: Int. 92. (31, 1146.)

⁴ Sermo asceticus c. 5. (M. Gr. 31, 876.) és Sermo asc. c. 1. (u. o. 882.): azért kell minden földi gondtól, ami a vagyonnal jár, megszabadulni, mert csak így szereshető meg a *közös szív, vágy és törekvés*, amelyek nélkül közös életmód fönn nem állhat. — Erre nézve jellemző, hogy a Pachomius-féle szerzetesek között már a harmadik apát alatt vagyontkérdés miatt majdnem szakadás állott be. (L. bőv. Schiwitz: Pachom. Klöster im 4. Jahrh. §. 3. — Archiv für kath. Kirchenrecht 81, 643. sköv. o.)

⁵ Reg. brev. Interrog. 85. (M. Gr. 31, 1143.)

⁶ Poenae: 13. (M. Gr. 31, 1307.)

⁷ Reg. fus. Interrog. XVI. (31, 958.)

⁸ Reg. brev. Interrog. 70. (31, 1131.)

válasszák.¹ Ennek az egyszerűségnek fokáról elég annyit megemlítenünk, hogy pl. szerinte egy ruha elégséges éjjel és nappal a szerzetesnek.² Ha talán túlságosnak tartanánk a lemondásnak ezt a mértékét, akkor gondoljuk meg, hogy nagyobb tömegekkel eddig csak ilyen elvek mellett sikerült közös életmódot tökéletesen fönn tartani, mert — amint szent Vazul mondja — «csak így őrizhető meg az egység». Ezt annyira komolyan veszi, hogy még vendég kedvéért sem engedi megváltoztatni a szokott egyszerű életmódot, mert — úgymond — ne mi utánozzuk az ő válogatását, hanem ő okuljon inkább a mi egyszerűségünkön.³

A harmadik kellék a *pontos kötelességteljesítés*. Szent Pál után ő is a test példáját hozza föl, ahol egy szerv kötelességmulasztása az egész romlását magával hozhatja, de ez azután visszahat a vétkes szervre is. Ez a kellék csak úgy valósul meg, ha a testvérek zúgolódás nélkül engedelmeskednek,⁴ de az ismét csak akkor lehetséges, ha az előljáró sem gőgös «hanem azt tartja állandóan szemei előtt, hogy többek gondját viselni annyit jelent, mint többeknek szolgálni». ⁵ Azért figyezteti azt az előljárót, aki a szükséges dolgokat a testvéreknek kiosztja, hogy részrehajlatlan legyen és felelősségének tudatában!⁶

A legelső kötelességek egyike pedig a *szorgalmas munka* legyen. Nem önmagunkért, mert hiszen az ő csekély igényeik ki-elégítésére nem lett volna szükségük különösebb munkásságra,⁷ hanem felebaráti szeretetből, *hogy így az irgalmasság cselekedeteit gyakorolhassák*.⁸ Itt is pontosan meghatározza az elvet: «Ha valaki jobban szereti önmagát, mint felebarátját: bűnös». ⁹ Azért a szerzetes belépésekor minden vagyonát a szegényekre hagyja¹⁰ és azután, hogy továbbra is eleget tehessen a felebaráti szeretet parancsának, szorgalmasan dolgozik, mert — írja a szabály — mindhalálig nem

¹ Reg. fus. Interrog. XIX. (31, 967.)

² Reg. fus. Interrog. XXII. (M. Gr. 31, 978.)

³ U. o. Interrog. XX. (31, 970.) — Azonban vendégszeretetre buzdítja a szerzeteseket, pl. Sermo de asc. discipl. c. 1. (21, 647.)

⁴ Reg. fus. Int. XXIV. (31, 982.) — L. bőv. Ep. 22. De perfectione vitae monast. (M. Gr. 32, 290–294.)

⁵ Reg. fus. Interrog. XXX. (31, 991.) : Mk. 9, 34. alapján.

⁶ U. o. Int. XXXIV. (31, 999.)

⁷ Ezt az Úr sem parancsolja föltétlenül. V. ö. hegyi beszéd. (Mt. 6, 25. sköv. és erre vonatkozólag Székely : Hegyi beszéd magyarázata 154. sköv. o.)

⁸ Reg. brev. Int. 207. (M. Gr. 31, 1219.)

⁹ U. o. Int. 48. (31, 1115.)

¹⁰ és nem rokonaira. Reg. fus. Interrog. IX. (M. Gr. 31, 942.)

szabad lustálkodnia.¹ Vagy: ha valaki nem akar dolgozni, úgy járjon, mint az evangéliumi terméketlen fügefá.² Olyan fontos ez, hogy még a jámborság ürügye alatt sem szabad a munkát elhagyni,³ de viszont ne dolgozza mindenki azt, amit akar, hanem az előljáró ossza be kinek-kinek a teendőit, azonban e ponton vegye tekintetbe a testvérek képességeit.⁴ Ugyancsak az előljáró feladata az alamizsnálkodás,⁵ mert a szerzetes nem adhat oda semmit, hiszen még a ruha sem az övé, melyet visel.⁶

Ezekben foglalhatjuk össze röviden szent Vazul reguláinak tárgyunkat érintő részét.⁷ Az ebből a korból származó többi keleti szerzetes-szabályzatok nem térnek el egyrészt e tekintetben szent Vazulétól és másrészt nem is találtak számottevőbb követőkre, úgy-hogy bátran mellőzhetjük bővebb ismertetésüket.⁸ Viszont szent Vazul szabályai mind időben, mind térben hatalmasan elterjedtek. Szentünk maga egész Pontust olyannyira fölkellesítette, hogy ez az addig lelkiek iránt érzéketlen vidék nemsokára férfi- és női⁹ monostorokkal lett tele, az anyagi élvezetekben elmerült nép előtt pedig az önmegtartóztató és tiszta élet majdnem kíváncsossá vált.¹⁰ Annnyira vitte, hogy sokan, mint egykor Péter apostol, úgy most az ő lábai

¹ Reg. brev. Int. 69. (31, 1131.) — A szorgalmas munkának jó eredményét a kísértésekkel szemben szent Vazul itt nem emeli ki, de pl. Rufinus : V. P. c. 20. (M. L. 21, 442.) ezt is említi. Hogy ezt a szerzetesek meg is tették, azt bizonyítja pl. Epiphanius : Haer. 80, 4. (M. Gr. 42, 762.), ahol azonkívül azt az érdekes kijelentést is teszi Szalamisz szent püspöke, hogy «a gazdagok bűnös módon és a szegények sérelmével gazdagodtak meg». L. még u. o. 6. (M. Gr. 42, 766.)

² azaz : száradjon ki. Mt. 21, 18. sköv. és Mk. 11, 12. sköv. — Reg. brev. Int. 61. (M. Gr. 31, 1123.)

³ Reg. fus. Int. XXXVII. (31, 1010.)

⁴ U. o. Int. XLI. (31, 1022.)

⁵ Reg. brev. Interrog. 100. (31, 1151.)

⁶ U. o. 91. (31, 1146.)

⁷ Kiegészítésképen megjegyezzük : Reg. fus. Int. XI. De servis : A rab-szolgát megjavítva vissza kell küldeni urához szent Pál példája szerint. V. ö. Philem. (M. Gr. 31, 947.); azután Reg. brev. Int. 94. : Az adót meg kell fizetni (M. Gr. 31, 1147.), de viszont Epist. 284-ben azt írja, hogy a szerzetesek nem tudnak adót fizetni, mert sem pénzük, sem testük nincs : az előbbi a szegények szolgálatára adták, az utóbbit a bőjtnek. (M. Gr. 32, 1020.)

⁸ Legnevezetesebbek szent Antal regulái (M. Gr. 40, 1066—1074.) : 12 (8), 22 (16), 34 (24), 58 (36), 65 (40), 68 (43), 69 és 71 (45) ; szent Makarius regulái (M. Gr. 34, 967—970.) : 4, 8, 9, 20, 24 ; szent Szerapion stb. I. regulája (u. o. 971—978.) : 7, 8, 10 ; III. reg. (u. o. 979—982.) : 1, 2.

⁹ Nővére : szent Makrina is alapított kolostort. (Helyot : i. m. I. 231. o.)

¹⁰ Rufinus : H. E. II. 9. (M. L. 21, 518.)

elé tették vagyonukat a szegények közt való szétosztás végett.¹ Még megérte, hogy csak keleten 90.000 szerzetes követte reguláit.²

Ezek után minden különösebb magyarázat nélkül megérthetjük miként nevezheti (különböző szempontból) szent Vazul ugyanegy fejezetben a szerzetesi életet — amelyben először valósul meg a tökéletes kommunizmus — egyszer «keresztthordó életnek», majd «szegény és nyugodt, valóban csodálatraméltó és boldog» életnek!³

Nyugaton: Cassianus és szent Benedek.

A szerzetességet a Nyugattal szent Athanáz ismertette meg, aki az arianok által száműzve először 340 táján menekült alexandriai szerzetesekkel együtt Rómába.⁴ Itt is gyorsan termő talajra talált e nemes intézmény, melynek fejlesztői Északitáliában vercellei Eusebius püspök⁵ és szent Ambrus voltak,⁶ míg délen nolai szent Paulinus⁷ példája vonzott sokakat e szent életmód gyakorlására.⁸ Galliában ezalatt toursi szent Márton honosította meg a szerzetesi intézményt,⁹ Afrikában pedig szent Ágoston.¹⁰ Rövid idő alatt elterjedt Britanniában¹¹ és Spanyolországban is,¹² sőt még a tenger szigetein is voltak az evangéliumi tanácsoknak követői!¹³

¹ Helyot : i. h.

² Barboza szerint. Szent Vazul szabályait Rufinus latinra fordította és így nyugaton is voltak követői.

³ Sermo asc. et exhort. de renunt. saec. et de perf. spirit. c. 1. (M. Gr. 31, 626.). Ugyanő (c. 2. u. o. 630.) «angyali életnek» és «Krisztus katonaságának» is nevezi a szerzetességet.

⁴ Szent Jeromos : Ep. 127. ad Princ. virg. (M. L. 22, 1090.)

⁵ Ambrus : Ep. 63, 66. (M. L. 16, 1258. sköv.) : Eusebius a püspökséget összeegyeztette a szerzetesi élettel.

⁶ Ágoston : Conf. VIII. 6, 15. (M. L. 32, 755.) : Milánó mellett volt kolostor szent Ambrus vezetése alatt.

⁷ Életrajzát I. Rauschen : Grundriss . . . 215. o.

⁸ Rómáról tanuskodik szent Ágoston : De morib. eccl. Cath. I. 33, 70. (M. L. 32, 1339. sköv.)

⁹ Sulp. Sev. : De vita b. Martini (M. L. 20, 166.) c. 10. : kezdte 80 társával (kik közt előkelők is voltak számosan), temetésén pedig († 397-ben) már 2000 szerzetes vett részt. (U. a. Ep. III. ad Bassulam — M. L. 20, 183.) V. ö. Sozom. : H. E. III. 14. (M. Gr. 67, 1083.) és szent Ágoston : Confessiones i. h. .

¹⁰ L. alább 209. o. ¹¹ Szent Márton tanítványa : szent Ninián révén. († 432.)

¹² V. ö. 380-iki saragossai zsinat 6. can.

¹³ Szent Ambrus : In Hex. III. 5, 23. (M. L. 14, 178.) és szent Ágoston : Ep. 48. (M. L. 33, 187.) : Capri szigetén : imádkoznak, dolgoznak és jócselekedeteket végeznek : alamizsnálkodnak.

Mindezek a szerzetesek kezdetben a keleti regulákat követték, míg csak Joannes Cassianus¹ a keleten szerzett tapasztalataiból össze nem állította két művében (*De caenobiorum institutis* és *Collationes patrum*) a Nyugat viszonyaihoz alkalmazott szabályzatokat. Utána többen is írtak regulákat,² de mindezeket túlszárnyalta nursiai szent Benedek hetvenhárom regulája, melyet bátran mondhatunk a nyugati szerzetesség alapkövének.

Tegyük már most vizsgálatunk tárgyává Joannes Cassianus és szent Benedek szabályainak fölfogását a minket érdeklő kérdésekről. Ha párhuzamba akarjuk nézeteiket állítani, legelőször is azt vesszük észre, hogy a közös élet békéjének megóvására ők is első-sorban az anyagiakról való *teljes lemondást* szorgalmazzák.³ Cassianus azt mondja, hogy még egy fillér se maradjon a szerzetesnél, mert különben nem lehet állhatatos a szerzetben.⁴ Ugyanezt írja Benedek is:

«Főképen ezt a különös vétet kell gyökerestől kiirtani a monostorban, hogy valaki merészeljen... valamit sajátja gyanánt bírni; akármiféle dolgot, se könyvet, se táblát, se írószereket egyáltalán semmit: minthogy önekik még testüket vagy akaratukat sem szabad birniok saját hatalmukban. Minden szükségeset pedig a monostor atyjától reméljenek; és nem szabad semmi olyat maguknál tartaniok, amit nem adott az apát vagy meg nem engedett. És mindegyiküknek mindenük közös legyen és senki se mondjon vagy tartson valamit a magáénak...»⁵

Azért, mikor valaki a szerzetbe lép, még ruháit is levetik és az apát adja rá a szerzetesi öltözetet.⁶ Azonban míg Cassianus azt

¹ Rauschen : i. m. 217. sköv. o.

² Pl. arlesi Caesarius (Reg. c. I—III. — M. L. 67, 1099. : Mindenük közös legyen, még külön cellájuk se legyen), szent Columban és mások.

³ V. ö. szent Ágoston : Epist. 211, 5. (Corp. script. 57, 359. és M. L. 33, 960.), ahol ugyanezt szorgalmazza a női szerzetesekre vonatkozólag.

⁴ Instit. IV. 3. (M. L. 49, 155.) — Cassianus fölfogása szerint a gazdagság közömbös dolog épúgy, mint a szegénység, mert mindkettő jó is és rossz is lehet. Csak a lelki kincsek a mieink, az anyagiak nem, akár kezünk munkájával szereztük, akár örökösödés révén jutottunk is hozzájuk. L. Instit. VII. (M. L. 49, 291 — 316.) és Coll. III. 9. (49, 571.); Coll. V. 8. (49, 619.); Coll. VI. 3. (49, 650.) és Coll. X. 11. (49, 837.)

⁵ Cap. 33. (M. L. 66, 551.) V. ö. Instit. IV. 13. (M. L. 49, 167.) : aki véletlenül magáénak mond valamit, penitenciát kell tartania. «Nemcsak hogy ők nem önmagukéi, hanem mindent, ami az övék, Istennek szenteltnek tartják.» (U. o. c. 20. — M. L. 49, 180.)

⁶ E ruhákat megőrzik mindaddig, míg csak a belépő állhatatossága ki nincs próbálva. Instit. IV. 5. (M. L. 49, 156.) és cap. 58. (M. L. 66, 806.)

is megtiltja, hogy az illető vagyona a monostoré legyen: hogy többnek ne gondolja ott magát másoknál és esetleg eltávozván, visszakövetelje azt, addig szent Benedek a szegények közt való szétosztás helyett megengedi, hogy a szerzetbe lépő ünnepélyes adományozással mindenét a monostornak ajándékozza, de egyben kiköti, hogy a kilépő ruháján kívül semmit sem kap vissza belőle.¹ Az *igények leszállítását* is mindketten szükségesnek tartják. Cassian szabálya szerint tilos a közös étkezésen kívül bármi csekélységet is enni² és szent Benedek is figyelmeztet, hogy a szétosztásnál ne legyen személyválogatás: kivételt csak a betegek képezhetnek.³ A *munkáról* és ennek ellentétéről is sokszor megemlékeznek.⁴ Az Apostol példájával bizonyítja Cassian, hogy saját keze munkájával kell mindenkinek megkeresnie saját és övéinek szükségletét és itt az egyiptomi szerzetesek ismert példájára hivatkozik, akik még távoli vidékek éhezőinek is juttattak élelmiszereket.⁵ Szent Benedek külön fejezetet szentel a mindennapi munkának, mert «a tétlenség a lélek ellensége».⁶ E munkálkodás részint a konyhai és kerti teendők elvégzésében állott, melyeket Benedek hetesség szerint végeztet a szerzetesekkel, hogy mindenkire sor kerüljön,⁷ részint pedig a betegek ápolásában, gyermekek gondozásában, a vendégek és szegények ellátásában.⁸ Ez szent Benedek szerint elsősorban a «cellarius» főadata, aki ezekről «teljes odaadással gondoskodik, kétségtelenül tudva azt, hogy mindezekről számot kell majd adnia az ítélet napján».⁹ Különösen a szegények gondozását szent Benedek oly fontosnak tartja, hogy több fejezetben tárgyalja ennek egyes fajait. «Az összes odajövő vendégeket mint Krisztust kell fogadni» — rendeli. Ellentétben szent Vazullal, még azt is megengedi, hogy az apát a vendég tiszteletére a bőjtöt föloldja.

«Különösen a szegények és vándorok befogadására nagy gond fordítottassék; mert inkább azokban fogadjuk be Krisztust; minthogy a gazda-

¹ Inst. IV. 4. (49, 156.) és cap. 58. (66, 806.)

² Instit. IV. 18. (48, 177.)

³ Cap. 34. (M. L. 66, 563.)

⁴ V. ö. még szent Ágoston: De opere monachorum. (M. L. 40, 549 sköv. és Corp. script. 41, 531—596.)

⁵ «Immanem alimoniae victusque substantiam». — Inst. X. 22. (M. L. 49 388. s köv.)

⁶ Cap. 48. (M. L. 66, 703.)

⁷ Cap. 35. (66, 565.)

⁸ V. ö. Cassian: Inst. IV. 7. (M. L. 49, 160.); u. o. 14. (49, 169.) stb.

⁹ Cap. 31. (M. L. 66, 535.)

gok félelme már úgylis kikövetel számukra tiszteletet.»¹ Végül «az apát asztalánál mindig legyenek vendégek és vándorok».²

★ ★ ★

Ha ezeket az adatokat összehasonlítjuk az előbbiekkal, akkor úgy tapasztaljuk, hogy a lényeg mindenütt megegyezik és csak az egyes tételek pontosabb kifejtése és körvonalozása az utódok érdeme. Az önzés teljes megfékezése és a lélek tökéletes uralomrajuttatása a test vágyai fölött: csak ezek az elemek voltak képesek kommunizmust létrehozni és fönntartani. Azt gondolom, hogy aki csak egyszer is végigfutott ezeken a szemelvényeken, melyeket az első szerzetesek életéből itt előadtunk, az világosan föl fogja ismerni a különbséget, amely a mostan hirdetett kommunizmus és a szerzetesség indítékai között fönnáll! Más a cél, mások az eszközök, más a levegő: ég és föld a különbség a kettő között. Lehetséges az egyik, lehetetlen a másik. Az egyik már megvolt régebben nagy tömegekkel és megvan ma is, bár talán csekélyebb számú követőkkel, de nem változott szellemmel és meg is lesz a világ végéig, mert «ég és föld elmúlnak, de az én ígéim el nem múlnak!»³ — mondá az Üdvözítő. A másik nem volt meg soha, nincs meg sehol és nem is lehet, mert a gonosz léleknek önmagával kellene meghasonulnia, hogy az létrejöhessen. Egyfelől t. i. ki kellene törülni az emberek lelkéből a tulajdonhoz való természetes ragaszkodást, míg ugyanakkor másfelől ennek helyébe csak a földi vágyak kielégítése után való féktelentülekedés léphetne. Belsőellenmondás lévén e föltevésben, megvalósulását lehetetlennek mondhatjuk. Azért csak ismételnünk kell a tételt: Vallás nélkül kommunizmus lehetetlenség: keresztény kommunizmus már volt (kisebb keretekben ma is van) és lehetne is, ha az emberiség valóban kereszténnyé lenne a maga egészében.

Xenodochium és a kor hasonló szociális intézményei.

Mihelyt megszűnt az egyházra nehezedő pogány elnyomás, Istennek földi országában mindjárt kezdetben intézményessé tették a felebaráti szeretet gyakorlását, ami az üldözések alatt egyénen-

¹ Cap. 53. (M. L. 66, 749.)

² Cap. 56. (66, 795.)

³ Mt. 24, 35.

kint vagy legfeljebb — időnkint és helyenkint — egyházközségenként történhetett meg. Értjük itt azokat a nemes intézményeket, melyek már a IV. század elején mondhatni az egész egyházban általánossá lettek, melyekre nézve első időben nem volt ugyan írott törvény vagy rendelkezés, de amelyek annál gyorsabban elterjedtek a felebaráti szeretet szívekre vésett törvényének kifejezői gyanánt. A szerzetesek kezdték meg és tőlük vették át azután a püspökök azt a kiválóan irgalmas szokást, hogy a monostorok, illetve püspöki lak mellett mindenütt vendégfogadókat építettek. Ezeket nevezték xenodochiumoknak.¹ A szeretet találékonysága fejlesztette tovább ezt az intézményt: a xenodochium fokozatosan bővült a szükség szerint. Először külön helyiséget, majd nemsokára külön épületet állítottak föl a női utasok számára, majd a beteg és szegény vándorok, meg a gyermekek gondozásának szükségessége hozta létre a kórházakat (nosokomium), szegényházakat (ptochium vagy ptochotrophium), árvaházakat (orphanotrophium) és lelenceházakat (brephotrophium).

Korántsem tudjuk az olvasó elé tárni mindazt, ami a keresztény szeretetnek ezekről az ősi tanúbizonyságairól ránk maradt, csak egypár vonással akarjuk vázolni azt a szellemet, mely a régi hiveket és papokat ez intézmények alapításánál és fönntartásánál vezette. Nem fogunk sok szót vesztegetni, hiszen egykorú tanúk és maguk a tények beszélnek helyettünk.

A történelem tanúsága szerint Zoticus, «a szegények és árvák gyámolítója» építtette az első xenodochiumot Konstantinápolyban,² ahová N. Konstantin császárral együtt ment Rómából.³ A császárok bőkezűsége folytán itt csakhamar több ilyen célú épület emeltetett,⁴ sőt hitehagyó Julián is építtetett keresztény módra pogány xenodochiumokat és ptochotrophiumokat.⁵ Annyi bizonyos, hogy Aranyszájú szent János idején már kórház is volt itt, melyet ő a püspöki kiadások megszorításával tartott fönnt. «Mikor pedig a szükség úgy kívánta — írja Palladius — több kórházat építtetett, élükre állítván két jámbor presbyterét, azonkívül orvosokat, szaká-

¹ Vagy xenotrophiumoknak (görög).

² Baronius: *Annal.* ad ann. 330. (T. III. 451.)

³ A *Menologium* szerint.

⁴ V. ö. *Constit. Valent. et Marc.* 12. §. 2. de sacros. eccl. I. 12.; Nov. 80, cap. 4.; majd *Cod. Just.* I. I. t. II. lex. 22. és I, III. 41.; valamint *Procopius: De aedific. Just.* I. 2. 9. 11.

⁵ *Sozom. H. E.* V. 16. (M. Gr. 67, 1262.)

csokat és becsületes nőtlen iparosokat azok szolgálatára, hogy az érkező vendégeknek és betegeknek gondját viseljék. Tette ezt úgy a jóért magáért, mint a Gondviselő dicsőségére.»¹ A nők számára is építtetett menhelyeket, ahol női szolgálók látták el őket a szükséges gondozással. Dicséri is ezeket buzgóságukért a szent püspök és azt írja, hogy a nők legalkalmasabbak az ilyen nemes szolgálatra.² A konstantinápolyi szeretetintézmények későbbi sorsáról csak keveset tudunk, de még a IV. században biztosan megvolt legalább is egy xenodochium a Hagia Sophia mellett.³

A konstantinápolyi xenodochiumot is megelőzhették azonban nézetünk szerint az egyptomi szerzetesek hasonló épületei. A már sokszor dicsért nitriai szerzetesek⁴ lehettek itt az elsők, akik a könyörületességnek ezt a módját meghonosították. «A templom mellé van helyezve a xenodochium — írja Palladius — amelybe az érkező vendéget egész időre befogadják, még ha két vagy három évre akarna is maradni, amíg csak saját jószántából nem akar elmenni, megengedvén neki, hogy egy hétig tétlenül maradjon. A további napokon azonban munkával foglalják el, vagy a kertben, vagy a malomban, vagy a konyhában, vagy ha olyan valaki az illető, hogy van ahhoz való értelme, akkor könyvet adnak neki olvasni... Ezen a helyen orvosok és pékek is élnek.»⁵ Ugyancsak Egyiptomban még Alexandria is fontos középpontja volt a szegényekről való gondoskodásnak. Itt kiváló nevet szerzett e tevékenységben Izidor, «a szegények és vándorok gondozója» a IV. század végén,⁶ de különösen Alamizsnás szent János a VI. és VII. században.⁷ Ez utóbbi Epiphanius cyprusi helytartó fia volt, aki már szülőföldjén is híressé vált a szegények iránt való bőkezűségével; ez az erénye emelte azután az alexandriai patriarchai székbe. Itt is oly mértékben adakozott, hogy bizony néha egészen kimerítette még a templom kincstárát is. Azonkívül xenodochiumokat, nosokomiumokat, valamint két szülőházat építtetett, felszerelte azokat és

¹ Vita s. Chrysost. (Galandus VII. 273. o.)

² Hom. 14. in I. Tim. c. 1. (M. Gr. 62, 572.)

³ Baronius : Annales ad ann. 513. (T. VI. 703.): a világítótorony mellett a Hagia Sophia és szent Faustus között.

⁴ Később origenizmus miatt alexandriai Theophil szétkergette őket.

⁵ Hist. Lausiaca c. 7. (M. Gr. 34, 1022.)

⁶ Sozom. : H. E. VIII. 2. (M. Gr. 67, 1518.)

⁷ L. bőv. Baronius : Annales ad ann. 610. (T. VIII. 239. s. köv. o.) és Bolland. : jan. 23.

nagy gonddal ellátta az ott levő szegényeket és betegeket. Olyan pontosan végezte e feladatát, hogy külön összeíratta diakonusaival az «urakat» — így nevezte t. i. a szegényeket, mint akik a mennyben urak és jótevők pártfogói lesznek — és ezt a 7500 szegényt is állandóan táplálta és ruházta. Még a szegény papokról sem feledkezett meg, hanem évi járadékot biztosított számukra és külön följegyezték róla, hogy mindenkor mindenki számára könnyen hozzáférhető volt. Ilyen egyházfő emléke marad fenn örökké és ilyet emel az egyház szent gyanánt oltáira!¹

Egyiptomból terjedhetett ez az intézmény a Földközi-tenger ázsiai partjaira. Edessában például szent Ephraim remete volt megalapítója.

«Mikor egyszer nagy éhség lepte meg Edessa városát, megsajnálván mindazokat, akik a szegények közül elpusztulnak, elment a város gazdagainhoz és így szólt hozzájuk: „Miért nem sajnáljátok meg az emberi nemet, amely elpusztul, hanem hagyjátok inkább megrohadni vagyontokat saját lelketek kárhozátára?” Mentvén magukat azok tisztesség kedvéért mondták: „Nincs, akire bizzuk, hogy kenyeret szolgáltatson az éhezőknek: mert mindenki kereskedik az adományokkal.” Ez pedig monda nekik: „... Tehát engem bizzatok meg magatok helyett a vendéglátással.” Mikor pedig pénzt kapott, először is cövekeket vervén be kerítést készített és kb. 300 ágyat állított föl. Gyógyította azokat, akik betegek voltak, ételt adott az éhséget szenvedőknek és azokat, akik meghaltak, eltemette, akik pedig életben maradtak, azoknak továbbra is gondját viselte, röviden szólva: az éhség miatt mindennap vendégül látta és kiszolgált a szegényeket abból, amit számukra juttattak.»

Az éhség elmúltával visszatért cellájába.² A galatai Ancyrában egy előkelő házaspár, Severianus és neje Bosphoria, cselekedtek hasonlóképen. Ezek egész vagyonukat templomoknak, monostoroknak és xenodochiumoknak hagyták és éhség alkalmával magtáraikat is megnyitották a szegények előtt.³ Azonban a legnagyobb, mondhatnók minta-xenodochiumot szent Vazul létesítette a kappadociai Caesareában 369 körül. Ezért mondja Rufinus, hogy szent

¹ Holttestét a szultán Konstantinápoly elfoglalása után Mátyás királyunknak ajándékozta, aki Budán őriztette azt. A mohácsi vész után Pozsonyba került e szent ereklye, ahol a szent Márton templomból figyelmezteti állandóan hazánk főpapjait nagyszerű példájának követésére. Hogy nem eredménytelenül, azt hazánk történetének lapjai bizonyítják.

² Hist. Laus. c. 101. (M. Gr. 34, 1206.) és Sozom.: H. E. III. 16. (M. Gr. 67, 1091.)

³ Hist. Lausiaca c. 114. (M. Gr. 34, 1216.)

Vazul tanította meg a népet Pontusban «a szegények gondját viselni és nekik tisztességes lakhelyeket és az életre szükséges dolgokat megadni».¹ Az összegyűjtött adományokból egész nagy telepet rendezett be a szegények, betegek, vándorok stb. számára, amelyet azután órála «Basiliás»-nak neveztek el. Szent Vazul maga írja le, hogy mi minden volt itt, mily körületekintéssel volt e telep minden szükségessel fölszerelve. Az orvosokon és betegápolókon kívül saját mesteremberei voltak és külön épületek az egyes iparágak számára. Minden ott helyben készült és még a teherhordók, kocsik és igásállatok sem hiányoztak.² «Irányítsd lépteidet kissé a városon kívül — mondotta nazianzi szent Gergely szent Vazul fölött tartott gyászbeszédében — és tekintsd meg az új várost, a kegyeletnek ezt a tárházát, a gazdagoknak ezt a közös kincstárát, amelybe nemcsak bőséges és fölös vagyonukat, de az ő buzdításai révén már szükséges birtokaikat is belefektették...»³ Szent Vazul is püspök volt.

Mialatt a Kelet kereszténysége így teljesítette az Üdvözítő főparancsolatát,⁴ addig nyugaton is egymásután emelkedtek a xenodochiumok.⁵ Szent Jeromos írja pl. Fabioláról, hogy e szent nő

«minden vagyonát, amije csak volt (pedig nagyon bőséges volt és nemzetségének megfelelő), szétrombolta és eladta: és pénzzé téve a szegények használatára fordította; és legelőször is kórházat alapított, amelybe a terekről összegyűjtötte a betegeket és a szenvedéstől elernyedő és beteg tagjait ápolta e nyomorékoknak».

Ezután leírja, hogy a legundokabb betegségekben sínylődőket saját vállain vitte ide Fabiola, sajátkezűleg ápolta és táplálta őket.

«Tudom — folytatja —, hogy sok gazdag és vallásos ember gyenge gyomra miatt ilyen irgalmasságot mások segítségével szokott gyakorolni és pénzével kegyes inkább, mint kezével, amit nem helyteleníték...» de annál nagyobb Fabiola érdeme.⁶

¹ Rufinus: H. E. II. 9. (M. L. 21, 518.)

² Ep. 94. (M. Gr. 32, 487.) — Nem dicsekvésből, hanem egy fölmerült vádakodással kapcsolatban védekezés gyanánt írja le ezeket. Az önzetlen embereket ugyanis már abban az időben is sokszor el akarták gáncsolni.

³ Or. 43. in laud. Basilii M. c. 63. (M. Gr. 36, 578.)

⁴ L. még Hist. Laus. c. 115. (M. Gr. 34, 1221.); c. 118. (u. o. 1223.); c. 135. (u. o. 1232.); c. 144. (u. o. 1246.) stb.

⁵ A Hist. Laus. is ír róluk: c. 119. (M. Gr. 34, 1230.)

⁶ Ep. 77. de morte Fabiolae c. 6. (M. L. 22, 694.)

Különösen nagy nevezetességre tett szert itt az a nagyszabású xenodochium, melyet Pammachius építtetett Róma kikötőjében.¹ Ez az előkelő férfiú különben is nagy pártfogója volt a szegényeknek, mert Paulinus nolai püspök így írt hozzá:

«Lelkünk pártfogóit: a szegényeket, azt a sokaságot, mely egész Rómában alamizsnából él, gazdag létedre az Apostol Aulájába összegyűjtötte. Gyönyörködöm e nagy tettered szép látványában, mert látni vélem annak a szánandó népnek egész vallásos seregét, az isteni kegyességnek azokat az eltartottait.»²

Ugyancsak szent Ágoston is dicsérettel emlékezik meg e nemes jótevőről.³

A nyugati szerzetesek sem maradtak el keleti pályatársaik mellett. Láttuk, hogy Cassian idejében már ők is ismerték a xenodochium intézményét és minden fiatal szerzetesnek egy évig kellett abban szolgálnia a szegényeket.⁴ A szent Benedek-rendi szerzetesházakban is volt külön cella, ahol a vendégek számára ágyak voltak fölállítva és ebben állandóan egy testvér teljesített szolgálatot, sőt kezdetben külön konyha is volt a vendégek számára, «hogy a bizonytalan időben jövő vendégek, akik sohasem hiányzanak a monostorban, ne zavarják a testvéreket», t. i. napirendjükben. Később a monostor mellett külön cellájuk volt a különböző rangú vendégeknek és külön a vándor szerzeteseknek.⁵ Még a népvándorlás borzalmait sem tudták elfojtani a mások bajában résztvevő és felebarátaikat aggódva szerető szerzetesek buzgóságát. A legádázabb küzdelmek közepette, mikor mindenki, aki csak tehette, menekülésre gondolt, ők hiven kitartottak testvéreik mellett és minden tőlük telhető módon, az ésszerűnek, szívnek, sőt ha a szükség úgy parancsolta, a kéznek fegyvereivel is gyámolították a szegényeket. Különös nevezetességre tett szert e tekintetben szent Szeverin az ő szerzetestársaival Norikumban.⁶ Úgyhogy a bevándorló pogány és a félvad népeket gyakran nem annyira a papság prédikálása, mint inkább a szeretetnek ez a hősi példája lágyította meg. Ez készítette elő a kérges szíveket Krisztus Urunk egész tanításának be-

¹ Szent Jeromos : Ep. 66. ad Pammach. c. 5. és 11. (M. L. 22, 641. és 645.)

² Ep. 13. ad Pammach. c. 11. (M. L. 61, 213.)

³ Epist. 58. L. még Hist. Laus. c. 122. (M. Gr. 34, 1231.)

⁴ Instit. IV. 7. (M. L. 49, 160.)

⁵ Reg. cap. 53. (M. L. 66, 731.) és Commentarius 765.

⁶ A mai Ausztria területén.

fogadására.¹ A Szentföldre zarándokló hivek számára is épültek már a IV. században vendégfogadók, így Jeruzsálemben a női kolostor mellett Rufinus és Melania,² Betlehembben pedig szent Jeromos építtetett monostort és melléje «diversorium»-ot, «nehogy ha most Betlehembe jönne szűz Mária és szent József, ne találjon szállásra» — írta.³

E kor pápái közül is többről megjegyzi a pápai évkönyv, hogy a szegények számára hajlékokat építtettek. Így pl. II. Pelagius az öregek gondozására állított föl xenodochiumot Rómában,⁴ utóda N. szent Gergely pedig magában a városban és a külvárosban is több ilyen épületet emeltetett.⁵

Azonban talán sehol sem tűnik ki annyira ennek az intézménynek elterjedt volta, mint a nyugati zsinatoknak e tárgyról hozott határozataiban.⁶

Már a IV. karthagói zsinat (398-ban?)⁷ 14. canona elrendeli: «A püspök kis vendégfogadója a templom mellett legyen». A hivek kötelező adományaiból tartotta fenn a püspök e jóléti intézményt: «Közösíttessenek ki, mint a szegények gyilkosai, akik megtagadják, vagy alig adják az egyházaknak a megholtakért járó följánlásokat». (95. can.) «Az egyház javait a püspök mint letéteményes és nem mint birtokos kapja» (31. can.), azért «bútorzata csekély értékű legyen, asztala szegényes és az ő méltóságát hitével és igaz életével tartsa fenn» (can. 15.), ne pedig pusztán külső pompával. Ezzel szemben az özvegyek, árvák és utasok gondját viselje az archipresbyter vagy archidiakonus által (17. can.) és «a szegények és öregek iránt nagyobb legyen a tisztelet mindenki másénál». (83. can.) A 400-ban tartott I. toledói zsinat is lelkére kőli a püspöknek, hogy védje a

¹ A szent Szeverin által létesített szeretetműveket, raktárakat stb. még a legdurvább rablók sem merték kifosztani. L. bőv.: Eugippius: Vita s. Severini (Bollandisták jan. 8.) után Thierry Amadé: A nyugati birodalom végső napjai. (Budapest, 1884. a M. T. A. ford.) V. és IX. fejezet.

² Hist. Laus. c. 118. (M. Gr. 34, 1223.)

³ Ep. 66. ad Pammach. c. 14. (M. L. 22, 647.). E xenodochiumot említi Baronius: Annales ad ann. 270. (T. II. 659.); ad ann. 398. (T. IV. 54.) pedig bőven leírja.

⁴ Baronius: Annales ad ann. 590. (T. VII. 800) Tulajdonképen *γηροκομεία*, *γηροτροφεία* vagy *γεροντοκομεία*-nak nevezték az ecélú épületeket. (Hergenröther: Handbuch . . . I. 637.)

⁵ Jo. Diac.: Vita Greg. M. II. 24. (M. L. 75, 97.) I. még «N. szent Gergely» fejezetet.

⁶ Keleten is említi a chalcedoni egyet. zsinat (451-ben) 8. fejezetében: a *πρωχέριοι*-ok papjai a püspök joghatósága alatt vannak; (Hefele: Conc. Gesch. II. 493.) és 10. fejezet: *ξενοδοχείον* (u. o. 496. o.)

⁷ Hefele (i. m. II. 63. o.) szerint: nagyon régi. L. még Richard: Analysis conciliorum I. 346. s. küv. o.

szegényt a hatalmasok elnyomásával szemben.¹ Egy századdal később az agdei (Agatha) zsinat megismétli, hogy «azok a klerikusok és laikusok akik a szüleik vagy önmaguk által az egyháznak, vagy egy kolostornak tett adományukat visszaveszik, mint a szegények gyilkosai zárassanak ki».² 511-ben pedig az I. orleansi zsinat 16. canonja szerint: «A püspök adjon a szegényeknek vagy betegeknek, akik már nem tudnak dolgozni, élelmet és ruhát, *amennyit csak képes*».³ Pár évre rá az V. orleansi zsinat 13. canona szerint: «Senkinek sem szabad eltulajdonítani, amit templomnak, kolostornak, xenodochiumnak vagy szegényeknek ajándékoztak», a 15. canon pedig megtiltja a püspöknek, hogy a lyoni xenodochium javaiból még egyházi célokra is valamit elvegyen. Ezzel szemben inkább «arra vigyázzon, hogy annak mindig buzgó kezelői legyenek; hogy a betegek létszáma megmaradjon az alapítók⁴ akarata szerint; hogy az utasokat is befogadják. Aki ez ellen tesz, mint a szegények gyilkosa közöcsítették ki».⁵ Ugyane büntetést szabják az auvergnei (535-ben)⁶ és a III. párisi (557-ben)⁷ zsinat is általában az egyházi javak — a szegények vagyonának — elrablóira.

Végül az 567-iki toursi zsinat 5. canona általános szabályként állapítja meg, hogy minden község tartsa el saját szegényeit, hogy azok ne legyenek kénytelenek idegen helyeken kóborolni.⁸ Azok a bírók vagy hatalmasok pedig, akik a szegényeket elnyomják — ha a püspök intésére nem hallgatnak — kiközösítendők.⁹

★ ★ ★

Így gondoskodtak e korszak keresztényei balsorsban szenvedő és segítségre szoruló hittestvéreiken. Ha ehhez hozzászámítjuk, hogy ez időben még az agapé is divott keleten és nyugaton egyaránt, akkor bátran elmondhatjuk, hogy a keresztény ókorban a szegények, betegek, özvegyek és árvák nem nyomoroghattak, mert a gazdagabbak a papság vezetése és a püspök felügyelete alatt, amennyire emberileg lehetséges volt, gondoskodtak ételmezésükről, ruházatukról és lakóhelyükről. A bármily okból vándorolni kényszerült hívőnek

¹ Can. 11. (Hefele: i. m. II. 67. o.)

² 506-ban: c. 4. (Hefele: Conc. Gesch. II. 633.); ugyanígy Symmachus pápa alatt 504-ben a VII. római zsinat.

³ Hefele: i. m. II. 645. o.

⁴ Childebert király és neje: Ultrogotho.

⁵ Hefele: i. m. III. 4. és Richard: i. m. I. 538. o.

⁶ Hefele: i. m. II. 739.: 13. can.

⁷ Hefele: i. m. III. 10.: can. 1.

⁸ Hefele: i. m. III. 20. o.

⁹ Hefele: i. m. III. 24.: 26. canon.

nem kellett szállás miatt aggódnia, mert püspöke ajánlólevelére¹ mindenütt megnyílt számára a xenodochium ajtaja, ahol szerető fogadtatásra talált és kipihenhetette az utazás fáradalmait. Nem kell külön kiemelnem, mekkorát lendítene a keresztény tudományok, művészetek stb. előhaladásán ennek az intézménynek újból való meghonosítása a világegyházban. Milyen elszakíthatatlan kapcsolatot lehetne így létrehozni a különböző nemzetiségű hívők között, mily krisztusi szeretetben forrna ismét egybe Istennek földi országa!

Hosszú évszázadokon át fennmaradt a xenodochium intézménye és még a következő korszakokban is találkozunk vele mindenfelé, de a világtörténet forgatagában az egyházat ért nagy rázkódtatások mindinkább elterelték a papság és a hívők figyelmét a szeretetnek ezekről az alkotásairól. Nagyon sok helyen az egyházi vagyoni elrablása vagy más célokra való fordítása (pl. a reformatio idején) volt e nemes intézmény megszűntének okozója, másutt a hívek áldozatkészségének csökkenése és általában a rationalista világszellem terjedése vonta ki az alapot fönntartásuk alól. Mindenesetre nagy veszteség a kereszténységre, gazdagokra és szegényekre egyaránt, hogy ma már nincsenek.² Veszteség a gazdagokra, mert megfosztja őket az irgalmasság gyakorlásának egyik elsőrangú lehetőségétől, de veszteség a szegények, betegek stb. számára is, mert azt a szerető és testvéri gondozást, melyet ezekben nyerhetnének, nem pótolhatják azok a silány utánzatok, melyekkel a mai pogány társadalom erőlködik a betegek és más nyomorúságot szenvedők baján enyhíteni.³

A kommunista eszmék továbbfejlődése az eretnekeknél.

Remoboth.

(Vagyonközösség és anarchia.)

Miként a fizikai világban a fényt az árnyék, úgy követi a lelkek világában a tökéletességet a tökéletlenség. Innét magyarázható, hogy a legszebb eszme is, mikor kivitelre kerül, az emberi gyarlóság következtében sokat veszít eredeti magasztosságából.

¹ A 451-iki chalcedoni zsinat c. 11. (Hefele : i. m. II. 497.) rendelte ezt.

² T. i. nem általánosak, mint régen.

³ Nem akarunk itt pálcát törni egyesek fölött, mert «tisztelet a kivételeknek». Azonban a tapasztalat is azt mutatja, hogy az önmegtagadásra alapított igazi keresztény szeretet nélkül tisztán önző anyagi számításokra nem lehet jóléti

Ha azután szerencsétlenül kontár kezekbe kerül, akkor igen gyakran ép az ellenkező eredményt hozza létre, nem pedig azt, melyet az isteni értelem — minden eszme kúlforrása — célul tűzött eléje. Minél főnségesebb valami, annál könnyebben lesz az hozzá nem értő emberek beleavatkozása által nevetségessé, sőt károssá.

Így sekélyesedett el sokszor a szerzetesség nagyszerű eszméje is egyes túlbuzgó vagy féktelen egyének kezében. Míg egyrészt csodálattal kell eltelnünk a régi remeték és szerzetesek nagy többségének szent élete és önmegtagadásai láttára, addig másrészt meg kell döbbernünk azoknak a visszaéléseknek láttára, melyekre e név bitorlói sokszor vetemedtek. Több fajtája volt a szerzetesség ezen kinövéseinek, de a mi szempontunkból itt csak egy-kettőt fogunk ismertetni.

Első pillantást az egyiptomi «remoboth»-okra¹ kell vetnünk, mert ezek képviselik a szerzetesek között az anarchista elemet. Ketten-hárman laktak együtt tetszés szerint és ott, ahol akartak, nagyon sokan városokban is. Munkájuk eredményének csak egy részét hordták össze, amiből azután közösen étkeztek. A többit pedig drágán eladták, amiért is gyakran támadtak civakodások közöttük. Mivel pedig a saját magukéból éltek, azért nem is ismertek el senkit előljárónak maguk fölött. Hogy pedig az emberek minél jobb áron vegyék meg portékáikat, azért nagyképpen adták a szentet. Versengtek a bőjtölésben, ruházatuk durvább volt a többi szerzetesekénél, sokat sóhajtoztak és — hogy tekintélyüket és kiválóságukat annál inkább föltüntessék — rágalmazták a papságot.² Azonban természetesen erkölcsi tekintetben épen ők nem voltak feddhetetlenek és ünnepi alkalmakkor torkig ették magukat.³ Egyszóval a farizeusok szektájának utánzása volt ez, keresztény talajon. Azonkívül eleven bizonyítékai voltak azon tételünknek, hogy közös életmódot önmegtagadás és engedelmesség nélkül nem lehet megvalósítani még egészen kis körben sem.

intézményeket fölépíteni, mert nem lesz abban lélek, nem lesz abból köszönet. A világi (vallástalan) közületek vezetése alatt álló közkórházakban megfordult betegek erről sokat tudnak beszélni.

¹ Vagy remnuoth. (Ezt az utóbbit fogadja el a Corp. script. eccl. Lat. kiadás.)

² A demagógok ezzel mindig eredményt értek el a nép söpredékénél.

³ «Saturantur ad vomitum». Szent Jeromos : Ep. 22. ad Eustoch. 34. (M. L. 22, 419. és Corp. Script. 54, 196. o.)

Eustathiánok.

(Vagyonközösség.)

Az említett fajtájú szerzeteseknél sokkal veszélyesebb tévedés volt azonban az eustathiánoké, mert míg amazok esetlenségük miatt gyorsan lejárták magukat, addig ez utóbbiak hosszabb ideig fönn tudták tartani a jónak látszatát és így sok jóindulatú embert is léprecsaltak. Nevüket alapítójuktól Eustathiustól nyerték és tévedésük alapvonása a túlságos szigorúság volt. Ők ugyanis az evangeliumi tanácsokból parancsot csináltak és az ezeket el nem fogadó embereket lenézvén, önmagukat jobbnak, tökéletesebbnek gondolták másoknál, minek jelzésére pl. különös ruházatot is viseltek.

Eustathius személye nagyon gyakran előfordul az ariánkor-szakban és mindent egybevetve, az állapítható meg róla, hogy jellemére nézve ingadozó férfiú lehetett, aki véleményét többször is változtatta, de végül is mindenütt szembekerült azokkal, akiknek addig pártját fogta.

Valószínűleg Alexandriában tanult és ifjúkorában ariánus lehetett,¹ de Hermogenes caesáriai (Cappadocia) püspök már mint katolikust veszi föl papságába.² Atyja, az arián Eulalius azonban püspökké választva, elítélte és kiközösítette.³ Ekkor úgylátszik jobbnak látta ismét az ariánus fölfogást vallani és mint ilyen Konstantinápolyban azok vezető emberéhez, Eusebiushoz, csatlakozott (340 körül). Itt sem volt soká maradása, mert Eusebius hűtlenség miatt csakhamar letette, de hazatérvén, újból tisztázta magát⁴ és katolikussá vagy szemariánná⁵ lévén, az örményországi Sebaste püspökévé választották (350 táján).⁶ Már előbb is túlzóan szigorú szerzetesi életet folytatott, mely életmódját püspök korában sem változtatta meg. Ebben az időben — mely különben életének fénypotját képezi — lépett vele szent Vazul is barátságba és együtt küzdöttek az ariánok ellen, mint Constantius

¹ Wetzer-Welte : Kirchenlexiconban Schleyer. V. ö. Vazul : Epist. 263. (M. Gr. 32, 978.)

² Philostorgius : Suppl. (M. Gr. 65, 623.)

³ Sozom. : H. E. IV. 24. (M. Gr. 67, 1191.)

⁴ Sozom. : i. h. és Vazut : i. h. : «ob alias causas, quaecumque illae sint, expulsus . . . iterum sese purgavit». — Közben a 343-iki gangrai zsinat is letette (l. alább), a 344-iki (?) zsinaton pedig esküszegést bizonyítottak rá. (Sozom. : H. E. IV. 24. — M. Gr. 67, 1191.)

⁵ Enyhe ariánus felfogás.

⁶ Szent Athanáz : Epist. encycl. c. Arianos c. 7. (M. Gr. 25, 554.) : «impietatis patronus»-nak nevezi. U. i. Hist. Arian. c. 4. (M. Gr. 25, 699.)

császár bizalmasai,¹ azonkívül ő is résztvett Pontusban a szerzetesség elterjesztésében.² Kétszínűségének eredménye az lett, hogy a seleucia-riminii kettős zsinaton (359-ben) ariánok és orthodoxok egyaránt letették.³ Hogy két szék között a földön ne maradjon, Rómába sietett és Liberius pápa előtt letette a nicaei hitvallást, mire a pápa visszahelyezte püspökségébe.⁴ Természete azonban ekkor sem nyugodott, hanem ismét az ariánusokhoz vonzotta, minek következtében a szent Vazullal való barátság is megszakadt (377-ben)⁵ és Eustathius először ariánussá,⁶ végül pedig ezek legtülszóbb szektájának, a macedoniánusoknak, követőjévé lett.⁷ Meghalt 380 táján.

Eustathiusnak jellembeli fogyatkozásai ellenére mégis nagy hatása volt és igen sok követőre talált. Ezt úgy érthetjük meg, hogyha tekintetbe vesszük tagadhatatlan jó tulajdonságait is, amió volt pl. feddhetetlen élete tisztaság dolgában, nagy önmeztagadása és engedelmessége, mellyel a zsinatoknak és a pápa rendelkezéseinek alávetette magát és nem utolsó helyen kiváló rábeszélőképessége, mely azonban sajnos módon nem párosult megfelelő képzettséggel.⁸ Nem hagyhatjuk figyelmen kívül e mozzanatot, amellyel több újítás és eretnecség kezdeményezőjénél találkozunk és ami tulajdonképpen az oka, hogy a sokszor jó szándék olyan fanyar és kárhozatos gyümölcsöket terem: a csekély tudás és a nagy beszélőképeség: mennél üresebb a hordó, annál nagyobbat kong!

¹ Theodoretus : Eccl. hist. II. 20. (M. Gr. 82, 1062.) : Eudoxius ellen és Epiphanius : Haer. 75. : Aérius ellen, ki azelőtt Eustathius szerzetestársa volt, de püspökké nem lehetvén, csak xenodochium vezetője lett («Ilyen házakat szoktak ugyanis építtetni az egyházi előjárók a vendégek iránt való szeretetből ; ezekben helyezik el a nyomorékokat és gyámoltalanokat és ami ezek megélhetésére szükséges, azt tehetségük szerint megadják») és azért ariánná lévén, rágalmozni kezdte Eustathiust.

² Némelyek szerint a «Liber asceticus» is ő írta volna (?) Sozom. : H. E. III. 14. (M. Gr. 67, 1079.)

³ Socrates : H. E. II. 39. 40. (M. Gr. 67, 334. 346.) és Sozom. : H. E. IV. 24. (M. Gr. 67, 1191.)

⁴ Epiph. : Haer. 75, 2. és Vazul : Epist. 263. (M. Gr. 32, 978.)

⁵ Szent Vazul : Ep. 119. ; Ep. 223, 2. (M. Gr. 32, 823.) 3. (826.) ; Ep. 224. ; Ep. 226, 2. (843.) ; Ep. 244. (911. sköv.) ; Ep. 251. (933.) és Ep. 263. (978.)

⁶ Theodoret : Eccl. hist. II. 27. (M. Gr. 82, 1083.)

⁷ Socr. : H. E. IV. 12. (M. Gr. 67, 483. s. köv.)

⁸ Ezt még az Eustathiust védő Sozomenus is elismeri. (Őszerinte t. i. csak ennek utódai estek az említendő tévedésekbe.) H. E. III. 14. (M. Gr. 67, 1079. sköv.) Philostorgius egyenesen dicséri Eustathiust, de ez érthető, mert ez az író maga is arián volt ; VIII. 17. (M. Gr. 65, 567.), de pl. szent Epiphanius sem törégiesen pálcát fölötte. (Panarium : Haer. 75.)

Ezekután áttérve az eustathiánokra, azt kell megállapítanunk, hogy fő tévedésük az emberek egyenlőségének túlhajtásából állott. Úr és szolga, férj és feleség, sőt szülő és gyermek között való szokott viszony megszűnt náluk. Az uraknak egész vagyonukat oda kellett adniok, mert különben kirekesztettek az üdvösség reményéből; a szolgaság megszűnt és ez külsőképen az egyforma szerzetesi ruha viselésében is megnyilvánult. A családi élet is fölbomlott, mert a feleség megnyirvatván haját, férfiruhát öltött¹ és gyermekei nevelése meg a háztartás helyett aszkézissel foglalkozott — lenézvén a nem így cselekvőket. Szóval azt a szép kommunizmust, melyet a szerzetesi intézmény leírásánál méltattunk, mindenkire kötelezővé akarván tenni ad absurdum vezették és ezáltal természetesen az egyházzal is ellenkezésbe: szakadásba (schizma) jutottak. Ilyen állapotban hitük tisztaságát sem soká őrizhették meg, hanem hovatovább különféle ariánus eretnokségek is megfészkelték magukat közöttük.

A minden téren való túlzásoknak eme halmazát már a 343 táján tartott gangrai zsinat elítélte. 13 fejezetben és 20 canonban intézkedik tévedéseikre vonatkozólag és nagyon bölcsen és határozottan jelöli meg ismét azt a középutat, amely mindenkinek járható lévén, egyedül szolgálhat általános zsinórmérték gyanánt. A fejezetek tarthatnak különösen számot érdeklődésünkre, mert ezek foglalják össze az eustathiánok tévedéseit. Figyelmet érdemel az a tárgyilagoss és megbocsátásra kész hang, melyet ezekben a zsinat használ: a tévedést elveti, de a megtérőt — a Mester példájára — mindig kész keblére ölelni.

«1. Mert az eustathiánok a házasságot elvetik és azt állítják, hogy a házas embernek nem lehet reménye Istennél, azért már sok házasságot szétbontottak és ezáltal — mivel az elválasztottaknál hiányzott az önmegtartóztatás — házasságtöréseket okoztak.»²

2. Másodszor azt is előidézték, hogy sokan elhagyták a nyilvános istentiszteleti összejöveteleket és magángyülekezetekeket képeztek.

3. Megvetik a szokásos ruházatot és újat vezetnek be (asceticus, monasticus).

4. A termények zsengéjét, melyet az egyháznak kell beszolgáltatni maguknak, mint hivatásos szenteknek, akarják tulajdonítani.

¹ Nőemancipáció.

² Egyszer Eustathius egy (szerzetesi fogadalom miatt) törvénytelen párt nem tudott rábeszélteni a válásra, mire felsóhajtott és így szólt: «Hát a törvényes párok szétváltak szavamra, de íme a törvénytelenek bebizonyították beszédem tökéletlenségét». (Sozom.: i. h.)

5. A rabszolgák megszöknék uraiktól és megvetik azokat, mert új ruházatokra sokat tartanak.

6. Nők most férfiruhákba öltöznek és ezáltal vélnek megigazulni, sőt sokan lenyírják hajukat is a jámborság ürügye alatt.

7. Vasárnap böjtölnek, ellenben az egyházi böjti napokon esznek.

8. Egyesek minden húsételt eltiltanak.¹

9. Házas emberek házaiban nem akarnak imádkozni.

10. Házas emberek házaiban tartott áldozatokon (eucharisticus áldozatokon) nem akarnak részt venni.

11. Megvetik a házaspapokat és ilyenek istentiszteletén nem vesznek részt.

12. Megvetik a martýrok tiszteletére tartott istentiszteleteket (synaxeis), valamint azokat is, akik ezeken résztvesznek.

13. Azt állítják, hogy a gazdagoknak, akik nem hagynak el mindent, nincs reményük az üdvösségre.

Azonkívül még sok más helytelen dolgot is tanítanak, mert még maguk között sem egyeznek meg és mindegyik azt adja hozzá, ami eszébe jut. Tehát a zsinat elveti őket és az egyházból kizártaknak nyilvánítja, ha azonban jobb belátásra jutnak és elítélik tévedéseiket, akkor vétessenek vissza.»²

A canonok közül csak azokat közöljük, amelyek a mi korunkban is igen megfontolásra méltók:

«Ha valaki rabszolgát a jámborság ürügye alatt rávesz, hogy urát megvesse és a szolgálatból megszökjék és ne szolgáljon urának jóakarattal és tiszteletteljesen, közösíttessék ki.» (can. 3.)³

«Ha valaki házasságon kívül vagy megtartóztatóan él, amennyiben megvetésből kerül a házasságot és nem a szüzesség szentsége és szépsége miatt, közösíttessék ki.» (can. 9.)

«Ha valaki azok közül, akik az Úr miatt nem házasodnak meg, büszkén a házassélettől fölémeli magát, közösíttessék ki.» (can. 10.)⁴

«Ha valaki gyermekeit elhagyja és nem neveli őket és amennyire tudja nem vezeti őket a szükséges jámborságra, hanem az aszkézis ürügye alatt elhanyagolja őket, közösíttessék ki.» (can. 15.)⁵

«Ha valaki az aszkéták közül testi szükség nélkül és nagyzásból nem tartja meg az általánosan áthagyományozott böjtöket, melyeket az egész egyház tekintetbe vesz, ha teljes tudatában van tettének, közösíttessék ki.» (can 19.)

¹ Sőt az evést egyáltalán lelki emberhez méltatlannak tartották. —Socr. H. E. II. 43. (M. Gr. 67, 351.)

² Hefele : Conc. Gesch. I. 753. s. köv.

³ U. o. I. 755. o.

⁴ Hefele : i. m. I. 757. o.

⁵ U. o. I. 759. o.

«Ha valaki elbizakodottan és megvetőleg vádolja a martyrok kápolnáit vagy az ott tartott istentiszteleteket és a róluk való megemlékezést, közösítessék ki.» (can. 20.)¹

A gangrai zsinat határozatai ellenére is főntartották magukat az eustathiánok, de túlzó fölfogásuk inkább csak a szerzetesek között talált már ezután követőkre;² a keleti szerzetesség hanyatlásával azután nekik is nyomuk vész.³

Apostolikusok.

Az eustathiánokkal egyidőben a keresztény világ több helyén találkozunk hasonló tévedésekkel. Az isteni Üdvözítő tanítását az anyagi javak használatát illetőleg sokan félreértették és így a határt hol az egyik, hol a másik véglet felé gyakran túllépték. A Phrygiában, Ciliciában, Pamphiliában és Pisidiában élő «apostolikus» eretnekek nem fogadtak be maguk közé vagyonnal bíró és házasságba nem fogadó embereket, mert azt tartották, hogy az ilyenek nem üdvözülnek.⁴ Épen azért gondosan őrködtek, nehogy valamivel is birjanak és nagy dicsőségüknek tartották, hogy semmijük sem volt. A régi enkratita eretnokség följújtása volt ez abban a tekintetben is, hogy hívei a házasságot elvetették.⁵

Az apostolikusokéhoz hasonló tévedést tanítottak az egyiptomi Leontopolisban lakó «hieraciták»,⁶ valamint az «audiánok» is.⁷ Ez utóbbiakról ugyan damaszkuszi szent János azt állítja, hogy nem voltak eretnekek, csak szakadárok, mert jó és tisztességes életmódot folytattak, (leginkább kolostorokban laktak), azonban «püspökeinket — írja — akik gazdagok és másokat ismét más okból megvetnek.»⁸

Az apostoli szegénységnek ezekről a fanatikusaikról rövid és

¹ Hefele : i. m. 760. o.

² Sozom. : H. E. VIII. 3. és 27. (M. Gr. 67, 1522. és 1590.)

³ Tévedéseik közül azonban igen sok más eretnokségben később is föltalálható.

⁴ Praedestinatus c. 40.

⁵ Epiphan : Haer. 61. ; Ágoston : De haeres. 40. ; Jo. Damasc. : De haeres. c. 61. (M. Gr. 94, 714.)

⁶ Jo. Damasc. : i. m. 67. (M. Gr. 94, 718.) és Praedest. meg szent Ágoston : i. m. c. 47. — Különös tévedéseik, hogy a föltámadást tagadták és szerintük gyermekek nem üldözülhetnek.

⁷ Alapítójukról : Audius mezopotámiai szerzetesről elnevezve, akit N. Konstantin Scythiába száműzött. (Egyéb tévedései : protopaschita és antropomorphista.)

⁸ I. m. c. 70. (M. Gr. 94, 718.)

kimerítő ítéletet mond szent Epiphanius, amelyet mi is teljes egészében magunkévá tehetünk: «Megvan az egyházban a teljes szegénység, de azért nem támad esztelenül azokra, akik jogosan bírnak szüleiktől örökölt földi javakat, amelyeket mind saját, mind mások szükségének fedezésére használnak».¹

A d a m i a n o k.

(Nemi közösség.)

Nem tudjuk ugyan egészen határozottan megállapítani, de amennyire a szűkszavú forrásokból következtethetünk, a nemi közösség képviselői voltak e korban az u. n. «adamianok». Eredetük visszanyúl — Theodorétus szerint² — Prodikusra, Karpokrates tanítványára, aki mestere tanaihoz hozzáadta a nyílt paráználkodás szabadságát, mert törvényessé tette a nőközösséget. Azonban nézetünk szerint nem egészen bizonyos, hogy azok az adamianok, akikről itt beszélünk, Prodikus leszármazottaival azonosak volnának, hiszen pl. damaszkuszi szent János egy Ádám nevű embertől eredezteti őket, amely véleményt szintén nem tartunk valószínűnek.

De lássuk előbb, hogy miben állott ez a sajátságos tévedés, ítéletünket azután majd könnyen megalkothatjuk róla.

Az adamianok

«inkább nevetséges, mint az igazságnak megfelelő tant vallottak. Mert eljárás módjuk ilyen. Meztelenül, ahogy anyjuk méhéből kikerültek, férfiak csakúgy mint nők, összejönnek és így tartják meg lelki olvasmányaikat, imáikat és egyéb vallásos gyakorlataikat. Önálló életet élnek és a megtartóztatók életmódját követve elítélik a házasságot: és azt gondolják, hogy az ő egyházuk a paradicsom.»³

Ezeket az épületes összejöveteleiket alulról fűtött szobákban — valószínűleg fürdőkben (thermae) — tartották meg⁴ és felfogásuk a régi gnóosztikusokéhoz volt hasonló. Ruhátlan összejöveteleikkel valószínűleg azt akarták kifejezésre juttatni, hogy ők már visszatértek a paradicsomi ártatlanság állapotába. E szokásuktól, vagy pedig Ádámnak, az ősebernek, különös tiszteletétől⁵ nyerték nevüket.

¹ Epiph. : Haer. 61. c. 3.

² Haer. fab. comp. I. 6. (M. Gr. 83, 351.)

³ Jo. Damasc. : De haeresibus c. 52. (M. Gr. 94, 710.)

⁴ Praedestinus és Ágoston : De haeresibus c. 31.

⁵ Az ősebert a gnóosztikusok elsőrangú eon gyanánt tisztelték.

Egyéb adatok hiányában a történetbölcsélet világánál azt állapítjuk meg, hogy kezdetben alighanem rajongó vallásosság adhatott létet e szektának, de később a házasság elvetése, a bűnökről vallott fölfogásuk¹ és a meztelen összejövetel által felingerelt rossz természet a legocsmányabb kicsapongásra ragadták az adamianokat, akikről épen ezért már kortársaik is gúnnyal és gyalázattal emlékeznek meg.

Masszaliánok.

(Munkakerülés.)

Az V. század táján nagyon elterjedt tévedés volt keleten, főképen Szyriában, egy soknevű eretnekség, amelyre különös gondot kell fordítanunk, mert mai társadalmi bajaink legtöbb kóros tünetét föllelhetjük benne. A kolostorokból indult ki ez is, de legnagyobb kedveltségnek az alacsonyorsú népnél, a csöcseléknél örvendett,² minthogy e népréteg hajlamainak kedvezett leginkább. Ha modern műkifejezéseket szabadna régmúlt eseményekre alkalmaznunk, akkor egy szóval anarchistáknak nevezhetnénk e gyülekezet tagjait azzal a különbséggel, hogy míg napjaink hasonnevű tévelygői agresszíven viselkednek, addig a masszaliánok inkább passzív tétlenséggel iparkodtak rosszra hajló keleti természetüket kielégíteni. Azonkívül a kor szellemének megfelelően vallási alapot adtak erkölcstelen életmódjuknak, ami azonban már inkább ostoba babonaságnak nevezhető.

Legelterjedtebb nevük szyrül: masszalian, görögül: euchia (diesztrammenos),³ mely szavak «imádkozót» jelentenek, mert mint látni fogjuk, vallásukban a fő helyet az imádság foglalta el. Ugyanezért és állítólagos elragadtatásaikért entusiastáknak is nevezték őket, de később egyes hirhedtségre vergődött egyéniségek nevei után: marcianistáknak, adelphiánoknak vagy lampetiánoknak is.

Nehéz dolog pontos képet adni vallási fölfogásukról, mert gondosan titkolták tanaikat és még esküvel is tagadták masszalián mivoltukat, ha hurokra kerültek. Azért kortársaik is inkább csak külső viselkedésükről adhatnak számot. Keletkezésük ideje is bizonytalan. Egyedül szent Epiphánius mond annyit, hogy e tévedés Constantius császár idejében (337—361) vette kezdetét. Tanukat ő

¹ Hogy t. i. a megigazult nem vétkezhetik. — Epiph.: Haer. 52.

² Cyrillus Alex.: Ep. 82. ad Amphiloch. epp. Sidae. (M. Gr. 77, 375.)

³ Szent Jeromos: Dialog. c. Pelag. Prolog. c. 1. (M. L. 23, 496.)

a pogányság és kereszténység keverékének tartja,¹ míg alexandriai Cyrill pogány és zsidó elemeket fedez föl abban.²

«Akiiket ma masszaliánoknak neveznek — írja Epiphán —, azokat semmiféle névnek, vagy fegyelemnek, semmi vidéknek vagy törvénynek köteléke nem fűzi össze. Azok egybegyűlve, úgy a férfiak mint a nők, úgylátszik hisznek Krisztusban és azt hangoztatják, hogy lemondtak a világról és mindenüket elhagyták. Össze-vissza a férfiak a nőkkel, a nők a férfikkal alszanak egész nyáron a nyílt tereken, mert tagadják, hogy valamit is bírnának a földön. Azután féktelenek és korlátlanok és kezeiket kinyújtják az alamizsnáért épúgy, mint akiknek nincs vagyonuk és élelmük... Az ő rútságukról és gazságaikról semmi biztosat sem tudtam meg. De hogy azoktól nem irtóznak, már az a szokásuk is bizonyítja, hogy a férfiak és nők össze-vissza fekszenek együtt.»³

Ugyancsak keveset tud róluk Theodoretus is, aki daemon hatására vezeti vissza e tévedést.⁴ Mint legjellemzőbb sajátságukat, azt jegyzi meg róluk, hogy «a kézi munkától, mint bűnös dologtól irtóznak és álomnak adván magukat, az álmokképeket próféciáknak nevezik».⁵ Szent Nilus is óvja olvasóit azok tanítása ellen, akik

«törvénné tették, hogy semmit sem dolgoznak... és önmagukban ezáltal szenvedélyeket ébresztettek fel és alkalmat adtak a képzeteknek, hogy a tétlenség miatt az anyaghoz tapadva csapongjon».⁶

Ezt az erkölcsileg és gazdaságilag mondhatatlanul veszélyes eretnokséget természetesen nem viselhette el türelmesen az egyház, viszont azonban kiirtása is nagy nehézségekbe ütközött, mert hiszen követői bűnös üzelmeiket titokban üzték és égre-földre esküdöztek, úgy bizonyították igazhitységüket és úgy ígérték a javulást, amiből persze semmi sem volt igaz. Forráshelyeiket, a dologtalan szerzetesek monostorait — «latrok barjangjait» írja Theodoretus — a püspökök fölégették ugyan,⁷ de akkora már erősen gyökeret vert

¹ Epiph.: Panarium haer. 80. (M. Gr. 42, 755.)

² De ador. in spir. et verit. III. (M. Gr. 68, 282.)

³ Epiph.: i. h. III. (M. Gr. 42, 759.); u. i. VIII. c. (u. o. 767. s. köv.), ahol érdekesen bizonyítja, hogy az embernek nem szabad nőközösségben élni, mert ez csak a disznók, barmok és kutyák sajátsága.

⁴ Akit a masszaliánok a Szentléleknek tartottak. Epiphanius idézett helyén azt állítja, hogy némelyek közülök a sátánhoz is imádkoztak.

⁵ Eccl. hist. IV. 10. (M. Gr. 82, 1142.); u. i. Haer. fab. IV. 11. (M. Gr. 83, 430.): «Semmi munkához nem látnak (mert lelkieknek nevezik magukat), hanem miután imákat elvégezték, a nap legnagyobb részét átalusszák».

⁶ De volunt. paup. ad Magn. c. 21. (M. Gr. 79, 998.); u. i. szent Ágoston: De haer. 57. (M. L. 42, 40.)

⁷ Theodoretus: i. h.

e szerencsétlen fölfogás a köznépnél is, úgyhogy Amphilochius ikoniumi püspök Side-be zsinatra hívta össze püspöktársait, ahonnet zsinati levélben Flavianus antiochiai patriarchát (381—404) kérték föl, hogy gyorsan intézkedjék e téves tan elnyomásáról. A patriarcha is fölismerve a veszélyt, zsinatot hívott össze Antiochiába, majd Edessába, ahová szerzetesekkel elhozatta a masszaliánok akkori főembereit: az öreg Adelphius parasztot és Szabbasz szerzetest. Ezek először makacsul tagadtak, de végre Flavianusnak csellel sikerült túljárni az agg és ravasz Adelphius eszén és őt vallomásra bírni. Így pattant ki alapvető tévedésük, mely szerint a megigazulást nem a keresztség szentségétől, hanem imádságtól várták és az eredeti bűnt az ördög fizikai rabságának tartván, a szabadakaratot is tagadták. Rájuk bizonyulván ily módon az eretnekség, a zsinat elítélte őket, mire mélységes megbánást színelve, kérték a patriarchát és az atyákat, hogy penitenciát tartva föloldozást nyerhessenek. Ezt már csaknem engedélyezték is nekik, ha közben rajta nem kapták volna őket, hogy fogságukból a többi masszaliánnal, mint elvtársaikkal, titkos levelezést folytattak! Ezen jellemtelen eljárás következtében Szyriából száműzték őket, mire Pamphyliában telepedtek le és itt terjesztették tovább mótelyes tanukat.¹

Bár a püspökök és a derék szerzetesek erélyes föllépése következtében a masszaliánok száma erősen megfogyatkozott, teljes kiirtásuk nem sikerült. Az ephezusi egyetemes zsinat (431) is tárgyalta ügyüket a pamphyliai és lycaoniai püspökök előterjesztésére és megerősítette egy Sisinnius püspök alatti konstantinápolyi zsinat határozatát, mely eretneknek itéli e tévedést. Azután visszavételükről és büntetésükről is intézkedtek, valamint arról is, hogy aki e tévedésben volt, azt nem szabad többé monostorba befogadni.² Végül «Asketikon» című könyvüket is kárhoztatták.³ Mindezen szigorú rendszabályok ellenére, bőven akadhatunk keleten ezután is masszaliánokra. Sajnos, a papok közül is nem egy akadt, akit romlott természete közéjük sodort. Ezek közt szomorú hirhedtségre vergődött Lampetius, akit Alypius (cappadociai) caesariai patriarcha

¹ Theod. : i. h. és Photius : Biblioth. cod. 52. (M. Gr. 103, 87.)

² A nyugati monostorokban is elharapódzott e tévedés. Ellenük írta szent Ágoston : De opere monachorum c. művét, melyben hivatkozik szent Pál ismert helyére : «Aki nem dolgozik, az ne egyék». Annyira mentek sokan, hogy még a hajukat sem akarták megnyírni. (M. L. 40, 549. sköv. és Corp. scr. 41, 531. sköv.)

³ Hefele : Conciliengeschichte II. 196. o. — L. még Conc. Carth. IV. (?) c. 44. (Richard : Analysis conciliorum I. 351. o.)

fosztott meg ezért papi méltóságától. Rengeteg sok zavart idézett elő ez a szerencsétlen ember, de az összes vádak közül, melyekkel Gerontius illette, azok a legszomorúbbak, melyek azt mutatják, hogy Istennek ez az önmagáról megfélelkezett szolgája a nőközöségnek is hive, sőt gyakorlója volt.¹ De szerencsére ezek az esetek csak szomorú kivételek maradtak és a tévedés most is legfőképp az értelmiség alacsony fokán álló embereknél talált befogadókra.² Így a VI. század derekán³ egy jeles ácsmester, Marcián, hagyta el gyalúpadját és szedte újra pontokba tanaikat. Érdemesnek tartjuk közölni az olvasóval e pontozatok kivonatát, — már t. i. azokat, amelyeket a papir megbír! — mert ebből világosan fogja látni a babonának azt a sötéttségét, mely a masszaliánoknál a vallást helyettesítette és amelyből a leírt «erkölcs» fakadt:

«1. Mindenki, aki születik, lényegileg egyesül egy ördög (Ádám bűne miatt), aki azután kísérti. 2. Elűzésére nem elég a keresztség, mert a bűnök gyökerei ezután is ottmaradnak a lélekben. 3. Imádság által távozik az a bélsárral vagy köpettel füst vagy kigyó alakjában.⁴ 4. Helyébe jó érezhetőleg a Szentlélek. 5. Az ilyen ember azután testi szemeivel láthatja a Szentháromságot... 9. Bőjtölni nem kell. 10. Az erények és daemonok láthatók... 12. Az áldozás közömbös dolog. 13. A testi munka rút, nem illik lelki emberhez. 14. Az alvás a fő, az álom prófécia. 15. «Nem szabad alamizsnát adni a koldusoknak, sem az özvegyeknek vagy árváknak... hanem mindent önekik kell nyújtani, mert ők az igazi lelki szegények.» 16. A masszalián bármit tesz, az nem erkölcstelenség... 18. Nők is lehetnek papokká. 19. Mindezeket le szabad tagadni még hamis esküvel és átkozódással is.»⁵

Ez volt azután az a posvány, amelyből gombamódra sarjadtak ki a többi eretnekségek is a következő századokban elsősorban keleten, de — mint látni fogjuk — nemsokára a józanabb nyugatiak elméit is megzavarták és a népvándorlás ifjú népeinél is fölújították a régi pogány természetvallás naiv babonáit. Legközelebbi hajtásuk keleten az ú. n. «choreuták» voltak, kik az imádság és alvás közé harmadik elem gyanánt az önkívületbe (extasis) ringató

¹ «Puellam ulnis amplexum atque exosculatum fuisse. Ipsum Lampetium narrasse Hierosolymis se cum diaconissa peccasse» stb. (Photius : i. m. cod. 91.)

² Szent Nilus (i. h.) ugyan arról is számot ad, hogy egy Alexander nevű «apostoluk» rövid ideig még a császárnőt is meg tudta tévesztetni.

³ Iustinián és ifj. (II.) Justinus császár idejében. (527—565—578.)

⁴ Más masszaliánok fölfogása szerint disznó és malacok képében. (Szent Ágoston : i. h.)

⁵ Timotheus (konstantinápolyi pap) : De receptione haeret. (M. Gr. 86, 46.)

táncot is beiktatták és lehetséges, hogy a mohamedán táncoló der-visek eredetét képezik.¹ Általában a masszaliánok tévedése a XIV. századig fönymaradt.

Ime, ilyen elszomorító képet mutat a keresztény ókor szabad-gondolkozóinak szemlélete! A sorsával elégedetlen ember, amikor a maga esze után indulva akar helyzetén javítani, ilyen feneketlen mélységekbe zuhanhat alá. Megtaláljuk ezen próbálgatásokban mind-azon eszmék csiráit, amelyek ma is mozgatják az emberek millióit; azokat a terveket, melyeknek keresztülvitelével szeretné az ember visszaszerezni elvesztett paradicsomát. Nem elégszik meg az Isten által megjelölt egyenes úttal, fölrepül, gyorsabban: azonnal meg akarja nyerni a végtelen és zavartalan boldogságot. De az első bűn átkának súlya alatt mindannyiszor szárnyaszegetten hull vissza és kénytelen belátni — boldog, ha legalább ekkor belátja —, hogy a jelen élet örvényéből egyedül Krisztus a helyes kivezető út, az ő tanítása a lét nehézségeit egyedül jól megfejtő igazság, mert őbenne fogjuk valóban megismerni, hogy mi az igazi élet!

A kor egyházi íróinak véleménye.

Azon elszomorító kép után, melyet az eretnekségek tanulmányozása jelenített meg az olvasó lelki szemei előtt, most egy fel-ségesnek kell következnie, egy olyannak, amely tekintetét ismét fölfelé emeli, értelmét megnyugtatja a jó szemléletében, akarátát pedig megerősíti annak gyakorlására. A kegyelem fénye által föl-világosított ész és a Szentlélek tűzében megtisztult szív szól hoz-zánk a kor egyházi íróinak műveiből. Az a szózat, amely már az első időkben, az üldözések alatt is bátran hirdette a szeretet közösségét, mind határozottabbá és hangosabbá válik: megtisztulva a zavaró mellékszöngéktől, egyre több és több, szentebbnél szentebb forrás-ból fakadva. A túlzások letompulnak, de az ideál megmarad a maga égi magasztosságában, a szentatyák között e korszakban már teljes az egyetértés az anyagi javakat illetőleg.²

¹ Karapet Ter-Mkrttschian: Die Paulikianer im Byzantinischen Kaiserreich. Leipzig, 1893. — 460. o. (—id. Realencykl. für prot. Kirche 12, 661—664. Bonwetsch cikke.)

² Minden művelt olvasó meg tudja ítélni azt a figyelemreméltó körülményt, hogy az egyes szent írók műveiben mit kell a szónoki túlzás számlájára írni és mi az igazi szándék, melyet a Szentatya el akar érni. A vadász is magasabbra céloz, hogy biztosan célba találjon.

KELET.

Az üldözésektől megszabadult kereszténység hívóinak száma a keresztény császárok kedvezése révén erősen megszorodott ugyan, de a mennyiséggel természetesen nem tarthatott lépést a minőség, az új keresztények már korántsem mérközhettek a vértanúk kortársaival hitbeli buzgóság tekintetében.¹ Ennek a körülménynek tulajdonítható egyebek között,² hogy az a különbség, mely a hívőket anyagi téren elválasztotta egymástól és amely az üldözések alatt alig volt számbavehető, most mindinkább növekedett, a gazdag keresztények kezdtek lanyhulni a felebaráti szeretet gyakorlásában.

Ilyen körülmények közt emelték föl intő és buzdító szavukat a szentatyák. Hallgassuk meg őket, legalább a legnagyobbakat.³ Bár erényekben és önmegtagadásokban megszentelt testüket már több mind ezer éve a sír mélye rejti magába, de az igazság, amelyet hirdettek, örökérvényű, tanulni kell abból minden kor emberének, ha a társadalmi kérdés megoldására őszintén törekszik.

Nagy szent Vazul.

Szent Vazul egyénisége már ismeretes az olvasó előtt.⁴ Már méltattuk nemes intézményeit, melyeket az inséget szenvedők érdekében létesített,⁵ szerzetesi szabályainak tárgyunkra vonatkozó rendelkezéseit is olvashattuk, itt csak kiegészítésről lesz tehát szó. Azt hisszük, nem lesz ez felesleges, mert önála már jóformán kifejezsedve találjuk azt a fölfogást, melyet a kor keresztény írói később is mind magukévé tettek, melynek tételeit legfeljebb más szavakkal és képletekkel, de ugyanazon értelemben vallotta az egész keresztény ókor.

¹ L. bőv. Hergenröther : Handbuch I. 635. s. köv. o. — Jellemző, amit e kor egyházáról szent Jeromos mond : «hatalom és gazdagság tekintetében növekedett ugyan, de erényekben megfogyatkozott». (Vita Malch. c. 1. — id. Herg. I. 635.)²

² A birodalomra nehezédő külső és belső bajok mellett.

³ A többiek ugyanis ezek fölfogását követik. (Megszívlelendő volna még szent Athanáz, szent Nilus és damaszkuszi szent János tanúsága, ezek t. i. kérdéssünkkel bővebben foglalkoznak, de sajnós, el kellett hagynom őket, nehogy túl-ságos hosszúra nyúlják a tárgyalás.)

⁴ L. még Bardenhewer : i. m. III. 130. o. sköv.

⁵ L. azonkívül Naz. szent Gergely gyászbeszédét szent Vazul fölött, alább 182 o.

Az ember társas lény, aki felebarátjára szorul és viszont ő is köteles azokat segíteni. *A)* — A származás és a földi sors egyenlőségéből azután az emberek egyenlőjogúsága következik: nem a származás, erő vagy gazdagság, hanem egyedül a jó vagy rossz erkölcs különbözteti meg azokat egymástól. *B)* — T. i. ez az egyetlen ami a mienk, míg az előbbiek mind Isten adományai. Így különösen *a vagyont Isten az egész emberiség számára közösen adja* és egyeseket megbíz annak kezelésével: elosztásával. Nem is marad az megállandóan senkinél, mert természete a vándorlás. *C)* — Magábanvéve nem is jó a vagyon, mert hiszen azoknak, akik rosszul használják, egyenesen romlásukra szolgál. *D)* — Mert borzasztó büntetés vár a fősvényekre és a szegények elnyomóira, akiket falánk halakhoz és ragadozó vadállatokhoz hasonlít. *E)* — Viszont azonban a szegénység sem magábanvéve jó, hiszen megvannak annak is a kísértései, hanem minden a jószándéktól függ. *F)* — Ha az embernek megvan mindaz, ami életének fönntartására szükséges, akkor legyen megelégedett és ne áhítozzék gazdagság után. *G)* — A gazdag pedig mindenét ossza meg a szegényekkel szeretetből, adjon bőségesen alamizsnát: szóval szeresse felebarátját úgy mint önmagát, akkor fogja javait igazán hasznára fordítani. *H)* — Végül a leghatározottabban elítéli a kamatszedést, mint a felebarát szükségén való nyereszkesedést és ezt a legnagyobb igazságtalanságnak tartja. *I)*

A) «Ki ne tudná, hogy az ember szelid és társas lény, nem pedig magános és vad? Mert semmi sem jobban tulajdona a mi természetünknek, minthogy kölcsönösen társuljunk és egyik a másikra szoruljon és azokat, akik ugyanazon származásúak, szeressük.»¹

B) Innét származik a keresztyének felebaráti szeretete és pénzmegvetése. «Munkálkodjál az igazságért és pedig jó lélekkel.»² «Azonban a szegénységet, vagy az alacsony származást, vagy a testi gyöngeséget becsmérlés tárgyává tenni teljesen abszurd dolog és a becsületes ember erkölcsétől távol álló.»³ Mindenkinek meg kell adni a jogát. Bármily hatalmas, gazdag és nemes származású is valaki, de ha gonosz, semmi becsülésre sem méltó, viszont bármily szegény, ismeretlen származású, beteg, gyenge valaki, de jó, végtelenül boldog lesz.⁴

¹ Regulae fusius tract. Inst. III. De charit. erga prox. c. 1. (M. Gr. 31, 918.); a természetközösséget hozza föl érv gyanánt a jótékonyagra is pl. Hom. in illud Lucae: «Destruam...» 1. (M. Gr. 31, 263.); l. még alább Hom. in Ps. 14, 6. (M. Gr. 29, 262.)

² Homilia in Ps. 14, 2. (M. Gr. 29, 254.)

³ U. o. 4. (M. Gr. 29, 258.)

⁴ U. o. 5. (M. Gr. 29, 259.)

C) «Ritka ember az, aki nem úgy gondoskodik a jelenvaló dolgokról, mintha azok a sajátját képeznék; aki tudja, hogy a gazdagság, használata csak egy időre van megengedve; aki úgy véli, hogy a test egészsége csak rövid ideig fog tartani; aki elismeri, hogy az emberi dicsőség virága állhatatlan.»¹ Azt mondja a gazdag: «Kivel teszek igazságtalanságot, amikor a magamét visszatartom és megőrzöm? Mondd csak nekem, mik a tiéid? honnét kaptad és hoztad az életbe? Mintha valaki elfoglalván a színházban az előadásra a helyét, az utána belépőket megakadályozná azt vélvén, hogy az ő saját tulajdona, ami pedig mindenkinek közös használatára nyújtatik: ilyenek ezek a gazdagok. *Mert a közös dolgokat előre elfoglalván, azokat az előbb való lefoglalás jogán magukéinak tulajdonítják.* Hogyha kiki a saját szükségletének kielégítésére csak annyit venne el, amennyi elég, a szűkölködőnek pedig hátrahagyná azt, ami fölösleges, senki sem lenne gazdag, senki szegény. Nemde mezítelenül jöttél ki anyád méhéből? nemde mezítelenül fogsz ismét visszatérni a földbe? Azonban honnét vannak neked a jelen javak? Ha azt mondod a sorstól, gonosz vagy, aki nem ismered el a Teremtőt és nem bírsz hálával az adományozó iránt: ha azonban megvallod, hogy Istentől vannak, mondd meg nekünk az okát, hogy miért kaptad? Talán igazságtalan az Isten, hogy egyenlőtlenül osztotta el közöttünk az életre szükséges dolgokat? Miért szegény az, mikor te gazdag vagy? Vagy nem inkább azért-e, hogy egyrészt te a jóságosság-nak és a hűséges szétosztónak jutalmát elnyerjed, másrészt ő a türelemnek nagy jutalmával ajándékoztassék meg? Te pedig a fősvénység telhetetlen begyébe ölelvén föl mindent és ezáltal annyi mást megfosztván azt gondold, hogy senkivel sem teszel igazságtalanságot? Kicsoda fukar? Aki az elégséges dolgokkal nincs megelégedve. Kicsoda tolvaj? Aki másnak jószágát elveszi. Nem vagy-e te fukar? nem vagy-e te tolvaj? Aki t. i. azt, amit szétosztásra kaptál saját magadévá tetted. Nem kell-e tolvajnak nevezni, aki a fölruházottat levetkőzteti? Aki pedig a mezítelent föl nem ruházza, habár azt meglehetné, talán más elnevezést érdemel? Az éhező az a kenyér, melyet visszatartasz; a meztelené az a köpeny, melyet te szekrényedben őrszöl; a cipőtlené az a saru, amely nálad elrothad; a szűkölködő az az ezüst, melyet elásva tartasz. Azért ahány embernek csak adhatnál, annyi igazságtalanságot cselekszel.»² Szép beszéd, de szebb az arany — feleli a gazdag. Gondoljon az ilyen az utolsó ítéletre: «Mert ott nem a rablót vádolják, hanem azt kárhoztatják el, aki javait nem osztotta meg másokkal».³ «Mi, akik értelemmel vagyunk fölruházva, ne mutatkozzunk kegyetlenebbeknek a vadállatoknál. Mert ezek azon dolgokat, melyek a földből természetesen fakadnak, mintegy közösen használják. Egy és ugyanazt a hegyet legelik le a juhnyájak; a lovakat is nagyon nagy számmal ugyan-

¹ Homilia in Ps. 14, 1. (M. Gr. 29, 251.)

² Hom. in illud Lucae: «Destruam . . .» 7. (M. Gr. 31, 275.)

³ U. o. 8. (M. Gr. 31, 278.)

azon a legelőn legeltetik. És mindegyik átengedi a másiknak a szükséges eledel használatát. Mi ezzel szemben a közös dolgokat elrejtjük zsebünkbe és egyedül bírjuk azokat, melyek sokakéi. Az az emberiség, amelyet a pogányokról beszélnek, töltőd el szégyennel bennünket. Azok némelyikénél az emberiséggel teljes törvény egy asztal és közös étkezés által csaknem egy családdá tette a nagyszámú népet. De hagyjuk el az idegeneket és térjünk át annak a háromezernek példájára, utánozzuk a keresztények első gyülekezetét abban, hogy mindenük közös volt, életük, lelkük, egy az összetartásuk, közös az asztaluk, elválaszthatlan testvériségük, szeretetük tettetés nélküli, a sok test egyet alkotott, a különböző lelkeket egy összhangba hangolta össze.»¹

Megcsalják magukat azok, akik a földi javakat az örök javak elé teszik. Másokkal szemben is igazságtalanok.² «Aki úgy véli, hogy a gonoszság útján gyűjtött vagyon elégséges segítség lesz neki az erőhöz és hatalomhoz, az hasonlít ahhoz a beteghez, aki a nehéz betegség állapotában látja a jóegészséget... Ne kívánjuk meg a másokét. Ha látsz egy dúsgazdagot, ne hirdesd boldognak az ő életét... Folyékony természetű a gazdagság, a folyamtnál gyorsabban elfut a tulajdonosaitól, egyiket a másik után változtatja... Ha vizet veszel a kezedbe, könnyebben meg tudod tartani, mint a vagyont magadnak állandóan megőrizni... Tehát ne add magad oda neki teljesen, hanem húzz belőle hasznot... az ő szolgálatát eszköz gyanánt fogadd el.»³ «A vagyon természete, hogyha őrzöd, nem marad a tied; ha szétosztod nem veszed el.»⁴

D) «A tudatlan és a világot szerető emberek, akik magának a jónak természetét nem ismerik, gyakran semmit érő dolgokat becsülnék nagyra: mint gazdagságot, egészséget, fényes megélhetést; amely dolgoknak egyike sem természeténél fogva jó, nemcsak mert könnyen az ellenkezőre változhatnak, de mert nem képesek birtokosaikat jóvá tenni. Mert vajjon ki igaz a gazdagsága miatt? Ki önmegtartóztató az egészsége miatt? Sőt éppen ezek gyakran a rosszul használóknak bűnök elkövetésére szolgálnak.»⁵ «Elvesztette a pénzét? Ezen csapás miatt igen nagy fájdalom győtri... A pénz már szolgált egyeseknek kicsapongásra; a szegénység pedig igen sokat, aki nagyon hajlandó volt a bűnökre, visszatartott. Ne irtózzál tehát attól, amittől nem kell és ne vonzódjál ahhoz, amihez nem kell.»⁶ Nem azért kell eladni jószágainkat, mintha azok magukbanvéve rosszak volnának, hiszen Isten nem terem rosszat. Sőt ha valaki nem ragaszkodik azokhoz rendetlenül, hanem osztogatja őket, akkor szükségese is lehetnek az üdvös-

¹ Hom. tempore famis et siccit. c. 8. (M. Gr. 31. 326.)

² Hom. in Ps. 61, 4. (M. Gr. 29., 479.)

³ Hom. in Ps. 61, 5. (M. Gr. 29, 479.)

⁴ Hom. in divites 2. (M. Gr. 31, 283.)

⁵ Hom. in Ps. 1, 3. (M. Gr. 29, 215.)

⁶ Hom. in Ps. 45, 1. (M. Gr. 29, 418.)

ségre.¹ Viszont az a gazdag, aki rosszul él vagyonával, olyan nyomorult, mint aki az ellenség legyőzésére kapott karddal önmagát öli meg. «Mert hogyha a gazdagság támasztékul szolgál az igazságtalanságra, akkor nyomorult a gazdag; ha azonban az erény művelésére szolgál, akkor nincs helye az irigységnek, mivel közös használatuk ugyanis mindenkinek nyújtatik.»²

E) «Sokan a halak közül egymást fölfalják és náluk a kicsi a nagyobb-nak a tápláléka. És ha néha megesik, hogy az, amelyik a kisebbet bekapta, egy másiknak zsákmányává lesz: akkor mindketten egy és ugyanannak a gyomrába kerülnek. Tehát mi mást teszünk mi emberek, amikor zsarnoki hatalommal elnyomjuk az alacsonyabbakat? Miben különbözik ez utóbbi haltól az, aki a gazdagodás falánk vágyából a fősvénység telhetetlenségébe temeti a gyöngéket? Az birta a szegény javait, te pedig őt magát is megragadván gazdagságod részévé tetted. Az igazságtalanoknál igazságtalanabbnak és a fősvénynél fősvényebbnek mutattad magadat.» Ugyanaz lesz az ilyen sorsa, mint a halé: hálóba kerül.³ Mert «amilyen mértékkel mértek, olyannal mérnek vissza nektek».⁴ «Megbántottad testvéreket? hasonlót várj. Elraboltad az alacsonyabbak javait, ökölrel ütötted a szegényeket... behatoltál az árvák birtokaiba, elnyomtad az özvegyeket, a megígért javaknál többre becsülted a jelen élvezetet? Ezekhez méltó osztályrészt várj.»⁵

F) «Nem mindig dicséretes a szegénység, csak akkor ha az evangéliumi tanács szerint szabad akaratból tökéletesül. Mert hát sokan vannak a szegények, ha a tulajdont veszed tekintetbe: azonban elhatározásukban igen-igen fősvények. Ezeket nem üdvözi a szűkölködés, hanem elkárhoznak elhatározásuk miatt. Nem kell tehát azonnal boldognak hirdetni azt, aki szűkölködik, hanem aki többre tudja Krisztus parancsát a világ kincseinél... Mert mindazt, ami nem származik az akarat elhatározásától, nem szabad boldognak mondani.»⁶ «Ha gazdagság után törekszel, lelkedben már vagyonod van.»⁷ Épen ezért «mivel a koldulás sokaknál meghaladván a szükséges mértéket, üzleti alkalmul szolgál és utálatos élvezet anyagául: szükséges, hogy azok, akikre a szegények gondozása bízott, összegyűjtsék a pénzt, hogy ebből a készletből bölcsen és előrelátással történjék minden egyesnek szükséglete szerint a szükséges dolgok szétosztása».⁸

¹ Regulae brev. tract. Int. 92. (M. Gr. 31, 1146.)

² Homilia XI. de invidia 5. (M. Gr. 31, 382.)

³ Homilia 7. in Hexaëmeron 3. (M. Gr. 29, 151.); u. i. Hom. in divites 5–7. (M. Gr. 31, 291. s. köv.)

⁴ Mt. 7, 2.

⁵ Hom. in. Ps. 61, 5. (M. Gr. 29, 482.)

⁶ Hom. in. Ps. 33, 5. (M. Gr. 29, 362.)

⁷ Hom. 8. in Hexaëm. 8. (M. Gr. 29, 186.)

⁸ Hom. in. Ps. 14, 6. (M. Gr. 29, 262.)

G) «Légy megelégedve saját dolgaiddal. A szegénységet, mikor a szükséges dolgok valóban megvannak, a bölcsek minden élvezet elé helyezik.»¹ «A használat mértéke pedig a kikerülhetetlen szükségesség: az a használat pedig, mely a szükségét meghaladja, vagy a fősvénység, vagy az élvezetvágy, vagy a hiú dicsőség betegségében szenved.»²

H) «A másokkal való megosztásra, a kölcsönös szeretetre és arra, ami a természettel megegyezik és megfelelő, arra szólítanak föl ezek a szavak.³ Mert az ember polgáris és társuló lény (civile et sociabile). De a polgári és közös életmódban és a kölcsönös érintkezésben a szűkölködő fölsegítésére nemes érzületre (bőkezűsége) van szükség. Aki kér tőled, adj! Azt akarja, hogy a szeretetből kifolyólag egyszerűen és könnyen meghallgasd a könyörgőket és viszont értelmekkel különböztess meg mindegyik kérőnek szükségét.»⁴ Sokkal fáradságosabb a vagyongyűjtés, mint követni az Úr tanácsát: «Menj, add el amid van»... «Mert ha igaz, amit állítottál, hogy ifjú korodtól fogva megőrizted a szeretet parancsát és annyit adtál mindenkinek, mint önmagadnak, honnét van neked — kértem — a bőséges gazdagság?... *aki úgy szereti felebarátját, mint önmagát, annak semmivel sincs többje, mint felebarátjának...* mennél jobban bővelkedel a vagyonban, annál inkább megfogyatkozik a szereteted, mert saját jómódot adtál felebarátodé elé helyezed. Mert már régen arra gondoltál volna, hogy pénzedet a többiekkel megoszd, ha szeretnéd felebarátodat.»⁵ «Mit fogsz felelni a Birónak te, ki a falakat öltöztetted, az embereket pedig nem ruházod? Aki a lovakat díszíted, a rongyos foszlányokba öltözött testvéredet pedig durván elutasítod? Aki elhagyod rothadni a gabonát, az éhezőket nem táplálod? Aki az aranyat elásod, az elnyomottat megveted?... Hogyha azt hallod: «Add el, amid van és add a szegényeknek», hogy legyen útravalód az örök boldogságra, akkor szomorúan eltávozol; de ha azt hallanád: «Add a pénzedet buja nőknek, kőfaragóknak, ácsoknak, mozaikosoknak, festőknek», akkor örülnél, mintha pénzednél valami értékesebbet szerezteél volna. Nem látod ezeket a ledőlt falakat, melyeknek maradványai mintegy vészjelek gyanánt emelkednek fel az egész városban? Vajjon hány szegény volt akkor a városban, mikor ezeket felépítették, akiket az ezekre fordított gondoskodás miatt annak a kornak gazdagjai elhanyagoltak?» És hol vannak azok, akik ezeket felépítették? A pokolban. Ha a gazdag azt mondja: nem segíthet a szegényen — hazudik. Egy gyűrűje hány szegényt ellátna, egy ruhásszekrénye hány fagyoskodót fölruházna!⁶

¹ Hom. 7. in Hexaëm. 3. (M. Gr. 29, 151.)

² Reg. brev. tract. Int. 70. (M. Gr. 31, 1131.)

³ Mt. 5, 42.

⁴ Hom. in Ps. 14, 6. (M. Gr. 29, 262.)

⁵ Hom. in divites 1. (M. Gr. 31, 278. sköv.); v. ö. Reg. brev. tract. Int. 48. (M. Gr. 31, 1115.)

⁶ Hom. in divites 4. (M. Gr. 31, 290.); l. még u. o. 7--9. (31, 298. sköv.)

«Ha adtál az éhezőnek, a tied lett, amit adtál és megnagyobbodva fog hozzád visszatérni.»¹

J) «A legnagyobb igazságtalanság valóban abban van, hogy egyrészt, aki szükkölködik a szükségeseekben, annak élete fenntartására kölcsönt kell keresni, másrészt pedig a kölcsönző nem elégszik meg a sorsnyújtotta előnnyel, hanem a szegény szerencsétlenségéből jövedelmet gondol ki és vagyont gyűjt.»² Ha a gazdagok engedelmeskednének Istennek, akkor nem lenne szükség a beszédre, mert senki sem szorulna kölcsönre.³ «Ha valaki kamatot fogadott el, azt csak úgy lehet a papi rendbe bocsátani, ha hajlandó az igazságtalan hasznát a szegényeknek adni és ezentúl a fősvénységnek e betegségétől tartózkodni.»⁴

Nazianzi szent Gergely.

Szent Vazul iskolatársa és barátja⁵ szónoklataiban, leveleiben és verseiben egyaránt tanít, buzdít és korhol. Kezdetben minden közös volt A) — olvassuk irataiban — úgy mint még ma is a legbecsesebbek a teremtetett dolgok közül: a víz, tűz, levegő stb., de azután az emberek gonoszsága folytán egyes anyagokat, melyeket értékeseknek véltek, eltulajdonítottak a közös használatból. B) — A fősvénység ördöge okozta ezt, aminek egyik igen rút tünete a kamatszedés. C) — Ezzel szemben minden képességünkkel segítsünk felebarátainkon — példa erre szent Vazul tevékenysége — mégpedig bőséges alamizsnálkodással. Ne sajnáljuk vagyonunkat, nem vész az kárba ezáltal, hiszen Istennek adjuk azt, mert a szegényekben Krisztust kell fölismerünk. D) — De ettől eltekintve, magábanvéve is sokkal jobb a szegénység állapota a gazdagságnál, amely mulandó voltánál fogva mindig megcsalja azt, ki reményét beléje helyezi. E)

Hogy ez a szent férfiú elsősorban szintén önmaga gyakorolta azt, amit oly szent buzgósággal hirdetett, az magától értetődik ugyan, de ennek igazolására és sokak okulására álljanak itt mégis végrendeletének következő megható szavai:

«...egész vagyonomat a nazianzi katolikus egyháznak szentelem az abban az egyházban élő szegények szolgálatára. Épen ezért ezen akaratom szerint három gondozót rendeltem a szegények számára... Az összes rab-

¹ Hom. in illud Lucae: «Destruam...» 3. (M. Gr. 31, 266.)

² Hom. in partem Ps. 14. et contra foeneratores 1. (M. Gr. 29, 266.)

³ U. o. 5. (29, 278.)

⁴ Epist. 188. (canonica I.) c. 14. (M. Gr. 31, 682.)

⁵ Rauschen: Grundriss der Patrologie 126. o. (² 390-ben) és Bardenhewer i. m. III. 165. o.

szolgákat vagy saját akaratomból, vagy boldogemlékű szüleim parancsából felszabadítottam: azt akarom, hogy ezek továbbra is szabadok legyenek és jószágaik minden akadály nélkül birtokukban maradjanak». ¹

A) B) A teremtett dolgok közül a legkiválóbbak nemcsak egyes emberek tulajdonát képezik, hanem mindenkiét és a teremtmények egy-egy és ugyanazon nemére közösen árad ki Isten kegyelme... Mi szebb a levegőnél, tűznél, víznél, földnél, esőknél, gyümölcsöknél, veteményeknél, lakásnál, ruházatnál? Pedig ezek olyan dolgok, melyeket mindenki közösen használ, részint teljesen közösen, részint egy bizonyos középértékig: és senki sem lehet olyan zsarnok, hogy a közös jótétet egyedül élvezze. Mert Isten az ő napját egyenlően kelti föl mindenki számára, a gazdagnak és szegénynek küldi az esőt, közös a nappalnak és éjjelnek váltakozása és egymásutánja, közös az egészség ajándéka, közös az élet határa, közös a test mértéke és szépsége, közös az értelem ereje és képessége; és talán e téren még jobb helyzetben van a szegény, mert ezen jótétetményekért jobban hálát ad Istennek és nagyobb örömet lel a közös javak használatában, mint a hatalmasok a fölöslegeseikében és az életre legkevésbé szükségesekben. És ezek a közös dolgok mindenki előtt nyitva állanak és Isten igazságosságát világos érveléssel bizonyítják. Viszont az arany stb. csak kevés ember díszül szolgál.» ² Kezdetben ez nem volt így, «azonban mióta az irigység és versengés és a kigyónak (gonosz léleknek) álnok zsarnoksága, amely mindig az akaratnak csábításai által lopva ragad minket magához és a gyöngébbek ellen merészebbé ingerel, belopódzott az életbe, attól az időtől kezdve különböző nevekre szakadt a rokon nemzetség és a természet nemességét a fősვნყség szétépte. Törvényt is alkotott a hatalomnak és uralomnak segítésére.» ³

C) «Egyikük szegényt nyomott el és egy részt elragadott földjéből és gonoszul, vagy csel által, vagy erőszak által állépte a határt és házat házhoz csatolt és mezőt mezőhöz kapcsolt, hogy csak felebarátjától valamit elraboljon és arra törekedett, hogy szomszédjának ne legyen semmije, mintha csak maga fogna lakni a földön. A másik uzsorákkal és kamatokkal szennyezte be a földet, gyűjtve ott, ahol nem vetett és aratva, ahol nem hintett; nem a föld műveléséből, hanem a szegények inségéből és nyomorából készítve magának jólétet. Ismét más a szérűből és a présből való tizeddel csalta meg Istent, aki mindent adott.» ⁴ «Az éhínségben semmi sem borzalmasabb, mint azoknak kegyetlensége és kielégíthetetlen kapzsisága, akiknek van gabonájuk. Lesik az idők nehézségeit és a szükségét

¹ Testamentum. (M. Gr. 37, 390.)

² Oratio 32. De moderatione in disputando c. 22. (M. Gr. 36, 199.) és Oratio 14. De pauperum amore c. 25.

³ Oratio 14. De pauperum amore (De alendis pauperibus) c. 25. 26. (M. Gr. 35, 891.)

⁴ Oratio 16. In patrem tacentem c. 18. (M. Gr. 35, 958.)

hasznukra fordítják és mások szerencsétlenségét learatják. Nem hallják; hogy aki a szegényeken könyörül, az Istennek ad kamatra,¹ sem azt, hogy aki a gabonát elrejtí, átkozott a nép előtt² stb.» De Isten is irgalmatlan lesz velük szemben.³

«Midőn kis dologból hasznot húzol, tudd meg, hogy a szerencsétlen életnek zálogát bírod. Egyáltalán ne nyerekedjél megalázva magadat: az igazságtalanul szerzett jólét nincs félelem nélkül... Szegény ugyan, de erkölcsileg gazdag. Jobban szeretem a bölcs szegényt, mint a gonosz Midast.»⁴ «Te talán igen sokat dolgozol és virrasztasz, ügyeid intézésében összekapcsolod az éjt a napallal, úgyhogy nagyobb az undor, mint az élvezet belőle. És kamatra, meg uzsorára kölcsönzöl, mindig ezekkel foglalkozol, amiből vagyond növekszik. Pedig ezek nem fognak fönmaradni sem neked, sem azoknak, akiknek reméled, hanem talán egész idegeneknek... talán éppen ellenségeidnek.»⁵

D) Ezért segíts felebarátaidon, a gyengék és betegeken, azokon, akik rádszorulnak. «Arra törekedjél, hogy ne csak javakkal, de igazsággal, ne csak arannyal, de erénnyel is, sőt csakis erénnyel légy gazdag.» Abban tűnjél ki, hogy irgalmas vagy.⁶ Szent Vazul adott erre példát, aki gyámolította a szegényeket, inkább lelkieken ugyan, de testi dolgokban sem kevésbé (mert ez is gyakran a lélekre háramlik, amennyiben jósága által leigáz és mintegy lebilincsel); a szegények táplálása, a vendégek befogadása körül szorgoskodott... Egyszer éhség ütött ki a városban és pedig az emberek emlékezete szerint a lehető leghevesebb». Mivel pedig a város nem volt a tengerparton, sehonnét sem kapott ételmet. Erre szent Vazul «szóval és rábeszéléssel kinyitotta a gazdagok csüreit, megtette, ami a Szentírásban van, megszegte kenyerét az éhezőknek, kielégítette kenyérrel a szegényeket és táplálta őket éhségükben és az éhező embereket betölté minden jóval. Hogyan?... Egybegyűjtvé mindazokat, kiket az éhség érintett és még olyanokat is néhányat, akik már alig vonszolták életüket, férfiakat, nőket, gyermekeket, aggokat, minden korú sajnálatraméltókat, közben összeszedett mindenféle ételt az éhség megszüntetésére és főzelékkel meg a szegények éhségének csillapítására elkészített szózott halakkal telt fazekakat tett eléjük» — azután Krisztus Urunk példáját követve, szogaival együtt ő maga is fől szolgált nekik. Mindezt azért tette, «hogy az irgalmasság által irgalmasságot készítsen elő magának és a jelenvaló termés osztogatásával az eljövendő javakat elérje».⁷

¹ Péld. 19, 17. ² U. o. 11, 26.

³ Oratio 43. c. 34. (M. Gr. 36, 542.) és Oratio 16. c. 19. (35, 959.)

⁴ Carmin. I. I. (theol.) sect. II. (moral.) C. X. «De virtute» 385. sköv. vers. (M. Gr. 37, 708.)

⁵ U. o. C. XXVII. «A rossz erkölcsű nemeshez». 113. sköv. v. (M. Gr. 37, 865.)

⁶ Oratio 14. De pauperum amore c. 26. (M. Gr. 35, 891.)

⁷ Oratio 43. «Szent Vazul fölötti gyászbeszéd» c. 34—36. (M. Gr. 36, 542. sköv.)

«Isten olyan lesz veletek szemben, amilynek ti vagytok a szegények iránt... gondoljátok meg, hogy jobb egy igazságosan birtokolt kis rész, mint egy szélesebb és nagyobb piszkos szűkmarkúsággal szerevezve... Igen sokan voltak, akik egész házakat átengedtek, arra a célra, hogy az egyházi legyenek és nem hiányoztak olyanok sem, akik önként egész vagyoniukat odaadták és a legszebb nyereséget kapták viszont: azaz a jövő élet javaiért a szegénységet választották. Tehát ne vessetek szűkmarkúan, hogy bőven arathassatok — csak azt adjátok vissza, ami Istené. Mert mi szűkség van arra, hogy rablóknak és tolvajoknak gyűjtsünk kincseket és az idők változásai miatt bizonytalan és veszendő javakat, melyek egymásután mennek és szállanak át egyiktől a másikhoz és ne inkább olyan biztos és erős csűrökbe, hogy egyáltalán semmiféle csellel se lehessen azokat megtámadni.»¹

«Adj a szegényeknek amennyit akarsz és ha adsz, akkor méltóan vendégeld meg Krisztust, de ne gondold, hogy kevésel megvásárolhatod bűneid bocsánatát!»²

E) «A világi ember így szól: Nekem gazdagságom ellenségeket szerez és irigységgel égeti a gonoszokat; barátokat is szerez és a városokban előkelő helyeket, trónokat biztosít... A lelki ember pedig így felel: Nekem pedig a szegénység megadja, hogy egyáltalán nincs ellenségem, az irigységnél is biztosabb a részvét. A trónok is omlandók, mint amelyek az időnek járulékaik és ha megmaradnak is, jobb Istennek szolgálni... A tolvaj azokat támadja, akiknek van vagyoniuk: nekem egyetlen kincsem Isten, akit soha senki sem rabolhat el attól, aki bírja... A szegénynél senki sem biztosabb.» A gazdagság mulandó, míg a szegény minden jócselekedetét magával viheti a másvilágra.³ A gazdagoké a sok betegség... «még abból sincs semmi élvezetük, amijük van, hanem azt keresik, hogy kinek hagyják az ő vagyoniukat és gyakran irigykednek a magukat jólérző szegényekre.»⁴ «Nehéz dolog szűkölködni, de rosszabb gonosz gazdagnak lenni. Mikor jót cselekszel, gondold meg, hogy Istent utánzod. Biztosítsd magadnak Isten irgalmasságát magad irgalmasságot gyakorolván.»⁵

¹ Epist. 61. Aerio et Aypio (M. Gr. 37, 119. sköv.)

² Carmin. I. II. (hist.) Sect. I. (de seipso) Poema XII. «De seipso et de episcopis» v. 457. (M. Gr. 37, 1119.) és Oratio 16. c. 18. (M. Gr. 35, 958.)

³ Carmin. I. I. (theol.) sect. II. (moral.) Carm. VIII. Comparatio vitarum. 46. sköv. v. (M. Gr. 37, 652. sköv.)

⁴ U. o. 127. v. (M. Gr. 37, 658.)

⁵ U. o. C. XXX. 4. s köv. v. (M. Gr. 37, 909.); l. még u. o. C. XXXII. Distichae 65. (37, 921.); a földi javak hűtlenségéről: L. II. (hist.) sect. II. (quae spect. ad alios) Poema VIII. Ad Seleucum v. 12. (37, 1578.); L. I. S. II. C. III. Ad virg. v. 92. (37, 640.); u. o. C. XVI. De vitae itineribus v. 9. (37, 779.) stb.

Nysszai szent Gergely.

A harmadik nagy kappadóciai, szent Vazul fivére — a kiváló szónoki készséggel bíró nysszai püspök¹ — bár keveset, de annál erélyesebben szóló tárgyunkhoz. Isten fiai és így testvérek lévén, *az volna az igazságosabb, ha a mennyei Atyától nyert örökségen mindnyájan egyenlőkép osztozhatnánk.* Azonban miután már egyesek többet sikkasztottak el, *A)* — legalább bőséges adakozással kell a szegényeken segíteni. Ki-ki adja azt, amit adhat. Utánozzuk ebben amennyire lehet Isten bőkezűségét a szegények iránt való viselkedésünkben, mert ezek lesznek az örök Bíró előtt a gazdagok leg-hatalmasabb védői, illetőleg vádlói. *B)* — Nagyon szépen beszél a kétféle kincsről,² azután a kétféle gazdagságról és szegénységről is,³ de minden eddigit meghalad az a szigorúság, amellyel a *kamat-szedést e szentatya elítéli.* Nem válogat a kifejezésekben és talán még legenyhébb akkor, amidőn *lopásnak minősíti* ezt az eljárást.*C)*

A) «Ne tekintetek mindent a magatokénak. Legyen egy rész a szegényeké és Isten barátaié is. Mert valóban azé minden, aki a mi Atyánk, mi pedig testvérek vagyunk. Épen ezért mint egy törzsből származó testvérek-nél jobb és igazságosabb volna egyenlő részekre osztani az örökséget: de miután nem így történt, hanem egyik vagy másik többet sikkasztott el, a többieknek legalább egy részük legyen... aki ezt nem akarja, hanem azt akarja, hogy minden az övé legyen, az nem testvér, hanem kegyetlen zsarnok, vad barbár, sőt telhetetlen vadállat..., sőt rosszabb, mert hiszen még a farkasok is többen osztoznak a prédán.» Ezzel szemben a gazdagok dözsölnek, úgy mint egykor Heródes, mialatt kint a szegény Lázárok nemcsak hogy meghallgatást nem nyernek, de még el is üzetnek. Ez kettős bűn: tobzódás és irgalmatlanság.⁴

B) A bőjtről irván, ezeket mondja: «A mammon kapzsiságát éhséggel öljétek meg. Ne tartsatok otthon semmit, ami erőszak vagy rablás által szereztetett. Mert mit használna, ha szájatok nem érintené a húst, ha gonosz-ságtok tovább marcangolná testvéreiteket? Mi lenne a haszon abból, hogy míg a magadét nem eszed meg, addig azt, ami a szegényé, jogtalanul el-raboldod?... Egyenlítsen ki mindent Istennek igaz félelme. A két egymással ellentétes állapotot: a te jóllakottságodat ugyanis és testvéred éhségét, szerény önmegtartóztatással mérsékelj és fékezd... *Nyissa meg az ész a szegények*

¹ Rauschen : i. m. 130. o. és Bardenhewer : i. m. III. 188. o.

² Hom. VII. in Ecclesiasten (M. Gr. 44, 719.)

³ Oratio I. (M. Gr. 44, 1199.)

⁴ De pauperibus amandis et benignitate complectendis. Oratio I. (M. Gr. 46, 466. sköv.)

előtt a gazdagok kapuit... Óvakodjál attól, hogy más ne nyerte el a számodra félretett kincset. A sorsüldözöttet úgy öleld magadhoz, mint az aranyat... Mert sokféle bőséges gyümölcs fakad az alamizsnálkodásból... Add azt, amid van, mert nem kér tőled olyasvalamit az Isten, ami erődet meghaladja. Adj te kenyeret, az egy pohár bort, amaz ruhát fog adni és így sokak jóságosságából egynek szerencsétlensége meg fog enyhülni... A szegények a mennyország ajtónállói, akik kinyitják a kaput a jóságos és jó embereknek, bezárják s rosszak és embertelenek előtt. Ezek egyrészt heves vádlók, másrészt kiváló védők.» Isten mindent bőségesen ad, «mi azonban, akik pedig a Szentírás minden szava által Urunk és Teremtőnk követésére (amennyire a halandó utánozhatja a boldogot és a halhatatlant) nyerünk irányítást, mindent saját hasznunkra ragadunk el, mindent szenvedélyeinkhez mérünk és míg egyes dolgokat életünk élvezetessé tételére költünk el, másokat az örökösök számára rejtünk el. A szegényekre pedig semmi gondunk, semmi megfelelő gondoskodás nem történik róluk, semmi szorgoskodás. Ó kegyetlen lelkek! Ó irgalmatlan emberek!»¹

C) Az arany után való vágyódás esztelen dolog, mert hiszen az arany-nak nincs értelme. «De nemcsak ez, hanem a kamatoknak gonosz talál-mánya, amelyet mikor valaki rablógyilkosságnak és atyagyilkosságnak nevezett, nem igen tévedett. Mert akár lop valaki, akár a kamat kényszere útján szerzi meg azt, ami nem hozzá tartozik, mindegy.»² «Szeresd az embereket, ne a pénzt... Pusztulás vagytok azok számára, akik befogadnak benneteket és megtartanak. Egy kevés enyhületet hoztok, de idő haladtával az általalok elszórt méreg a léleknek keserves megkárosításává változik. ... Fordíts hátat a dolgok fölösleges bőségének és a kamatszedésnek és a szegények szeretetét éleszd föl magadban... Mert aki kamatostul visszaadandó pénzt kap, az a szegénységnek zálogát és biztosítékát kapja meg, a jótétemény színezetében a végpusztulást viszi haza.»³ «A szegénytől várod jövedelmedet és gazdagságod növekedését: hasonlóan cselekszel, mintha valaki a rémes hőségtől kiszáritott mezőről akarna nyerni halomszám gabonát, vagy rengeteg szőlőt olyan szőlőhegyről, melyet a jég elvert...»⁴ Még ha alamizsnát ad is az ilyen, vétkezik, mert mások könnyeiből adakozik... «Az ajándékozásnak másik neve a kölcsön, de hozzáteszem, hogy ezt kamat követelése és uzsora behajtása nélkül kell adni és olymódon, amint ezt az isteni iratok előírják...»⁵

¹ De pauperibus amandis Oratio I. (M. Gr. 46, 455. 458. sköv. 463.): Ugyan-így Oratio II. (u. o.), ahol az Úr e szavait magyarázza: «Amit egynek a legkiseb-bek közül...» — és különösen a betegek gondozására int.

² Homilia IV. (M. Gr. 44, 672.)

³ Oratio contra usurarios (M. Gr. 46, 435.).

⁴ U. o. M. Gr. 46, 442.

⁵ U. o. M. Gr. 46, 451.; ahol a kamatra való kölcsönzést «cauponarius quae-stus»-nak nevezi.

Aranyszájú szent János.

Üldöztetésének okai.

Nemcsak az egyház, de a világtörténelemben is páratlanul álló egyéniség volt Aranyszájú szent János.¹ Elsősorban mint szónokról emlékezik meg róla az utókor és mint ilyet magasztalja őt, pedig ha magasabb szempontból tekintjük élettörténetét, akkor említett képességét egészen háttérbe szorítja az az erény, mely egy egyén nagyságának első és igazi feltétele: *Aranyszájú szent János valóban szerette felebarátait*. Ne tévesszen meg bennünket az a sok visszavonás és folytonos ellenségeskedés, mely e szent férfiú életének majdnem állandó kísérője volt, hiszen mindezek csaknem kivétel nélkül ép a szegények és elnyomottak iránt való jószívűségéből származtak. Ez volt azelőtt is és azután is mindig a szeretet apostolainak tragikuma: «Ha engemet üldöztek, úgy titeket is üldözni fognak», jövendölé már az isteni Mester övéinek. Figyelemmel vizsgálván tanítását és működését, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy tulajdonképpen egész üldöztetésének egyik oka ép ebben rejlett. Igaz ugyan, hogy szent János nem igen válogatott a kifejezésekben és az eszközökben,² de igaz úgyről lévén szó és az emberi jogok védelméről, ezt megengedhetőnek tartotta: a gonosztevőket — pedig hát a szegények elnyomói is azok — nem szokás szépen kérni, hogy gonoszságukkal fölhagyjanak. «Bár engem mindig sokan vádolnak — mondá — hogy a gazdagokat támadom, de azok meg nem szűnnek a szegényeket támadni».³ Kezdetben buzdító, majd az eredménytelenség miatt mindinkább korholó beszédei, míg a nép nagy többségét rajongó lelkesedésre bírták irányában, addig a dőzsölésükben megzavart gazdagokat és a fősvényeket halálos ellenségeivé tették.⁴ Ezek azután a hiúságukban is megsértett gazdag nők⁵ és a püspök szigorúsága miatt zúgolódó lanyha papság

¹ Rauschen : Grundriss . . . 140. sköv. ; Bardenhewer : Gesch. d. altkirchl. Litt. III. 324. sköv. Ugyanitt 329. old. a róla szóló irodalom.

² Socr. : H. E. VI. 3. 4. 15. (M. Gr. 67, 670. 671. 707.)

³ Homilia in Eutrop. II. 3. (M. Gr. 52, 399.)

⁴ Palladius : Vita Chrysost. c. 5. (Galland. : Bibl. vet. Patr. VIII. 273.)

⁵ Ellenségei többek között a nők közül azokon kívül, akik mindenki előtt ismeretesek, hárman : özvegyek ugyan, de férjeik révén meggazdagodottak, akiknek rablások révén sok pénzük van üdvösségük vesztere. (Palladius : i. m. 4. — Gall. VIII. 270. o.)

segítségével¹ csakhamar a császári udvart, elsősorban a császárnét is elfordították tőle.

Aranyszájú szent János az ily módon egyre szaporodó ellenségekkel szemben nem hátrált meg, hanem annál nagyobb elhatározottsággal vette fel a küzdelmet, melyben a konstantinápolyi nép mindvégig hűen kitartott főpásztora mellett. Látván a lelkesedést és ragaszkodást, csendesítette a népet, — nem volt az elhamarkodottság embere — de megigérte, hogy nemsokára diadalra juttatja majd az igazságosságot.² Mikor ez és hasonló kifejezések az udvari emberek által kiszinezve a császár fülébe jutottak, akkor bírhatta rá végre Eudoxia a gyöngye Arkadiust arra, hogy szent Jánost elvesse. Az ügy végrehajtására igen sokan örömmel vállaltak, ezek között a háttérből vezető szerepet játszott Theophilus, a kegyetlen és zsugori alexandriai patriarcha, aki már annakidején nem is akarta fölszentelni Aranyszájú szent Jánost³ és aki most éppen ezért, nagy diadallal segített letörni őt.

Tárgyunk keretei nem engedik, hogy itt egész terjedelmében közöljük e szégyenletes eljárás történetét, elégedjünk meg azzal, hogy a tölgyesi zsinaton (ἐπι δρῶν)⁴ szentünk ellen emelt egy-két nevezetesebb váddal igazoljuk állításunk helyességét. Azt vetették itt Aranyszájú szent János szemére, hogy János nevű szerepapot elkergette, mert az egyik szolgáját, Eulaliust, megverte (1. vád). Azután az egyház értékes holmijainak nagy részét eladta (3. vád),⁵ katonai lázadásban részes volt (11. vád), rábizott örökségeket eladott (16. vád), az egyházi vagyont nem tudni mire használta (17. vád). Ezeket találjuk az említett János szerepap vádjai között. Izsák püspök, a másik hamis vádló, szintén hasonló visszaélésekről

¹ Palladius : i. m. c. 5. (Gall. VIII. 273.)

² In Act. Apost. Hom. XI. c. 3. (M. Gr. 60, 97.)

³ Ennek érdekes okát adja Palladius helenopolisi püspök, Aranyszájú szent János kortársa és életrője, i. m. c. 5. (Gall. VIII. 272.): «Az volt a szokása (t. i. Theophilnek), hogy becsületes és bátor embereket nem ordinált püspökké, hacsak gondolkozásában nem tévedett. Mindenkinék parancsolni akart ugyanis, mint együgyűeknek, biztosabbnak gondolván parancsolni az ostobáknak, mint az okosoknak engedelmeskedni». — Gonosz elv, melyet, mint mindent, ami rossz, sokan magukévá tettek azóta.

⁴ Chalcedon külvárosában. — Socr. : H. E. VI. 15. (M. Gr. 67, 707.) és Sozom. : H. E. VIII. 17. (67, 1559.)

⁵ És a szegények táplálására fordította. Ez is egyik oka volt Eudoxia császárné haragjának, míg hívei ezért Eleemosynarius (alamizsnás) névvel tisztelték meg. — Photius : Cod. 96. (M. Gr. 103, 347.)

tud. Lázadást szít a nép között (9. vád), mások letéiteit erőszakkal elrabolta (14. vád), mások rabszolgáit elbocsátás nélkül püspökké szentelte (17. vád).¹

Ilyen okok alapján ítélték el Aranyszájú szent Jánost és bár ez ítéletnek végrehajtása igen sok bajjal járt, végre mégis csak az erőszak győzött. A lángoló szeretetű főpap sorsa a számkivetés lett,² híveit pedig, akik nem tudtak máról-holnapra a rideg valóságra ébredni, még a templomokból is kiverte a katonaság és vagyonek Kobzással, kízással meg hasonló rendszabályokkal állították vissza ellenségei a szent által megjavítani szándékolt előbbi bűnös állapotot.³

Igy járt Krisztus igaz szolgája, mikor Mestere példájára «megszánta a sereget»⁴ és a lelki javak mellett híveinek földi megélhetéséről is igazságosan akart gondoskodni. Nagy kár, hogy utódai az ő szomorú sorsától megrettentve ebbeli kötelességüket sokszor elmulasztották.

Tanítása.

Lássuk ezek után, hogy milyenek voltak Aranyszájú szent János nézetei, amelyekért való küzdelemnek szentelte életét. Teljesen megegyezik az ő tanítása is a többi szentatyáéval, jóformán csak az előadásban van különbség, abban a meggyőző erőben, a mely e szent férfiút általában jellemezte.

A földi javakban való egyenlő részesedés képezi az ő szemeiben is azt az eszményt, melynek elérésére az őskereszténység példáját követve törekedni kell. Legtöbbször az egyszerű tanácsnál továbbmenve szeretné ezt híveinek kötelezővé is tenni, de azután belátva, hogy ettől az emberek többsége visszariad, csak a tökéletesebbekhez intézi ebbeli fölszólítását, Á) — míg a többieknek az alamizsnálkodást köti lelkére. E tárgyról azután annyit beszélt, hogy

¹ Photius : Bibl. Cod. 59. (M. Gr. 103, 106. sköv.)

² Még első számkivetési helyén is a szegények táplálását hordozta sziv n, azért szállították tovább — írja Palladius : i. m. c. 11. (Gall. VIII. 289. o.)

³ Palladius : i. m. c. 2. 3. (Gall. VIII. 264. sköv. o.), ahol Aranyszájú szent János maga mondja el mindezeket Ince pápához írt levelében. L. bőv. Ludwig : Der hl. Joannes Chrys. in seinem Verhältnis zum byzant. Hof. Braunschweig, 1883.; és magyarul Thierry Amadé : Ar. szent János és Eudoxia császárné (M. T. A. Budapest, 1887.) és u. a. : Alarik VI. fejezet 173. sköv. o. (M. T. A. Budapest, 1885.)

⁴ Mt. 15, 32. (csodálatos kenyérszaporítás előtt).

emiatt már maga is mentegette magát, de mégis kénytelen megvallani, hogy bizony kevés eredményt ért el. Pedig milyenek voltak az akkori állapotok a mostanihoz képest! Hiszen akkor csak az emberek $\frac{1}{10}$ része szorult mások segítségére. Szent János szerint az alamizsnálkodás a bűnök jóvátételének leghathatósabb módja. Mivel pedig az emberek nem adakoznak eléggé, azért csak kevesen üdvözülnek. Mit mondana e szent ma, ha társadalmi bajainkat látná? Hiszen a most élő gazdagok nagy részétől nem is fogadna el adományt, mert szerinte igazságtalanul szerzett vagyontól nem szabad adakozni.¹ Bár mindig a bőséges alamizsnálkodást szorgalmazza, mégis a dolog érdemét illetően a szándék tisztaságát tartja elsősorban fontosnak. *B)*

Mikor rábeszéléssel nem tudta megindítani a keményszívűeket, akkor a szónak erősebb fegyveréhez nyult. Rablónak nevezi a gazdagot, aki nem osztja szét a vagyonát. Isten csak szétoztás végett bízta rá a kincseket, melyek visszatartása által a szegényeket megrövidíti a gazdag.² De erre nem is gondol, mert a fősvénység állattá tette már és ezért a szerencsétlenre borzasztó büntetés vár Istentől, akinek javait jogtalanul a magáénak tulajdonította. *C)* — Lehet ugyan jó a gazdag is, de a szegénység mégis a legbiztosabb állapot. Az egyedül igaz gazdagság csak a lelkiekben van; ezt senki el nem veheti és ha ez megvan, akkor a szegény is boldog lehet. *D)* Szegénység alatt Aranyszájú szent János azt az állapotot érti, amelyben megvannak a szükséges anyagi javak, de fölösleg nincs. Ez szerinte az óhajtott és igazságos, *E)* — míg a koldússzegénység súlyos dolog és a gazdagok igazságtalanságának eredménye. Ezek alapján megállapítja, hogy a szegénység és a gazdagság állapotának jó vagy rossz volta erkölcsi szempontból a szegénynek és gazdagnak szándékától függ. *F)*

Az úr és szolga viszonyát igen magasztosan fejti ki. A legnagyobb úr, a fejedelem, szeresse népét úgy, mintha atyja lenne alattvalóinak. Mások pedig ne vessék meg a munkát, mert nem ez, hanem egyedül a tétlenség szégyelni való. Kezdetben nem volt a szolgaság lealacsonyító állapot és ma sem szabad annak lennie;

¹ T. i. ilyen esetben visszatérítés kötelező.

² Az adakozást azáltal is iparkodik könnyebbé és gyorsabbá tenni, hogy fölmenti a gazdagokat az alamizsnát kérő valódi szegény voltának vizsgálása alól. Más szentatyák ezt nem teszik, mert szerintük néha az alamizsna káros is lehet, de viszont inkább adjunk egyszer-kétszer alamizsnát nemszegénynek is, mint hogy igazi szegényt csak egyszer is tévedésből elutasítsunk.

viszont a nemesség sem a származásban van, ez magában véve nem emel senkit mások fölé. Egyedül igaz nemesség az erény, valamint igazi szolgaság csak a bűn. A két városról szóló példázatban pedig azt a nézetet vallja, hogy az úr és szolga egymásrautaltságában az előbbieknél nagyobb szükségük van az utóbbiakra, mint viszont és épen ezért nincs semmi ok arra, hogy valaki a becsületes munkás embert kevesebbre becsülje másoknál. *G)*

Az egyházi vagyont szükséges rossznak tartja, melynél sokkal jobb volna szerinte, ha a gazdagok közvetlenül juttatnák adományait a szegényekhez. Erre vonatkozó szavaiból megtudjuk, mily hatalmas készütséggel gondozta a korabeli konstantinápolyi egyház a rászorultakat. De a szent nem lelkesedik még ezért sem, csak hiánypótlónak tekinti mindezt, ami elvonja a papságot tulajdonképeni lelki feladatának buzgó teljesítésétől. *H)*

Ezekután talán nem kell külön megemlíteni Aranyaszájú szent János fölfogását a kamatszédést illetőleg. Aki már a gazdagságot is rablásnak nevezte, az a kamatot csakis minősített rablásnak tekintheti. *I)*

Bár az egyház tanítása nem mindenben egyezik meg e szent főpap kijelentéseivel a szigorúságot illetőleg, azonban azt az eszményt, melyet ő az Üdvözítő szavaira támaszkodva megragyogtatott, ma is sértetlenül hirdeti az anyaszentegyház. Akinek szívét tehát megindítják ezek a szent szeretettől izzó beszédek, az ne gondolja, hogy itt idejétmult utópiáról van szó, hanem inkább gondolkozzék saját körében megvalósításuk lehetőségéről.

A) «Mindenki köteles összes javait a közös használatra összehordani. Akár bölcsességed van, akár hatalmad, akár vagyonod, akár bármi más, hogy szolgatársaid kárára ne legyenek, vagy a te romlásodra.»¹ Az Apostolok cselekedeteinek ismert helyét magyarázza, ahol azt olvassuk, hogy az első hívők mindnyájan összehordták vagyonukat. «Mindnyájan — mondja, — nem úgy tehát, hogy egynek volt, a másiknak nem. Ez angyali respublica volt,² mert semmit sem mondtak a magukénak. Ezzel ki volt vágva minden rossznak gyökere... A pénzt elvetették és örvendettek és nagy volt a boldogság: mert nagyobbak voltak a javak, amelyeket kaptak. Semmi szemrehányás nem volt és semmi irígység, senki sem volt döllyfős, senki megvetett... Nem ismerték e fagyos szavakat: enyém és tied. Ezért örvendezés

¹ In Matth. homilia 77, 3. (M. Gr. 49, 706.)

² Ezzel szemben a pogányok hasonló próbálkozásait az ördög befolyásának tulajdonítja. Nem térünk el az igazságtól, ha a modern kommunista mozgalmakat is onnét származtatjuk. (In Act. Apost. hom. 7, 1. — M. Gr. 60, 64.)

volt az asztalnál, senki sem érezte úgy, mintha a magáéból, senki úgy, mintha a máséból ennék: bár ez szójátéknak látszik. És nem gondolták, hogy máséi a testvérek javai, mert mintegy az övék volt, sem a magukénak, mert a testvérekéi voltak. És nem volt szégyenlős a szegény, sem fölfuvalkodott a gazdag. Ezért örvendtek... Így tisztán imádták Istent, sőt ez jelenti Isten tiszta imádását.»¹ «Mert nem volt szabad azt mondani, hogy másokat eltartanak, mintha a sajátjukból táplálnák őket, így gondolkoztak. De az a csodálatos, hogy sajátjukat eltávolítva úgy tápláltak másokat, hogy úgy látszott, mintha a közösből és nem az övékéből táplálkoztak volna.»² «Az egyenlőtlenséget távoztatták el körükből és nagy bőségben éltek... Leginkább kitűnik az. akkor történelemből, hogy eladván a magukét, nem váltak szűkölködőkkel, hanem inkább még a szegényeket is gazdagokká tették.»³ Különben most képzeljük el a következőket: mindenki adja el mindenét és hordja össze — csak beszéd ez, senki meg ne zavarodjék, sem a gazdagok, sem a szegények. — Mit gondolsz, mennyi arany fog összegyűlni?... talán egy millió libra arany összegyűlné, vagy talán kétszer háromszorannyi. Most mondd meg nekem, a mi városunkban össze-vissza hány ember lehet? Talán százezer keresztény... mi a száma a pogányoknak és zsidóknak? Mennyi ezer arany gyűlhetne össze. Ezzel szemben mi a száma a szegényeknek? Nem hiszem, hogy több ötvenezernél. Ezeket minden nap táplálni, mily összegre volna szükség? Természetesen közös ételt közös asztalon terítve nekik, nem hiszem, hogy olyan nagy lenne a kiadás. Tehát — kérde — mit fogunk csinálni az összegyűlt kincsekkel? Azt hiszed, hogy sohasem lehet fölhasználni? Vajon nem lenne-e Isten áldása ezerszer bőségesebb, vajon nem áradna-e ránk bőven Isten kegyelme? Sőt mi több, vajon nem változtatnók-e át mennyországgá a földet? Ha ez 3000 és 5000 emberrel olyan fényesen sikerült és egyikük sem panaszkodott szegénységről, mennyivel inkább ily nagy tömeggel? Ki ne adna hozzá valamit a külsők közül is?... Mert a megosztás mindig fogyatkozást hoz létre, az egység és egyetértés szaporodást. Így élnek most a szerzetesházakban, amint régen a hívők éltek. Ki halt meg közülük éhen? Ki nem táplálkozott bőségesen? Most mégis jobban félnek az emberek ettől, mint a végtelen tergerbe esni... *Egyébként, ha ezen az úton továbbhaladunk, hiszem Istent, hogy így lesz.* Csak engedelmeskedjete nekem és sorjában meg fogjuk csinálni a dolgot és ha Isten életet ad hozzá, hiszem, hogy gyorsan át fogunk térni erre az életmódra.⁴ *Az őskeresztények «angyali*

¹ In Act. Apost. homilia 7, 2. 3. (M. Gr. 60, 66.)

² U. o. hom. 11, 1. (M. Gr. 60, 94.)

³ V. ö. ugyanerről 24. sköv. old. mondottakat, melyek nem fedik teljesen szent János véleményét.

⁴ In Act. Apost. hom. 11. c. 3. (M. Gr. 60, 96. sköv.) — Ugyanitt Ananiás és Szafiráról is megemlékezik. Majd bűnhődésükről így ír: «Ananiás miért tetted ezt? Birni akartál? Mar előzőleg meg kellett volna tartanod és nem igérni: most

*életet éltek. Ha most is így lenne, az egész földet megtérítenénk minden csodajel nélkül».*¹ «Mert ez: enyém és tied, pusztá és tartalom nélkül való szavak... Mivel tehát a földi javak nem a mieink, hanem az Úréi, ki kell azokat osztanunk szolgatársainknak... Mert ezek az idegen tulajdonok akkor lesznek a tied, mikor másoknak szétesztod; azonban ha bőkezűen magadra pazarolod őket, akkor a tiedből idegenekké lesznek... Mert közös tulajdonok ezek és szolgatársadhoz is tartoznak, miként a nap is közös és a levegő és a föld és a többi minden. És miként a testben a közös használat szolgál minden egyes tagnak, mikor azonban valami csak egy tagnak van hasznára, elveszti saját munkájának eredményét: így történik a pénzzel is.»² «Amint tehát a gyomornak vétke, amikor az ételeket visszatartja és nem osztja szét, mert az egész testnek romlását okozza: épúgy a gazdagok vétke, hogy amijük van azt maguknál visszatartják: mert ez az eljárásuk úgy önmagukat, mint másokat pusztulásra kárhoztatja.» Így van ez a többi testrészszel is, amelyik befogad, az továbbadja másoknak. Így van a mesterségekkel is. Ha pl. a szabó nem akar más számára is dolgozni, akkor maga is elpusztulna, ugyanúgy az ács, lakatos stb. «Senkinek sem adsz vagyontöbbit? Tehát akkor te se kapj mástól semmit: ha azonban így történik, akkor minden föl fog borulni!»³ «Akinak semmije sincs, azé minden. Mint az első keresztények, ahová mentek, mindenütt otthon voltak. Így mindenük megvolt és semmi tulajdonuk sem volt. Mert semmit sem mondtak a magukéból sajátjuknak: ezért minden az övék volt. Mert aki mindent közösné tekint, nemcsak a magáét, hanem másokét is, mint a sajátját használja: azonban, aki elkülöníti magát és csak a sajátja birtokosává lesz, az ezeknek sem válik igazán tulajdonosává.» Példa erre egyrészt szent Pál, másrészt Ananiás és Szafira. «Tehát hagyd el a magadét, hogy másét használj, mint a sajátodat. De nem is tudom, hogyan jutottam ebbe a hyperbolába, olyan embereknek beszélvén, akik bár csak legalább egy keveset adakoznának a magukéból. Szóljanak tehát ezek, amiket mondtunk a tökéletesebbeknek: a tökéletlenebbeknek pedig ezeket mondjuk: Adjatok a szűkölködőknek javaitokból, növeljétek így lelki vagyontöbbit.»⁴

B) «Az alamizsnálkodás az erények királynéja, amely leggyorsabban megnyitja az ember számára az ég kapuit a legjobb ügyvéd gyanánt.»⁵ «Jó örökséget akarsz fiadra hagyni? Az alamizsnálkodást hagyd rájuk, amelyért mindenki dicsérettel fog elhalmozni és híres emléket hagysz hátra.»⁶

miután már följánlottad, elsikkasztani, nagyobb szentségtörést követél el». (Hom. 12, 2. — U. o. 101.)

¹ In ep. I. ad Cor. hom. 6, 4. (M. Gr. 61, 53.)

² U. o. hom. 10, 3. (M. Gr. 61, 85.)

³ In ep. I. ad Cor. hom. 10, 4. (M. Gr. 61, 86.)

⁴ U. o. hom. 15, 6. (M. Gr. 61, 128.)

⁵ De eleemosyna hom. 3, 1. (M. Gr. 49, 293.)

⁶ De eleemosyna hom. 3, 3. (M. Gr. 49, 296.)

«Kérjük tehát és engeszteljük ki a Birót, ehhez könyörögjünk teljes erővel. Nem pénzzel, azaz, hogy helyesebben szóljak, akkor engesztelődik ki pénzzel ez a kegyes, ha nem ő kapja, hanem a szegények. Adj a szűkölködőknek pénzt és a Birót megengesztelted... A bűnbánat alamizsna nélkül holt és szárnyaszegett: a bűnbánat nem tud repülni az alamizsna szárnya nélkül.»¹ Mily bőkezűek az emberek világias dolgokban... «az ördög azt parancsolja, hogy sok mindenkinek adj, mialatt a poklot készíti elő számodra és mégis adsz: Krisztus pedig azt parancsolja, hogy a szegényeknek adjunk és a mennyet igéri érte és te nemcsak, hogy nem adsz, hanem még becsstelen is vagy: inkább akarsz engedelmeskedni az ördögnek, hogy kinoztassál, mint Krisztusnak, hogy üdvösséget nyerj... Mert bizonyára már restelek az alamizsnálkodásról beszélni, mikor már oly gyakran tárgyaltam erről intelmeim különösebb eredménye nélkül. Mindenesetre valamivel többet adtok, de nem amennyit akarnék. Látlak benneteket vetni, de nem bőkezűen, azért attól félek, hogy szűken is fogtok aratni... A polgárok egytizedrésze gazdag, egytizedrésze szegényekből áll, akiknek nincs semmijük: a többiek a középhelyet foglalják el. Tehát osszuk el a szegények számával az egész város tömegét és mindjárt meg fogjuk látni a mostani állapot gyalázatosságát. Mert nagyon gazdagok kevesen vannak, az ezek után következők igen sokan, a szegények ismét sokkal kevesebben vannak, mint ezek... Ha a gazdagok és a közepes vagyonúak felosztanák maguk között azokat, akiknek nincs sem kenyerük, sem ruhájuk, alig jutna ötven vagy talán száz emberre egy szegény eltartása. És mégis, bár ilyen nagy tömegben vannak azok, akik megadhatnák nekik a szükségeset, a szegények mégis naponkint nélkülözésüket siratják. És hogy megismerd azoknak kegyetlenségét, az egyházat tekintsd, amely egy igen gazdagnak és egy közepes vagyonúnak jövedelmével rendelkezik és gondold el, kérlek, hány özvegyet és hány szűzet táplál naponkint: ezek száma bizonyára eléri a háromezret. Ezeken kívül még a börtönben levő rabokat, a vendégfogadóban a betegeket és más egészségesekeket, vándorokat, nyomorékokat, az oltárhoz élelemért és ruháért járulókat és más véletlenül odavetődötteteket is gondolzza naponkint és vagyona még sem kevesbedett meg. Ha tehát csak tíz ember szánná rá magát hasonló adakozásra, nem lenne többé szegény».² Azonban a rossz uton szerzett vagyonból ne adj alamizsnát. Ezáltal azt úgysem lehet jóvátenni. «Jobb semmit sem adni, mint másét másoknak adni. Mert mondd csak nekem, ha látnál két embert, kik közül egyik mezítelen lenne, a másik pedig felöltözött és azt, aki felöltözött, levetkőztetnéd, hogy a mezítelent felruházd, vajjon nem cselekednél-e igazságtalanul?... Tehát tartsunk bűnbánatot és rablástól mentes alamizsnát adjunk és bőkezűen adakozzunk.»³

¹ De poenitentia hom. 7, 6. (M. Gr. 49, 332.); u. erről In Matth. hom. 50, 4. (M. Gr. 58, 508. sköv.) és u. ott hom. 64, 4. (M. Gr. 58, 615.)

² In Matth. hom. 66, 3. (M. Gr. 629. sköv.)

³ U. o. hom. 85, 3. (M. Gr. 49, 761.)

«Tudván azt, hogy nem adni, hanem bőségesen adni, leginkább ez az alamizsnálkodás.»¹

C) «Igy gondolkozzál a fősvény gazdagokról. Ezek ugyanis rablók, akik lesbeállnak az utak mentén és az arramenők dolgait elrabolják. Mint földalatti barlangokban és üregekben, úgy ássák el szobáikban mások jószágait. Ne mondjuk tehát őket boldogoknak a jelen miatt, inkább szerencsétleneknek a jövő miatt, azon félelmes ítélet miatt, a kikerülhetetlen büntetések miatt, a külső sötétség miatt, melyek rájuk várnak.»² «Rablás nem megosztani a szegényekkel a magáét... Mert nem adtátok meg a szokott följajánlásokat, elraboltátok azt ami a szegényé. Ezzel kimondja a gazdagoknak a Szentírás is,³ hogy a szegények dolgait tartják maguknál, bár atyai örökségkép jutottak is hozzá, vagy bármely más úton-módon gyűjtötték is pénzüket... Ezért tehát tanuljuk meg, hogy valahányszor nem nyújtunk alamizsnát, egyenlő büntetést várhatunk, mint azok, akik fosztogatnak.»⁴ «A gazdagságok csak akkor lesznek a mieink, amikor a szegényeknek adjuk azokat... Nem azért kaptál többet másoknál, hogy magad fogyaszd el azt, hanem hogy a többieknek jó szétosztójuk légy.» Nem kell vizsgálunk: jó vagy rossz ember-e a szegény, aki kér tőlünk. Isten megmentett ettől a fáradságtól: minden szegénynek adni kell.⁵ «Mert mit használ az embernek, ha másé van nála, a magáé meg nem? Mit használ az embernek, ha van pénze, de nincsenek erényei? Miért veszed el azt, ami a másé, a magadét meg elveszted? Azt mondod: termékeny gazdaságod van, mire való ez, ha nincs termékeny lelked; vannak rabszolgáim, de erényeid nincsenek; vannak ruháim, de kegyelet nincs benned: ami másé, azt birod, a magadét nem birod. Ha valaki átad neked egy bizományt, vajon gazdagnak nevezhetlek? Legkevesbbé sem. Miért? Mert másét birod. Mert az csak bizomány: és bár csak bizomány lenne, ne pedig kárhozatod növekedése.»⁶

Antiochiában szárazság és éhség volt. Egyszerre bőséges eső esett, mire általános lett az öröm a városban, csak egy ember lógatta az orrát. Miért? Mert nem tudta, hogy most már mit csináljon fölhalmozott gabonájával. «Láttátok-e, hogy mikép vetközteti ki az arany emberi mivoltából az embert és teszi vadállattá és ördöggé? Mert volt-e valami gonoszabb ezen gazdagnál, aki azt óhajtotta, mindig éhség legyen, hogy ő aranyat szerezhessen?» Nincs annál irgalom

¹ In ep. I. ad Cor. hom. 21, 6. (M. Gr. 61, 177.), ahol az antiochiaiakat korholja, hogy vagyonukat helyett mulatságokra pazarolják és az éhező Krisztusnak semmit sem adnak. Ugyanerről l. még In ep. II. ad Cor. hom. 16, 4. (M. Gr. 61, 516.); In ep. ad Philipp. c. IV. hom. 15, 3. (M. Gr. 62, 291.) és egyebütt.

² De Lazaro Conc. 1, 12. (M. Gr. 48, 980.)

³ Mal. 3, 10. és Eccli. 4, 1.

⁴ De Lazaro Conc. 2, 4. (M. Gr. 48, 978. sköv.)

⁵ U. o. c. 5. (M. Gr. 48, 988. sköv.)

⁶ U. o. 6, 8. (M. Gr. 48, 1039.); u. i. In ep. I. ad Cor. hom. 10, 2. (M. Gr. 61, 84.)

és könyörület, akinek vagyona van. A fősvény inkább el hagyja pusztulni vagyonát, mintsem szegénynek adná.¹ «Mert bilincs a gazdagság, nehéz bilincs azoknak, akik nem tudják használni, kegyetlen és embertelen zsarnok, aki szolgálainak mindent vesztükre parancsol. De ha akarjuk, ezt a keserves zsarnokot leűthetjük trónjáról és kényszeríthetjük arra, hogy engedelmeskedjék nekünk és ne parancsoljon. Mikor fog ez megtörténni? Amikor a vagyont mindenkinek szétosztjuk.»² Azt hiszed, dicsőséget hagysz fiadra örökségeddel. Dehogy, csak fősvénység emléké. Azt fogják mondani: mennyit összelopkodott ez az ember életében. És valóban a fősvény tolvaj, aki nem dugva, hanem nyíltan lopja meg áldozatait.³

D) «Azért tanuljuk meg, hogy nem kell a gazdagokat boldogoknak, a szegényeket szerencsétleneknek tartani: sőt ha szabad az igazat megvallani, nem is az a gazdag, aki sok vagyonnal bátyázta magát körül, hanem az, aki nem sokat nélkülöz; és nem az a szegény, akinek nincs semmije, hanem aki sokat kíván.»⁴ Mint az orvos a beteggel, úgy bánjunk mi is a pénzt szeretőkkel és amikor azt mondják: gazdagok akarunk lenni, ne mondjuk mindjárt, hogy rossz a gazdagság, hanem járuljunk hozzá és mondjuk, hogy mi is azt akarjuk, de a megfelelő időben, de az igazi gazdagságot, de olyat, ami halhatatlan élvezetet rejt magában... Ne parancsoljuk nekik, hogy ne legyenek gazdagok, de tiltsuk meg, hogy rosszul legyenek gazdagok, mert szabad gazdagnak lenni, de fősvénység, rablás és erőszak nélkül.»⁵ «És ezeket azért mondom, nem mintha bűn volna a pénz, de bűn azt nem szétosztani a szegények között és rosszul használni.»⁶ Lázár esete kapcsán: «Hallják meg a gazdagok, vagy nem is annyira a gazdagok, mint inkább az embertelenek, hogy nem azért bűnhődött a dúsgazdag, mert gazdag volt, hanem mivel nem volt irgalmas. Mert a gazdag is részese lehet bármily jónak, csak engedje magát az irgalmasság által vezettetni... Semmit sem akadályozta emezt az ő szegénysége a mennyország elnyerésében, semmit sem használt amannak az ő gazdagsága a pokol elkerülésében.» Az lesz gazdag, aki nem akar azzá lenni és viszont, aki fél a szegénységtől, azzá lesz.⁷ «Ó ember, miért halmozod az aranyat? Miért teszed sanyarúbbá szolgálodat? Miért nehezíted meg az őrzést, miért teszed éleesebbé a gondot? Gondold, hogy mindaz az arany, ami csak a bányákban van, a tied és mindaz, ami a királyi kincstárban. Mert ha ilyen nagymennyiségű

¹ In ep. I. ad Cor. hom. 39, 7. 8. (M. Gr. 61, 343.)

² U. o. hom. 13, 4. (M. Gr. 61, 112.)

³ In. ep. I. ad Thess. c. V. hom. 10, 4. (M. Gr. 62, 460.); ugyanígy Hom. in Eutrop. 2, 3. (M. Gr. 52, 399.), in ep. I. ad Cor. hom. 11, 4. (M. Gr. 61, 92.) és u. i. hom. 23, 6. (M. Gr. 61, 197.) stb.

⁴ De Lazaro conc. 2, 1. (M. Gr. 48, 982.)

⁵ In ep. I. ad Cor. hom. 11, 5. (M. Gr. 61, 94.)

⁶ U. o. hom. 13, 5. (61, 113.)

⁷ In ep. ad Philipp. c. I. hom. 2, 5. (M. Gr. 62, 196.)

aranyad volna is, akkor is csak őriznéd és nem használnád... a tulajdona nem a használatban, csak gondolatban a tied... A szegényt és a mezítelent száz ember sem tudja kifosztani, mert nagy pártfogója a szegénység, akit maga a király sem tud megbilincselni és elfogni.»¹ «Akarod, hogy megmutassam neked kincseidet — kérdi a szegénytől — hogy megüsznéd boldogoknak tekinteni azokat, akik gazdagok?» E kincsek az égbolt, nap, hold és a csillagok. «Sőt — csodálatos még kimondani is — mi, akik szegények vagyunk, bőségesebben élvezzük ezeket, mint ők», mert a sok rossz élvezet képtelenné teszi őket az ilyen igaz gyönyörök élvezetére. Ők szolgálnak tulajdonképpen a szegényeknek, «mert a gazdag sem tíz gyomrot tölt meg, amíg te csak egyet». Sokkal egészségesebb is a szegény. Ennek igazolására leírja a gazdag és a szegény gyomrának tartalmát étkezés után. Mily utálatos egyveleg van a sokfélét összevevett gazdagében! Olyan ez, mint a kanális, ahová minden szenny összefut, természetes, hogy egészsége nem bírja sokáig. Ezzel szemben az egyfélét evő szegény gyomra egészséges marad az észszerű táplálkozás következtében.²

E) Csak annyi hasznunk van a pénzből, amennyi szükségletünk fedezésére kell, a többiből semmi hasznunk sincs, csak hátrányul szolgál mind testi, mind lelki egészségünkre nézve.³ A gazdag is csak azt használhatja vagyonából, amire szüksége van, a fölösleget vagy haszontalanul félrerakja, vagy épen vétkes élvezetekre fordítja.⁴ Palladius mestere eme tanítását így határozza meg: «A szegénység a középhelyet foglalja el a két szélsőség között, a gazdagság túlsága és a koldusság szüksége között».⁵

F) «Kielégíthetetlen rossz a nem szándékolt szegénység, mely panaszo-
kat és kedvetlen lelkületet hord magában.»⁶ «Mert a szegénység valóban súlyos dolog: ezt tudják mindazok, akik megpróbálták.»⁷ Van jó és rossz eredetű szegénység és gazdagság is.⁸ Míg az apostolok szegénysége természetfölötti célból eredt, a bölcselők hasonló tana dicsőség vágyából. Azok felebaráti szeretetből a szegényeknek adták vagyonukat, ezek, mint a bolondok, a tengerbe szórták a megvetett vagyont. Sinopében a hordóban lakó bölcsész sokak csodálatát kivívta, de senkinek sem használt. «Mert ha valaki megkérdezte volna, miért lakik a hordóban, nem tudott volna mást fölhozni, mint hiú dicsőségvágyát.»⁹

¹ In Matth. hom. 83, 2. (M. Gr. 49, 748.); u. erről még drasztikusabban c. 3. (u. o. 749.)

² In ep. II. ad Cor. hom. 12, 5. 6. (M. Gr. 61, 489. sköv.)

³ In ep. ad Philipp. c. III. hom. 10, 3. (M. Gr. 62, 259. és 60.)

⁴ In Matth. hom. 83, 3. (M. Gr. 49, 749.)

⁵ Palladius: Vita Chryst. c. 12. (Gall. VIII. 292.)

⁶ De sacerdotio III. 16. (M. Gr. 48, 655.)

⁷ De Lazaro conc. 1, 9. (M. Gr. 48, 975.) u. i. in ep. I. ad Cor. hom. 11, 5. (M. Gr. 61, 94.)

⁸ In ep. I. ad Cor. hom. 34, 5. (M. Gr. 61, 295.)

⁹ U. o. hom. 35, 4. (M. Gr. 61, 301. sköv.)

G) A fejedelem szeresse alattvalóit, mint az atya gyermekeit. «Mert a hatalmat birtokolni nemcsak méltóság, hanem művészet is, mégpedig az összes művészetek legkiválóbbika.»¹

«Egy munkás se szégyenkezzék, hanem azok, akik hiába tápláltatnak és tétlenül élnek... Ne vessük meg tehát azokat, akik kezük munkájából tartják fenn magukat, hanem inkább hirdessük ezért boldogoknak őket. Kérdem, mi a te érdemed, amikor elnyervén atyádtól örökségedet, egész életedben semmit sem teszel, hanem mindazokat a javakat elköltöd? Talán nem tudod, hogy mindnyájan egykép számot fogunk adni, de azok, akik itt nagyobb szabadságban és bőségben éltek, szigorúbban; viszont azok, akik munkában, szegénységben és nyomorúságban töltötték életüket, szelidebb elbánásban fognak részesülni.»² A külső emberi pompa semmi. Nem szabad megvetni a szegény munkást, az inkább testvérünk, mint a gazdag, mert jobban megközelíti az apostolok példáját. Ne mondd, hogy akarata ellenére szegény. Ne ítélj, hogy meg ne ítéltesél. Azért, mert valaki szegénynek született, még nem biztos, hogy akarata ellenére szegény.³ Régen senki sem volt szolga, mert mikor Isten az embert alkotta, semmi esetre sem szolgának, hanem szabadnak rendelte. Honnét eredt tehát a szolgaság? «A bűnből eredt a szolgaság és a gonoszság hozta be azt... Szolga és szabad csak pusztá nevek.» A szavak igazi értelme tehát más, mint a hétköznapi: egyedüli szolgaság a bűn.⁴ Isten úgy rendezte, hogy csak úgy szolgálhatja valaki a saját érdekét, ha másokét is szolgálja.⁵ Az emberek egymásra utalvák, még a leggazdagabb sem független. «És nemcsak a szegények szorulnak a gazdagokra, hanem a gazdagok is a szegényekre és azok jobban ezekre, mint ezek azokra.» Ha elgondolunk két várost, melyek egyikében csak szegények, a másikban csak gazdagok laktának, akkor «ebből világosan látszik, hogy szegények nélkül nem tud a város fennállni», gazdagok nélkül inkább.⁶ Nem az elődökben áll a nemeség, hanem az erényben.⁷ Senki sem szegényebb a bűnösnél és senki sem gazdagabb az igaznál.⁸ Azért «ne ítéljük boldogoknak azokat, akik gazdagságban, hanem azokat, akik erényben bővelkednek: sem azokat ne mondjuk szerencsétleneknek, akik szegénységben élnek, hanem akik gonoszságban: ne a jelent nézzük, hanem a jövőbe tekintünk: ne a külső ruhát, hanem kinek-kinek lelkiismeretét vizsgáljuk.»⁹

¹ In ep. II. ad Cor. hom. 15, 3. (M. Gr. 61, 506.)

² In ep. I. ad Cor. hom. 5, 6. (M. Gr. 61, 47.)

³ In ep. I. ad Cor. hom. 20, 6. (M. Gr. 61, 168.)

⁴ De Lazaro conc. 6, 6. 7. 8. (M. Gr. 48, 1037. sköv.) A 7. fejezetben a szolgaság megszüntét a kereszténységben látja. Hivatkozik Onesimus esetére. (Philem.)

⁵ In ep. I. ad Cor. hom. 25, 4. (M. Gr. 61, 211.)

⁶ U. o. hom. 34, 4. 5. (M. Gr. 61, 292. sköv.)

⁷ De Lazaro conc. 6, 6. (M. Gr. 48, 1036.)

⁸ De poenitentia hom. 7, 3. (M. Gr. 49, 326.)

⁹ De Lazaro conc. 1, 12. (M. Gr. 48, 980.)

H) «Nagy elővigyázatra van szükség, hogy az egyház vagyona sem túlsok ne legyen, se ne hiányozzék, hanem amit adományoznak, azt azonnal osszák ki a szűkölködőknek és az alattvalók jóakaratából kell az egyháznak kincseket gyűjteni: az utasok befogadásában és a betegek gondozásában... Az elüljáró... tanácsolja azoknak, akik bővelkednek családi vagyonukban, hogy versengve és örömet adják az ő adományait, hogy míg a betegek jólétéről gondoskodik, a jötevők lelkesedését ellanyhulni ne engedje.»¹ A régi zsidók 8000 levitát, özvegyeket, árvákat, hivatalnokokat, katonákat eltartottak «most pedig földei, házai, bérletei, szekerei, hajcsárai, öszvérei és sok más ilyenfélei vannak az egyháznak a ti keményszívűségtetek miatt. Nálátok kellene lenniök az egyház kincseinek és gyümölcseinek a ti lelketek buzgóságától függeni. Így azonban két abszurdum származik ebből: mert ti is érdem nélkül maradtok és Isten papjai hozzájuk nem illő dolgokkal kénytelenek foglalkozni. Vajjon nem maradhattak volna meg az apostolok idejében a házak és a földek? Miért adták el mégis azokat és osztották szét értéküket? Mert ez jobb volt. Most azonban a ti atyáitokat félelem szállotta meg, hogy miután titeket a világi dolgok vad vágya elfogott és gyűjtőtök, de nem osztjátok, az özvegyek, árvák és szűzek tömege éhen ne haljon: azért kényszerültek így rendezni ezeket... De ezáltal arra kényszerítették őket, hogy azokat utánozzák, akik a világi ügyeket kezelik, miáltal minden fenekestől fölfordult. Mert miután ti is meg mi is ugyanazon ügyeket intézzük, ki fogja Istent megengesztelni? Ezért nem merjük a szánkat kinyitni, mert az egyház semmiben sem különbözik a világi emberektől. Nem hallottátok, hogy az apostolok még a munka nélkül összegyűjtött pénzek szétosztását sem vállalták? Most pedig a püspökök ilyenirányú gondoskodásukban felülmulják a gondnokokat, gazdákat és vendéglősöket: és akiknek a ti lelketeket kellene gondozniok, arra kényszerülnek, hogy ugyanazzal tőrődjenek, amivel az adókövetők, vizsgálók, számadók és pénztárosok, ezzel vannak elfoglalva minden nap.» Ezen segíteni kell, úgy hogy legalább azon szegényeket lássátok el, akiket az egyház már nem bír ellátni: «ha mindenki minden egyes szegénynek egy-egy kenyeret adna, mind bőségben lennének; ha mindenki egy obolust adna, nem lenne egy szegény sem... Mert ez: «Add el amid van és add a szegényeknek»² az egyház elüljáróira is alkalmazható az egyházi birtokokat illetőleg. Mert más módon nem tudjuk úgy követni Krisztust, mint ahogy kell, hacsak minden vaskosabb és hiúbb gondoskodástól meg nem szabadulunk.»³ Ne az egyháznak adjátok alamizsnátokat, hanem magatok osszátok ki azt bőszégesen a szegények között. Így minden gyanu el lesz kerülhető, de máskülönben aligha, hiszen már az apostolokat is gyanuval illették az anyagiakat illetőleg.⁴

¹ De sacerdotio III. 16. (M. Gr. 48, 656.) ² Mt. 19, 21.

³ In Math. hom. 85, 3. 4. (M. Gr. 49, 761. sköv.)

⁴ In ep. I. ad Cor. hom. 21, 6. (M. Gr. 61, 177.); V. ö. chalc. zsinat c. 26. (Hefele: Concgesch. II. 508. o.)

1) Sokkal nehezebb és több gondot okoz a kamatoztatás és az ezzel összefüggő dolgok, mint az irgalmasság. «Mikor még az igazságos munkából sem szabad pénzt fölhalmozni, sőt vagyunkat a szegényeknek kell szétosztani, akkor vannak, akik, hogy mások szegénységéből meggazdagodjanak, különleges rablást gondolnak ki és jól elpalástolt kapzsiságot... Azért van vagyoned, hogy a szegénységet eloszlasd, nem hogy elnyomd; te pedig segítség ürügye alatt nagyobb szerencsétlenséget okozol és bőkezűségedet pénzért eladod. Add el — nem tiltom meg — de a mennyországért: ne kis jutalmat kapj ezért a munkádért, ne kis százalékot, hanem az örök életet... Jobb nem adni a szegénynek, mint ebből nyeréskedni: mert gyakran a jogos munkával szerzett pénzt is jogtalanra teszed a jogtalan gyümölcsötetéssel... Vajon nincsenek jogos keresetforrások: földek, nyájak, csordák, kézművek, a családi ügyekről való gondoskodás stb.? Miért aratod le esztelenül ép a tüskéket?»¹ «Hol vannak most azok a gazdagok, akik a kamatot számították és a kamatos kamatot, akik mindenkinek vagyontát megtámadták és soha ki nem elégültek?»²

NYUGAT.

Az előbbi időkkel ellentétben a negyedik század folyamán Nyugaton is föllendült a keresztény irodalom. Innét is kell egy-két gyöngyszemet kihalásznunk, hogy ezáltal is igazolhassuk, hogy az ősegyházban a vagyont és a szegénységet stb. illetőleg teljes meg-egyezés uralkodott. A keresztény szeretet teljes mértékben jogaiban volt szóban és cselekedetben egyaránt, amiért is a különböző osztályokban élő hivek között nem volt ok a mostanihoz fogható ellenségeskedésre. A népvándorlás mozgalmi az egyháznak különösen ezt a felét szántották ugyan föl, de a dűlés nyomán a baráz-dákból a kereszténnyé lett ifjú népeknél ismét elsősorban a szeretet virágai fakadtak ki megfrissült pompában. Csak a vezéregyéniségek írásaiból nyújthatunk e szerény keretek között egyes szemelvényeket.

Szent Ambrus.

Milánó nagynevű püspökének, aki fiatalon és váratlanul emeltetett e díszes méltóságra, elsőrangú fontossága van tárgyunk tekintetében is. Szavai annál súlyosabban esnek latba, mert hiszen származását véven tekintetbe, ép az ellenkező felfogást várhatnánk tőle. Szent Ambrus ugyanis a legelőkelőbb római családok egyiké-

¹ In Matth. hom. 56, 5. 6. (M. Gr. 58, 556. sköv.)

² In ep. I. ad Cor. hom. 15, 6. (M. Gr. 61, 128.)

nek volt a sarja. Atyja Gallia provinciában igen magas hivatalt viselt és ő maga is azon az úton volt már, hogy az állami szolgálatban nagyra vigye, amikor a Gondviselés csodálatos módon a milánói egyház élére rendelte.¹

Püspöki működésében népének valóságos atyja volt, akihez mindenkor szabad bemenetele volt bárkinek és aki mindenkit meghallgatott, mindenkin segített.² Bár egész vagyonát elosztotta a szegények között, mégis mindig talált módot a nyomor enyhítésére, mert bőkezűen osztotta egyházának vagyonát is, melyet mindig a szegények tulajdonának tekintett.³ Ugyanerre buzdította papjait is, akik egyházában a szegények ügyét intézték *A)* — és ugyancsak érelyes szavakkal védi meg a rábizottak ügyét, amikor a világi hatalom el akarja ragadni templomát és annak kincseit. *B)*

A szentatyák buzgó olvasásának eredménye az a meggyőződés, amely irataiból élénk tárul.⁴ Nem vonakodik kimondani, hogy a természet egyenlőségénél fogva senkinek sincs joga mások elől elharácsolni azokat a javakat, melyeket Isten az emberek közös használatára teremtett. *C)* — Az igazság azt követelné, hogy mindenki a szükségessel megelégedvén, ne fossza meg embertársait Isten adományaitól. *D)* — Ennek a legtökéletesebb állapotnak elérésére tehát azt tanácsolja a gazdagoknak, hogy bűneiktől bőséges alamizsnálkodás által iparkodjanak megszabadulni, *E)* — a szegényeknek pedig azt köti lelkére, hogy ne törekedjenek vagyonszerzés által gondokat venni magukra, hanem mindenkor legyenek a szükségessel megelégedve. *F)* Mindazonáltal ne gondolja valaki, hogy maga a vagyon a rossz, vagy pedig a szegénység önmagában már elég az üdvösségre. Nem így, hanem a szándék a fő! A rossz szándék és a vagyon helytelen felhasználása teszi rosszá a gazdagot és viszont a jó szándék által válik alamizsnája érdemszerzővé. Ennek következtében

¹ L. bőv. Rauschen: Grundriss . . . 157. sköv. o. és Bardenhewer: i. m. III. 498. sköv. o.

² Így pl. kieszközölte, hogy I. Theodoziusz császár (379–395.) törvényt hozott, mely szerint minden halálos vagy vagyonek Kobzásra szóló ítélet végrehajtása 30 napig felfüggesztendő. Ez idő alatt mód nyílt a szerencsétleneknek kegyelemszerzésre és az elhamarkodott ítélkezés is lehetetlenné vált. (Hergenröther: I. 534.)

³ «Semmit sem tart az egyház magáénak, csak a hitet. Ezt jövedelmezi, ezt a gyümölcsöt hozza. Az egyház vagyona a szegények tulajdona. Számolják meg, hogy hány foglyot váltottak ki az egyházak, mennyi táplálékot nyújtottak a szűkölködőknek, hány száműzöttnek adták meg a megélhetés lehetőségét.» (Ep. 18. ad Valentinianum c. 16. — M. L. 16, 1018.)

⁴ Különösen alexandriai Kelemen hatása észrevehető írásain.

vannak azután e földön jó és rossz gazdagok és ugyanilyen szegények is. *G)*

Rövid szavakba összefoglalva így szűrődött le a szent elődök tanítása egy a Szentlélek által fölvilágosított római jellemre. Micsém természetesebb, mint hogy e logikus és a tiszta szeretet szellemétől áthatott fölfogásban nem maradt hely a kamat számára. *H)*

A) «A bőkezűségnek több feladata van, nem elég ugyanis meghatározni és szétosztani naponkint a szűkölködőknek azt az ételt, amellyel életüket fönntarthatják, hanem azokról is gondoskodni és azokat is segíteni kell, akik szegénynek nyilvánosan szűkölködni, amennyiben a szegények közös tápláléka még nem fogyott el. Arról beszéltek t. i., aki valamilyen állást betölt, hogy ha papi vagy szétosztói működését végzi, ezekről is értesítse a püspököket és ne utasítsa el azt, akit bármilyen szükségben lát.»¹ «Azonban világos, hogy a bőkezűségben is kell lenni mértéknek, hogy haszontalan osztogatássá ne fajuljon. A józanságot meg kell tartani különösen a papoknak, hogy ne kérkedés céljából, hanem igazságosan osszanak.» De a túlságos óvatosság is rossz.² «Mert két neme van a bőkezűségnek: az egyik az igazi bőkezűség, a másik a pazarló tékozlás. Igazi bőkezűség az utast befogadni, a mezítelent felruházni, a foglyokat kiváltani, szegényeket pénzzel segíteni; pazarlás pedig költséges vendégségeket rendezni sok borral... népszerűség kedvéért kiadni vagyonunkat: cirkuszi és színjátékokra stb.»³

B) Mikor a császár Milánó egy templomát az ariánusoknak akarta átengedni, akkor ezt Ambrus megakadályozta és így írt II. Valentiniánhoz:⁴ «Magánházat nem tudsz semmi joggal megbecsteleníteni, azért Isten házáat véled elrabolhatónak? Azt hozzák föl, hogy a császárnak minden szabad, az övé minden. Megfelelek: Ne terheld meg lelkiismeretedet, ó császár, az által, hogy azt gondold mintha neked azokban, amik Istenéi, valamilyen uralkodói jogod volna. Ne fuvalkodjál föl, hanem ha tovább is uralkodni akarsz, vedd magad alá Istennek.»⁵ «Ha adót kér a császár, nem tagadjuk meg: az egyház földjei megfizetik az adót. Ha a földeket kívánja, van hatalma a követeltek fölött: senki sem fogja közülünk megakadályozni. A szegényeket bőségesen elláthatja a nép adománya, nem fognak a földek miatt irigykedni, vigyék el, ha a császárnak úgy tetszik: nem adom, de nem tagadom meg... van aranyom is, de kincstárnokaim Krisztus szegényei, ezt a kincset tudom összegyűjteni.»⁶

C) «Melyik gazdag nem vágyik naponkint a máséra?... Meddig

¹ De officiis ministrorum II. 15, 69. (M. L. 16, 128.)

² U. o. 16, 76. (M. L. 16, 130.)

³ U. o. 21, 109. (M. L. 16, 140.)

⁴ Tulajdonképpen Justina anyacsászárnő intézkedése volt ez 385 és 386-ban.

⁵ Epist. 20. ad Valent. c. 19. (M. L. 16, 1041.)

⁶ Ep. 21. ad Valent.: Sermo contra Auxentium c. 33. (M. L. 16, 1060.)

terjesztitek ki, gazdagok, esztelen vágyaitokat? Vajjon egyedül fogtok lakni e földön? Miért dobjátok ki a veletek közös természetűt és miért tulajdonítjátok magatokénak a természet birtokát? *Közösen alkottatott a föld mindenki: szegény és gazdag számára*, miért sajátítjátok ki magatoknak a tulajdonjogot, gazdagok? Nem ismer gazdagokat a természet, amely mindenkit szegényen hoz a világra. Mert nem születünk ruhástól és nem fogantatunk arannyal és ezüsttel ékesen. Meztelenül látjuk meg a napvilágot, rászorulván ételre, ruhára, italra; meztelenül fogadja vissza a föld azokat, akiket kiadott, nem tudja a sírba zárni birtokaik határait... Mindenki számára teremtetett ez a világ, amelyet ti kevesen, gazdagok, a magatok számára iparkodtok megvédeni.» Még az állatok is egymás társaságában találnak vigaszt és védelmet, a fukar ezeknél ostobább. «Inkább más kenyerét eszik azok a gazdagok, mint a magukét, akik rablásból élnek és rablás által gyarapítják vagyonukat... ti pedig sem magatok nem használjátok, sem mást nem engedtek élni vele. Kiássátok az aranyat a bányák ereiből, de ismét elrejtitek. Hány embernek életét ássátok el abba az aranyba!... Milyen szent lenne bőjtölésed, ha a vendégség árát a szegényeknek adományoznád.» Sok szegény vérének ára az ilyen asztal, ahol a nők izzadnak a drágakövek súlya alatt, vagy dideregnek a fátylakban pompa kedvéért. Pedig alamizsnálkodásra kellene vagyonukat használni. «Szolgáltok gazdagok, mégpedig nyomorult rabszolgaságban, szolgáltok a tévedésnek, szolgáltok a vágyaknak, szolgáltok a kapzsiságnak, amely kielégíthetetlen... Pedig neked válik javadra, amit csak a szegénynek adsz: neked növekszik, amit e célból megkisebbitesz: téged táplál az étel, amit a szegénynek adsz, mert aki megkönyörül a szegényeken, az maga tápláltatik és ebben van már gyümölcse is. Az igazság itt a földön vettetik, a mennyben sarjad ki; a szegénybe ültettetik, Istennél virágozik ki... Nem a magadéból adsz a szegénynek, hanem az ővéből adsz neki vissza. *Mert ami közösen mindenki használatára adatott azt te magad bitorlod...*» Milyen üres dolog az őssőkben és a nemességben való büszkélkedés, mindez csak külsőség... «Falakat ruházol, mikor a nép meztelen, lovad aranyat harap, míg a nép éhezik. Mekkora ítéletet veszel magadra, ó gazdag! A nép éhezik és te bezárod csüreidet: a nép siránkozik és te gyöngyödet váltogatod. Szerencsétlen, akinek tehetségében volna annyinak életét megmenteni a haláltól és nincs meg az akarat. Az egész nép életét megtarthatná gyűrűd drágaköve.»¹

D) «Idegenek nekünk a gazdagságok, mert nem felelnek meg természetünknek, nem születnek velünk és nem is távoznak velünk: Krisztus azonban a mienk, mert ő az élet... Azért akik javaik kezelésében nem voltak hűek, mert tudván, hogy azok máséi (*mert a föld gyümölcsét az Úristen mindenkinek közös használatra adta*), mindenesetre kellett volna részesíteniök azokban a szegényeket: Krisztust sem érdemelték megnyerhetni,

¹ De Nabuthe. (M. L. 14, 765—784. és Corp. Scr. 32, 2. 469—500.)

akit — hogy megnyerjen Zacheus — vagyonának felét ajánlotta föl a szegényeknek.»¹ «Mert ha az ég madarainak, melyeknek nincs földművelésük, nincs hasznuk az aratás jövedelméből, mégis el nem fogyó mennyiségű ételmet nyújt az isteni Gondviselés, akkor igaz, hogy a mi szűkölködésünk okának a kapzsiságot kell tekintenünk. Mert azoknak azért nyújt olyan bőséges ellátást a meg nem is munkált étel használat, mivel a közös táplálkozásra adott terményeket nem tudják különös jogcimen maguknak követelni. Mi elvesztettük a közöset, mikor a sajátunkat követeltük, mert nincs ott semmi tulajdon, ahol semmi sem örök és nincs biztos mennyiség, ahol bizonytalan a jövő. Miért becsüld oly nagyra vagyonodat, mikor Isten úgy rendelte, hogy táplálékod is a többi állattal közös legyen? Az ég madarai semmit sem tulajdonítanak különösképen maguknak és azért nem szűkölködnek étel dögében, mert nem tudnak a máséra irigykedni.»² «Jó az irgalmasság, amely egymaga tökéletessé tehet, mert az Atya tökéletességét utánozza. Semmi sem ajánlja annyira a keresztyén lelket, mint az irgalmasság. Először is a szegények iránt, *hogy közöset tekintsd a természet szülötteit, melyeket mindenki számára érlel a földnek termékenysége*, hogy amid csak van, add a szegénynek és segítsd társadat és képmásodat.»³ «A bölcselők azt tartották az igazságnak megfelelőnek, hogy mindenki tartsa a közös dolgokat, vagyis a nyilvánosokat nyilvánosoknak, a magán dolgokat pedig a sajátjának. Pedig ez sincs a természet szerint, mert *a természet közösen önt ki mindent mindenki számára*. Isten ugyanis úgy rendelte mindennek megtermését, hogy az élvezet mindenki számára közös legyen és a föld mindenkinek mintegy közös tulajdona legyen. A természet tehát a közös jogot alkotta, a bitorlás pedig a magánjogra vezetett.»⁴ «Az irgalmasság az igazságnak része, hogyha akarsz adni a szegényeknek, ez az irgalmasság igazságosság... Azután mivel képmásod a szegény, azért igazságtalan dolog, ha nem segíti őt embertársa, különösen mikor *az Úr-isten azt akarta, hogy ez a föld minden embernek közös birtoka legyen és gyümölcseit mindenkinek szolgáltassa: de a fösvényesség a tulajdonjogot szétosztotta*. Igazságos dolog tehát, hogyha valamit a magadénak tulajdonítasz abból, ami az emberi nemnek, sőt minden élőlénynek közösen adatott, hogy legalább valamit adj belőle a szegényeknek: hogy akiknek jogod közösségével tartozol, azoktól ne tagadd meg legalább az ételmet.»⁵

E) «Ha van pénzed, váltsd meg vételkedet. Nem Isten a megvásárolható, de te magad vagy megvásárolható. Bűneid által adattál el, váltsd vissza magadat jócselekedeteiddel, váltsd vissza magadat pénzeddel. Hitvány dolog

¹ Expos. in Luc. 7, 246—248. (M. L. 15, 1854. sköv. és Corp. script. 32, 4. 390. sköv.)

² U. o. 7, 124. (M. L. 15, 1819. és Corp. script. 32, 4. 335.)

³ De off. ministr. I. 11, 38. (M. L. 16, 38.)

⁴ U. o. I. 28, 132. (M. L. 16, 67.)

⁵ Expos. in Ps. 118. sermo 8, 22. (M. L. 15, 1372. és Corp. scr. 62, 163.)

a pénz, de értékes az irgalmasság.¹ És a mérget gyakran szokták ellenszerrel enyhíteni, azaz a mérgek hatását méreggel kizárni. A mérge elkergeti a halált, megőrzi az életet. Alakítsd át te is mint jó osztogató a fősvénység eszközét az irgalmasság támaszává.»² «Csináljatok magatoknak barátokat a gonosz mammonból. Hogy t. i. a szegényeknek adakozván előkészítsük magunknak az angyalok és más szenteknek kegyességét.»³ Magának használ, aki a szegénynek ad. «Anyagiakat vetsz és lekieket kapsz vissza... Különösen boldog, akinek házából sohasem távozott szegény üres kézzel.»⁴

F) «Ha nem akarsz a császár támadásainak kitéve lenni, ne bírd világi dolgokkal: de ha vagyondod van, akkor ki vagy téve a császár támadásának. Ha azt akarod, hogy semmivel se tartozzál a földi fejedelemnek, hadd el mindenedet és kövesd Krisztust.»⁵ Két neme van a lelki erősségnek. Először, hogy a test külső javait a legkevesebbre tartja és mintegy feleslegeseket inkább megvetendőkné, mint kíváncsáknak tartja őket... Mert vajjon mi lehet kiválóbb, mintha úgy alakítod lelkedet, hogy sem a gazdagságot, sem a gyönyöröket, sem a megtiszteltetéseket nem tartod a legnagyobb dolgoknak, sem ezekbe nem helyezed minden törekvésedet?... Ne keveredjél bele világi ügyekbe, mert Istenért küzdöl. Mert ha azt, aki a császárral küzd, emberi törvények eltávolítják peres lefolytatásától, községi ügyek vezetésétől, adás-vevéstől; mennyivel inkább kell annak tartózkodnia mindenféle kereskedéstől, aki a hit harcosa? Megelégedvén földcséjének gyümölcseivel, ha van neki, ha pedig nincs, akkor bérének gyümölcseivel... *Mert ez a lélek nyugalma és mértékletessége, amelyet nem hajt a kereset vágya és nem szorongat a szűkölködés félelme.*»⁶ «Nem követjük a test bölcsességét, amely előtt a földi pénzübeli jólét haszna a legbecsebb, hanem azt a bölcsességet, amely Istentől van, amely előtt azok, amik a világban nagybecsültetnek, kárkoztatosaknak tűnnek föl... Pénzübeli nyereségek hajhászása sokaknak ismerős dolog, előkelő vendégségben és kellemes ételekben gyönyörködni igen szokásos: azonban bőjtölni és önmagát megtagadni kevesek tulajdona; és a máséra nem vágyódni: ritkaság.»⁷

G) «Jóllehet a sok pénzben igen sok csábítás van a bűnökre, de mégis van elég indíték is benne érényekre. Habár az érénynek nincs szükségére segítségére és ajánlatosabb a szegény adománya, mint a gazdag bőkezősége, mégis nem azokat ítéli el az Úr isteni tekintéllyel bíró ítéllettel, akiknek van vagyonuk, hanem azokat, akik azt nem tudják használni. Mert amint az a szegény dicséretreméltóbb, aki készséges szívvél adakozik és akit

¹ Tob. 12, 8. : Péld. 13, 8. ; Luk. 16, 9.

² De Elia et ieiunio c. 20, 76. (M. L. 14, 759. és Corp. script. 32, 2. 458.)

³ Expos. in Luc. 7, 245. (M. L. 15, 1854. és Corp. script. 32, 4. 390.)

⁴ De off. ministr. I. 11, 39. (M. L. 16, 38.)

⁵ Expos. in Luc. 9, 35. (M. L. 15, 1894. és Corp. scr. 32, 4. 452.)

⁶ De off. ministr. I. 36, 181. 184. (M. L. 16, 82. sköv.)

⁷ U. o. III. 2, 9. 10. (M. L. 16, 156.)

nem akadályoznak meg saját szükségének korlátai és aki nem tartja magát szűkölködőnek, ha megvan neki az, ami természetének elég: úgy inkább elítélendő az a gazdag, akinek hálát kellene adni Istennek azért amit kapott és nem haszontalanul eldugni azt a vagyont, amely közös használatra adott és földbe ástott kincseire ráfeküdni. Nem a vagyon, hanem az érzelem bűnös tehát.»¹ Szegény volt Ananiás, mikor földjét eladva a pénzt az apostolokhoz vitte és mégsem tudott szabadulni, hanem behálózta magát... Mert Isten nem a pénzt keresi, hanem a hűséget... Nem tagadom, hogy a szegények iránt való bőkezű cselekedetekkel lehet kisebbiteni a bűnt, de csak akkor, ha a hűség ajánlja az adakozást. Mert mit használ az egész vagyon odaadása a szeretet kegyelme nélkül?»² «Nem minden szegény boldog, mert a szegénység csak eszköz: lehetnek jók is és rosszak is szegények... Nem minden szegénység szent is egyúttal, vagy minden gazdagság vétkes, de miként a fényűzés meggyalázza a gazdagságot, úgy viszont a szentség ajánlja a szegénységet.»³

H) «Rossz az a kölcsön, amelyért uzsorát szednek... Adj pénzt, ha van, legyen haszna abból másnak, ami neked fölösleges. Úgy add, mintha nem kapnád vissza, hogy hasznod legyen belőle, ha visszaadják... Ilyenek a ti jótéteményeitek, gazdagok. Kevesebbet adtok és többet követeltek vissza. Ilyen emberségesek vagytok, hogy még akkor is fosztogattok, amikor segíttek... Az gyógyoszeret kér, ti mérget kínáltok; kenyérért könyörög, kardot nyujtok; szabadulásért esedezik, rabszolgaságba kényszerítitek...» A kamat rosszabb a háborúnál, «mert a háborúban bizonytalan a győzelem, itt biztos a nyomorúság.» *«A kivel mindenednek közösnek kellene lennie, attól te kamatot követelsz?»* Testvéred az, természeted társosztályosa és a kegyelem örököse, ne követelj attól többet, akitől kegyetlenség visszakérni azt is, amit adtál neki, hacsak nincs miből megfizetnie.» Következtetés: csak attól szabad kamatot szedni, akit meg is szabad ölni, azaz senkitől.⁴ «Ne add pénzedet uzsorára... mert aki uzsorából hasznot húz, az cselszövő. Tehát a keresztény ember, ha van pénze, úgy adja, mint aki nem akarja visszakapni, vagy legfeljebb azt a részt, amit adott. Megvan öneki ebből is búsásan a haszna a kegyelemben. Máskülönben csalás ez, nem segítség. Mert van-e kegyetlenebb dolog, minthogy odaadod a pénzedet annak, akinek nincs és te a kétszeresét követeled vissza? Ha nem volt meg neki az az összeg, hogy kiegyenlíthesse tartozását, hogyan fogja kétszeresét kifizetni?... *A népek gyakran tönkretették már egymást kamatszédés által és ez volt a*

¹ Expos. in Luc. 5, 69. (M. L. 15, 1739. és Corp. script. 32, 4. 208. sköv.)

² De poenitentia II. 9, 82. 83. (M. L. 16, 538.)

³ Expos. in Luc. 5, 53. és 8, 13. (M. L. 15, 1735. 1859. és Corp. scr. 32, 4. 202. 397.)

⁴ De Tobia c. 2. 3. 5. 6. 14. 15. (M. L. 14, 799—816. és Corp. scr. 32, 2. 521—547.)

*társadalom összeomlásának oka.*¹ Tehát nekünk papoknak legyen rá első-sorban gondunk, hogy azokat a bűnöket vessük el, amelyek legtöbbször lappanganak.»²

Szent Jeromos.

Szent Jeromos,³ aki tudományos működése mellett különös vonzalommal volt a remeteéletmód iránt, írásaiban mindig *a szegénység szószólója* gyanánt nyilatkozik. Nem vonja kétségbe a vagyoni jogosultságát sehol — ezzel behatóbban nem is foglalkozik — csak az adakozás szükségességét hangoztatja a fősvénységgel szemben és bár különböztet tanács és parancsolat között, mégis a teljes szétosztást tartja leghelyesebbnek. *A)* — A jó vagy rossz, gazdag és szegény kérdésében egészen osztja a többi szentatya véleményét, *B)* — de *a munka szeretetének* hirdetésében különösen kiválik, mint aki e téren saját példájával mutatta meg az utat. *C)* — Külön ki kell emelnünk végül az egyháziakhoz intézett figyelmeztetéseit. Krisztus Urunk nyomán ő is a szegénységet tekinti a sikeres működés föltételének. Nem helyteleníti ugyan az egyházi vagyont, de ennek használatára vonatkozólag azt követeli, hogy *a püspök dicsősége a szegények gondozása* legyen. *D)*

A) «Bőséged sokak szűkölködését enyhítette — írja Luciniusnak — hogy azok gazdagsága is kiáradjon a te szükséged betöltésére. Barátokat szereztél magadnak a gonosz mammonból, akik majd befogadnak téged az örök hajlékokba.⁴ Dicsérendő dolog ez és az apostolok korának erényeivel egy sorba kell helyezni: amikor a hívők eladván birtokaikat, a pénzt elhozták és az apostolok lábai elé tették, jelezvén, hogy a fősvénységet el kell tiporni. Azonban Isten inkább keresi a hívők lelkét, mint vagyonát.»⁵ «Minden gazdagság gonoszszágból származik és hacsak egyik el nem veszíti, a másik meg nem kaphatja. Amiért is szent igaznak tűnik föl előttem az a közmondás: A gazdag gonosz vagy gonosznak örököse». Azért «nehéz bejutnia a mennyek országába; nehéz, de nem lehetetlen,⁶ bár lehetlenségre adott hasonlatot az Úr» (i. i. a teve a tífokán át!). Tegyük le tehát a fölösleges terheket. «Ó mily boldogság a kicsinyekért nagyokat nyerni viszont, örökkévalókat az ideigtartókért, a halandókért mindig élőket és Istent bírni adós gyanánt... Nem rakta rád az Úr a kényszerűség igáját,

¹ V. ö. Visszapillantás... fent 9. sköv. o.

² Ep. 19. Vigilio eppo c. 4. (M. L. 16, 1025.)

³ L. Rauschen: i. m. 165. és Bardenhewer: i. m. III. 605. o.

⁴ Luk. 16, 9.

⁵ Epist. 71. ad Lucinium c. 4. (M. L. 22, 671. és Corp. scr. 55, 5.)

⁶ Mt. 19, 23.; Mk. 10, 23. és Luk. 18, 24.

hanem szabad akarodtnak nyitott utat. Tökéletes akarsz lenni... cselekedd, amit az apostolok cselekedtek, add el mindenedet és add a szegényeknek és kövesd az Üdvözítőt. Senki sem korhol, ha nem teszed, de el kell ismerned, hogy tökéletesebb az, aki megteszi... „Ha meg van az élelmetek és ruhátok, legyetek ezzel megelégedve.”¹ Ha többet bírsz, mint amennyi neked élelemre és ruházatra szükséges, azt oszd ki és ismerd föl, hogy azzal tartozol. Ananiás és Szafira az apostol ítéletét érdemelték meg, mert félénken visszatartották a magukét. Hát büntetésre méltó-e — kérde — aki nem adja oda a magáét? Legkevésbé. Azért bűnhődtek meg, mert hazudni akartak a Szentléleknek és visszatartván az életük fönntartására szükségesséket, mintha teljesen lemondtak volna a világról, hiú dicsőségre törekedtek. Máskülönben szabadon lehet adni, vagy nem adni. Mert annak, aki tökéletes akar lenni, jelen szegénysége jutalmaztatik meg jövődő gazdagságával.»² «Fölöslegesnek tartom, hogy óvjalak téged, Demetrias, a fősvénység ellen, mert nemzetséged szokása bírni és lábbal tiporni a vagyont... Az apostolok nyomdokainak követésére és tökéletes erényre vall, eladni mindent és a szegények között szétosztani és így megkönnyebbülten és készségesen felemelkedni Krisztussal az ég felé... Az akarat szabad maradt... Nem kényszerítlek, nem parancsolom, hanem feltárom a büntetést, megmutatom a jutalmakat, tied a választás, hogy akarsz-e győzelmi koronát a küzdelmes versenyben... Ne javaid egy részét add csak el, hanem az egészet. Add a szegényeknek: ne a gazdagoknak, ne rokonaidnak, ne fényűzésre, hanem a szükség enyhítésére. Akár pap az illető, akár rokon vagy ismerős, ne tekints benne mást, mint a szegénységet. A szegények gyomrai dicsérjenek téged, ne a túltápláltak bőséges vendégségei. Mikor még izzott a szeretet és a hívőkben friss erővel forrott a hit, eladták mindenüket...³ hogy megmutassák, hogy a pénzt el kell tiporni. Ananiás és Szafira félénk osztogatók voltak... rettegtek az éhségtől, melytől az igazi hit nem ijed meg... Sokan templomokat és palotákat építtetnek. Jobb ugyan ezt tenni, mint ráfeküdni az elrejtett vagyonnra, de számodra más kínálkozik: Krisztust öltöztess a szegényekben, őt látogasd a betegekben, tápláld az éhezőkben, fogadd be a szállástkeresőkben... különösen a hitsorsosokban és szerzetesekben, de csak akkor, ha megelégedettek; máskülönben, ha többet kívánnak, még a szükségessékre is méltatlanoknak bizonyulnak.»⁴ «Néked is kerülnöd kell a fősvénység gonoszságát, nem úgy, hogy másokét ne kívánjad — hiszen ezt a világi törvények is tiltják — hanem azáltal, hogy ne tartsd meg a magadét sem, ami nem a tied... „A férfiú lelkének válsága az ő gazdag-

¹ I. Tim. 6, 8.

² Epist. 120. ad Hedibiam c. 1. (M. L. 22, 984. sköv. és Corp. scr. 55, 473. sköv.)

³ Ap. csel. 4, 5.

⁴ Epist. 130. ad Demetriadem c. 14. (M. L. 22, 1118. sköv. és Corp. scr. 56, 193—196.)

sága.¹ A megélhetés gondolata tövis a hitre nézve. A fősvénység gyökere a pogányok gondja.»²

B) «Sem a gazdagnak nincsenek kárára javai, ha jól használja azokat, sem a szegényt nem teszi kedvesebbé szűkölködése, ha nyomora és bajai közepette a bűnöktől nem óvakodik.» Erre tanít a mindennapi tapasztalat.³ Azért «megfontolásra van szükség, hogy tudjuk... ki a szűkölködő és szegény. Semmiesetre sem az, aki koldul és szennyből el van ugyan borítva, de mégsem hagyja el vétkeit.»⁴

C) «Semmit sem ragadtam el mástól — írja — semmit sem kapok tétlenül. Minden nap saját kezünkkel és verítékünkkel keressük kenyerünket, tudván azt, amit megírt az Apostol: „Aki nem dolgozik, az ne egyék.”⁵ A kísértések ellen is szükséges a folytonos munka. Épen ezért «az egyiptomi monostorokban az a szokás, hogy senkit sem fogadnak be munka nélkül, nem annyira a megélhetés szükségének szempontjából, hanem a lélek üdvének érdekében.» Saját magát adja például, aki erős munkában töltvén ifjúságát, őrizte meg tisztán erkölcsseit.⁶ «Nem szabad neked elhagyni a munkát, mert Isten kegyelméből semmire sem szorulsz már rá, hanem azért kell mindenki vel együtt dolgoznod, hogy csak Istennek tetsző dolgokra gondolj. Ha minden vagyondat szétszobod is a szegények között, semmi sem lesz Krisztus előtt értékesebb, mint amit kezeiddel te magad alkotol.»⁷

D) «Az Úr az én osztályrészem» — mondja a pap; ne legyen tehát aranya és ezüstje, sem birtokai és bútora, hanem éljen a tizedekből. «Ha meglesz élelem és ruházatom, megelégedett leszek és meztelenül fogom követni a meztelen keresztet. Ne keresd Krisztus követésében a világi hasznot, ne bírd többet, mint amennyivel az egyházi pályára léptedkor bírtál... Kis asztalodat a szegények és utasok és azokkal együtt Krisztus ismerje vendég gyanánt. A kereskedelessel foglalkozó papot és a szegényből gazdaggá, az egyszerűből fölfuvalkodottá lettet pedig úgy kerüld, mint a bélpoklost... A püspök dicsősége a szegények szűkölködését enyhíteni. Minden papnak gyalázata pedig saját vagyonának növelése... Mennyi fáradsággal törtet a hiábavaló örökség után! Kisebb fáradsággal megvehette volna Krisztus gyöngyét.»⁸ «Vannak, akik garast garasra kuporgatnak és erszényüket duz-

¹ Péld. 13, 8.

² Ep. 22, 31. (M. L. 22, 417. és Corp. scr. 54, 191. o.)

³ Ep. 79. ad Salvinam c. 1. (M. L. 22, 724. és Corp. script. 55, 87.)

⁴ Ep. 120. ad Hedibiam c. 1. (M. L. 22, 982. sköv. és Corp. script. 55, 473. sköv. o.)

⁵ Ep. 17. ad Marcum c. 2. (M. L. 22, 360. és Corp. script. 54, 72.)

⁶ Ep. 125. ad Rusticum monachum c. 11. és 12. (M. L. 22, 1078. sköv. és Corp. scr. 56, 131.)

⁷ Ep. 130. ad Demetriadem c. 15. (M. L. 22, 1119. és Corp. script. 56, 196.)

⁸ Ep. 52. ad Nepotianum 5. és 6. (M. L. 22, 531. sköv. és Corp. script. 54, 421. sköv. o.)

zasztván, a matrónák vagyonát hajhásszák kedveskedéseikkel. Szerzetes létükre gazdagabbak, mint világi életükben voltak; a szegény Krisztus szolgálatában vagyonnal bírnak, amivel még a gazdag ördög uralma alatt nem bírtak és azok gazdagsága miatt sóhajtozik az egyház, akiket azelőtt koldusoknak tartott a világ.»¹ «Szégyenkezni kell a leghíresebb tanításnak is, mikor a tanítót saját lelkiismerete korholja és hiába hirdeti annak nyelve a szegénységet és tanítja az alamizsnálkodást, aki Krózus kincseiben dúskál.»² «Valamit barátunktól elragadni, lopás: az egyházat megkárosítani, szentségtörés. Magáénak tulajdonítani, amit a szegényeknek kell kiosztani és a rengeteg éhezőnek, vagy óvatosnak és fontolgatónak lenni, vagy ami a legvilágosabban gonoszságra vall, valamit elvonni belőle, az minden úton-álló kegyetlenségét felülmulja. Engem kínozt az éhség és te itéled meg, hogy mennyi elég gyomromnak? Vagy oszd ki mindjárt, amit kaptál, vagy ha félnék osztogató vagy, akkor hagyd abba az adakozást, hogy maga az adakozó ossza szét a magáét... A legjobb osztogató, aki magának semmit meg nem tart!»³

Szent Ágoston.⁴

Boldog az az évszázad, amely olyan férfiúval dicsekedhetik, mint amilyen szent Ágoston volt. A földies gondolkozás salakjából a kegyelem erejével kiemelkedő lángelme a kommunizmus terén is igen tanulságos és érdekes példát szolgáltat nekünk és nagyszerűen igazolja sokszor hangoztatott állításunkat, hogy t. i. ez az életmód csakis komolyan gondolkozó keresztény emberek között valósítható meg. Ágoston ugyanis, miután tanulmányai révén nagy tudásra, utazásai révén világlátottságra és egyéb hányattatásai révén gazdag tapasztalatokra tett szert, még megtérése előtt barátaival ilyen ideális közösséget tervezgetett, melynek létrejötte azonban meg-hiusult. Halljuk erre vonatkozólag saját elbeszélését:

«És mi jóbarátok sokan gondolkoztunk és beszélgettünk arról és mivel megutáltuk az emberi élet zavarait és gondjait, már-már elhatároztuk, hogy eltávozva a tömegből, visszavonultan fogunk élni. Úgy terveztük ezt a visszavonultságot, hogy amink csak lenne, azt összehordanánk és egy családi vagyont alkotnánk belőle, úgyhogy az őszinte barátság révén nem lenne ez emezé, az meg amazé, hanem mindenkől egy lenne és az egész

¹ Ep. 60. ad Heliodorum c. 11. (M. L. 22, 596. és Corp. scr. 54, 562.); u. i. Ep. 125, 16. (M. L. 22, 1081. és Corp. scr. 56, 134.)

² Ep. 127. ad Principiam virg. sive Marcellae vid. epitaph. (M. L. 22, 1089.)

³ Ep. 52. ad Nepotianum c. 16. (M. L. 22, 539. és Corp. script. 54, 439. sköv. o.)

⁴ Rauschen : Grundriss . . . 175. o. és Bardenhewer : Patrologie, Freiburg in Br. 1910.³ 410. o.

minden egyesé lenne és minden mindenkié. Úgy tűnt föl nekünk, hogy csaknem tizen lehetnénk ugyanabban a társaságban és hogy vannak közöttünk igen gazdagok is, különösen Romanianus, a mi társunk, akit az ő ügyeinek nehéz áradata akkor a társasághoz csatolt, ifjú kortól kezdve az én kebelbarátom, ő leginkább buzgólkodott ezen a dolgon és nagy tekintélye volt a rábeszélésben, mert bőséges vagyona sokkal fölülmulta a többiekét. És úgy tetszett nekünk, hogy évenként ketten vezetőség gyanánt gondoskodjanak minden szükségesről, míg a többiek nyugton vannak. *De miután arról kezdtünk gondolkozni, vajjon a nőcskék megengednék-e ezt,* pedig már némelyikünknek volt ilyen és én is akartam szerezni, akkor ez a terv, amit ily szépen megalkottunk, kicsuszott a kezünkéből, összetört és elvetettük.»¹

Állítsuk ezzel szembe a keresztény Ágostont, aki mint ilyen régi tervét megvalósítja. Ismét ő maga beszélje el nekünk a történetet:

«Tudjátok mindnyájan, vagy majdnem mindnyájan, hogy mi úgy élünk ebben a házban, melyet a püspök házának mondanak, hogy amennyire tudjuk utánozzuk azokat a szenteket, akikről az Apostolok cselekedetei beszélnek.»² Azután elmondja, hogy mint ifjú helyet keresett kolostorának. Közben egyik hasonló gondolkozású barátjáért, hogy aztisszerzetességre bírja, Hippóba jött, ahol megragadták és pappá szentelték. Semmije sem volt, egy szál ruhában jött és Valerius püspöktől kapta azt a kertet, melyben kolostorát fölépítette. «Kezdtem összegyűjteni — folytatja — a jószándékú testvéreket, az én társaimat (compares), akiknek nem volt semmijük, amint nekem sem volt semmim és akik utánoztak engem, hogy amint én kis szegényes holmimat eladtam és a szegényeknek elosztottam, úgy tettek ők is, akik velem akartak lenni, hogy a közösből éljünk, mert közös volt a mi nagy és bőséges birtokunk: maga az Isten. Püspökségre jutottam: szükségesnek láttam, hogy a püspök buzgó szolgálatára legyen a jövevényeknek és vándoroknak, amit ha nem tenne a püspök, embertelennek mondanák. Ha azonban ilyen szokás megengedett lenne a monostorokban, helytelen lenne. És azért akartam, hogy ebben a püspöki házban legyen velem a papok szerzete.»³

Ami tehát nem sikerült a gyarló embernek, az egy csapásra

¹ Confess. 6, 14. (Corp. scr. 33, 137. és M. L. 32, 731.)

² T. i. a jeruzsálemi őskeresztényeket.

³ Sermo 355. c. 1. n. 2. (M. L. 39, 1569.) — A 2. fejezetben leírja, hogy papjai közül senkinek sem szabad valami tulajdonnal bírnia, következő beszédében pedig egymásután bizonyítja paptársairól, hogy azok mind szegények. (Sermo 356. — u. o. 1574. sköv.) Ugyanezt bőven leírja Possidius püspök is: Vita s. Augustini c. 3. 5. (M. L. 32, 36. sköv.), aki arról is értesít, hogy tanítványai szintén több kolostort alapítottak. U. o. c. 11. (M. L. 32, 42.)

sikerült a szentnek, akit immár nem kötött le a szenvedély bilincse és akit nem korlátoztak emberi tekintetek.

Ebben a harmonikus és Istennek tetsző életben nem feledkezett meg szent Ágoston a szegényekről, hanem saját példájával járván elől, hiveit is mindig buzdította segítségükre.

«Szegény sorstársairól pedig — írja Possidius püspök — mindig megemlékezett és abból adott nekik is, amiből ő maga és övéi is mind kaptak, azaz vagy az egyház birtokainak jövedelmeiből, vagy a hivők adományaiból is.»

Azért elfogadott adományokat egyháza részére és ezeket egy közös pénztárba helyezte.¹ Azonban, hogy ennek a letéteménynek kezelésében milyen hüen és önzetlenül járt el, azt életírójának ez az egy kijelentése is világosan bizonyítja: «Végrendeletet nem készített — írja — mert Isten ezen szegényének nem volt miről végrendelkeznie.»²

Amit szent Ágoston maga és paptársai ilyen sikeresen gyakoroltak, azt szerette volna hivei között is meghonosítani. A munkás közös élet, amely az ő idejében a szeretetességben már világszerte elterjedt, ez volt az ő eszményképe. A vagyonból származó sok bajjal és kellemetlenséggel okolja meg e felfogását és arra int, hogy ha már nem követjük teljesen Krisztus Urunk tanácsát, legalább ne szeressük a vagyont, vessük meg azt. Közömbös dolog ugyan, sőt mértékkel alkalmazva jó is, de mindenesetre csak emberi jogon alapul birtoklása, mert Isten közösen adja az ő adományait mindenkinek. Épen ezért csak az a vagyon jogosan és igazságosan a mienk, amelyet jól használunk. *A)* — A vagyon jó használata pedig az alamizsnálkodás gyakorlásában áll, mert mikor fölöslegünket a szegényeknek (Krisztusnak) adjuk, ezáltal bűneinktől is megtisztulhatunk. *B)* A nem alamizsnálkodó gazdagok tehát sajnálatraméltók, mert nem igaziak az ő örömeik, a fősvények meg épen szerencsétlenek és esztelenek. Ezek közé tartoznak a kamatszedők is, amely eltévelyedéstől főképen a papoknak kell tartózkodniok. *C)* — Az egyházi vagyon szerinte is a szegényeké.³ Figyelemre méltó még az úr és szolga viszonyáról, valamint az igazságtalan uralkodóról vallott fölfogása, amennyiben ezt a kérdést is kellő tapintattal és az igazságnak megfelelően oldja meg. *D)*

¹ Gazophilacium. — Possidius : i. m. c. 23. 24. (M. L. 32, 52. sköv.) és Ágoston : Sermo 356. c. 13. (i. h.)

² Possidius : i. m. c. 31. (M. L. 32, 64.)

³ Epist. 185, IX. 35. (Corp. scr. 57, 31. sköv. és M. L. 33, 808. sköv.) ; In Jo. ev. tract. VI. 25. (M. L. 35, 1436.)

A) «Ha a földi országok régi fejedelmei írásaik legkiválóbb ékes-szólásával szokták volt hirdetni, hogy államuk egész népe a közügyet annyira eléje helyezte magánérdekének, hogy egyiküknek, Afrika dicsőséges meghódítójának, még férjhez menő leányának sem lett volna mit adnia, hacsak a szenátus határozatából az állami vagyomból nem adományoztak volna neki erre a célra: ¹ akkor mily szándékkal kell lennie az ő államában az örök mennyei Jeruzsálem polgárának, hacsak nem azzal, hogy amit keze munkájával kidolgoz, az közös legyen testvérével és ha valami hiányzik neki, azt a közösből pótolja, mondván azzal együtt, akinek törvényét és példáját követte: „Mint akiknek semmijük sincs és mégis mindenük megvan”. ² «Mily sok ezren hittek akkor, testvéreim, mikor holmijaik értékét az apostolok lábai elé helyezték. Ezek Isten templomaivá lettek, mert szívükben helyet csináltak Istennek. Azonban sokan nem akarván helyet csinálni Istennek, a magukét keresik, a magukét szeretik, saját hatalmuknak örülnek, a magántulajdonra vágyódnak. Pedig, aki helyet akar csinálni Istennek, annak nem a magán, hanem a közös vagyon fölött kell örülnie. Ezt tették azok magántulajdonukkal: közössé tették azt. Ezáltal nem vesztek semmit, sőt nyertek, mert míg addig csak a sajátjuk volt az övék, addig sajátjukat közössé tévén, ami a többieké volt, az is az övéké lett. Gondoljatok arra, szeretteim, hogy azok miatt, amik mindegyikünkéi, azok miatt vannak a viszályok, ellenségeskedések, civódások, háborúságok az emberek között, zavargások, nézeteltérések, botrányok, bűnök, egyenlenségek, gyilkosságok... Vajon versengünk-e azok miatt, amelyeket közösen birunk? A levegőt közösen szívjuk, a napot közösen látjuk mindnyájan. Tehát boldogok azok, akik úgy készítenek helyet Istennek, hogy magánvagyonnak nem örvendenek. Tehát tartózkodjunk, testvéreim, a magánvagyon birtoklásától, vagy legalább szeretetétől, ha már birtoklásától nem tudunk és készítsünk helyet az Úrnak.» ³ Ha a keresztény elveszti anyagi javait, ezzel semmit sem veszített. «Azért a mi Paulinusunk, a nolai püspök, aki dúsgazdagból saját akaratából igen szegénnyé és bőségesen szentté lett, mikor magát Nolát a barbárok elpusztították, mikor őt is elfogták, amint azt később tőle megtudtuk, szívében így imádkozott: Uram, ne engedd, hogy aranyért és ezüstért kínozzanak, mert hogy hol van mindenem, azt te tudod!» ⁴ «Ha a világi javak hiányzanak valakinek, nem kell azokat rossz utakon keresnie a földön, ha pedig megvannak, jócselekedetek által kell azokat megőriznie a mennyben. A férfias keresztény lelket nem szabad fölfuvalkodottá tenniök, ha jönnek és nem szabad megtörniök, ha távoznak. Gondoljunk inkább arra, amit az Ur mondott: „Ahol a kincséd van, ott

¹ Scipio.

² 11. Kor. 6, 10. — De opere monach. c. 25, 32. (Corp. scr. 41, 579. és M. L. 40, 572.)

³ Enarratio in Ps. 131. sermo ad plebem c. 5. és 6. (M. L. 37, 1718.)

⁴ De civitate Dei 1, 10. (Corp. scr. 40, 18. és M. L. 41, 23. sköv.)

van a szived is!¹ és amikor halljuk, hogy szívünk fönt legyen (t. i. Sursum corda: föl a szivekkel), akkor nem szabad hazug módon felelni azt, amit — mint tudjátok — felelni szoktunk (t. i. Habemus ad Dominum: az Úrnál vannak).»²

«Képzeljünk el magunknak két embert... ezeknek egyikét szegénynek, vagy inkább közepes módúnak, a másikat dúsgazdagnak gondoljuk; de a gazdagot félelmek között aggódónak, szomorúságoktól reszketőnek, vágyaktól égőnek, sohasem biztosnak, mindig nyugtalannak, aki folytonosan az ellenségeskedés viszállyai közt liheg, aki megnöveli ugyan ilyen nyomorúságok között óriás módra vagyonát, azonban ezen növekedéssel együtt a legkeserűbb gondokat is fölhalmozza; ezzel szemben a közepes módút kis vagyonával fölruházva megelégedettnek, övéivel szemben kedvesnek, rokonai-val, szomszédaival, bárataival a legédesebb békében örvendőnek, kegyelettel vallásosnak, jóságos szándékúnak, egészséges testűnek, takarékos életűnek, tiszta erkölcsűnek, nyugodt lelkiismeretűnek. Nem tudom, lehet-e valaki oly esztelen, hogy kételkedni merne, melyiket becsülje többre. Ahogyan ennek a két embernek életében van, úgy van két családban, úgy van két népben, így következik két országban az egyenlőség törvénye.»³ Ebben az életben, szűkegünk van élelemre és lakásra, de csak arra, ami szükséges. Miért terheli meg magát a gazdag és cipel ennél többet? «Ha álladón szereted a világot, az aki alkotó a világot, nem fog téged tisztának találni.»⁴

«Milyen címen birtokolja azt valaki, ami az övé? Nemde emberi jogon? Mert isteni jogon: „Az Uré a föld és minden teljessége.”⁵ A szegényeket és gazdagokat Isten ugyanabból az anyagból készítette és a szegényeket és gazdagokat egyazon föld hordozza. Mégis emberi jogon azt mondja: Ez a gazdagság az enyém, ez a ház az enyém, ez a szolga az enyém. Tehát emberi jogon, a császárok jogán... Vagy pedig tekints el a császárok jogától és akkor ki merné mondani: Az enyém ez a gazdagság, vagy az enyém ez a szolga, vagy az enyém ez a ház?... Mert magukat az emberi jogokat a földi császárok és királyok révén osztotta ki Isten az emberi nemnek... De mi közünk a császárhoz? Azonban már mondtam, hogy emberi jogokról van szó. És még az apostol is szolgálni akart a királyoknak, tisztelni akarta a királyokat és azt mondta: „A királyt tiszteljétek.”⁶ Ne mondd: Mi közöm a királyhoz? Mert akkor mi közöd a birtokodhoz? A királyok jogán birtokoltatnak a birtokok. Azt mondtad: Mi közöm a királyhoz? — akkor ne mondd birtokaidat sem magadénak, mert

¹ Mt. 6, 21. és Luk. 12, 34.

² Epist. 189, 7. (Corp. scr. 57, 135. o. és M. L. 30, 856.)

³ De civ. Dei. c. 4, 3. (Corp. script. 40, 165. és M. L. 41, 114.)

⁴ «Si perseveranter amas mundum, qui fecit mundum, non te inveniet mundum.» — Sermo 177, 3. (M. L. 38, 955.)

⁵ Zsolt. 23, 1.

⁶ I. Pét. 2, 17.

azokról az emberi jogokról mondtál le ezáltal, amelyek révén a birtokokat tulajdonodnak tartod.»¹ «Mert ha okosan szemügyre vesszük azt, ami megíratott: „A hívő embernek az egész világ a vagyona, a hűtlenség pedig egy garas sem” — nemde beigazoltuk, hogy mindazok, akik úgy gondolják, hogy szabad örvendeniök gyűjtött vagyonuknak és azt használni nem tudják, azok másokét bitorolják? Mert az bizonyára nem a másé, ami jogosan valakié, azonban az jogosan az övé, ami igazságosan és az igazságosan, ami jól. Tehát minden, ami rosszul az övé, másé; rosszul az övé pedig azt, amit rosszul használ. Látod tehát, hogy mily sokaknak vissza kellene adniok azt, ami a másé és viszont, mily kevés olyan lenne található, akinek vissza lehetne adni, mert ahol csak ilyenek lennének, annál inkább megvetnék azt, mennél jogosabban birtokolhatnák. Az igazságosságot ugyanis senki sem birtokolja rosszul és aki nem szereti, annál² nincs is. Azonban a pénzt egyrészt a rosszak rosszul birtokolják, másrészt a jók annál jobban, minél kevésbbé szeretik. De ezenközben megtűrük a rosszul birtoklók gonoszságát és közöttük bizonyos jogviszonyokat állítanak föl, amit magánjognak neveznek. Nem azért, hogy ezáltal jó fölhasználóivá legyenek vagyonuknak, hanem, hogy azt rosszul használván, legalább kevésbbé alkalmatlanok legyenek, míg a hű és jámbor emberek, akiké jog szerint minden, akik vagy azokból lesznek, vagy egyelőre közöttük élven, azok gonoszságai által le nem bilincseltetnek, csak próbára tételnek, el nem érnek abba az országba, amelynek öröksége az örökökévalóság, ahol csak az igaznak van helye, csak a bölcsnek elsősege, ahol mindazok, akik ott lesznek, valóban a sajátjukat fogják birni.»³ Isten szavai: «Az enyém az arany és az enyém az ezüst»⁴ — «hogy az is, aki nem akarja megosztani a szegénnyel, amit bír, mikor hallja az alamizsna adás parancsát, értse meg, hogy Isten nem annak javaiból, akinek parancsot ad, hanem saját javaiból parancsolja, hogy adakozzanak... Tehát azé az arany és az ezüst, aki tudja használni az aranyat és az ezüstöt. Mert az emberek között is akkor mondják, hogy valakinek van valamije, ha jól használja. Mert amit nem igazságosan kezel, az nem jogosan az övé. Amit pedig nem bír jogosan, ha azt magáénak mondja, akkor ez nem lesz a jogos birtokos hangja, hanem az arcátlan bitorlónak gonoszsága.»⁵

B) «Irgalom nélküli ítélet vár arra, aki nem cselekszik irgalmasságot.»⁵ Bármennyire előrehaladott légy is, az irgalmasságban kell remélned. Mert ha csak igazságosságot helyezett volna Isten kilátásba irgalom nélkül, akkor mindenkiben találna elítélni valót... A Szentírás buzdít az irgalmasság

¹ In Jo. evang. tract. VI. 25. és 26. (M. L. 35, 1437.)

² Epist. 153, 26. (Corp. script. 44, 426. és M. L. 33, 665.)

³ Agg. 2, 9.

⁴ Sermo 50, I. 2. és II. 4. (M. L. 38, 326.); I. még Sermo 39 (M. L. 38, 241.); Sermo 41 (u. o. 247.) és Sermo 42 (u. o. 252.).

⁵ Jak. 2, 13.

cselekedeteire, hogy mindinkább növekedjünk fölöslegünk szétosztásában. *Mert sok fölöslegünk van, ha csak a szükségéseket tartjuk meg, mert ha hiábavalóságokat hajhászunk, akkor semmi sem elégséges...* Ne a vágyakozás legyen irányadó. Az özvegynék elégséges volt két garas az irgalmasság gyakorlására,¹ elég volt két garas Isten országának megszerzésére... a többi ami fölöslegesen hever, az másnak szükséges. A gazdagok fölöslegei a szegényeknek szükségesei. *Másét tartja meg az, aki fölösleget tart meg magának...* Adj szűkölködő testvérednek. Melyik testvérednek? Krisztusnak... Isten akar terád szorulni és te visszahuzod kezedet?... Azt akarja Isten, hogy adj neki abból, amit adott. Mert mit adsz, amit nem ő adott?»² «Mindenkivel cselekedjél irgalmasságot... Mert amit teszel, neked többet használ. Adsz az arramenő és kérő koldusnak: megkerested az igazat, akinek adj, aki által majd befogadásra találsz az örök hajlékokba.³ A koldus téged keres, az igazat te keresd. Mert erről mondatott: Mindenki-nek, aki kér tőled, adj,⁴ a másiktól pedig: „Izzadjon az alamizsna kezeden, amíg megtalálod az igazit, akinek add.”⁵ És ha sokáig nem találsz, sokáig keresd, meg fogod találni.»⁶ «Csinálatok magatoknak barátokat a gonosz mammonból...»⁷ Mert senki sem kényszeríthet benneteket, hacsak nincs esetleg kényszerítésre szükség, hogy akik nektek az evangéliumban szolgálnak,⁸ kérjenek tőletek. Ha arra kerülne a sor, hogy kérjenek, akkor lássátok, nehogy amit ti Istentől kérték, hiába kérjétek. Legyetek tehát saját magatok végrehajtói, nehogy azok, akik nektek az evangéliumban szolgálnak, valamit kérni kényszerüljenek... Boldog, akinek gondja van a szűkölködőre és szegényre.⁹ Mikor azt mondja, hogy akinek gondja van a szűkölködőre és szegényre, akkor nem várja, hogy kérjen. Gondoskodjál róla. Egyik téged keres, szűkölködő, a másik szűkölködőt neked kell keresned.»¹⁰ Alamizsnálkodjál bűneid váltságára, de ne büszkén farizeus módjára, hanem mint Zakeus. Fiadnak gyűjtesz, nem magadnak? Ez csak a fősvényesség leplezése.¹¹

«Jelentették nekem, hogy elfelejtkeztek abbeli szokástokról, hogy a szegényeket felruházzátok, amely irgalmasságra, amikor jelen voltam, buzdítottalak benneteket és most is buzdítalak, hogy le ne győzzön benneteket és lustákká ne tegyen ennek a világnak romlottsága... tehát nemcsak hogy nem szabad kevesbiteni az irgalmasság cselekedeteit, de még inkább kell

¹ Mk. 12, 42.

² I. Kor. 6, 7. — Enarr. in Ps. 147. sermo ad pleb. c. 12. 13. (M. L. 37, 1922.); I. még Sermo 18, IV. 4. (M. L. 38, 130.); 25, VIII. 8. (u. o. 170.); 32, XX. 20. (u. o. 203.); 60, III. 3. — XI. 11. (u. o. 403–408.); 61, c. 4. 8. 9. 10. 11. 12.: «Date ergo pauperibus: rogo, moneo, praecipio, iubeo». (U. o. 410–414.)

³ Mt. 10, 41.

⁴ Luk. 6, 30.

⁵ Agraphon. L. Didache fent. 82⁵.

⁶ Enarratio in Ps. 102. sermo un. c. 12. (M. L. 37, 1326.)

⁷ Luk. 16, 9.

⁸ T. i. a papok.

⁹ Zsolt. 40, 2.

¹⁰ Enarratio in Ps. 146. sermo un. c. 17. (M. L. 37, 1910.)

¹¹ Sermo 9, XII. 19. 20. (M. L. 38, 89.); u. i. Enchiridion sive de fide, spe et charit. 69. 72. (M. L. 40, 265.)

gyakorolni, mintsem szoktatók...» Bízunk Istenre javainkat. «Tehát, forrón szeretett testvéreim, kiki abból amije van, a saját tehetsége szerint, amelyet ő ismer, tegyék meg, amint szoktatók, lelkesebben még mint szoktatók.»¹ Az ima két szárnya a bőjt és az alamizna ... «hasonlatos a csaláshoz, ha valaki fölöslegét nem adja a szűkölködőnek.»² A bőjtből is kell alamiználkodni. Amivel kevesebbet fordítunk saját táplálkozásunkra, azt adjuk a szegényeknek.³

C) «Azért, kedveseim, a mi szűkölködésünk és szegénységünkhöz tartozzék az is, hogy sajnáljuk azokat, akik úgy gondolják, hogy bővelkednek. Mert az ő örömük olyan, mint az örülteké. Miként az örült gyakran örül az ő esztelenségében és nevet és siratja azokat, akik egészségesek... Többet ér a mi szenvedésünk, mint az ő örömük.»⁴ Istent nem átalották némelyek «Pénz»-nek nevezni. «És mily finoman adták meg ennek az elnevezésnek a magyarázatát! Azért nevezik — mondták — Pénznek, mert minden az övé. Ó mily magasztos értelmű az isteni névnek! Sőt éppen az, akié minden, legoktalanabbul és leggaládabbul nevezetik Pénznek. Mert mindahhoz viszonyítva, anik az égen és a földön léteznek, micsoda a pénz mindazon dolgokban, melyeket az emberek pénz néven bírnak? De kétségkívül, a fősvénység adta e nevet Jupiternek, hogy mindenki, aki pénzt szereti, ne bármely istent, hanem magát a mindenség királyát láttassék imádni. Egészen más volna, ha gazdagságnak neveznék. Mert más a gazdagság és más a pénz. Mert gazdagoknak mondjuk a bölcseket, igazakat, jókat, akiknek vagy semmi, vagy kevés pénzük van, hanem inkább erényekben gazdagok, melyek következtében az anyagi szükségletekben is elég nekik az, ami van; szegényeknek pedig a fősvényeket, akik mindig vágyódnak és nélkülöznek: bármily sok pénzük lehet ugyanis, de ők annak bármely nagy bőségében sem tudnak nem nélkülözni. És magát az igaz Istent is helyesen mondjuk gazdagnak, de nem pénzből, hanem mindenhatósága miatt. Tehát lehet mondani a gazdagokat pénzeseeknek, de belsőleg szűkölködőknek, ha pénzsóvárok, épúgy a szegényeket pénzteleneknek, de belsőleg gazdagoknak, ha bölcsek.»⁵

¹ Epist. 122, 2. (Corp. scr. 34, 743. és M. L. 33, 471.) L. még Sermo 36, II—IX. (M. L. 38, 215—219.); 38, VI. 8. (u. o. 239.); 83, 2. (u. o. 515.) és különösen Sermo 85, ahol szembeállítja a fukar keresztényt a farizeussal, mert míg a farizeus tizedet adott vagyonából, addig ő még ezredrészt sem ad! «Szégyeljük magunkat, testvérek!» (U. o. 522.)

² Sermo 206, 2. (M. L. 38. 1041.)

³ Sermo 207, 1. (38, 1042.); 208, 2. (u. o. 1045.) és 210. X. 12. (u. o. 1053.): «Accipiat esuriens Christus, quod ieiunans minus accipit Christianus. Castigatio volentis fiat sustentatio non habentis. Voluntaria copiosi inopia fiat necessaria inopis copia».

⁴ In Jo. evang. tract. VII. 2. (M. L. 35, 1438.)

⁵ De civ. Dei 7, 12. (Corp. scr. 40, 319. és M. L. 41, 204.); u. i. Sermo 50, V. 6. (M. L. 38, 328.)

«Ne örvendjenek a kamatszedők... Nem akarom, hogy kamatszedők legyetek, de azért nem akarom, mert Isten sem akarja...¹ És hogy milyen utálatos dolog ez, milyen gyűlöletes, milyen átkos, ezt úgyhiszem maguk a kamatszedők is tudják... Adj Istennek kamatra.² Nem szorul rád ugyan az Isten, de van más, aki rád szorul: annak add, az kapja... Mikor pedig a szegény imádkozik érted, mintegy Istennek mondja: Uram, kölcsönt kaptam, állj jól értem!»³ «Papok ne adjanak kamatra kölcsön.» Ha mégis akadna olyan pap, aki ezt megteszi, akkor «amit mond, azt tegyék, de amit tesz, azt ne utánozzátok.»⁴ «Mit mondjak a kamatokról, melyek megadását még maguk a törvények és bírák is parancsolják? Vajjon kegyetlenebb-e az, aki elvesz valamit, vagy elrabol a gazdagtól, mint aki a szegényt kamattal kínozza? Ez és ilyenfélék bizonyára igazságtalanul bíratnak és szeretném, ha visszaadtnának, de nincs bíró, aki által visszaköveteltethetnének.»⁵ «Bizonyára, ha kamatszedő lennél, megintelnél az egyháztól, rendreutasíthatnál Isten szava által, kiátkoznának mind a te testvéreid, mint kegyetlen kamatszedőt, aki más könnyei árán óhajt haszonra szert tenni.»⁶

D) Még a rossz előjárónak is engedelmeskedni kell, mert ezt Isten rendeli. «Vannak urak és vannak szolgák, ezek más és más elnevezések, de ember és ember ugyanaz az elnevezés... nem azért lettél keresztény, hogy méltatlannak tartsd szolgálni... Ime az Úr nem tette a szolgákat szabadokká, hanem a rossz szolgákból jókat csinált...⁷ A keresztény katonák szolgáltak a hitetlen császárnak, mikor azonban Krisztus ügyéről volt szó, akkor nem ismertek el mást, mint azt, aki a mennyben van. Ha azt akarta, hogy a bálványokat tiszteljék és tömjénezzék, akkor eléje helyezték Istent, ha azonban azt mondta: Fejlődjete csatasorba, menjete az ellen a nép ellen, mindjárt engedelmeskedtek. Megkülönböztették az örök Urat az ideiglenes úrtól és mégis alávetették magukat az örök Úrra való tekintettel az ideiglenes úrnak.» «Nem kell azonban azt gondolni, hogy mivel így megvigasztaltuk a szolgákat, hát már minden szolga jó is, vagy mivel így visszaszorítottuk az urak fönnhéjazását, minden úr rossz. Vannak jó és hívő urak és vannak rosszak; vannak jó és hívő szolgák és vannak rosszak.»⁸ Az igazságtalan uralom ugyanaz, mint a rablás. «Mert talpraesetten és helyesen felelt az a bizonyos elfogott kalóz Nagy Sándornak, mikor ez a

¹ Zsolt. 14, 5. ² Peld. 19, 17.

³ Enarratio in Ps. 36, III. 6. (M. L. 36, 386.)

⁴ Enarratio in Ps. 128. sermo ad pleb. c. 6. (M. L. 37, 1692.) V. ö. Sermo suppos. 82., ahol az üzérkedő papot egy sorba helyezi a rablóval. (M. L. 39, 1906.)

⁵ Ep. 153, 25. (Corp. scr. 44, 425. és M. L. 33, 664.)

⁶ Sermo 86, III. 3. (M. L. 38, 525.)

⁷ Ephez. 6, 5. 6.

⁸ Enarr. in Ps. 124. sermo ad pleb. c. 7. 8. (M. L. 37, 1653. sköv.); u. i. a jó és rossz szolgáról is: Sermo 14. (M. L. 38, III. sköv.)

király megkérdezte őt, hogy hova gondol, mikor a tengert veszélyezteti. Az vakmerő szabadossággal így szólt: Hát te hova gondolsz, mikor az egész világot meghódítod? De mivel én ugyanazt kis hajómmal teszem, rablónak neveznek; mivel pedig te nagy hajóhaddal, hát császárnak!»¹ Különben «ami ezt a halandó életet illeti, mely kevés napig tart és hamar befejeződik, mit határoz az, hogy kinek uralma alatt él a halandó ember, hogyha azok, akik parancsolnak gonosz és helytelen dolgokra nem kényszerítenek?»²

Nagy szent Leó pápa. (440.—461.)³

Nem mond ugyan semmi olyat, amit az eddig előadottakban már ne lett volna alkalmunk hallani, de szavainak mégis igen nagy súlya van, mert a keresztény ókor első nagy pápája, Krisztus földi helytartója mondja azokat. Ezenkívül még más körülmények is készítetnek, hogy Nagy szent Leóval e helyen foglalkozzunk. Írásai-ból ugyanis szembeszökően föltűnik az a *nagy fontosság, amelyet a régi keresztények az irgalmasság erényének tulajdonítottak*. Nincs t. i. olyan alkalom, melyet ez a nagy pápa meg nem ragadna, hogy alamizsnálkodásra, felebaráti szeretetre intse hiveit. Advent, nagybőjt, kántorbőjtök, Karácsony, Husvét stb. mindmegannyi indítók és emlékeztetés szerinte a főparancsolat mennél hathathatósabb teljesítésére. Sőt az ő idejében már rendszeresen gyűjtöttek is a hét különböző napjain az egyes templomokban a diakoniák kórházai és szegényházai javára.⁴ Ezt is szorgalmazza Leo pápa és eközben nem egyszer rámutat arra a *nagy haszonra is, melyet e tevékenység a keresztény hit elterjedésére nézve jelent*. A kamatra való kölcsönzés kárkoztatását itt már az egyház fejétől fogjuk hallani, még pedig igen határozott és kemény szavakkal.

Tárgyunkra vonatkozó kijelentései leginkább az alamizsnálkodásra való buzdítással kapcsolatosak; a legmegkapóbbakat fogjuk itt közölni. Figyelemreméltók egyes közmondásszerű megállapításai, amelyek mindig igen találóak és igazak.

«Bizonyos, hogy mindegyikünk saját lelkével tesz jót, valahányszor irgalomból mást szükségében megsegít. Tehát készségesnek és könnyűnek kell lennie nálunk, szeretteim, a bőkezűségnek... Mert kincset gyűjt maga

¹ De civ. Dei 4, 4 (Corp. scr. 40, 167. és M. L. 41, 115.)

² U. o. 5, 17. (Corp. scr. 40, 244. és M. L. 41, 160.)

³ Rauschen : i. m. 194. o. és Bardenhewer : Patrologia 451. o.

⁴ Mabillon : Comment. in Ord. Rom. II. Mus. Ital. p. 17. (id. M. L. 54, 155. adm.)

számára a mennyben az, aki Krisztust a szegényben táplálja. Ismerd meg tehát ebben az isteni kegyesség jóságát és adományát. Mert azért akarta a te bővelkedésedet, hogy általad más ne szűkölködjék és a te szolgálatod véghezvitele által a szegényt a nyomor terhétől, téged pedig bűneid sokaságától megszabadítson. Ó, csodálatos a Teremtő gondviselése és jósága, amely egy ténnel kettőn akart segíteni!»¹ Azért teszi az egyház az adakozás napjait pogány ünnepekre, mert amennyire örül a gonosz lélek a pogányok vakságának, annyira kínozza őt a keresztény szeretet gyakorlása. «Önkéntes adakozás... amelyben, ha nem is egyenlő mindenkinek képessége, de ugyanolyannak kell lenni kegyességének: mert a hívek bőkezűsége nem az adomány súlya, hanem a jóakarát mennyisége szerint mérlegeltetik.» Azért a gazdag sokat, de a szegény legalább egy keveset adjon.² A világítélet leírásánál ezt mondja: «Elválasztatnak az igazak a gonoszaktól, az ártatlanok az ártalmasoktól; és midőn a kegyesség fiai, irgalmassági cselekedeteik fölsorolása után, meg fogják kapni a számukra elkészített országot, a gonoszoknak szemükre vettetik meddő keményszívűségük; és mivel a baloldalon levőknek nincs semmi közösségük a jobboldaliakkal... azzal fogják a közös büntetést megosztani, akinek akaratát választva teljesítették... Könyörüljenek meg a szegényeken, akik azt akarják, hogy Krisztus irgalmas legyen hozzájuk... Ne legyen alacsony egyik embernek a másik és ne nézze le valakiben azt a természetet, melyet a világ Alkotója magáévá tett... Segítsük szolgatársunkat, a hálát megadja az Úr. A szűkölködő étele a mennyország bére; és az ideigvalók adományozója az örökkévalók örökösévé lesz.» Ezt az értéket a szeretet adja az alamizsnának: «mikor az ember azt szereti, amit Isten szeretett, akkor méltó fölemelkedni annak országába, akinek érzelmét elsajátította». Az adományozásról ezt is mondja: «Ami pedig az egyház növekedésének igen hasznos volt, azért kell, hogy mindenkorra fönmaradjon»... Különösen int a szemérmes szegények fölkeresésére és megsegítésére.³ Ez a jele az igaz egyháznak: az atyák hagyományának megtartása. «Mert mi lehet oly hasznos a hitre, oly megfelelő az áhitatra, mint a szűkölködők szegénységét segíteni, a betegek gondját viselni, testvéreinket szükségükben gyámolítani és mások terheiben saját helyzetünkről megemlékezni? Istené a vagyon, ő számon fogja kérni használatát, ő tudja, kiki mennyit adhat. «Mert a vagyon, amennyiben fajtájáról és lényegéről van szó, jó és az emberi társadalomnak igen nagy hasznára van, ha jóakarátú és bőkezű emberek bírják, akik nem költik el pazarlással, vagy nem ássák el fősvényen, hogy épúgy elveszenek rosszul félretéve, mint oktanul elfecsérelve.» Akiknek vagyonából nem tápláltatnak szegények, betegek, utasok stb. «az ilyen gazdagok szegényebbek minden szűkölködőnél... bővelkednek ideigvalókban, szűkölködnek örökké-

¹ Sermo VI. (V.) (M. L. 54, 157. sköv.)

² Sermo VIII. (VII.) (M. L. 54, 159.) és Sermo X. 2. (U. o. 168.) stb.

³ Sermo IX. (VIII.) c. 2. 3. (M. L. 54, 161.)

valókban». Más erények nem érnek semmit irgalmasság nélkül! «Tehát ez a mostani élet a vetés ideje és az utolsó nap az aratás ideje... azért, szerettem, tegyünk eleget az apostoli rendelkezésnek»: adakozzunk.¹ Aki nem segít, az elnyom: a vétek nagysága egyforma. «Elsősorban önmagával szemben rossz, aki másokkal szemben nem jó.»² «Mindig lesz annak mit adni, kiben nem hiányzik a jóakarat.» «És aki szegényeiben tápláltatik, amiket tud növelni adván, meg is tudja szaporítani elvévén.»³ A bőjt révén megmaradtból adjunk a szegényeknek. «Legyen a szegény felüdülése a bőjtőlő önmegtagadása.»⁴ «Kevés az, ami már a szegényeknek elég. Sem ételme, sem ruházata nem nehéz. Mert egyszerű az, amire éheznek, egyszerű, amire szomjaznak és mezítelenség, amelyet elszenvet, csak betakartatni vágyik, nem feldiszipatni.»⁵ «Mert vannak igen sokan, akiknek semmi részük sincs a szántóföldekben, semmi a szőlőkertekben, semmi a pálmaligetekben, *akiknek szűkölködését pedig szintén abból a bőségből kell kielégíteni, melyet Isten adott*; hogy azok is áldják velünk együtt az Istent a föld termékenységéért és örvendjenek, hogy a birtokosaiknak adattak, amik a szegények és utasok számára közössé tettek.» Csak az ilyen birtokost és birtokot áldja meg az Isten bőséggel.⁶ Aki nem ad alamizsnát olyan, mint a gyümölcs-telen fa.⁷ A szeretet különbözteti meg az embert az állattól.⁸ «Mivel minden erény méltóságát meghaladja a kegyes irgalmasság és a tiszta szeretet, szereljük föl magunkat ezekkel a különös védelmi eszközökkel, hogy mintegy két szárnnyal felemeltetvén földiekből mennyieiké válni méltók lehessünk.»⁹ «Nem lesz meg ott a bűnök emléke, ahol meg lesz a kegyesség bizonyítéka.»¹⁰ «Nem elég másét nem elvenni, ha nem osztod szét a magadét.»¹¹ «Csodálatosan rendezte el az isteni gondviselés, hogy legyenek az egyházban szent szegények és jó gazdagok, akik különbözőségükben egy-máson segítenek.»¹²

«Aki tehát szereti a pénzt és vagyonát módnélkül szeretné megnövelni,

¹ Sermo X. (IX.) (M. L. 54, 164.) c. 1. 2.

² Sermo XI. (X.) c. 1. (M. L. 54, 167.)

³ Sermo XII. (XI.) c. 3. (M. L. 54, 171.); u. i. Ep. ad Demetr. (De humilitate) c. 5. (M. L. 55, 166.): jó az a gazdag, «aki vagyonát a szegényekének tekintti».

⁴ Sermo XIII. (XII.) (M. L. 54, 172.); u. i. Sermo XLI. (XL) c. 3. (u. o. 274.); Sermo XLIII. (XLI) c. 4. (u. o. 284.); Sermo LXXXVII. (LXXXV.) c. 3. (u. o. 440.) stb.

⁵ Sermo XIV. (XIII.) c. 2. (M. L. 54, 173.)

⁶ Sermo XVI. (XV.) c. 1. (M. L. 54, 176.)

⁷ Sermo XVIII. (XVII.) c. 3. (M. L. 54, 184.)

⁸ Sermo XX. (XIX.) c. 3. (M. L. 54, 189.)

⁹ Sermo LV. (LIII.) c. 5. (M. L. 54, 325.)

¹⁰ Sermo LXXXVIII. (LXXXVI.) c. 4. (M. L. 54, 418.)

¹¹ Sermo LXXXVI. c. 2. (M. L. 54, 438.)

¹² Sermo LXXXIX. c. 6. (M. L. 54, 446.)

inkább ezt a szent kamatoztatást gyakorolja (t. i. az alamizsnálkodást) és a kamatnak ezzel a nemével gazdagodjék, *nehogy a munkás emberek szükségét kifossa*, nehogy csalékony jótéteménnyel az adósokra feloldhatatlan hurkot vessen... Akármennyit gyűjt is hozzá, szegényen és semmi nélkül fog e világból távozni... Igazságtalan és arcátlan fősvénység, amely állítólag segílyt nyújt, pedig rászed; nem hisz Istennek, aki igazán ígér, de hisz az embernek, aki félelemből szerződik... Tehát akármilyen legyen is eredménye, mindig rossz a kamatra kölcsönző szándéka... Tehát menekülni kell ettől a gonoszságtól és ezt a minden emberiséget nélkülöző hasznot kerülni.»¹ «Nagyon sajnálja», hogy sok pap és világi mégis kamatra kölcsönöz; az ilyen papot kiközösítéssel sujtotta.²

Nagy szent Gergely pápa. (590--604.)³

Szent Ambrushoz hasonlóan szent Gergely is előkelő patricius családból származott és ő is világi pályán kezdte meg működését.⁴ Atyja halála után azonban nagy vagyonát a szegények segélyezésére fordította, ő maga pedig jámbor anyja példájára szerzetessé lett.⁵ Már mint Róma egyik kerületének diakonusa bőven volt alkalma megismerkedni a szegények nyomorával és ezek iránt való részvéte meg gondoskodása nemhogy megszűnt volna, sőt inkább növekedett, midőn a pápai székre emelte őt a Szentlélek kegyelme. Nehéz időben ragadta meg szent Péter hajójának kormányrúdját. Kívülről a longobardok szorongatták az örök várost, belülről pedig éhínség és pestis szedte áldozatait lakóiból.⁶ Az ily módon elgyötört nép új megváltóját remélte föltalálni szent Gergely személyében és ebbeli reményében nem is csalatkozott.

A nagylelkű pápa nemes példájával és erélyes buzdításával elérte, hogy az egyház jóléti szervezetei nemsokára hatalmasan föllendültek, miáltal a szegények meg voltak mentve.⁷ Azonkívül minden hónap elsejének jövedelme a szegényeké volt, amit mindenkinek a megfelelő évad terményeiből kellett beszolgáltatnia. Ilyképen

¹ Sermo XVII. c. 2. 3. (u. o. 180. s. köv.): «Fenus pecuniae funus est animae»

² Epist. IV. ad episc. Camp. c. 3—5. (M. L. 54, 613. sköv.)

³ Rauschen: i. m. 256. o. és Bardenhewer: Patrologie 559. o.

⁴ Praetor urbanus volt; Rauschen innét származtatja a kereskedelemben való jártasságát, melyet később a szegényügy terén felhasznált.

⁵ A saját maga alapította egyik bencéskolostorban.

⁶ Szent Gergely elődje, II. Pelagius pápa is a ragály áldozata lett.

⁷ L. Joannes Diac.: Vita Greg. M. II. 24., ahol leírja, hogy maga szent Gergely mennyit adott a bel- és külvárosi xenodochiumoknak.

bor, gabona, sajt, szalonna stb. jutott az éhezőknek «úgyhogy — írja János szerpap — semmi egyébnek, mint közös éléstárnak látszott a közös anyaszentegyház».¹ Nemcsak magára a szent városra terjedt ki atyai gondoskodása, hanem még a vidékre is naponként futárokkal (veredarii) küldte ki a főtt ételeket a szegények és betegek számára. Eközben olyan tapintatos volt, hogy a szégyenlős szegényeknek, nehogy azokat megszégyenítse, saját tálát küldte el étkezés előtt apostoli áldás gyanánt.² Méltán nevezhette ilyképen magát a szegények vagyona osztogatójának,³ mert ez a név nála nem volt puszta cím csupán, hanem élő valóság. Annyira szívéen viselte szegényei sorsát, hogy mikor egy alkalommal egy szegényt holtan találtak, szent Gergely abban a hiszemben, hogy a kevés adomány miatt halt meg, pár napig nem misézett és úgy szomorodott, mintha ő ölte volna meg az illetőt.⁴ Saját leveleiből is igen gyakran kitűnik az a szerető gondoskodás a szegények iránt, akiknek hol nagy mennyiségű élelmiszert, hol ruhát, hol pedig pénzt juttat a szükség egyhítésére.⁵

Amit ő, a legfőbb páásztor, ilyen nagy buzgalommal gyakorolt, ugyanazt másoktól is megkövetelte. Szerinte az egyháznak kettős feladata van: a lélek és a test ápolása és védelme.⁶ Az egyház vagyona: a patrimonium pauperum, amint nevezi,⁷ szolgál a második cél elérésére, azután a püspök gondoskodása erre is terjedjen ki és ellenőrizze ennek pontos megtörténtét.⁸ Szigorúan elítéli a mulasztásokat ezen a téren⁹ és pl. Florentinus püspökkel szemben, aki öreg kora és fukarsága miatt soha sem látott senkit vendégül, azt ajánlja, hogy mondassák le.¹⁰ Hogy ez a kiterjedt és nagyfokú szeretetműködés, amit Nagy szent Gergely a szegények segítésére kifejtett, nem esett a lelki élet rovására, annak bizonyítását elvégzik helyettem a szertartástani, hit- és erkölctani könyvek

¹ I. m. II. c. 26.

² I. m. II. c. 28. (M. L. 75, 97.)

³ Epistolarum I. XIII. ep. 19. (M. L. 77, 1274.)

⁴ Vita II. 29.

⁵ V. ö. Epist. I. VI. ep. 4. (M. L. 77, 796.); u. o. ep. 7. (77, 799.); Epist. I. XI. ep. 34. (77, 1146.) stb.

⁶ Moral. I. XIX. c. 20. (M. L. 76, 117.)

⁷ «A szegények vagyona». — Epist. I. VI. ep. 5. és 6. (M. L. 77, 796. s köv.)

⁸ Epist. I. IV. ep. 27. ad Januarium epp. (M. L. 77, 697. s köv.)

⁹ Pl. a szardiniai xenodochium elhanyagolását. — Epist. I. XIV. ep. 2. (M. L. 77, 1303.)

¹⁰ Epist. I. XIV. ep. 11. (M. L. 77, 1313. sköv.)

írói, akiknél e szent pápa szintén az elsőrangú tekintélyek és leg-szorgalmasabb munkások között szerepel.

Az elmondottak után előre is sejthetjük Nagy szent Gergely fölfogását. Az előbbi szentatyák tanításának megfelelően ő is a közösségben látja az igazságosság kielégítését. *A)* — és épen ezért a szegények állapotát az örök üdvösség szempontjából biztosabbnak tartja, mint a gazdagokét. *B)* — Az alamizsnálkodás érdekében megszólaltatja mindazokat az érveket, amelyeket már nem egyszer volt alkalmunk hallani, de amelyek e szent férfiú lelkén átszűrődve új szintet kapnak és igen alkalmasak arra, hogy a bennünk szunnyadó részvét érzelmeiben visszhangra találjanak. *C)* — Ő is a kamat nélkül való kölcsönzést ajánlja a keresztényeknek és az uzsorára ugyanolyan vezeklést szab ki, mint a rablásra.¹ A szegények szeretetében még a jogtól is hajlandó eltekinteni és ugyanerre figyelmezteti az egyházi elöljárókat is, mikor egy felmerült eset kapcsán ezeket írja:

«Kétség esetén jobb nem követni szigorúan a jogot, hanem inkább a jóságosság felé kell hajolni, különösen mikor kis dolog engedélyezése által az egyházra nem hárul nagy teher, vlszont pedig árva és szegény irgalmas segítségben részesül általa».²

A) «Jób a kegyelet megsértését látta volna abban, ha egyedül ette volna, amit *Isten mindenkinek közösen teremtet*».³ «Meddig terjeszkedtek, akik a *közös világban* nem akartok megtérni társakat. Hozzá tartozóitokat elnyomjátok és mindig találtok olyanokat, akiknek rovására terjeszkedhettek».⁴ «Figyelmeztetni kell azokat, akik máséra ugyan nem vágyódnak, de a magukét sem osztják, hogy gondolják meg jól, hogy az amiből vétettek, a *föld, minden ember számára közös és azért élelmét is mindenkinek közösen hozza*. Hiába tartják tehát magukat ártatlannak, aki Isten közös adományát sajátjuknak tulajdonítják; akik, mikor a kapottakat nem osztogatják, felebarátaik gyilkolásában működnek közre, mert majdnem annyit ölnek meg naponként, ahány elhaló szegénynek segítségét önmaguknál elrejtik. Mert *mikor bármi szükségeset szolgáltatunk a szűkölködőknek, a sajátjukat adjuk vissza nekik*, nem a mienket adományozzuk; inkább az igazságosság tartozását fizetjük meg, mintsem az irgalmasság cselekedetét műveljük... mert amit a közös Úr adományoz, úgy igazságos, hogy akik kapják, közösen használják stb.»⁵

¹ Három évi vezeklés, egy évig kenyéren és vizen. — M. L. 78. 455. — a nicanaei zsinat c. 17. alapján L. még epist. I. IX. ep. 38. (M. L. 77. 973. s. köv.)

² Epist. I. IX. ep. 26. (M. L. 77. 965.)

³ Moral. I. XXI. c. 17. (M. L. 76. 205.)

⁴ Regulae pastor. I. III. c. 20. (M. L. 77. 86.)

⁵ U. o. c. 21. (M. L. 77. 87.)

B) A szegények, akiket itt a földön megvetnek, a másvilágon urak lesznek.¹ Azonban csak az alázatos lelkületű szegények igazán azok² és a türelmesek,³ mert vannak álszegények is.⁴ Viszont a gazdagság sok gondal és veszéllyel jár.⁵ «Akik itt a földön hajszolják a vagyongyűjtést, milyen örömeket várnak a túlvilágon? Ez csak igen ritkán és Isten csodája folytán történhetik meg.»⁶ Azonban «vannak egyesek, akiket vagyonuk nem emel föl gőg által, hanem inkább az irgalmasság cselekedetei által felmagasztal. És vannak egyesek, akik mikor látják, hogy földi javakban bővelkednek, nem keresik Isten igazi gazdagságait és az örök hazát nem szeretik, mert azt hiszik, hogy nekik elégséges, ha ideigtartó dolgokra támaszkodnak. *Nem a vagyon bűnös tehát, hanem a szándék.* Mert minden, amit Isten teremtett, jó, de aki a jót rosszul használja, épúgy tesz, mint az, aki falánksága által attól az ételtől, amelyből élnie kellett volna, meghal. A szegény Lázár elért a nyugalomba, a büszke gazdagot pedig gyötrelmek kínozták. Azonban maga Ábrahám is gazdag volt, aki Lázárt kebelén tartotta.» Az a szegény pedig, aki lelkében gazdagság után vágyódik, nem számíthat jutalomra, mert csak az juthat a boldogságra, aki magát megalázza.⁷ Az igazak bírják csak a magukét, mert a gonoszok saját birtokaik rabjai.⁸ Vannak ugyan igazak, akiknek van vagyonuk, míg mások nagyobb tökéletességért lemondanak róla,⁹ mert «csalékonyak azok a gazdagságok, amelyek soká nem maradhatnak velünk; csalékonyak, amelyek szellemünk szegénységét el nem űzik. Csak azok a gazdagságok igazak, amelyek erőnyekben tesznek minket gazdagokká.»¹⁰ «A föld termékenysége szorongatja a fősvény lelkét.»¹¹ A földi gondok, melyek a gazdagot gyöttrik, a pokol kínjainak előjátékai. Ezzel szemben «csodálatos nyugodt a szíve annak, aki máséra nem vágyik, hanem megelégszik mindennapi élelmével.»¹² «Aminek a gazdag büszke szívében hiába örvendezik, az egy másik büszke szívű szegényt még hiábavalóbb módon gyötör.»¹³ «Nem fognak betelni és nem fog gyű-

¹ Moral. I. X. c. 31. (M. L. 75, 950.)

² U. o. I. XXV. c. 13. (M. L. 76, 341.)

³ Ennek példája szent Bonifác. L. Dialog. I. I. c. 9. (M. L. 77, 189.)

⁴ U. o. I. III. c. 14. (M. L. 77, 244. s. köv. : Izsák remete és a tolvajok); Mor. I. XXI. c. 16. (M. L. 76, 205.)

⁵ Moral. I. II. c. 48. (M. L. 75, 590.)

⁶ U. o. I. IV. c. 3. (M. L. 75, 635.)

⁷ Moral. I. X. c. 30. (M. L. 75, 948.)

⁸ U. o. I. XV. c. 48. (M. L. 75, 1108.)

⁹ U. o. I. VIII. c. 26. (M. L. 75, 829.)

¹⁰ Homil. in Evang. I. I. hom. 15, 1. (M. L. 76, 1131.); u. i. In VII. psalm. poenit. expor. Ps. 7, 17. (M. L. 79, 655.)

¹¹ «De ubertate agri angustatur animus avari.»

¹² Moral. I. XV. c. 22. sköv. (M. L. 75, 1095. s. köv.)

¹³ U. o. c. 56. (M. L. 75, 1114.)

mölcsözni nekik a pénzük; csak akkor hoz az igazi gyümölcsöt, ha osztogatják.»¹

C) Minden földi dolgot, amit megőrizvén elvesztünk, szétosztogatván tarthatunk meg: visszatartott vagyónunk elvesz, megmarad az elosztott. Sokáig úgysem maradhatunk javainkkal, mert vagy mi hagyjuk el azokat meghalván, vagy azok hagynak cserben minket elveszvéen. Cselekednünk kell tehát, hogy mindenképen veszendő dolgainkat el nem veszthető jutalommal alakítsuk.»² Az alamizsna a bűnök bocsánatát szerzi meg.³ Magdolnát kell ebben követnünk, aki könnyeivel áztatta és hajával törölte az Úr lábait. A haj e példában a fölösleges javakat jelképezi, ezekből kell tehát adakoznunk, mert aki csak szavakkal résztvevő, de anyagilag nem segít a szegényeken, az csak könnyeivel áztatja az Úr lábát, de hajával nem törli.⁴ «Rábizonyul, hogy kevésbé szereti felebarátját, mint önmagát az, aki a szükségben nem osztja meg vele azokat a dolgokat, amelyekre magának is szüksége van.»⁵ Azonban nem az egyszerű adakozás, hanem a részvét a fő, ebben van az érdem. «Akkor teljes a mi szívünk részvéte, mikor nem félünk magunkra venni felebarátunkért a szegénység baját, hogy őt szenvedéséből megmentsük.»⁶ Azonkívül az adakozásnak gyorsnak kell lennie,⁷ alázatosnak, mert nekünk lesz belőle hasznunk: busás kamattal learatjuk, amit így elvetettünk⁸ és tiszta lélekkel kell történnie, mert csak úgy érdemszerző.⁹ Végül arra figyelmeztet, hogy ne tápláljunk gonoszokat bűneikért, de az embert azokban is tekintetbe kell venni.¹⁰

Egyszer egy vendégszerető családtyához egy fáradt vándor érkezett; mikor azonban a gazda rendes szokása szerint vizet akart önteni vendége kezére, a jövevény hirtelen eltűnt. De éjjel látomás alakjában maga Krisztus Urunk jelent meg a jószívű gazdának és ezeket mondta: «Más napokon tagjaimban, tegnap pedig saját személyemben fogadtál be házadba».¹¹

¹ Regulae past. III. 20. (M. L. 77, 86.)

² Moral. I. XVIII. c. 18. (M. L. 76, 52.); I. még Homil. in Ezech. I. II. hom. 5, 5. (M. L. 76, 987.)

³ U. o. I. XII. c. 51. (M. L. 75, 1013.)

⁴ Homil. in Evang. I. II. hom. 33, 5. (M. L. 76, 1242.)

⁵ Homil. in Evang. I. I. hom. 20, 11. (M. L. 76, 1165.)

⁶ Moral. I. XX. c. 36. (M. L. 76, 179.)

⁷ U. o. I. XXI. c. 16. (M. L. 76, 205.)

⁸ U. o. c. 18. (M. L. 76, 206. s. köv.)

⁹ U. o. I. XXII. c. 14. (M. L. 76, 229.)

¹⁰ Reg. past. I. III. c. 20. (M. L. 77, 85.)

¹¹ Homil. in Evang. I. II. hom. 23, 2. (M. L. 76, 1183.); u. i. Super Cant. cant. expos. c. 1, 5. (M. L. 79, 480.); Krisztust táplálja, aki a szegénynek ad alamizsnát.

Pár szó a kamatkérdésről és az alamizsnáról.¹

A keresztény ókor határkövénel meg kell egy kevéssé állapodnunk. A legújabb korban ugyanis az egyház ellenségei azt a látszatot szeretnék kelteni, mintha a kereszténység okozta volna a tőkének azt a sajnálatos elhatalmasodását, mely a társadalmi kérdést annyira kiélestitte. Mindig egy lapon támadják «a kapitalizmust» és a «klerikalizmust», mintha bizony az egyház a tőkeuralmat támogatná akár szóval, akár cselekedettel és így a kizsákmányolásban részes volna! Akik ezt eddig elhitték, azok a szentatyák iratainak olvasásánál nem egyszer csodálkozhattak, mert ezek, a keresztény egyházi felfogásnak leghivatottabb kifejezői, tőkésletes egyetértéssel (*consensus Patrum*) elvetik a kamatszedést és kiméltelenül elítélik annak gyakorlóit. Sőt módunkban van az eddig előadottakat ki is bővíteni, mert nincs egyébre szükség, mint egy rövid pillantást vetni a szent hagyomány gazdag tárházába és mindjárt a kamat elítélésére bukkanunk. Jeruzsálemi szent Cyrill,² alexandriai szent Cyrill,³ szent Athanáz⁴ egyértelműen a kamatszedés ellen nyilatkoznak és pl. cyrusi Theodoretus a gyilkossággal, házasságtöréssel stb. egysorba helyezi és ezen bűnökkel egyenlő büntetést helyez kilátásba számára.⁵ Mások embertelenségnek⁶ és utálatos dolognak minősítik⁷ és pl. Hippolytus canonjai szerint⁸ az uzsorást vagy kamatszedőt⁹ mindaddig sem tanítani, sem megkeresztelni nem szabad, mígcsak három tanúval nem igazolja, hogy már nem követ el ilyen istentelen (*nefandus*) dolgot. «Ha pedig a keresztség után találtatnának visszaesni ezekbe a vétkes gonoszságokba (*crimiosa flagitia*), akkor ki kell őket kergetni az egy-

¹ Nem a kamat jogosultságának tudományos fejtegetéséről lesz itt szó, csak tényeket fogunk megállapítani.

² Catech. IV. 37. (M. Gr. 33, 502.)

³ De ador. in sp. et ver. VIII. (M. Gr. 68, 563.)

⁴ Expos. in Ps. 14, 2—5. (M. Gr. 27, 100.) és Syntagma (*spur.*) c. 3. (M. Gr. 28, 839.)

⁵ In Ezech. interpr. c. 22, 12. (M. Gr. 81, 1026.)

⁶ Procopius Gaz.: Comm. in Lev. (M. Gr. 87, 787.)

⁷ Antiochus (jeruzs. szerzetes): Hom. 12. de usuris (M. Gr. 89, 1466.)

⁸ L. erről Zubriczky: Ó-ker. irod. és dogmatört. 204. o. és Rauschen: i. m. 96. o.

⁹ Uzsora és kamat (*usura*, *fenus* = *τόκος*) a régiéknél egyértelmű szavak voltak.

házból, mígcsak nem végeznek elégtételt sírással, bőjtrel és irgalmassági cselekedetekkel». ¹ De ha valaki azt mondaná, hogy ez talán csak az illető atyák magánfelfogása volt, annak szemei elé állíthatjuk az ókor számos zsinatának határozatait, amelyekből világosan láthatja, hogy e tekintetben egyetértett a világ minden részének kereszténysége. ²

A pogányság lehanyaglása után a keresztény szellem a világi törvényhozásban is csakhamar mutatkozott ezen a téren is. Az addig korlátlan fukarságot egyszerre megszüntetni nem lehetett, de már Nagy Konstantin törvénye meglehetősen lefokozta, amennyiben a terményekből legföljebb 50%-ot, pénzből pedig havi 10%, azaz évi 120%-ot engedélyezett szedni. ³ Justinian császár még tovább ment, ő már a 60%-ot tette általános kamatlábbá és ha kereskedőknek meg is engedett 80%-ot, az előkelőknek viszont csak 40%-ot volt szabad szedniök. Az egyház szakadatlan küzdelmének azonban további csökkenés lett az eredménye, ⁴ míg nyugaton a kamatszedést a következő korszakban a világi törvények is egészen el nem törölték.

Ha ma a változott gazdasági viszonyok miatt ⁵ az egyház meg is engedi a mérsékelt kamatszedést, azért mindig főntartja az elvet: a kölcsön ingyenes és *a keresztény szeretet továbbra is tiltja, hogy szegényeknek kamatra adjon valaki kölcsön.* ⁶ Ha egyesek mindezek után helyesebbnek tartanak, hogyha az egyház ma is mereven ragaszkodva a hagyomány betűjéhez, teljesen eltiltaná a

¹ Canones Hipp. 76—79. (id. Duchesne : Origines du culte chrét., Appendix 510. o.)

² Conc. Elib. c. 20. (310-ben); Arelat. c. 12. (314); Nic. c. 17. (325); Laod. c. 5. (372.); Carth. III. c. 16. (397); Can. Apost. 44.; Arelat. II. c. 14. (443.); Tarracon. c. 23. (516.); Dovin. c. 3. és 22. (527); stb. A zsinatok elsősorban mindig a papoknak tiltják a kamatszedést, de intik ezeket, hogy a hiveket is kerülésére buzdítsák.

³ Cod. Theod. de usuris IV. 33. (325-ben).

⁴ Photius : Nomocanon tit. IX. c. 28. : csak akkor szabad valakitől kamatot kérni, ha sokáig nem fizeti vissza adósságát.

⁵ A pénz természetét változtatták meg a körülmények. Az egész változás oka nagyban és egészben az emberiség értékelésének megváltozásában keresendő, amennyiben az új korban a lelki értékek háttérbeszorításával sokan ismét az anyagi javakat tekintették minden dolog mértékének.

⁶ L. pl. Noldin : De praec. Dei et eccl., Oenip. 1914.¹¹ 591. s köv. o. — L. még G. Billeter : Geschichte des Zinsfusses im griechisch-römischen Altertum, Leipzig, 1898. és Prohászka dr. : Produktiv-e a pénz ? (Bölcséleti Folyóirat 1898. 1. sköv. o.)

kamatszedést, akkor ezeknek egy példával kell röviden felelnünk. Olyan eljárás lenne ez, mintha az orvos betegének eltiltaná a betegség tüneteit, csak ezeket gyógyítaná. Pedig jól tudjuk, hogy minden bajnak gyökerére kell tenni a fejszét. Mikor majd az emberek kijózanodnak a pénz imádatából és ismét a valóság szemüvegén át fogják szemlélni a világot (ennek érdekében küzd az egyház, ez a baj gyökere: a pénzvágy!), akkor a kamat önmagától nyomtalanul el fog tűnni. Addig azonban meddő dolog volna ellene küzdeni.

Keresztény felfogás szerint szegénynek vagy kamatnélküli kölcsönt, vagy alamizsnát kell adni.¹ És itt jutottunk el a másik ponthoz, melyen a kereszténységet támadni szokták: az alamizsna — mondják — az emberi méltóságot lealacsonyítja; ez csak foltozás, melyet a gyökeres megoldás, a teljes vagyonszűkösség elodázására vagy meggátolására eszeltek ki a keresztények. Azok a gyönyörű szavak, amelyeket e tárgyról a szentatyáktól hallottunk, már megfeleltek erre a vádra. A vagyon Istené lévén, senkire sem lealacsonyító annak használata. A gazdag ugyanis csak kezelője vagyonának és így a szegény jogosan kapja tőle az alamizsnát, melynek adományozásából a gazdagnak magának is haszna van, nem adja ingyen. A lelki és anyagi javak harmoniája révén egyiknek sincs oka és joga a másikat lenézni, rászorulnak ők kölcsönösen egymásra és — amint Aranyszájú szent János mondta — talán még inkább a gazdagok a szegényekre, mint viszont! Hol van itt megálázás? Azután meg a két annyiszor hangoztatott tanács: egyrészt t. i. a vagyon elosztogatása² és másrészt ujabbnak nem gyűjtése,³ hogyan szolgálna a vagyonszűkösség elodázására? Nem épen ez lenne-e — ha az emberek számosabban megtartanák — az egyedüli és biztos út annak elérésére?

Nem a kereszténységben van a hiba, hanem a rosszra hajló emberi természetben, mert ez okozza, hogy a gazdag és szegény, úr és szolga, munkaadó és munkás egyaránt csak annyit akar magára vonatkoztatni a kereszténységből, amennyi pillanatnyi anyagi

¹ Noldin : i. m. 598. o.

² Odaadni az egész fölösleget ! — ez a szentatyák elve. A papoknak egyházi javadalmakból eredő vagyonára nézve az erkölcsstan ezt a mai napig súlyos kötelezettség terhe alatt előírja. (Noldin : i. m. 813. sköv.); a hívőknek pedig hasonlóképp halálos bűn terhe alatti (sub gravi) kövelességévé teszi, hogy a saját és övéik eltartására szükségesen felül maradó vagyonukból a szükség mértéke szerint adakozzanak a szükségét szenvedőknek. (U. o. 103. sköv. o.)

³ Megelégedni a szükségességgel.

érdekeinek megfelel. Míg ugyanis azok úgy gondolják, hogy a kereszténység lényege a «Ne lopj» folytonos hangoztatása révén a magánvagyon védelmében merül ki,¹ addig ezek az «add el, amid van...» tanácsból szeretnének parancsot alkotni.² Ha a társadalom minden osztálya ráébredne a valóságra és az *egész* kereszténységet vallaná és gyakorolná, akkor vissza lehetne állítani az igazságságot arra az eszményi magaslatra, melyen állania kellene.

Zárószó.

«Mindent megújítani Krisztusban» — adta ki a jelszót boldogemlékű X. Pius pápa. Szavaira a keresztény milliók lelkéből előtörő hatalmas visszhang volt a felelet. A nagy pápa igen helyesen elsősorban a lelkiekben való megújódást tűzte ki célul a hívők elé, mert jól tudta, hogy az ember minden nemesebb törekvésének a belsőből kell kiindulnia. Azonban ne álljunk meg itt, hanem engedjük, hogy a lelki megújulás hatásai immár kifelé is mutatkozzanak. Amint ugyanis az őskeresztények élő hitének kivirágzása lett az a bámulatos szeretetműködés, amelyet az első századokban tapasztaltunk, úgy most a felújult hit erejétől hasonlót várunk! Az emberek milliói táplálkoznak ismét gyakran, sőt naponként Krisztussal, fejlesszék ki tehát magukban az Ő szellemét, sajátítsák el gondolkozását! Újítsuk föl az őskereszténységet az anyagi javakkal szemben való fölfogásban is!

Sajnos, az emberi tekintetek, a mulandó dolgok túlbecsülése hatalmas elválasztó falat építettek ember és ember közé, elválasztották, sőt egymás ellenségeivé tették a különböző sorsban élő testvéreket, egy Atyának gyermekeit. Ma már minden oldalról döngetik ezt a falat. Sokan tervszerűen, sokan öntudatlanul; sokan eredményesen, sokan ügyetlenül. Vannak, akik félnek összeomlásától, de sokkal többen örülnek neki, mert nagy dolgot remélnék attól. Ez a remény ismét különböző, de én hiszem, hogyha egykor sikerülni fog lerombolni ezt az átkos falat, akkor mindnyájan újból egymásra fogunk találni és a romok mögött teljes pompájában fölragyogó egyházból Krisztus Urunk fog elénk jönni, mondván: «Jőjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradtak és terhelve vagytok és én megnyihítlek titeket».³

Vége az I. kötetnek.

¹ Sőt még ezt is sokan csak egyoldalúan fogják föl.

² Természetesen szintén egyoldalú hatállyal.

³ Mt. 11, 28.

IRODALOM.

Használt művek.

I. Forráskiadások:

- Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca (M. Gr.) et Series Latina. (M. L.)*
Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum. (Bécs, 1866 óta.)
Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte.
(Leipzig, 1897 óta a berlini akadémia kiadása.)
Funk: *Patres Apostolici.* Tübingen, 1901 stb.)
Bibliothek der Kirchenväter. (Kempten-München, 1915.)

II. Egyház- és világtörténelem:

- Hergenröther: *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte.* (III. kiad. Freiburg im Br., 1884.)
Hefele: *Conciliengeschichte.* Freiburg im Br., 1855.
Cherier: *Inst. Historiae Ecclesiasticae.* Pest, 1840.
Richard: *Analysis Conciliorum.* 1778.
Hefele—Knöpfler: *A kath. egyháztörténet tankönyve.* (Kováts—Fersch ford. a III. kiad. után. Temesvár, 1903.)
Zeibert: *Compend. historiae ecclesiasticae.* (III. kiad. Brunn, 1903.)
Bardenhewer: *Gesch. der altkirchlichen Literatur.* Freiburg im Br., 1903.
Jordán: *Gesch. der altchristlichen Literatur.* Leipzig, 1911.
Rauschen: *Grundriss der Patrologie.* Freiburg im Br., 1913. (IV. és V. kiad.)
Zubriczky: *Ó-keresztény irodalom- és dogmatörténet.* Esztergom, 1906.
Harnack: *Dogmengeschichte* 1909. (IV. kiad.)
Weisz—Szabó: *Világtörténelem.* Nagybecskerek, 1900.
Cantu Caesar: *Világtörténet.* (A VII. kiad. után. Eger, 1877.)
Chobot: *Jézus Krisztus egyházának története.* Budapest, 1917.

III. Gyűjteményes munkák:

- Wetzer-Welte: *Kirchenlexicon,* 1882.
Kraus: *Real-Encyclopädie der christlichen Alterthümer,* 1882.
Hauck: *Realencyclopädie für prot. Theol. u. Kirche,* 1896.
Cabrol: *Dictionnaire d'Archéologie chrét. et de liturgie.*
Elster: *Wörterbuch der Volkswirtschaft.* (II. kiad. Jena, 1906.)
Görres-Gesellschaft: *Staatslexicon és a Pallas Nagy Lexicon.*

IV. Szakirodalom:

- Seipel: *Die wirtschaftsethischen Lehren der Kirchenväter, Theol. Studien der Leogesellschaft* 18. Bécs, 1907.
Schilling: *Reichtum und Eigentum in der altkirchlichen Literatur.* Freiburg im Br., 1908.

- Kiefl: Die Theorien des modernen Socialismus über den Ursprung des Christentums. Kempten-München, 1915.
- Achelis: Das Christentum in den ersten drei Jahrhunderten. Leipzig, 1912.
- Funk: Klemens von Alex. über Familie und Eigentum.
Handel und Gewerbe im christlichen Altertum.
Reichtum und Handel im christlichen Altertum. (Kirchengeschichtliche Abhandlungen II., III.)
- Haller: Das Eigentum im Glauben und Leben der nachapostolischen Kirche, Theol. Studien und Kritiken. Gotha, 1891.
- Ratzinger: Geschichte der kirchlichen Armenpflege. (II. kiad. Freiburg im Br., 1884.)
- Vogt: Sociales Leben in der ersten Kirche. Breslau, 1911.
- Reischl: Munkáskérdés és szocializmus. Budapest. (Közp. Növendékpapság átdolg.) 1876.
- Zubriczky: Az ókeresztény irodalomtörténet újabb kutatása. Katholikus Szemle, 1910.
- Rauschen: Eucharistie und Buszsakrament. 1910.
- Baumgartner: Eucharistie und Agape im Urchristentum. 1909.
- Batiffol: Études d'histoire et de théologie positiv. 1904.
- Helyot: Histoire des ordres monastiques. Paris, 1714.
- Martene: De antiquis ecclesiae ritibus p. II.: De monachorum ritibus libri V. (Antwerpen, 1764.)
- Montalembert: Die Mönche des Abendlandes. Regensburg, 1860.
- Schiwietz: Vorgeschichte des Mönchtums... Archiv für kath. Kirchenrecht 78, 3—23. 305—331.
- és még számos mű, melyet a könyv megfelelő helyén megtalálhat az olvasó.
-

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó —	3—4
Bevezetés	5—6

I. rész: Krisztus Urunktól 313-ig.

Visszapillantás a Krisztus Urunk előtti korra	9—12
--	------

Aranykor. A régi népek társadalmi bajai. Plátó. Az állam célja: igazságosság. Ehhez szükség van: 1. elfogulatlan vezetőkre. Választással ez el nem érhető, csak *a)* neveléssel, *b)* vagyon- és nőközösséggel. 2. Ugyanilyen szellemű katonaságra. Az állam alattvalói. Új platonikusok. Nem volt e korban nagyobb kommunista mozgalom.

Krisztus az első kommunista?... ..	12—18
------------------------------------	-------

A Mester és övéinek életmódja. Az Úr tanítása. Szegény és gazdag. Gazdagság hiábavaló és veszélyes. A gazdag nehezen üdvözl. Evangéliumi tanács. Kommunista volt-e Krisztus?

Az apostolok kora.

A jeruzsálemi kommunizmus	18—30
----------------------------------	-------

A zsidók messiási reményei. «Isten országa». Álmessiasok. Krisztus föllépése. Az első hívőkkel folytatják az apostolok előbbi életmódjukat. A vagyonközösség. Ananiás és Szafira. Nem volt teljesen önkéntes e vagyonközösség. Milyen volt? A szegények özönlenek az egyházba. A hitközség elszegényedik. A hívők szaporodtával nehezedik a helyzet. A vagyonközösség megszűnése. Meddig tartott? Nem voltak anarchisták.

Az apostoli egyházak felebaráti szeretetszövetsége	30—47
---	-------

A kereszténység elterjedése. Hitközségek. Már Antiochiában nem volt vagyonközösség. Szent Pál. Apostoli levelek: Tekintély. Munka. Egy-ség, összetartás, szeretet. Az egyenlőség tanácsos anyagiakban is. Béke, engedelmesség: a hatalom Istentől való. Isten előtt szegény és gazdag egyenlő. Önzetlenség. Alázatosság. Ne legyen fukar a keresztény. Szolga és úr. Különösen az egyházi előljárók tűnjenek ki ez erényekben. Öz-vegyek. Rabszolgák. Igényletlenség. Keresztény világszemlélet. Szent Péter. Szent János. Következtetés.

<i>Agapé</i> , diakonusok, diakonisszák	47—67
--	-------

Az agapé keletkezése. Visszaélések. A diakonusok rendelése. Dia-konuszák. *II. század.* Ifj. Plinius. Pogány vádak az agapéra. Szabályo-zása. Szent Ignác. Szent Jusztin. Minucius Felix. Alexandriai Kelemen. Tertullian. Az agapé és Szentmise elválasztása. A montanista Tertullian vádjai. Hippolytus. *III. század.* A diakonusok és segítőik. Szent Cyprián. Didaskalia és Apost. Constitúciók. A diakonusok elsősorban papi renddé lesznek. *IV. század.* A diakonisszák nem képeztek papi rendet. A dia-konissza-rend megszűnése. Az agapé kikerül a templomból. A napon-kinti agapé megszűnik. *V. század.* Eretnekek vádjai. Az agapé meg-szűnése. Nyugaton. Keleten. Nem visszaélések, hanem a kedvezőtlen körülmények miatt szűnt meg. Tanulság.

Kommunista eretnkségek az üldözések idején.

	Oldal
Bevezetés	67—68
Nőközösség: Nikolaiták... ..	68—71
Már a Jelenések könyvében. Alapítójuk és tanításuk.	
A gnósztikus kommunizmus	71—75
Mibenléte. A gnózis fajai. A megváltás az anyagtól való megszabadulásban áll. 1. Enkratiták. 2. Antinomisták. Márk varázsló. Sikere az egyszerű nőknél és a népnél Istentisztelete. Keresztységük. Egyéb furcsaságai. Követői már nem voltak keresztények.	
Vagyon- és nőközösség: Karpokrates kommunizmusa	75—81
Antinomista gnósztikus. A modern kommunizmus őse. De Istent elismeri. Gnósztikus tanai. Nőközösség. Epiphanes. «De iustitia» (Vagyon- és nőközösség). Következmény. Egyéb tanaik. Antitaktok.	

Az apostoli atyák kora.

A hit és szeretet képe e korban. Írott emlékek... ..	81
Didache	82
Keletkezése. Szigorú felfogás az anyagiak tekintetében. Püspök és diakonus.	
Római szent Kelemen: Levél a korinthusi lázadókhoz	83
Antiochiai szent Ignác: Élete, tanítása	84
Szmyrnai szent Polykarp	85
Barnabás levele: Keletkezése. «Két út»	85
Hermas Pastora	86—89
Gazdagok. Alamizsna. Ne gyűjtsünk vagyont. «Szilfa és szőlőtő; vagyis a szegény és gazdag viszonya.	

A hitvédők kora.

Keresztény élet az üldözések alatt. Apologeták. Aristides... ..	89—90
Szent Justinus: A bölcselő. Magántulajdon és ennek közös használata	90
Tatianus: Ne ragaszkodjunk a vagyonhoz	91
Athenagoras: Felebaráti és ellenségszeretet. Szent Theophitus... ..	92
A Diognetushoz írt levél. Minucius Felix: A szegénység szeretete ...	93

Az első időszak egyházi íróinak véleménye.

Szent Irenaeus kommunizmusa	94—96
Keresztény kötelesség mindent megosztani. Összefoglalás.	
Alexandria:	
Alexandriai Kelemen	96—102
Alexandria. Tanítása. Közös a vagyon. De a közösség megvalósítása lehetetlen. Irgalmasság, adakozás. Pénzvágy és a vagyon helytelen használata. Nem maga a vagyon rossz. Úr és szolga. Kamatkérdés. «Melyik gazdag fog üdvözülni?» A lelki szegény. A rossz szegényről. Alamizsnálkodás. Megoldása.	
Origenes	102—105
Működése. Tanítása a vagyont illetőleg. A gazdagság közömbös. Vannak rossz szegények is. Vagyonközösség ajánlása. Alamizsnálkodás kötelessége. Egyházi vagyon és felhasználása.	

<i>Karthago :</i>	Oldal
Tertullian	106—110
Életviszonyai, jelleme. Tanítása az anyagi javakat illetőleg. Keresztény egység és a vagyon megvetése. Nem rossz ugyan a vagyon, de jobb a közösség a testvériségben. A keresztények irgalmassága és társadalmi tevékenysége. A kamatot elveti.	
Szent Cyprián	111—117
Élete. Vagyonát egyháza szegényeinek adja. Tanítása. Keresztény egység, testvéresülés és a szegények segítése. Szerencsétlen gazdagok. Pap ne avatkozzék világi ügyekbe. Lelki javakat kell gyűjteni bőséges alamizsnázkodás által. A jótétről és alamizsnáról külön művet írt. Az első hívők életmódját kellene követnünk.	
Lactantius	117—123
Élete és fölfogásának méltatása. Tanítása : Szeretet, igénytelenség, alázatosság. Lehetséges-e vagyon- és nőközösség? A lelkiület közössége fontosabb. Feminizmus. Aranykor. Megszűnésének okai: a) pénzvágy, b) hitetlenség. Mit követel az igazságosság? A kereszténységben van meg az egyedül, míg a pogányok ostobaságnak tartják. Könyörületesség a testvéri közös természetén alapul. Kamat.	
Zárószó	123

II. rész : Kr. u. 313—692-ig.

Bevezetés. Történeti háttér... ..	127—129
-----------------------------------	---------

Megtérnek az üldözök. A kereszténység hatása fokozatosan mutatkozik a társadalmi kérdésben. Még nem fejezte be ezt a működését. Szeretet helyett azért a gyűlöletet akarják némelyek érvényesíteni. E fölfogás fonáksága. N. Konstantin idevonatkozó törvényei. Hatásuk.

Szerzetes kommunizmus.

Remeteségből szerzetesség. Az üldözések kivirágzása. Remeteség... ..	129—130
Szent Pál remete: Élete, méltatása. Szerzetesség	130—131
Szent Antal apát: Élete. Követői. Tanulmány	131—133
Szent Pachomius	133—134
Remetével lesz. Monostort épít. Szabályok. Szent kommunizmus.	
Pár nap Tabenná szigetén	134—141
Megérkezés, fogadtatás. Xenodochium. Az «atyá». Ruházatuk. A monostor belseje. Hazatérés a munkából. Ebéd. Ételek. Bőjt. Számadás a végzett munkáról. Szerzetes nevelés. Alvás, ébresztő. Szentmise, prédikáció. Felvétel a monostorba. Vasárnap. Munka. A zúgolódó büntetése. A szerzetes viszonya a külvilághoz.	
A szerzetesség gyors terjedése és a szerzetesek nagy száma... ..	141—144
Gyors szaporodás. Az első szerzetesnők. A szerzetesek sokasága. Az erről szóló adatok hitelessége.	
A szerzetesek felebaráti szeretete	144—146
Oxyrinchos. Serapion. Vendégszeretetük.	
További fejlődés. Keleten : Szent Vazul	146—150
Fogadalom és új szabályok. Közös életmód. Munkálkodás irgalmassági szempontból. Szent Vazul hatása.	
Nyugaton : Cassianus és szent Benedek... ..	150—153
Nyugat első szerzetesei. Joannes Cassianus és szent Benedek regulái. Lemondás a vagyonról. Igénytelenség. Munka.	

	Oldal
<i>Xenodochium</i> és a kor hasonló szociális intézményei	153—161
A szeretet intézményei. Beszéljenek a tények! Konstantinápoly. Egyptom. Ázsia. «Basilias». Nyugat. A nyugati szerzetesek xenodochiumai. A pápák. Zsinati határozatok a xenodochiumról. Az időszak általános képe. A xenodochium további sorsa.	
A kommunista eszmék továbbfejlődése az eretnekeknél.	
Remoboth. (Vagyonközösség és anarchia.)	161—162
Theoria és praxis. A szerzetesi eszme eltorzítása. Anarchista szerzetesek.	
Eustathianok. (Vagyonközösség.)	163—167
Túlzó szigorúság. Eustathius. Hatásának titka. Tanait jellemzi: túlzás az egész vonalon. Gangrai zsinat (343): 13 fejezet, canonok. További sorsuk.	
Apostolikusok	167—168
A szegénység fanatikussai. Hieraciták és audianok. Szent Epiphanius ítélete róluk.	
Adamiánok. (Nemi közösség.)	168
Eredetükre nézve a források ellenmondók. Életmódjuk. Következtetés.	
Masszaliánok. (Munkakerülés.)	169—173
Anarchia vallási alapon. Neveik. Intézményes munkakerülés. Egyházi rendszabályok elléne. További sorsuk. Marcián ácsmester beleavatkozik a vallásba. Hajtások.	
A kor egyházi íróinak véleménye.	
A kegyelem szózata	173
<i>Kelet.</i> Lanyhul a gazdagok buzgalma. Azért intenek a szentatyák.	
Nagv szent Vazul	174—180
Fontossága. Tanítása. Az ember társas lény. Csak a jó és rossz erkölcs különbözteti meg az embereket. Közös a vagyon, senki sem tulajdonosa, csak kezelője. A vagyon vándorol. Nem abszolút jó a vagyon, hanem közömbös. A fősvény és bűnhődése. Mikor jó a szegénység? Elégedjünk meg a szükségesséssel. Ősztózzunk meg a szűkölködőkkel. Kamatot szedni igazságtalanság.	
Nazianzi szent Gergely	180—183
Tanítása. Végredelete. Az emberi gonoszság magának foglalta le a kezdetben közös dolgokat. Hogyan szípolozzák ki a fősvények a népet. (Kamat.) Legyünk irgalmasak, mint szent Vazul. Istené minden és a szegényben Krisztust tápláljuk. A gazdagság mulandó, a szegénység biztos állapot.	
Nysszai szent Gergely	184—185
Szigorú a vagyonnal szemben. Testvériesen kellene szétosztani a vagyont. Legalább bőségesen alamizsnálkodjunk. A kamatszédés lopás.	
Aranyszájú szent János. Üldöztetésének okai	186—188
A szegények oltalmazója. Ellenségei egyre szaporodnak. Nem hátrál meg. Vádak, melyek szent János szociális működésén alapulnak. Mozgalmát erőszakkal elnyomják.	
Tanítása	188—199
Tana megegyezik a többi szentatyáival. Csak szigorúságában túloz helyenkint. A közösség ajánlása (az öskeresztény példával). Alamizsna.	

Kemény ítélet a fősvényekről. Gazdagság és szegénység. Legbiztosabb állapot a szegénység. De koldusszegénység súlyos dolog. Úr és szolga egymásra szorul. Az egyházi vagyon szükséges rossz. A kamatszedés minősített rablás.

Nyugat. Társadalmi tekintetben némileg jobb volt itt a helyzet.

Szent Ambrus	199—206
A szociális érzés főnemes. A népét szerető püspök. Tanítása. A papságot okos adakozásra inti. A világi hatalom ne avatkozzék egyházi ügyekbe. Minden közös. Senki se fossza meg tehát embertársait a javak élvezetétől. A gazdagok szabaduljanak meg bűneik terheitől adakozás által. A szegények legyenek a szükségessel megelégedettek. A szándék szerint vannak jó és rossz szegények és gazdagok. Kamatszedés kegyetlenség.	
Szent Jeromos	206—209
Tanítása. Legjobb mindent szétosztani, de a fölösleget kell. Jó és rossz szegény és gazdag. Folytonos munka a kísértések ellen. Az egyházi vagyon célja; és a papság ne törekedjék nagy magánvagyonra.	
Szent Ágoston	209—218
Barátaival vagyonközösséget tervez. Tervét megvalósítja. Szeretete és gondoskodása a szegényekről. Tanítása. A vagyon megvetése és a közös életmód helyessége. A mérsékelt vagyon ad egyedül boldogságot. A magántulajdon emberi jog. Csak a jól használt vagyon jogos tulajdon. A gazdagok fölöslege a szegények tulajdonát kepezi. A nem adakozó gazdag sajnálni való, a fősvény esztelen. Ne szedjünk kamatot (különösen szegénytől). Elöljárók, császárok, jó és rossz úr és szolga.	
Nagy szent Leo pápa (440—461)	218—221
Méltatása. Tanítása. Az alamizsnaadás kötelessége. Kamatkérdés.	
Nagy szent Gergely pápa (590—604)	221—225
Súlyos viszonyok közt lép az egyház élére. Megszünteti a nyomort. Az egyház a lélek és a test gondozója. Tanítása. Közösség. Szegénység, gazdagság. Alamizsnálkodjunk.	
Pár szó a kamatkérdésről és az alamizsnáról	226—229
Kapitalista-e az egyház? A világi kamattörvények az egyház befogásához idomulnak. Miért engedi meg ma az egyház a mérsékelt kamatszedést? Megalázó-e a keresztény alamizsna? A társadalmi bajok okai.	
Zárószó	229
Irodalom	230

A KATHOLIKUS TUDOMÁNY UJDONSÁGAIBÓL!

A Szent-István-Társulat kiadásában újabban megjelent:

ARTNER EDGÁR:

Az egyházi évnek, ünnepeinek és szertartásainak kimerítő leírása és magyarázata a művelt közönség számára, különös tekintettel a magyar viszonyokra. 352 old. *Alapár:* Füzve 10.—, kötve 11.20

MIHÁLYFI ÁKOS:

Igehirdetés. Előadások a lelkipásztorkodástan köréből. I. rész. *Alapár* 15.—

Az ember megszentelése. Előadások a lelkipásztorkodástan köréből. III. rész. *Alapár* 15.—

A nyilvános istentisztelet. Előadások a lelkipásztorkodástan köréből. II. rész. (Megjelenik 1923. augusztus havában.)

SCHÜTZ ANTAL:

Summarium theologiae dogmaticae ad utilitatem tironum litterarum sanctarum. 346 old. *Alapár:* 24.—

Dogmatika. A katolikus hitigazságok rendszere, főiskolai és magánhasználatra. I—II. kötet. 528 és 560 old. *Alapár kötetenkint* 24.—

SZÉKELY ISTVÁN:

Krisztus születésének éve és a keresztény időszámítás. 244 old. *Alapár* 6.—

Kaphatók a Szent-István-Társulat könyvkiadóhivatalában (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 30.) és könyvkereskedéseiben **Budapest** (IV., Kecskeméti-utca 2.), **Szeged**, **Pécs**, **Czegléd**, **Balassagyarmat**, valamint bármely más könyvkereskedésben is.